



# CIVIL ESÉLYEK

HAJDÚ-BIHAR MEGYÉBEN





Murányi István - Szerepi Anna

# CIVIL ESÉLYEK HAJDÚ-BIHAR MEGYÉBEN

---



Debrecen  
2005

A kötet a Nemzeti Civil Alapprogram Civil Szolgáltató, Fejlesztő és Információs Kollégiuma által kiírt, NCA-CIV –04- kóddal jelzett felhívása alapján a Hajdúsági Hallgatói Önkormányzatok Kulturális Egyesülete által elnyert „Civil esélyek Hajdú-Bihar Megyében” pályázat támogatása alapján készült. A kötet első tanulmányának (Szerepi Anna: A civil társadalom: elmélet és/vagy valóság?) megírását az Alapítvány a Magyar Felsőoktatásért és Kutatásért támogatta.

A kutatás és a kiadvány elkészítésében segítségünkre voltak:  
A Debreceni Egyetem szociológia szakos hallgatói, Tóth Gabriella,  
Papp Anita, Mócsán Tiborné, Hamvas László.



Kiadja: Hajdúsági Hallgatói Önkormányzatok Kulturális Egyesülete

Grafika és tördelés:

Nyomdai kivitelezés: Hajdú 2000 Kft.

Debrecen, 2005



<b>A civil társadalom: elmélet és/vagy valóság?</b>	<b>9</b>
<b>I. A civil társadalom nemzetközi összefüggései</b>	<b>9</b>
I.1. A globalizáció	9
I.2. A nemzetállamok válsága	13
I.3. Demokrácia és globalizáció	17
I.4. Kapitalizmus és neoliberalizmus a globalizációs folyamatban	22
I.5. Óriásvállalatok, transznacionális vállalatok	27
I.6. Globális pénzforgalom	28
I.7. Társadalmi polarizáció	29
I.8. Környezetszennyezés, környezetrombolás	29
I.9. Globális fenyegetettség	30
I.10. Technokratizálódás	32
I.11. Helyi kötődések, helyi közösségek, lokalizáció	33
I.12. Civilizáció – kultúra – globalizáció	35
I.13. Amerika és a globalizáció	36
I.14. A nemzetközi civil szervezetek szerepe a globalizációban	39
<b>II. A civil társadalom elmélete és a gyakorlat nemzetközi összehasonlításban</b>	<b>42</b>
II.1. A civil társadalom koncepciója	42
II.2. A globális civil társadalom diskurzusa	54
II.3. Nemzetközi összehasonlító elemzések	57
<b>III. A civil társadalom Magyarországon</b>	<b>60</b>
III.1. Vita a magyar civil társadalomról	60
III.2. A civil társadalom Magyarországon történeti megközelítésben	69
III.3. A fogalmak meghatározása	79

III.4. A civil társadalomhoz kapcsolódó többi kifejezésről . . . . .	84
III.5. A civil társadalom szervezetei . . . . .	85

IV. A magyarországi nonprofit szektor jellemzői. . . . .	89
IV.1. A kormány civil stratégiája. . . . .	96
IV.2. A Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat civil koncepciója . . . . .	100
IV.3. Debrecen Megyei Jogú Város Önkormányzatának Civil Stratégiája . . . .	103

Irodalom . . . . .	105
--------------------	-----

## **Civil szervezetek, közösségi terek és önkormányzatok Hajdú-Bihar megyében . . . . .**

I. A Civil esélyek Hajdú-Bihar megyében kutatás módszertani jellemzői . . . . .	109
---	-----

II. A civil szervezetek . . . . .	115
II.1. A célkitűzések. . . . .	115
II.2. A tevékenységek . . . . .	118
II.3. A kapcsolatok. . . . .	123
II.4. A problémák . . . . .	127
II.5. Az infrastruktúra . . . . .	132
II.6. A támogatás. . . . .	135
II.7. A gazdálkodás . . . . .	139
II.8. A szolgáltatás . . . . .	147
II.9. A beruházás. . . . .	149
II.10. A szervezeti változás . . . . .	151

III. Az önkormányzatok . . . . .	153
III.1. A kapcsolatok . . . . .	153
III.2. A civil stratégia . . . . .	156

III.3. A rendezvények és programok . . . . .	162
III.4. A szolgáltatások . . . . .	164
III.5. A civilek támogatása . . . . .	166
III.6. A beruházások . . . . .	170
III.7. A pályázatok . . . . .	173
 IV. A közösségi terek. . . . .	 176
IV.1. A tevékenységek . . . . .	176
IV.2. A támogatások. . . . .	182
IV.3. A beruházások. . . . .	186
IV.4. A pályázatok . . . . .	188
 Irodalom . . . . .	 193
<b>Függelék. . . . .</b>	<b>195</b>
A kérdőíves kutatás résztvevői . . . . .	195
Az interjúalanyok . . . . .	200
Interjúrészletek . . . . .	208
 <b>Lábjegyzetek. . . . .</b>	 <b>250</b>



## A civil társadalom: elmélet és/vagy valóság?

### I. A civil társadalom nemzetközi összefüggései

#### I.1. A globalizáció

A globalizáció azért került érdeklődésünk fókuszába, mert a globalizáció és a civil társadalom jelenlegi reneszánsza egy komplex összefüggésrendszer részei. Nemcsak arról van szó, hogy a civil társadalom és a globalizáció diskurzusai gyakorlatilag egy időben jelentek meg a széles közvéleményben, hanem arról is, hogy a globalizációról szóló vita, amely – többek között – a legtágabb értelemben vett társadalmi rend kérdésességét, az ezzel kapcsolatos vélekedések és gyakorlatok univerzalizálásának megkérdőjelezését takarja, nagyon gyakran a civil társadalom kérdéseivel vetődik fel, abban látva a globalizációs trendek negatív hatásainak jövőbeni ellenszerét, fékező erejét. Bármely, a globalizációval összefüggő vitatott témával kapcsolatban könnyen jelezhetünk olyan vonatkozásokat, amelyek azt a civil társadalom koncepciójával vagy valóságával kapcsolják össze.

A globalizációt, mint jelen világunk komplex társadalmi kontextusát gyakran úgy próbálják megközelíteni, hogy a gazdasági, politikai, kulturális és társadalmi dimenziókkal, illetve ezek összekapcsolásával ragadják meg a jelenség lényegét. Ha figyelembe vesszük a szó jelentésében megbúvó lényegi alapot, ez a felosztás némileg elhibázottnak tűnik: valójában a „minden mindennel

összefügg” jelenségét próbáljuk a hagyományos értelmezési keretek, a klasszikusnak számító társadalmi alrendszerek mentén megragadni, olyan felosztásba szorítani, amely eleve magában hordozza a különböző szférák elválasztására irányuló kísérletet. Ez az eljárás végül is a globalizációnak azt a mindenre kiterjedő interdependenciáját nem veszi figyelembe, amely annak lényegi fundamentuma, így helyesebbnek látjuk a globalizációt leírni igyekvő szövegeket úgy interpretálni, hogy a legfontosabb vitatémákat, azokat a sarkalatos pontokat próbáljuk megragadni, amelyek mentén a globalizációs diskurzus idestova másfél évtizede folyik<sup>1</sup>.

A következőkben összefoglaljuk a globalizáció fogalmáról kialakult vitákat, kiemelve a legfontosabb vitatémákat, illetve az azokhoz kapcsolódó hozzászólásokat.

*„Olyan jelenséget amely ennyire új, amely ennyire gyorsan változik, és amely az életnek ilyen sok területét áthatja, szinte reménytelen definiálni. Ráadásul nemcsak maga a globalizáció, mint folyamat változik, hanem a róla való gondolkodás, társadalmi vita is állandó mozgásban van.”* (Cséfalvay, 2004:13) Ez a kijelentés híven tükrözi azt a bizonytalanságot, amely a globalizáció folyamatának definiálásában megmutatkozik. A kísérletet az is megnehezíti, hogy a különböző tudományágak más- és másfajta nézőpontot ragadnak meg, az is, hogy a jelenség által kiváltott érzelmi reakciók és ideológiai nézőpontok rányomják a bélyegét arra, mit is tartunk lényegi jellemzőjének, de az is, hogy a fogalom politikai célokra is könnyen felhasználhatónak mutatkozik, így a befolyásolás eszközévé válhat. Nézzünk néhány példát arra, ki mit ért a globalizáció alatt.

Schöpflin György szerint bár a globalizációra is jellemző, hogy minél több tapasztalatot vél bemutatni, annál homályosabbá válik, „ugyanakkor valódi folyamatok és tényleges dolgok is benne foglaltatnak az elképzelésben. A globalizációt tapasztalhatjuk kognitív és rejtett szinten is, még olyankor is, amikor nem bírunk tudomással a helyi változások és a globális tendenciák közötti

kapcsolatról”. Szerinte a globalizáció egymást átfedő és egymásba kapcsolódó folyamatainál ok-okozati kapcsolat működik. „A globalizáció egyik legfontosabb eredménye, hogy a bevett hagyományok gyorsan széthullanak, a jelentések sűrűsége feloldódik, a koherencia veszélybe kerül” (Schöpflin, 2004: 255).

Anthony Giddens úgy véli, hogy „valahol a globalizáció azzal van kapcsolatban, hogy most már egy világban élünk (...). A globalizáció tehát nem egy folyamat, hanem folyamatok komplex rendszere, amely ellentmondásokon és ellentétes hatásokon keresztül működik”. Véleménye szerint a gondolkodók két teljesen eltérő álláspontra jutottak: a szkeptikusok az egész jelenséget vitatják, mert az nem sokban különbözik attól, ami az előző korokban is volt, a radikálisok pedig ezzel ellentétben azt hangsúlyozzák, hogy a globalizáció igenis valódi jelenség, amelynek hatása mindenhol érezhető. (Giddens, 2000: 18-23). Giddens alapvetően a gazdasági globalizációról alkotott vélemények mentén különbözteti meg a vita résztvevőit.

Csath Magdolna radikálisabb gondolatokat vall: szerinte „nem a világgazdaság szerves fejlődéséről, hanem egy tudatosan felépített és terjesztett ideológiáról és gyakorlatról van szó”, amelyet ő egyértelműen károsnak tart (Csath, 2001:7). Kísérletet tesz a globalizációról szóló diskurzus széles körű feltárására, mégis csak a gazdasági vonatkozások mentén elemzi azt, azokat a szerzőket emelve ki, akik elsősorban a gazdasági eliteknek a világ fölötti uralmának kérdéseit taglalják<sup>2</sup>.

A Helmut Anheier, Marlies Glasius és Mary Kaldor által alkotott szerzőhármas, a globális civil társadalom koncepciójának kidolgozói szerint a globalizáció különböző jelentésekkel bíró fogalom: a hétköznapi használatban a globális kapitalizmus terjeszkedésére utal, a társadalomtudományos irodalomban általában a politikai, gazdasági, kulturális és társadalmi szférák összekapcsoltságát jelenti, néha pedig a növekvő globális tudatosságot, az emberiség közösségének tudatát értik a fogalom alatt (Anheier-Glasius-Kaldor, 2004:23).

Cséfalvy Zoltán is arra tesz kísérletet, hogy a globalizációs vita minél szélesebb horizontját átfogja. A diskurzus egyik részét véleménye szerint a hétköznapi definíciók körébe sorolhatjuk: ezek *„többnyire egyetlen, és ezért nyilvánvalóan elfogult szemszögből próbálják megragadni a globalizációt (...), gyakorlatilag semmi újat nem mondanak ahhoz képest, amit már eddig is tudtunk a világról.”* Jan Aaart Scholte nyomán a hétköznapi definíciók négy típusát különbözteti meg, amelyek azt úgy tételezik:

- a globalizációt, mint a világ nemzetköziesedésének felgyorsulását, elmélyülését,
- a globalizációt, mint a szabad piacgazdaság világméretű terjedését,
- a globalizációt, mint piaci univerzalizálódást és kulturális homogenizálódást,
- és a globalizációt, mint a nyugati, főleg az amerikai érték- és életmód-minták terjesztését és terjedését. (Cséfalvy, 2004:15).

Ugyanakkor David Held felosztását is bemutatja, aki a vitának három elkülöníthető irányzatát különbözteti meg: a hiperglobalista irányzatot, amely szerint *„a globalizáció egy olyan gyökeresen új és radikális változássorozat, amely idővel egy egész világot átfogó, azaz egy globális társadalom és gazdaság kialakulásához vezet”*. A szkeptikusok szerint a jelenlegi globalizáció csupán egy ál-lamos a sok közül az emberiség történetében, ezért nem biztos, hogy a jelenlegi irányba halad tovább. A transzformációs nézőpont képviselői szerint pedig *„a globalizáció gazdasági, társadalmi és kulturális átalakulások, transzformációk egész sorát hozza magával, amelyek új feltételrendszert teremtenek a gazdaság, társadalom és politika szereplői számára”* (Cséfalvy, 2004:17-19).

Cséfalvy szerint a tudományos definíciók abban különböznek a hétköznapiaktól, hogy a jelenség három lényeges ismértékében megegyeznek, és ezeket tartják a globalizáció lényegének, ezek: az integráció, a kölcsönös függésrendszer (interdependencia), illetve a különböző szereplők globális hálózatokba való szerveződése. Mindezen aspektusok mögött alapvetően a *„földrajzi helyek sze-*



*repének és kapcsolatának radikális átértékelődése húzódik meg (...), amely radikális szerepváltoztatásra kényszeríti a különböző szereplőket*”. Cséfalvay szerint ez a nézőpont hoz igazán újdonságot a vitába, s ha az elemzések alapvetően nem e három ismerv megismerése köré szerveződnek, nem is tekinthetők tudományos elemzéseknek, csupán hétköznapi vagy politikai hozzászólásoknak. Ulrich Beck, a globalizációs viták egyik kulcsszereplőjének álláspontját is ismerteti, aki alapvető különbséget tesz a globalitás, mint állapot, a globalizmus, mint ideológia, amelynek lényege a piaci fundamentalizmus, és a globalizáció, mint folyamat szerint (Cséfalvay, 2004: 65-69).

A fogalmi behatárolások sokszínűségét és az álláspontok különbségét talán érzékeltette az előző néhány példa. Vizsgáljuk meg ezek után a globalizációs vita legfőbb csomópontjait<sup>3</sup>.

## I.2. A nemzetállamok válsága

A problémakör elsőként való körbejárását az indokolja, hogy az írások túlnyomó részében mint az egyik legfontosabb dilemmát emelik ki a szerzők. A nemzetállamok és a globalizáció közötti viszonyrendszer lényegi momentumát az adja, hogy az utóbbi évszázad(ok)ban ez alkotta az emberek életének legtágabb keretét, s a globalizáció folyamatával e keret több okból is meggyengülni látszik.

Foglalkozzunk először röviden azzal, mit is értünk nemzetállam alatt. A nemzet-koncepció kialakulásának történeti elemzésére sokan vállalkoztak már, megfogalmazása is széles irodalmat tudhat magáénak. John Keane meghatározása szerint a középkor folyamán „a nemzet azokat a társadalmi rendeket jelentette, amelyek a nyelv és a történelem alapján egyfajta identitást alakítottak ki, és ennek alapján kezdtek tevékenykedni. Az ebben az értelemben vett nemzeteket úgy tekintették, mint saját jellegzetes történelmük megkülönböztetett



*termékét*”. Később ez a fogalom politikai tartalommal is telítődött, mivel olyan közösséget jelentett, amely közös törvények szerint él és közös politikai intézményeken osztozik. Keane úgy fogalmaz, hogy a felvilágosodás századában drámai módon változott a nemzet nyelvezete, „a nemzeti identitásért folytatott harc kiszélesedett, elmélyült és kiterjedt a nem-privilegizált osztályokra is. Minden társadalmi csoport azzal az igénnyel lépett föl, hogy őket is beszámítsák a nemzetbe. Ettől kezdve a nemzet elvileg mindenkit magába foglalt, a nép és a nemzet azonos fogalmakká váltak” (Keane, 2004: 74-77).

Pokol Béla megfogalmazásában „a nyugat társadalmainak a második világháborút követő évtizedekben a nemzetállami szinten történt alapvetően működési keretük megszerveződése. Már ekkor különbséget lehetett tenni (Michel Albert kifejezésével) a „rajnai kapitalizmus” és az angol-amerikai „versengő kapitalizmus” szerveződési elvei között”. Pokol e két szerveződési elv lényegét – Hellyer nyomán - a következőkben látja:

- Rajnai modell: az állam és a kormányzat aktív iparosítási politikát folytatva segíteni igyekszik az adott társadalom ipari versenyképességét, a pénzpolitikát ehhez a kormány tartja kezében, és a határoknál szigorúan ellenőrzi a tőke mozgását. A centralizált és erős szakszervezeti csúcsszervekkel egyeztetve hozza meg legfontosabb gazdasági és más állami döntéseit, és az állami béke fenntartása érdekében széles jóléti hálót épít ki a szegényebb rétegek számára. Az ipari-mezőgazdasági tőkés csoportok a meghatározók.
- Angol-amerikai versenymodell: a piaci versengés teljesebben tudja meghatározni a termelést, a többi funkcionális szektorban is teljesebben dominál a piaci működés élve, a kormány kevésbé aktív mind az iparpolitika és más szektorok szervezésében, mind a jóléti hálózatok kiépítésében és fenntartásában. A nagy szakszervezetek és az állami döntéshozók között nincsenek meg az egyeztető kompromisszumos fórumok a nagy hatókörű állami döntések meghozatalkor. A banki-pénztőkés csoportok a dominánsak (Pokol, 2004).

Szabó Gábor szerint a nemzetközi kapcsolatok leírásában a hidegháború utáni csaknem másfél évtizedben felerősödött az ún. realista és idealista elméletek közötti vita. *„A realista elméletek minden új tendencia ellenére kitartanak amellett, hogy a nemzetközi kapcsolatok főszereplői az államok maradtak, amelyek kizárólag önérdekkövető magatartást tanúsítanak a külkapcsolatokban. Szerintük a globalizációval érezhetően együtt járó demokratikus deficit megoldása is egyedül a nemzetállami szuverenitás fenntartása, vagy újraerősítése lehet. Ezzel szemben az ún. idealista (liberális, de a piac mindenhatóságával szemben szkeptikus, illetve radikális és kozmopolita) szerzők állítják, hogy az állam szerepe komoly változásokon megy keresztül, amely változások következtében a szubnacionális, szupranacionális, és transznacionális szerveződések jelentősége és autoritása nő meg”* (Szabó, 2004).

Lányi András szerint az állam legalább három területen veszít hagyományos funkcióiból: egyrészt a társadalmi folyamatok államok általi szabályozhatóságában, mivel *„a globális vagyongeremtés a maga téren kívülségével folyamatosan megnehezíti azt, hogy a társadalmi kérdéseket egy jól körülhatárolható területen élő népességre lehessen megfogalmazni”*. Másrészt *„az erőforrások elosztásáról az államnak egy olyan közegben kell döntenie, ahol az erőforrások feletti kontroll az államok számára egyre kevésbé adott lehetőség”*, harmadszor pedig a közvélemény manipulációjának az eszköztára is szűkül az államok számára (Lányi, 2003).

Schöpflin György annak a véleményének ad hangot, hogy *„az állam egyértelműen hanyatlik – a közpolgári állam hanyatlása valódi veszélyeket rejt, hiszen gyengülésével elveszhetnek annak jótéteményei”*, *„az állami szuverenitás történelmileg kialakult határozott keretei utat engedtek a külső behatolásnak”*, amely elsősorban és leglátványosabban gazdasági jellegű, de az élet számos más szférájában is tapasztalható (szórakozás, divat, stb.) (Schöpflin, 2004: 255). A szerző kiemeli az etnicitás és a modern állam közötti kapcsolat szoros voltát is, mivel az etnicitás hosszú időn keresztül a konszenzus és koherencia megterem-

tésének alapját képezte, így a globalizáció e tekintetben is változásokat indukál a két fogalom kapcsolatában. Véleménye szerint ha az állam, módosult formában is, de szeretné megtartani presztízsét, autoritását és legitimációját, vagyis külső és belső létjogosultságát, akkor újra kell értékelnie, gondolnia és szerveznie struktúráját, ami lehetetlen a közvélemény bevonása nélkül: az államnak azt kell tennie, amihez a legjobban ért: megvédelmeznie azokat a terepeket, melyekre a társadalomnak szüksége van, és amelyet egyetlen más szereplő sem képes megvédelmezni. (Schöpflin, 2004:269-281).

A Martin-Schuman szerzőpáros számos példával alátámasztva azt hangsúlyozza, hogy az államok a globális pénzügyi politikának vannak kiszolgáltatva, a nemzeti vagyont nem képesek az országon belül tartani, s olyan játékszabályokat kénytelenek követni, amelyek nem a nemzeti, hanem a globális érdekeknek kedveznek. (Martin-Schuman, 1998:93-103). A szerzőpáros véleménye meg egyezik az előzőekben taglalt álláspontokkal a tekintetben, hogy a nemzetállami kormányok világszerte veszítik el egyre inkább azt a képességüket, hogy az országuk sorsába annak fejlődését irányítva avatkozzanak be, mivel bár az áruk és a tőke áramlása nemzetközivé vált, a szabályozás és az ellenőrzés nemzeti feladat maradt, amely egyre nehezebben kivitelezhető (u.o. 292). Úgy gondolják, hogy ha a piaci nyomást politikai eszközökkel nem lehet majd korlátok közé szorítani, akkor a következményei ellen kell majd elnyomó intézkedésekkel fellépni, s ez a folyamat végül a tekintélyelvű állam erősödéséhez fog vezetni (u.o. 193).

Joseph Stiglitz – a realitások talaján állva – a mellett érvel, hogy az állam szerepét kiegyensúlyozottan kell megítélni, fel kell ismerni a piacok és az állam diszfunkcióit, de úgy kell rájuk tekinteni, mint együttműködő felekre. Hangsúlyozza, hogy ez az együttműködés az egyes országokban különböző, pontos természete attól függ, hogy az adott ország politikai és gazdasági fejlődésének milyen szakaszában tart, s ezeket a különbségeket messzemenően figyelembe kell venni ahhoz, hogy az állami szerep regionális és lokális sajátosságait

megfelelőképpen kezelni lehessen (Stiglitz, 2003:228). Ez az érvelés annyiban „reális”, amennyiben nem homogén masszaként kezeli a világ nemzetállamait, hanem figyelmet fordít az eltérő kulturális, gazdasági és társadalmi mintákra, és olyan megoldást javasol, amely ezeket figyelembe veszi.

A következő nagyon gyakran elemzett vitatéma a demokráciával kapcsolatos fejtegetéseket takarja, vizsgáljuk meg tehát, mit is tartanak a globalizáció és a demokratikus berendezkedés közötti kapcsolatok lényegének.

### I.3. Demokrácia és globalizáció

John Keane a demokrácia széles körű elemzésére vállalkozik, amelynek alapját az adja, hogy a modern demokrácia és a civil társadalom jelenléte és aktivitása között nagyon fontos kapcsolat van, hiszen ez utóbbi alapfeltétele az előzőnek. Abból a gondolatból indul ki, hogy jelenkori világunknak csak egy része követi a demokratikus társadalmi berendezkedést, a demokrácia eszméje azonban az utóbbi évtizedekben egyre terjed – érdemesnek tartja tehát megvizsgálni, mik azok a társadalmi és politikai feltételek, amelyek a demokrácia kialakulásához és stabilizációjához szükségesek. Elemzésében a Linz-Stepan szerzőpáros munkáját használja fel, akik kimutatták, hogy a korábban stabil, nem-demokratikus államrend politikai megváltozásának epizódjai sohasem eredményeznek „befejezett demokratikus átmenetet”. Fontos a demokratizálódási folyamat törekénységének megértése és megmagyarázása, így meghatározhatóak a demokrácia sikeres konszolidációjának előfeltételei. Az első feltétel egy hatékony bürokratikus gépezettel, stabil területi állandósággal bíró állam megléte, mivel ezek biztosítják az állam belső működési feltételeit és külső stabilitását. Második feltételként valamennyi jelentős szereplő aktivitásának meglétét emelik ki, különösen a kormány és az állami intézmények részéről, hogy tiszteletben tartásuk és megóvják a törvények előírását. Ennek értelmében határozott és általános egyetértés szükségeltetik az alkotmányról, igazságügyi

rendszeréről, törvénykezési gyakorlatról, valamint állásfoglalás arra nézvést, hogy nem változtatják meg a törvényeket, csak ha a szavazók nagy többsége elfogadja azt. Harmadszor szükséges egy „szabad és eleven civil társadalom”, amely a demokratizálódási folyamat minden lépcsőfokán felbecsülhetetlen értéket képvisel, ezt azonban támogatnia kell még két egymással kapcsolatban álló intézményrendszernek: egy „politikus társadalomnak”, amely olyan mechanizmusokat jelent, mint a politikai pártok, a pártközi szövetségek, a választások és a választási törvények rendszere, a politikai vezetők és a törvényhozó testület, amelynek révén a civil társadalom polgárai igazi polgárokként léphetnek fel, és ellenőrizhetik a demokratikusan megválasztott kormányt, illetve végső soron szükség van egy „intézményesített gazdaságon alapuló társadalomra is”, amely alatt nem egy tiszta versenyen alapuló gazdaságot értenek, hanem a tulajdon, a gyártás, az árucseré, és a fogyasztás törvényesen céhekbe tömörített és szabályozott nem-állami formáinak vegyes rendszerét. Szükség van egy nem jelentéktelen fokú tulajdonosi sokféleségre és piaci autonómiára, hogy létrejöjjön a CT függetlensége és elevenisége és így hozzájárulhasson a demokráciához (Keane, 2004:46-48).

Keane leszögezi, hogy végeredményben a demokratikus államforma a legigényesebb politikai rendszer, mert olyan módozatokat foglal magába, amelynek révén kollektív döntések születhetnek a civil társadalom és az állami struktúrák intézményesen szétválasztott, de egymással összefüggő tartományain belül az erőszakmentes nyilvános viták és hatalommegosztó kompromisszumok révén, az érdekelt felek lehetséges legteljesebb és minőségileg legjobb részvétele alapján. A demokrácia társadalompolitikai intézmények olyan, nyitott szerkezetű rendszere, amely megkönnyíti a hatalom gyakorlásának rugalmas megosztását és ellenőrzését. Hangsúlyozza azonban, hogy demokratikus feltételek mellett a világ úgy érzi, bizonytalanságban van afelől, valójában ki kormányoz, illetve kinek kellene. A hatalom fennálló viszonyait úgy kezelik, mint esetlegességet, mint ahol hiányoznak az abszolút biztonság magasabb rendű garanciái, illetve hogy a „demokratikus feltételek



*komoly próbára tehetik a polgárokat a valóság irreálitásának átfogó érzetével és a hatalom megosztásának állandó jellegű instabilitásával, olyannyira, hogy követelővé válhat a valóság bizonyosságának helyreállítása utáni vágy, és elnyomásra kerülhet a különbözőség, az összetettség, és a nyitottság az államon belül és az állam és a civil társadalom között” (Keane, 2004:81-83).*

Ernest Gellner is a kelet-közép-európai átalakulás vizsgálata során jut el a demokrácia problematikájához. Az a kérdés fogalmazódik meg benne, hogy vajon a demokrácia vagy a civil társadalom kifejezést használjuk inkább e változások leírására. Egyértelműen úgy véli, hogy a civil társadalom a civil társadalom fogalma a jobb választás. *„A demokrácia kifejezés alapvető problémája, hogy az általa sugallt modell naiv, de használóit arra sarkallja, hogy vegyék komolyan. A modell szerint a társadalom az őt alkotó emberek akaratának gyümölcse, csak akkor működik igazán, ha kifejezi, tükrözi és a gyakorlatba ülteti át a tagok akaratát. A demokrácia kifejezéssel a társadalmi autoritás egyetlen ésszerű alapját, a humánusmot nevezzük meg” (Gellner, 2004:137).* Normális körülmények között a társadalom szerveződéséről nem a tagok akaratára dönt, hiszen minden ember saját társadalmának intézményi és kulturális miliőjébe születik bele, s ezt eleve adottnak tekinti. Ez a demokrácia-elmélet tehát nem veszi figyelembe, hogy az intézmények és a kultúrák a döntéseket megelőzik, és nem követik. *„A demokratikus rend tökéletesen alkalmas lehet kisebb súlyú döntések meghozatalára, de körbeforgó és abszurd feltevés lenne, ha arra is képesnek tartanánk, hogy keretei között komplett társadalmi struktúrákról határozzunk. A demokratikus modell tehát a döntő jelentőségű kérdések eldöntésére alkalmatlan, ez az alkalmatlanság azonban nem technikai, hanem logikai jellegű” (u.o.:138).* A demokráciával kapcsolatban legfontosabbnak a pluralizmust tartja, melynek lényege az, hogy *„sem ideológiai, sem intézményi monopólium nem létezik, továbbá egyetlen doktrínát sem kiáltanak ki szentnek és sérthetetlennek és nem kapcsolják össze társadalmi renddel. A demokrácia feltételrendszere számos társadalomban nem adott, a civil társadalom azonban realiztikusabb fogalom, mert tulajdon feltételeit foglalja magába, ahelyett, hogy eleve adottnak tekintené őket” (u.o.:139).*

Schöpflin György is a jelenlegi demokrácia-felfogás tarthatatlanságáról beszél, mivel az ebben a formában nem képes a globalizáció kihívásainak megfelelni. A modern közpolgárság eredete, a politikai közösség minden tagjának a hatalomhoz való egyenlő hozzáférése és a hatalom egyenlő elosztása a szerző szerint egy olyan univerzalista vállalkozás részei, mely a Felvilágosodás racionalitásából, valamint a modern államnak abból az igényéből származott, hogy megteremtse a kormányzottak beleegyezését. Ez a demokrácia alapja. Véleménye szerint *„újfajta demokrácia-felfogásokra van szükség, melyek abból a felismerésből indulnak ki, hogy annak a sokféleségnek, melyet az európai állam ma oly bőszén ünnepel, és exportál máshová, komoly kihatásai vannak magáról a nyugati államról alkotott elképzelésekre is. Az anyagi egyenlőség történelmileg meghatározott keresése át kell hogy adja helyét valami másnak, az ekvivalencia, az egyenértékűség feltételei megteremtésének”*. Az ekvivalencia elve olyan paradigmaváltást feltételez, amelyek révén az elismerés, a megbecsülés, a státus és a vélemény, a felelősség és a kötelesség szabadsága átveszi az anyagi értelemben meghatározott egyenlőség mintáinak helyét (Schöpflin 2004:281). Keane és Gellner felfogásához hasonlóan ő is a civilitás lényegi momentumát emeli ki, mint elsődleges célkitűzést, amely nélkül maga a demokrácia kérdőjeleződik meg.

Szabó Gábor a demokrácia globalizálódásának kérdéseit feszegeti: véleménye szerint ha a jelenlegi folyamatok a demokrácia történetének egy újabb transzformációs szintjét jelentik – a nemzeti szintről a transznacionális és globális szintre –, akkor ez a transzformáció a demokrácia csökkenésének és nem a kiteljesedésének a jezeit mutatja, hiszen a regionális és globális szerveződésekkel éppen az a baj, hogy azok csak a nemzetállamoktól származtatott szuverenitással bírnak és sem az egyenlő emberi jogok, sem a sokpólusú hatalom elvei nem érvényesek rájuk (Szabó, 2004). A nemzetállami keret volt tehát a demokrácia eddigi kontextusa, és a nemzetállamok gyengülésével a demokratikus felfogás valamilyen átalakulás nélkül nem képes az új, kibővült kontextusban hagyományos szerepeinek érvényesítésére.





Az előző véleményhez kapcsolódik Anthony Giddens is, aki a „*demokrácia paradoxonáról*” beszél (mások ezt a jelenséget demokratikus deficitként interpretálják): ennek lényege az, hogy bár a demokrácia világszerte terjed, azokban az országokban, ahol „*érett demokráciáról*” beszélhetünk, s amelyek referenciaként szolgálnak a világ többi részének, a demokratikus folyamatok iránt széleskörű illúzióvesztés tapasztalható: csökken a politikusok iránt érzett bizalom, csökken a szavazásokon résztvevők száma, s különösen a fiatal generációk tekintetében terjed ez az attitűd (Giddens, 2000:81). Az előzőekben említett szerzőkkel gyakorlatilag megegyező véleményen van a tekintetben, hogy a „*demokrácia demokratizálódása egy erős civil kultúra kialakulásán is múlik. (...) A civil társadalom az az aréna, ahol a demokratikus szemléleteknek, ebbe a toleranciát is beleértve, ki kell fejlődnie*” (u.o.:87).

A demokratikus deficit-kérdés okainak feltáráshoz Ankerl Géza ajánl támpontokat, aki a képviseleti demokrácia három alapproblémáját a következőkben látja: bár az aktív választójog általánossá vált, a passzív választójog – vagyis a megválaszthatósághoz való jog tényleges gyakorolhatósága – univerzális megléte megkérdőjeleződik, mivel ehhez jelentős pénzforrások kellenek, így a megválasztandó vagy maga is a tőkés osztályhoz tartozik, vagy hitelezőinek lesz elkötelezve. Másrészt a demokrácia alapelve az egyetértés keresése, fő ígérete pedig, hogy mindenkinek egyenlő joga van a boldoguláshoz, s egyben egyenlő beleszólási joga a közakarat kialakításához. Ezt a többségi eljárás csak akkor valósítja meg, ha a társadalom elég homogén ahhoz, hogy az alapérdekek, -értékek és így a célkitűzések annyira hasonlóak, hogy mindenkinek egyenlő esélye van felváltva többségben lenni. Mihelyt egy társadalom annyira megosztott, hogy a többségi csoport szisztematikusan, blokkban szavazva állandóan diktálni tudja a közakaratot s kizárni a többit, a többségi döntés elvének alkalmazása a demokrácia értelmét a visszájára fordítja. A harmadik kérdés pedig a pártok politikai következetességének fogalma. A jobb- és baloldali egydimenziós besorolás semmitmondó, mert a pártok a politika különböző területein más-más ideológia mentén cselekedhetnek, másrészt a pártok számára a politikai követ-

kezetesség nem valamiféle elméleti társadalmi modellre vonatkozó koherenciát jelent, hanem azt, hogy azon társadalmi csoportoknak az érdekeit nem szabad megsérteni, amelyre a befolyásuk épül (Ankerl 2000:14-15).

Cséfalvai Zoltán a globalizáció és a demokrácia történeti vizsgálatával igazolja, hogy „*nem lehet egyenes és közvetlen összefüggést találni a demokrácia és a globalizáció terjedése között*” (Cséfalvai, 2004:201). A Freedom House terminusait alkalmazva, a „választási” és a „liberális” demokráciába tartozó országok számát elemezve arra a következtetésre jut, hogy a tényleges, mindennapi hatalomgyakorlás szerint a demokrácia világméretű terjedése jóval szerényebb, mint az egyszerű formális ismérvek alapján (u.o.: 204).

Martin és Schuman pedig az Európai Unió vonatkozásában arról értekeznek, hogy az jelenlegi állapotában nem tekinthető demokratikus formációnak, és tényleges működtetéséhez annak demokratizálódására van szükség, aminek lényeges eleme a nyilvánosság és a széles körű vita az Unió működésének minden tekintetében (Martin-Schuman 1998:307-308). Ezzel az Unió polgárai is tájékozottabbá válnának az őket érintő döntések meghozatalában, és a nyilvánosság segítségével nyomást is gyakorolhatnának a döntéshozatalra, ugyanakkor a döntést meghozók tényleges köre is szélesedne, ha a szakértői csoportok és a képviselők szélesebb tömege venne részt e folyamatokban.

#### I.4. Kapitalizmus és neoliberalizmus a globalizációs folyamatban

Ez a problémacsoport talán a legszélesebben elemzett kérdés kör a globalizációs vitákban. Nagyon sokan csupán a kapitalizmus és a szabadversenyen alapuló gazdaságpolitika kérdésre szűkítik a globalizációt, amely mindenképpen torzításhoz vezet mind a közvéleményben, mind a tudományos közéletben, hiszen leegyszerűsít egy komplex folyamatot. Ez az elemzői attitűd valószínűleg a legjobb jele annak, hogy a gazdaság szerepének

felértékelése benyomakodott a tudományos és hétköznapi vitákba, és olyan elsőbbséget élvez, amely a legszélesebb értelemben vett emberi társadalom más (kulturális, pszichológiai, szociálpszichológiai, vallási, stb.) szférái fölé kerekedett. Erre a gondolatra rímel többek között Gellner véleménye, aki szerint annak a szemléletnek a terjedése, hogy „a társadalmat minden tekintetben a piacnak alárendelni, különösképpen szerencsétlen fejlemény” (Gellner, 2004:126). Történelmi elemzésekre támaszkodva próbálja e jelenség okait magyarázni: szerinte a történelem folyamán a társadalmaknak elsődlegesen mindig a rend fenntartásával és a biztonsággal kellett foglalkozniuk, nem pedig a termelés növekedésével (u.o.:126).

A szabadversenyos kapitalizmus és ennek a társadalomra gyakorolt hatásainak elemzése képezi tehát a globalizációs viták egyik fő csomópontját. Vizsgáljuk meg, e nagy kérdésen belül milyen altémákkal foglalkoznak a szerzők.

A piaci elv problematikáját sokan, többek között Wayne Ellwood is történeti távlatban igyekszik megragadni. Ő Adam Smith, a modern közgazdaságtan atyjának A nemzetek gazdasága című művéig nyúl vissza, és leszögezi, hogy Smith piacfogalma nagyon távol áll attól, ahogyan ma azt értelmezzük, hiszen Smith alaptétele az volt, hogy a piac akkor működik a leghatékonyabban, ha egyenlőség van eladók és vevők között a tekintetben, hogy egyik sem elég erős ahhoz, hogy befolyásolja a piaci árat. Ezen kívül meggyőződése volt az is, hogy a tőkét helyben lehet legjobban befektetni, mert így a tulajdonosok látják, mi történik befektetésükkel, és közvetlenül tudják irányítani annak használatát. A hatékony piac kicsi, a tulajdonosok által irányított és a tulajdonosok lakóhelyén működő kisvállalkozásokból áll, akik magukénak vallják lakóhelyük értékeit (Ellwood 2003:18-19). Ellwood véleménye szerint a technológiai forradalom és a világgazdaság szerkezeti átalakulásának volt köszönhető, hogy a hetvenes években előbb az angolszász országokban, majd Európa többi részén is piacpárti kormányok kerültek hatalomra, akik a piacra bízta a társadalom alakítását (u.o.:20-21).

Pokol Béla, Szabó Gábor, Ankerl Géza és sokan mások is egyetértenek abban, hogy e felfogás és gyakorlat Hayek és Friedman nevéhez köthető, akik a neoliberális gazdaságpolitika megalkotói, és jelentős politikai szerepet is játszó szereplői voltak a gazdaságpolitika történetének. Az európai fejlődés rajnai modellje annak a formációnak következtében tudott a nyolcvanas évekig megmaradni, amelyet a Bretton Woods-i egyezménynek hívunk, s amelynek lényegét Pokol Béla a következőképpen foglalja össze: lényege, hogy a nyugati államok valutái egymáshoz képest rögzített árfolyammal rendelkeztek, és ezen az árfolyamon az USA dollárján keresztül kapcsolódtak az aranyfedezethez, vagyis az USA központi bankja vállalta, hogy ezen az árfolyamon mindenkor aranyra váltja a valutákat. E rendszer alapján az egyes kormányok a központi jegybankjaikat közvetlenül meghatározva ügyeltek az ország valutájának stabilitására, és kamatláb-, hitel- és adópolitikával aktív ipar- és gazdaságpolitikát folytattak egyes társadalmi célok elérésére (teljes foglalkoztatottság, szociálpolitikai hálók kiépítése) (Pokol, 2004). A rendszer összeomlott, amikor az USA a vietnami háború okozta gazdasági válságára hivatkozva felmondta ezt az egyezményt, aminek következtében az egyes nyugati országok belső valutáris helyzete és az ezen alapuló gazdasági irányítás feszültebbé vált. A beruházások volumenében csökkenések mutatkoztak, inflálódottak a reáljövedelmek, aminek következtében óriási sztrájkhullám indult el. A szellemi szférában pedig dominálóbba kezdett válni, hogy mindezek a gondok a túlzott állami beavatkozás és a kormányok jövedelem-újraelosztó tevékenységei miatt jöttek létre (u.o.).

Ez a neoliberális gazdaságpolitika tehát az Egyesült Államokból kiindulva egyre nagyobb teret hódított, és a világ gazdaság, vagy globális gazdaság (a fogalmak közötti vitába itt nem bocsátkozunk bele) rendezési elvévé vált. E felfogás három póluson nyugszik: ez a dereguláció, a liberalizáció és a privatizáció. Pokol Béla a következőképpen fogalmazza meg a neoliberális gazdaság- és társadalomszervezés lényegét:

- Központi törekvés a piac erőinek a legteljesebb szabadon engedése, és ezzel együtt a banki-pénztőke mozgása előtt minden akadály elhárítása.

Az államhatárok közé szorított pénztőke helyébe az országok között szabadon mozgó pénztőke lépett. Ezt a szabad mozgást tovább fokozták azok az információtechnológiai újítások, melyek az Internet révén összekapcsolták a világ nagy tőzsdéit és pénzintézeteit. Így a szélesebb tömegek is jobban bekapcsolódtak a pénzügyi alapokba és a részvénytőkepiacokra, óriási módon kiszélesítve ezzel a banktőke kezelésében lévő ösztársadalmi tőke nagyságát.

- Másik jellemzője az államilag fenntartott intézmények privatizációja és a magántulajdonba került intézmények piaci szervezés és működtetés alá helyezése (u.o.).

E társadalomszervező elvnek ugyanakkor már kezdettől ellenségei is akadtak, közöttük a magyar Polányi Károly, aki ellenérzésekkel viseltetett a piaci alapú modellekkel szemben, amely nem a társadalmi értékeket és az emberi boldogulást helyezi a középpontba, hanem a pénzt és a befektetőket. *„Ha engedjük, hogy a piaci mechanizmus legyen az emberek és a természeti környezet sorsának egyetlen irányítója..., akkor az a társadalom lerombolásához fog vezetni”* (Polányi Károly: A nagy átalakítás, idézi Ellwood, 2003:28). Egy másik, jóval nagyobb ismertségű és hatású gazdaságfilozófus, John Maynard Keynes azt hangsúlyozta, hogy a profit és bizonyos mértékű munkanélküliség mindig együtt járnak, ezért az állam beavatkozása mellett érvelt, aki abban az esetben, ha a gazdaság leszálló ágba van, közcélok érdekében (útépítés, oktatás) érdemes tőkét befektetni, mivel ez a gazdaság élénkülésével úgyszólván visszatérül.

Napjainkban a világ gazdaságot érintően három intézményt ér a legtöbb kritika: ezek az IMF, a Világbank és a WTO. Az IMF eredeti célja az volt, hogy gazdasági stabilitást teremtsen a háború utáni világban, előmozdítsa a nemzetközi kereskedelem bővülését és kiegyensúlyozott növekedését, és hozzájáruljon a reáljövedelem magas szintjének kialakításához és fenntartásához, felügyelje a valutaárfolyamok rendszerét, illetve pénzt kölcsönözzön a rövid távú fizetési nehézségekkel küzdő országoknak (Ellwood, 2003:32-33). A Világbanknak



(eredetileg Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank, IBRD) a világháború által tönkretett nemzetgazdaságok újjáépítésében kellett koordinációs szerepe játszania. Miután Európa az 1950-es években fokozatosan talpra állt, a harmadik világ függetlenné vált országi felé fordult, s azok ipari felemelkedését támogatta, a nyolcvanas évektől pedig a kelet-közép-európai országokat látta el kölcsönökkel. Sokan vádolják e szervezetet tudatos adósságpolitikával, amelynek lényege, hogy a kölcsön folyósításának feltétele szervezett gazdasági átalakítás és a nemzeti piac megnyitása, abban az esetben is, ha a kölcsönt felvenni szándékozó ország azt nyilvánvalóan nem tudja majd visszafizetni. A WTO elődje a GATT volt, amelynek céljait utódja is átvette: ez egy átfogó szabályrendszer a globális kereskedelem irányítására, amelynek során le kell építeni a nemzeti kereskedelmi korlátokat, ezzel ösztönözve a globális kereskedelmet (u.o.:34-39). Ez a szervezet azért vált ki nagyon erős ellenérzéseket, mert egyrészt a nyugati országok gazdasági dominanciáját érvényesíti a többiekkel szemben, másrészt pedig azért, mert döntéseit egy szakértőkből álló testület hozza meg, akik semmilyen demokratikus képvisellel nem rendelkeznek, döntéseik azonban minden tagországra kiterjednek<sup>4</sup>.

Joseph E. Stiglitz, a Világbank volt alelnöke hírhedtté vált könyvében úgy nyilatkozik, hogy a globalizációval szembeni ellenérzés legfőbb oka a piaci fundamentalizmus egyedurialma (Stiglitz, 2003:229). Véleménye szerint e három szervezet működésével „*csúszott félre*” a globalizáció, amelyek nem a szegények, hanem a gazdagok érdekeit képviselik, a globalizációt túl száklátóköriően közelítik meg és amelyeknek a kialakult helyzet megváltoztatása érdekében elkötelezettségeik irányán kell változtatniuk: nem azok felé kell elköteleződniük, akik felé el kell számolniuk, hanem olyan általános elvek felé, mint a környezet megóvása, a szegények döntéshozatalba való beleszólásának esélye, a demokrácia elősegítése és a tisztességes kereskedelem. (u.o.: 223-225). Martin és Schuman úgy fogalmaz, hogy e három szervezet valójában stratégiai fegyver a tőke érdekeit szolgáló szabadságharcban (Martin-Schuman 1998:19). Szabó Gábor annak a paradox helyzetnek ad hangot, hogy az egyébként demokratikusnak tekinthető államok kénytelenek magukat alávetni a növekedésorientált, pazarló világ gazdasági rendszer



elszámoltathatatlan szereplők által, ellenőrizhetetlenül meghozott döntéseinek, az a sajátos paradoxon áll így elő, hogy a döntéshozatal éppen azok érdekében centralizálódik, akik a legkevésbé kötődnek térhez, területhez (Szabó, 2004).

A rendszer következménye és velejárója számtalan olyan problémacsoport, amelyek újabb és újabb kihívásokat jelentenek a globalizáció vonatkozásában: a következőkben ezekre szeretnénk részletesebben kitérni.

### I.5. Óriásvállalatok, transznacionális vállalatok

Ellwood szerint az óriásvállalatok a gazdasági globalizáció motorjai: némelyüknek nagyobb hatalma van, mint sok ország kormányának, a döntéshozatalukat pedig a monopóliumra való törekvés és a csökkenő profitráta mozgatja és strukturálja, tekintet nélkül a döntések társadalmi, környezeti és gazdasági következményeire (Ellwood, 2003:61). E véleménnyel összecseng Csath Magdolnáé is, aki úgy gondolja, hogy a globalizáció valójában csak ezeknek az óriásvállalatoknak az érdekét szolgálja (Csath, 2001:18). A különböző cégtípusokról kimerítő összegzést olvashatunk nála: megvizsgálja a hazai, a nemzetközi, a multinacionális, a globális és a transznacionális vállalatok jellemzőit, előnyeit és hátrányait is (u.o.:94-100).

Ezek a vállalatok alapvetően a maximális profit, minimális befektetés elvét követik, és a globális munkaerőpiacot használják e cél elérése érdekében. A tőke ennek értelmében oda áramlik, ahol olcsó a munkaerő: Európán belül a keleti régiókba, világszerte pedig a harmadik világ országaiba, ahol nemcsak a munkaerő ára alacsony, de egyéb kedvezményeket is élvezhetnek (adók, infrastruktúrális feltételek). Mivel azonban e folyamat logikája a profit folyamatos maximalizálása, ha a körülmények máshol jobbnak mutatkoznak, a vállalat továbbvándorol. Ez a gyakorlat Martin és Schuman szerint feltétlenül a jólét ellen hat és bizonytalanságot eredményez a mikro- és a makrotársadalomban

is (Marrtin-Schuman, 1998:143). Szabó Gábor szerint a javak mozgása esetében a szabad kereskedelem gyakran azt jelenti, hogy a világ legfejlettebb gazdaságú országai előtt megnyílnak a korábban önellátó gazdaságú országok piacai, ez utóbbiak termékei viszont erőteljes protekcionizmusba ütköznek a fejlett országok részéről (Szabó, 2004).

## I.6. Globális pénzforgalom

„A globális pénzforgalom korlátjainak leépítése a mikroelektronikai forradalommal társulva erős tőkemozgást indított el”, fogalmazza meg a globális pénzpiacok kialakulásának lényegét Ellwood (Ellwood, 2003:83). E folyamat legfontosabb problémája, hogy teljes mértékben kontrollálhatatlan, mivel akadálytalan mozgást biztosít a résztvevők számára, akik a valutaárfolyamokkal spekulálva tesznek szert óriási hasznokra, figyelmen kívül hagyva azt az esetleges kárt, amit ezzel a nemzeti politikáknak és a globális gazdaságnak okozhatnak. További probléma, hogy ezek nem produktív beruházást jelentenek (u.o.: 2003:84). Martin és Schuman úgy gondolja, a derivatívákkal a pénzügyi világ elszakadt a reálszférától, így az olyan objektív összefüggések, mint az irányadó kamatlábak és a kötvényárfolyamok közötti kapcsolat egyre inkább veszítenek jelentőségükből, és e mechanizmusok miatt nőtt meg drasztikusan az összes árfolyam ingadozási sávja. A nagybankok azok, akik ebből a legnagyobb haszonra tesznek szert: mérlegükben egyre nagyobb jelentősége van ennek a kereskedelemnek, egyre inkább veszít jelentőségéből a befektetések kezelése és a hitelek nyújtása (Martin-Schuman, 1998:77-78). Véleményük szerint a globális pénzpiac játékosai túlnyomó részben olyan amerikai intézetek, amelyek az egész világot behálózó infrastruktúrával rendelkeznek (u.o.:105). Arra is felhívják a figyelmet, hogy ez a spekulációs rendszer nagyon könnyen összeomolhat, aminek beláthatatlan következményei lennének, a megszorító kezdeményezések bátorítása tehát már ezért is indokolt.



## I.7. Társadalmi polarizáció

A szabadversenyos kapitalizmus egyik legfontosabb társadalmi következménye az a jelenség, amelyet „nagyfokú társadalmi polarizálódásként” írhatunk le. Két szinten is ennek a folyamatnak vagyunk tanúi: a fejlett országok viszonylatában a társadalmon belül nő a polarizáltság mértéke, a szegények és a gazdagok közötti szakadék, világviszonylatban pedig általában az Észak és a Dél közötti elszakadást hangsúlyozzák a gondolkodók. Nagyon egyszerűen a fogalmazva a gazdagok világszerte egyre gazdagabbá, a szegények pedig egyre szegényebbé váltak az elmúlt húsz évben. Elwood véleménye szerint a gazdagság és „a jövedelem ilyen, lentről felfelé tartó áramlása a globalizáció logikájából fakad” (Ellwood, 2003:112). Míg 1960-ban a világ leggazdagabb és legszegényebb egyötöde közötti jövedelmi különbség aránya 30:1 volt, 1997-re ez az arány 74:1-re változott, ami feltehetőleg egyfajta kizsákmányolásnak köszönhető, másképpen fogalmazva a szegények javai a gazdagabb rétegekbe pumpálódtak. Giddens egyenesen ezt a jelenséget tartja a legégetőbb kérdésnek, amelynek megválaszolását azonban (ő sem) vállalja fel (Giddens, 2000:26). Sokak szerint ennek a jelenségnek az a vetülete is egyelőre megoldhatatlan kérdéseket vet fel, hogy a szegény Délről a gazdagabb Észak felé óriási mértékű vándorlás indult meg - Európában például e jelenségre Németország elzárkózással válaszol. Lényeges eleme lehet a migráció társadalmi hatásainak az idegenekkel szembeni ellenérzés növekedése, valamint az olcsó munkaerő okozta társadalmi elégedetlenség fokozódása is.

## I.8. Környezetszennyezés, környezetrombolás

A globalizációs viták során talán ez a probléma került leginkább előtérbe, ez az, amely mind a politikai, mind a közéleti diskurzusokban a legélénkebb visszhangra talált és a legszélesebb mértékű összefogást indukált a világban.

Éppen ezért ezt a kérdést nem szeretném részletesen elemezni (amivel nem jelentőségét akarom kétségbe vonni, sőt!), csupán a két legfontosabb, kapcsolódó vonatkozást említeném meg. Az egyik a gazdaság növekedésének a kérdése, a fenntartható fejlődés problematikája, illetve a Föld eltartó-képességének határai (és ennek figyelembe nem vétele), a másik pedig a környezeti katasztrófák veszélye, az a károsodás, amely a Föld ökológiai rendszerének energetikai egyensúlyában létrejött, a globális klímaváltozás (a teljesség igénye nélkül). Végző soron – némi leegyszerűsítéssel - azt a két kérdést kell megválaszolnunk, hogy hogyan maradhat meg az emberi társadalom a Földön és hogyan maradhat meg a Föld az emberi társadalommal a hátán. Abban gyakorlatilag általános az egyetértés, hogy ezeket a problémákat csak globális összefogással lehet kezelni, a gyakorlat azonban azt mutatja, hogy ez gyakran ellenkezik a gazdasági hatalom érdekeivel, amelynek a környezetvédelem érdekében le kell mondania a profit egy részéről, s ezt nem minden esetben teszi meg.

## I.9. Globális fenyegetettség

A kockázat és a fenyegetettség is fontos kérdéskör, amelyet a globalizációs vitákban gyakran – és sokszor politikai célzattal – hangsúlyoznak. A környezeti kockázatok és a környezet változásai által jelentett fenyegetettség kérdésében viszonylag nagy egyetértés uralkodik: elismerik annak tényét, ám e kockázatok kezeléséről nem indult meg olyan nyilvános vita, amely azokat állami szinten szándékozná megoldani. Ulrich Beck közös kockázatviselésre alapozó teóriája az egyik modell, amely e problémakör komplex voltát kísérli meg leírni. Beck találó mondása szerint: „*a fenyegetettség teremti a társadalmakat, a globális fenyegetettség a globális társadalmakat*” (Beck, U.: Risk Society. London, 1992 és World Risk Society. Cambridge, 1999. idézi Szabó, 2004). Beck a globális fenyegetések három fajtáját különbözteti meg. Az elsőt a bőség, a kényelem, a túlfogyasztás által okozott környezetrombolás, illetve technikai-ipari kockázatok alkotják. A globális fenyegetések második csoportját a szegénység által okozott

zott környezetrombolás, illetve technikai-ipari kockázatok alkotják, s ez utóbbiak sokkal inkább helyhez kötöttek, mint az első csoport. A túlfogyasztás által okozott környezeti károk ugyanis egyenletesen oszlanak el a Földön, így azokat is érintik, akik nem részesülnek a bőség kosarából, emiatt egyszerre szenvedik el saját nyomoruk és a gazdagok környezetpusztításának összeadódó hatásait. A kockázatok harmadik csoportját azok alkotják, melyek pusztán a megfelelő biztonsági intézkedések vagy intézmények hiányára vezethetők vissza. Jellemző példa erre a tömegpusztító fegyverek ellenőrizhetetlen kereskedelme, illetve a nemzetközi terrorizmus (Szabó, 2004). Szabó Gábor kiemeli, hogy a globális fenyegetések lényegi attribútuma, hogy nem kapcsolódnak jól körülhatárolható területekhez, így megoldásuk is csak globális szinten képzelhető el.

Schöpflin György is Beck teóriáját gondolja újra, fontos társadalompszichológiai szemléletet képviselve a vitában, mikor azt mondja, hogy *„a kollektív identitásoknak van egyfajta funkciójuk: elnyelnek bizonyos olyan felelősségeket, amelyeket egyébként az egyénnek kellene viselnie. Mivel a kollektív identitásokat gyengíti a reflexivitás erőteljes eróziós hatása, a folyamatos transzgresszivitás, valamint aláássák a legitimációjuk elleni támadások, ezért egyre kevésbé képesek megfelelni ennek a történelmi feladatnak. Azok a szélesebb távlatok, (amelyekre szükség van az egyéntől elvárt racionális döntések meghozatalához) szükségszerűen kötöttek és a tudás kollektív formáiban gyökereznek. A tudás növelésének kérlelhetetlen hajszolása nem emancipációt eredményez, hanem kiszámíthatatlanságot. A globalizáció időszakában mindez egyértelműen egy gyorsuló folyamat. Minél többet vesznek el a globális erők saját olvashatóságuk megteremtése érdekében és marginalizálják a biztonság forrásainak sokféleségét, annál több ellenállás gyülekezik a zajosan elismerésre törekvő olyan kompatibilis és inkompatibilis identitások körül, mint például az áldozatiság narratívái. Egyáltalán nem biztos azonban, hogy e diverzitás-közösségek valóban képesek valódi megnyugvást ajánlani a felelősséget és a félelmet illetően, tehát a félelem fennmarad és talán növekszik is”* (Schöpflin, 2004:260). Gondolatmenetét folytatva leszögezi, hogy a kockázat egyszerre van jelen a valóságban és egy szimbolikus-pszicholó-

giai szinten. „Bizonyos folyamatokra úgy tekintünk, mint amelyek egyre nagyobb fenyegetést jelentenek az egyén és a közösség jólétére nézve, többnyire azért, mert a világ egyre növekvő bonyolultsága átláthatatlanságot eredményez, amiről mi azt gondoljuk, hogy negatívan hat ránk. A dilemma elkerülhetetlen. Hogyan lehet képes valaki ésszerűen kalkulálni, ha nem tudja felfogni, miről is van szó? Amikor egy társadalomra így rázúdulnak a látszólag érthetetlen és megmagyarázhatatlan események, az állam tekintélyét és az etnikumok közötti kapcsolatok minőségét tovább torzítják a külsődleges erők” (u.o.:257).

Giddens is lényegesnek tartja a kockázat kérdését, ám fontosnak tartja a kockázat negatív oldala mellett annak pozitív vonatkozásait is felismerni, mivel az „*annak az energiának a forrása, amely egy modern gazdaságban gazdagságot teremt*”. A kapitalizmus Giddens szerint annyiban különbözik az előző gazdasági rendszerektől, hogy „*úgy épül be a jövőbe, hogy számol annak hasznával és veszteségével, vagyis kockázatával is*”. Így maga a jóléti állam alapvetően egy kockázatkezelési rendszernek is tekinthető (Giddens, 2000:34-35). Megkülönbözteti ugyanakkor a külső kockázatot, amely mindig kívülről, a hagyomány vagy a természet adottságaiból jön, és a kitermelt kockázatot, amely elmélyülő tudásunk hatására keletkezik a világban (u.o.:36). A hagyományos kultúrákban mindig a külső kockázatoktól való fenyegetettség érzése volt erősebb, ami aztán egy adott ponton árfordult az általunk kitermelt kockázattól való félelembe.

## I.10. Technokratizálódás

Szabó Gábor – többek között – azt tartja a globális döntéshozó rendszerek hibájának, hogy eluralkodott rajtuk a szakértők kompetenciájának megkérdőjelezhetetlensége. Azt tartja a technokrata uralom lényegének, hogy a meghatározó döntéseket nem a választott, így elszámoltatható politikusok hozzák, hanem a kérdés kompetens eldöntéséhez megfelelő szakmai ismerettel rendelkező szakértők. Szabó szerint alapvetően a Frankfurti-iskola filozófusai



által bemutatott posztmodern „instrumentális ész” uralja az ilyen típusú döntéseket, ami cél-racionálisan működik, de figyelmen kívül hagyja a kitűzött cél általában vett értéktartalmát. A szerző bizonyos fokig radikális kijelentése, hogy *„a technokrata uralom lényege valójában annak a közgazdász szakértőkből verbuvált csapatnak a hatékony működése, akik megmutatják a befektetőknek és a kereskedelmi óriásoknak, hogy erejüket kihasználva hogyan juthatnak még nagyobb profitokhoz”* (Szabó, 2004). Martin és Schuman az Európai Unió tekintetében hasonló következtetésre jutottak. Giddens a technokratizálódásnak azt a vetületét is kiemeli, hogy a tudomány és a technológia a globalizáció folyamatában közelebb került az emberekhez, mint valaha, a követhetetlen fejlődés és a gyakori egyet nem értés és ellentmondás a nyilatkozatok és tudományos eredmények tekintetében azonban sokszor szkepticizmust váltanak ki a társadalomból (Giddens, 2000:41), aki szakértelmükben egyre kevésbé bízik.

### I.11. Helyi kötődések, helyi közösségek, lokalizáció

Érdekes jelenség, hogy a globalizáció mellett a diskurzusokban a lokalizáció kérdése is nagyon sűrűn megjelenik, nagy érdeklődésre tart számot. *„Az egyik oldalon a helyi kötődés tudatos fellazításáról, felszámolásáról, máskor annak teljes hiányáról beszélhetünk, a másik oldalon viszont fokozódik a térhez, súlyosabb esetben a röghöz kötöttség. Ez elkerülhetlenné teszi a közösség fogalmának újragondolását”,* fogalmazza meg a jelenség kettős jellegét Szabó Gábor (Szabó, 2004). Giddens hasonlóképpen két, ellentétes irányba ható folyamatot érzékel: egyrészt a helyi kulturális identitások világszerte tapasztalható újjáéledését, másrészt azonban a globalizáció helyi kultúrákat romboló hatását is (Giddens, 2000:24-25). Schöpflin a közösségek szerepéről értekezvén azt mondja, hogy a *„globalizáció egyik legfontosabb eredménye, hogy a bevett hagyományok gyorsan széthullnak, a jelentések sűrűsége feloldódik, a koherencia veszélybe kerül. A közösségek úgy érzik, hogy elveszítik az ellenőrzést sorsuk felett. A veszteségek túlságosan gyorsan követ-*

*keznek be ahhoz, hogy pótolni lehessen azokat. Következésképpen úgy érezzük, hogy többé már nem vagyunk képesek kivitelezhető célkitűzéseket kigondolni, hogy kulturális jelentéseinket a társadalom különböző tagjai másképpen értelmezik, minek következtében a szolidaritás is hanyatlik. A Legtöbb, amit tehetünk, hogy visszahúzódnunk kulturális normáink sűrűjébe. A nehézséget az jelenti, hogy amint így szeretnénk tenni, kulturális normáink védett jellege veszélybe kerül, a globalizáció hatásai miatt látszólag nincs biztonságos terep. Törekvésünk hagyományaink újrateremtésére – például történelmünknek és emlékeinknek emlékparkokban való „összezsomagolása” révén – nem igazán működik, amikor öntudatunkat folyamatosan erősíti az önmagunkról szóló állandó információáramlás. A reflexivitás nem teszi kényelmesebbé a világot (Schöpflin, 2004:258). Véleménye szerint tehát a globalizációnak a közösségekre – elsősorban a helyi közösségekre – gyakorolt romboló hatására adott azon válasz, amely a kulturális sajátosságokhoz való ragaszkodásban és azok emblemikus használatában nyilvánul meg, nem jelent megoldást - egy ilyen alapokon szerveződő közösség addig lehet önmaga, ameddig nincs folyamatosan megújuló információja arról, hogy mások mit gondolnak róla, mert ez óhatatlanul is megkérdőjelezi saját létébe vetett hitének bizonyosságát.*

A globalizáció gazdasági aspektusainak a lokalizációval való összefüggését Csath Magdolna elemzi, több szerző véleményét is bemutatva. Ezek közül Michael Porter, Hazel Henderson és Colin Hines is azon a véleményen vannak, hogy a globalizáció negatív hatásait – mind nemzetgazdasági, mind lokális gazdasági és társadalmi szinten – a helyi érdekeknek előtérbe helyezésével, a helyi eltérések előnyökké való transzformálásával, a helyi erőforrásokat felhasználó és helyi munkaerőt alkalmazó cégek erősítésével lehet ellensúlyozni. Csath szerint a „*lokalizáció újra élettelt töltene meg a helyi kisközösségeket, energiát szabadítana fel a helyi fejlődés érdekében és erősíteni a társadalmi tőkét: az összefogást, a demokráciát és a közösség szerepét*” (Csath, 2001:203-231).



## I.12. Civilizáció – kultúra – globalizáció

A civilizációk kérdését Samuel L. Huntington vezette be a globalizációról folyó vitába, teóriája, amelyet *A civilizációk összecsapása* című művében ismertet – amennyiben a globalizáció jövőbeni iránya alapvetően a nyugati kultúra és a más szemléletet valló kultúrák (iszlám) közötti harcba fog vezetni – nagyon sokakból váltott ki hozzászólásokat. Helmut Schmidt például azon a véleményen van, hogy a *„béke jövője nagyrészt a nemzetek egymás iránt tanúsított kulturális és vallási türelmétől fog függeni”* (Schmidt, 1999:36). A Martin-Schuman szerzőpáros úgy gondolja, igenis reális veszély a háború, mivel a nem nyugati kultúrák (és ez előbbiek is) felbomlóban vannak, így gazdasági és kulturális válságok bekövetkezésére kell számítani. Ankerl Géza a nyugati típusú civilizáció terjeszkedéséről a következőképp gondolkodik: *„az egyetemes világtársadalom kialakítására vonatkozó észak-atlanti ajánlat világos. Ez egyrészt arra a feltételezésre épül, hogy a nyugati civilizáció eldönthetően minden szempontból a legfejlettebb, tehát egyetemes emberi értékrendjének terjesztése jelenti az emberiség jövőjét. A népek összeolvadásának prototípusa pedig a New York-i „melting pot” lenne”* (Ankerl, 2000:17). Véleménye szerint egyrészt a Nyugat szempontjából téves a világ más civilizációit csupán gazdasági teljesítményük alapján rangsorolni, másrészt a „Kelet” fogalmát kifejezetten olyan konstrukciónak érzékeli, amely nyugati politikai és gazdasági érdekek szolgálatában fejlődött ki, de amelynek mögöttes tartalma nincs, hiszen a „Kelet” fogalmába alapvetően három, egymástól világosan elkülönülő civilizáció – a kínai, a hindusztáni és az arab-muzulmán – is beletartozik (u.o. 198-199). Ennek a fogalomnak a – történelmi távlatokban is megragadható - széleskörű elterjedtsége valójában a Nyugat bekebelező jellegű attitűdjeit testesítették meg. Ankerl Géza azt a felfogást vallja, hogy a különböző civilizációk és kultúrák közötti hierarchia alapvetően elhibázott elképzelése világunknak, a globalizáció folyamatának előrehaladtával pedig egyre kevésbé tartható.

A Huntington-féle elmélethez Bogár László is ellenérzésekkel viszonyul. A szerző szerint téves Huntngton-nak az az elgondolása, hogy a civilizációk belső logikája a törekvés más civilizációk elpusztítására, ellenkezőleg, az emberi történelem inkább azt a feltevést bizonyítja, hogy a civilizációk nagy része vagy érdektelenséget tanúsított mások iránt, vagy kifejezetten kooperatív volt. Szerinte a modernitás Nyugatja az első olyan civilizáció, amely nem csupán dominálni akarja a világ összes többi civilizációs komplexumát, hanem saját létszerveződési módjával akarja üzemeltetni a világot (Bogár, 2003:251-252).<sup>5</sup>

### I.13. Amerika és a globalizáció

Az Egyesült Államokban a globalizációban játszott szerepe hasonlóan az előző vitatémához nagyon nehezen ítéltető meg, sőt, megítélésében talán még erősebben mutatkoznak meg a különböző politikai és ideológiai „szekértáborok” meggyőződései, érdekei. Érdeemesnek tartom Schöpflin György hozzászólását ismertetni elsőként, mivel felhívja a figyelmet az Amerika megítélésével kapcsolatos ellentmondások okaira is. *„Európában úgy tekintünk a globalizációra, mint amelynek gyökerei az Egyesült Államokban vannak. Amerika szokatlan szerepet játszott az európai törekvésekben, mint egyfajta lehetőségek hazája. (...) Az elképzelt lehetőségek hazájának azonban nem kellene, hogy külpolitikája és állami érdekei legyenek, és amikor az USA mégis ilyen módon cselekszik, meglepődünk, sőt megdöbbenünk. Együtt élünk ezzel az ellentmondással. (Az Amerika-ellenesség és a globalizáció-ellenesség közötti) különbség alapvető, bár a valóságban ugyanannak tekintjük az amerikai értékeket, az USA érdekeit és a globalizációt. Ebben azonban valószínűleg rossz úton járunk.”* (Schöpflin, 2004:262). A szerző az USA történelemben játszott szerepének mindenki mástól eltérő predispozícióiban látja annak a sajátos fejlődési ívnek az eredőjét, amely mai erős világhatalmi pozícióját és hatalmi potenciálját magyarázhatja. Először is, eltérően Európától, nem volt modernitás előtti időszaka, az USA többé-kevésbé teljesen kiformálódva,



kész államként lépett a világ színpadára, és úgy is fogadták el. Az a kulturális tőke, amivel Amerika belépett a modernitásba, nagy vonalakban egybevágott a modernitás 18 században kialakult definícióival: saját társadalmának közpolgári normáit természetesnek vehette. Másodszor, az USA megfelelő történelemmel érkezett a modern korba. Legitim politikai szereplő volt, melynek nem kellett megküzdenie az elfogadottságért. Ez óriási előnynek bizonyult. Harmadszor, az angolszász gondolati stílus eredete a kor uralkodó ideológiájában, a Felvilágosodásban gyökerezett, annak a terméke volt. A Felvilágosodás mindenek felett segített Amerikának abban, hogy lerombolja az angolszász gondolati stílus rejtett etnikai normáit, és helyébe egy univerzalista közpolgár-követelést állítson. Negyedszer, a történelmi kontingencia olyan tényezői voltak jelen, melyek lehetővé tették a modernizált Észak számára, hogy saját diskurzivitásába integrálja mind a fél-modern Délt, mind pedig az Európából, majd máshonnan is érkező fél-modern bevándorlókat, mivel a közpolgáriságot és a siker mítoszát kínálta azok korábbi kulturális tőkéjéért cserébe. Ötödször, Amerika rendelkezett egy rendkívül hozzáértő elittel, akik kulturális követelményeit közpolgári-politikai értelemben is meg tudták fogalmazni. Így az amerikai kultúra három szinten is működik: a „*lehetőségek hazájának*” valódi kultúrájaként, egy valódi állam – az USA – kultúrájaként, a valóságban pedig sokkal inkább etnikai, mint amilyennek tűnik” (u.o. 264-267).

Azt mindenestre leszögezhetjük, hogy az Egyesült Államok a Reagan-i kormányzás óta azt a gazdaság- és társadalompolitikát követi, amelynek lényege egyrészt a piac szabad mozgásának és szabályozó erejének biztosítása, másrészt az állam szerepének fokozatos csökkentése, harmadrészt pedig a civil szektor erőteljes támogatása: ezzel azt az elvet érvényesítik, mely szerint nem az állam elsődleges feladata a jóléti szolgáltatások biztosítása, hanem e szerepet a minél inkább a piac és a nonprofit intézmények szférájába kell utalni. Ez a politika – hasonlóan a többi fejlett országhoz – olyan társadalmi anomáliákat termel, amelyeket végső soron magának e logikának tulajdoníthatunk, feloldásuk tehát a rendszeren belül alapvető problémákba

ütközik. Martin és Schuman szerint „*végül is a társadalom romlása sehol sem mutatkozik meg világosabban, mint a kapitalista forradalom szülőhazájában, Amerikában*”. A szerzőpáros a bűnözés hihetetlen növekedését emelik ki: amely egyrészt a kezelésére költött kiadások megugrásában, másrészt a polgárok fenyegetettség-érzésében, illetve biztonságuk megőrzésére költött összegekben mutatható ki (Martin-Schuman, 1998:20). E mellett abban látják az USA és a világ többi része közötti alapvető különbséget, hogy „*a globalizáció, amennyiben a világpiac erőinek elszabadulását és az állam gazdasági hatalomfosztását értjük rajta, a legtöbb nemzet számára olyan rájuk kényszerített folyamat, amely alól nem vonhatják ki magukat. Amerika számára azonban a globalizáció olyan folyamat volt és maradt is, amelyet a gazdasági és politikai elit indított el és tart fenn, ő az utolsó nemzet, amely még mindig igen nagyfokú szuverenitással rendelkezik*” (u.o.:299). Csath Magdolna egyfajta „*morális recesszióról*” beszél, amely a következő adatokban fogható meg: (1960 és 1998 között) a válások számának megduplázódása, a fiatalkori öngyilkosságok számának megháromszorozódása, a bűnesetek számának megnégyesződése, a börtönben lévők számának megötszöröződése, a depresszióban szenvedők számának a második világháború előtti állapotokhoz viszonyított megtízszereződése (Csath, 2001:169).<sup>6</sup>

Amerika és a világ többi részének viszonyában a hatalmi aspektusok nemcsak katonai vagy harcászati téren, és nemcsak gazdasági szempontból jelentősek, hanem a tömegkommunikáció általi előnyök kihasználásában is: az amerikai életideál, a „*kaliforniai álm*”, Disneyland, Hollywood, és a többi kulturális szimbólum terjedése valójában a tömegkommunikációs eszközök ízlés- és kultúraformáló szerepének és potenciáljának felismeréséből indult ki és folyik a mai napig. Ezek a szimbólumok olyan világot közvetítenek, amelyek vonzóna tételével a világ többi részén a kulturális fogyasztási szokások átstrukturálhatóak, megszüntetvén azok évszázados hagyományokba való beágyazódását. Nagyon sokan félnek attól, hogy az amerikai kulturális hegemonia a világ kulturális sokszínűségének csökkenéséhez vezethet – mások attól tartanak igazán,

hogyan e sokszínűség redukálódása valójában a kultúrák belső kohézióját kezdi ki, amelyek nélkül a hagyományos kultúrák „áttetszővé, homályossá” válnak, és a bennük élő, hozzájuk ezer szállal kapcsolódó emberi közösségek elvesztik az integráció kultúra által biztosított alapját. Megint mások úgy érzik, az amerikai kultúrával való szembenállás harcos kiállást is eredményezhet a „saját” kultúra mellett, amelynek védelme maga alkothatja a lecsökkent kohéziós erők új táplálékát.

### I.14. A nemzetközi civil szervezetek szerepe a globalizációban

A globális folyamatokról szóló vitában egyre nagyobb szerepet kapnak azok a nemzetközi civil szervezetek, amelyek a globális döntéshozatalban való civil részvételért szállnak síkra. Szabó Gábor szerint *„a döntéshozatal decentralizációjában és ellenőrizhetővé tételében a transznacionális civil mozgalmaknak jelentős szerepe lehet, különösen azokat értve itt, amelyek a környezetvédelem, az emberi jogok, a harmadik világ helyzetével javítása érdekében szerveződnek. A fenti civil mozgalmak természetesen céljaikban, törekvéseikben, a célok megvalósításáért igénybe vett eszközökben is jelentősen eltérnek, mindazonáltal megerősödésük figyelemre méltó abból a szempontból, hogy nemzeti és egyéb identitásoktól függetlenül verbuválódik a tagságuk”. „Az INGO-k (Nemzetközi Nemkormányzati Szervezetek) száma rohamos emelkedésnek indult: 1909-ben mindössze 76, 1964-től főleg az iparosodott országokban bekövetkező gyarapodásnak köszönhetően több ezer, 1993-ban pedig a világon már 28 900 ilyen jellegű szerveződés működik. (...) A fejlődő országokban különösen felerősödtek a transznacionális civil mozgalmak az utóbbi néhány évtizedben, és sajátos jellegzetességeket is megfigyelhetünk köztük. Az egyik az, hogy relatíve kicsik és közösségalapúak, a kormányzatok pedig gyakran ellenségükként kezelik őket. Ezek a szervezetek különösen fontosak a demokratizálódás szempontjából. A civil szerveződések ugyanakkor igen jelentős erőket tudnak mozgósítani, ami nem csekély részben annak köszönhető, hogy*

*komoly hálózatokat hoztak létre, a fejlett országok szervezetei szorosan együttműködnek a fejlődő országok szervezeteivel, a hasonló érdekeket és értékeket védő mozgalmak hatékonyan képesek összehangolni tevékenységüket”* (Ild. Livernash, R.: The Growing Influence of NGO in the Developing World. In: Griffiths, R. J. (ed): Third World 1994/95, Dushkin INC. Guilford, CT, USA 1994, 208-216. idézi Szabó, 2004).

Az NGO-k alternatív ("párhuzamos") konferenciái az 1972, stockholmi környezeti konferenciától kezdődően kísérik az ENSZ égisze alatt megrendezett konferenciákat. Az ENSZ ugyanakkor fokozatosan formalizálja kapcsolatait a transznacionális civil szervezetekkel. A környezetvédelem terén alakult ki a leggyümölcsözőbb együttműködés az INGO-k és az ENSZ között: ez utóbbiak részt vehetnek az UNEP tárgyalásain, valamint a projektek kidolgozásában és kivitelezésében is kooperálnak (Ild. az ENSZ hivatalos közleményeit, pl. United Nations Department of Public Information: Non-Governmental Associations with the Department of Public Information. New York, United Nations, 1990).

Szabó szerint számos előnnyel jár, ha ezeknek a szereplőknek erősödnek a pozícióik: megközelíthetővé válik az a kényes egyensúly, ami egyfelől a szakértelem-kompetencia igénye, másfelől az állampolgári részvétel és ellenőrzés érvényesülése között szükséges. Ez rendkívül fontos lehet a demokratikus deficit kiküszöbölése szempontjából. Az ilyen szerveződések transznacionális jellegűek, így a nemzetközi kapcsolatok pacifikálása érdekében szükséges kultúrák közötti párbeszédre jobb esélyt kínálnak, mint a hagyományos államközi modell. A fejlett és fejlődő országok közötti együttműködés egészséges szerepmegosztást hoz létre, mivel a az előzőek anyagi forrásaikkal tudnak hozzájárulni az utóbbiak sikeréhez. Általában jellemző rájuk az alulról felfelé szerveződés elve, ami közvetlen kommunikációt tesz lehetővé. Ennek két előnye is van: a demokratikus részvételnek jobb feltételeket teremt, mint a bürokratizált szervezetek, másrészt hidat képes építeni államok, államközi

szervezetek és egyének viszonyában. Nagyon fontos ugyanis a civil mozgalmak beágyazottsága. Kezdeményezőként lépnek fel a gazdasági globalizáció káros hatásait megfékezni hivatott szabályok megalkotásában, illetve a szabályok végrehajtásában. A globális problémák tudatosításában és a felelősség érzetének ébrentartásában az NGO-k kulcsszerepet játszanak, mivel élnek a modern információtechnológia adta lehetőségekkel. Szerveződésük és működésük nem igényli kiterjedt bürokrácia meglétét, mivel a jellegzetes szervezeti modell a koordinációra épül, kevés állandó hivatallal és kevés alkalmazottal. Rendkívüli flexibilitással rendelkeznek az önkéntesség elvének következetes alkalmazásával. A funkcionalitás mellett a szerveződések értékközpontúak, zömük felismeri a globális problémák mögött húzódó interdependenciát (Szabó, 2004). A határokon átnyúló, horizontális szerveződésű civil mozgalmak a közösség új formáját teremtik meg, ellátják a lokálishoz való visszacsatolás funkcióját, mind a felelősség, mind a közösség, mind a részvétel lehetőségének vonatkozásában.

A globális civil társadalom kialakulásának egyre nagyobb támogatótábora akad a széles közvéleményben, kutatásában az Anheier-Glasius-Kaldor kutatócsoport tudhat magának nagyon fontos eredményeket (ezeket egy későbbi fejezetben mutatjuk be, így itt bővebben nem térünk ki rájuk).

Ezek azok a legfontosabb vitatémák, csomópontok, amelyeket feltétlenül szükségesnek tartottunk bemutatni ahhoz, hogy a globalizáció folyamatát valamelyest megérthessük. A kirajzolódó kép mindenképpen azt tükrözi, hogy valójában az emberi társadalom által mozgatott rendszerek mindegyike kérdéssé vált, a különböző folyamatok és jelenségek egymással való összefonódása pedig oly mértékben komplexsége, kölcsönösen összefüggővé, hogy e kapcsolatok felfejtése lassan – a róluk szóló információk áradatával együtt – lehetetlenné válik<sup>7</sup>. A civil társadalommal való kapcsolódási pontokra igyekeztünk utalni, bár a két jelenségcsoport közötti kapcsolatok felderítéséhez további erőfeszítésekre van szükség.

## II. A civil társadalom elmélete és a gyakorlat nemzetközi összehasonlításban

42

A civil társadalom fogalma körül hasonló zavarodottságot és a hozzá kapcsolódó eszmék és gyakorlatok egymást keresztező és átfedő jellegét tapasztalhatjuk, mint azt a globalizáció definiálásánál láttuk. A civil társadalom jelenlétét talán még nehezebb kitapintani, mint eszméjét, koncepcióját ideáltípusként leírni. A civil társadalom témáját úgy szeretnénk körbejárni, hogy először annak koncepcióját próbáljuk meg Ernest Gellner és John Keane írásai alapján körbejárni, mivel ők tekinthetők a modern értelemben vett civil társadalom legszélesebb történeti és multidiszciplináris alapokat teremtő teoretikusainak<sup>8</sup>, röviden elemezzük a globális civil társadalom koncepcióját, majd azokat a kutatásokat szeretnénk bemutatni, amelyek a civil társadalom meglétét elsősorban a nonprofit szektor fejlődésével magyarázzák, annak segítségével írják le. A két következő fejezetben a nemzetközi és globális vonatkozásokkal foglalkozunk – a kérdés magyar álláspontjait a következő nagyobb fejezetben ismertetjük.

### II.1. A civil társadalom koncepciója

A Gellner és Keane által kialakított és részletezett teóriák megnevezésénél azért a „*koncepció*” elnevezést tartjuk a legplasztikusabbnak, mivel bár munkásságuk a civil társadalom kérdéseinek történeti elemzésén nyugszik, mindketten elsősorban eszmetörténeti és teoretikus kérdéseket feszegetnek, így az általuk tett kijelentések is bizonyos mértékű ideál-tipikus jelleget mutatnak. Gellner és Keane maguk is vitáznak egymással, de írásaik a civil társadalomról szóló további viták kiindulópontjai is lettek<sup>9</sup>.

Elsőként Gellner – időben is megelőző – koncepciójával foglalkozunk. A civil társadalom ’jelenkori reneszánsza’ véleménye szerint azért tér el az eddigi



vizsgálódásoktól, mert az korábban szinte kizárólag a filozófiatörténeteket foglalkoztatta, például Locke vagy Hegel szakértőit, és sokáig úgy tűnt, a jelen szempontjából érdektelen. Gellner úgy fogalmazza meg e jelenséget, hogy *„a kifejezés által jelölt feltételrendszer értéke és politikai vonzereje fokozatosan nő, bár e feltételrendszer sokáig nem teljesült, különösen a világ azon részein, ahol az élet valamennyi területét erőteljesen központosították, ahol a politikai – gazdasági – ideológiai hierarchia nem tűrhette a potenciális versenytársakat sem, s ahol egyetlen látomás határozta meg, hogy mi az igazság. Ez leggyakrabban a marxizmus hatására alakult ki, s alaptézise úgy is megfogalmazható, hogy a civil társadalom pusztja szemfényvesztés. Az állammal bizonyos fokig szemben álló, annak hatásait kiegyenlítő, mindazonáltal állami felügyelet és védelem alatt álló intézmények pluralitásának eszméje – ez is a civil társadalom”* (Gellner, 2004:8). A civil társadalom kifejezés tehát egyrésztől valamilyen feltételrendszert jelöl, másrészt azonban az államhoz kapcsolódó plurális intézményrendszer is érthető alatta., amely megóv a hatalom és az igazság monopolizálásától, és ellensúlyozza azokat a központi intézményeket, amelyek képesek lennének ilyen monopólium létrehozására (u.o.:10).

Továbbra is a definíció problematikája körül maradv a *„legegyszerűbb megfogalmazást”* is ajánl: e szerint *„a civil társadalom azoknak a nem kormányzati intézményeknek az összessége, amelyek elég erősek ahhoz, hogy ellensúlyozzák az államhatalmat, nem gátolják meg abban, hogy védelmezze a békét vagy közvetítsen a nagy érdekcsoportok között, mindazonáltal megakadályozzák, hogy a társadalmat atomizálja vagy uralma alá próbálja hajtani”*. Gellner maga is elismeri, hogy ez a meghatározás magát az eszmét próbálja megragadni, amely ugyanakkor súlyos problémákat hordoz, mivel érvényességi körét nem határolja le egyértelműen, mert értelmében számos olyan jelenséget is ide kellene sorolnunk, amelyeket nem szeretnék odasorolni (u.o.:11).

A szerző a modern értelemben vett civil társadalom kialakulását a polgárosodás korszakához köti (ebben a tekintetben igen nagy egyetértés



uralkodik a gondolkodók között), és Hume írásaiból kiindulva próbálja meg megragadni a civil társadalom feltételeit, melyek megléte lehetővé tette annak kialakulását és fejlődését. Hume babonáság és rajongás-eszmefuttatását továbbgondolva (a régi és új vallás híveit jelöli e fogalommal) arra jut, hogy a rajongók a társadalom egészét nem hódíthatták meg, Isten akaratát a Földön nem tudták teljesíteni, így befelé fordultak, s a maguk kis világában próbáltak annak eleget tenni, a külső világban pedig termelőtevékenységükkel próbáltak kitűnni. *„Csak a plátói, tiszta nyereségvágy hozhatja létre a modern gazdaság kialakulásához nélkülözhetetlen munkamorált és felhalmozó kedvet”*. A puritánok tőkefelhalmozása lassanként elérte azt, hogy szalonképesekké váljanak a hatalom gyakorlóinak szemében: így jött tehát létre a civil társadalom, *„amelynek szabadsága már a modern kor követelményeinek is megfelel, amely különbözik a régiek rituális rendszerétől, amely plurális és kiegyenlített erőviszonyokon, a babonás gyakorlat hívei és a rajongás megszállottjai között kialakult és kompromisszummal végződő patthelyzetten alapul”* (u.o.:40-42). Leszögezi ugyanakkor azt is, hogy ehhez a folyamathoz szükség volt arra is, hogy az állam különváljon és kialakítsa sajátos funkcióit, azt a keretet, amely támogatta a termelőtevékenység és tőkefelhalmozás autonóm törekvéseit.

Gellner azt a kérdést is felteszi, hogy ha végső soron miért a civil társadalom lett az az eszme, amely felé egyre nagyobb érdeklődést mutatnak politikai, gazdasági és társadalmi szereplők is. Véleménye szerint ez a megnövekedett érdeklődés azzal van kapcsolatban, hogy a kelet-közép-európai államok rendszerváltása, a marxizmusból, mint a kapitalista modell egyetlen komoly vetélytársából való mélységes kiábrándultság a különböző társadalmi berendezkedésekkel kapcsolatos kérdések felé tolta az érdeklődést. Gellner olyan egyszerű modellel próbál meg választ adni e kérdésre, amely az emberek közötti együttműködés lehetőségeit, mint a társadalmi rend(szer) alapját próbálja felvázolni.

Amikor két vagy több ember úgy működik együtt, hogy egymás között felosztják a feladatokat, a javadalmazást, a források felügyeletét és a felelősséget, ezt többféleképpen is megtehetik:

1. Addig alkudoznak, amíg végül egyezsége jutnak, de bizonyos forrásokat mindenki – a többiektől függetlenül – ellenőrzése alatt tart. Ezt nevezzük piacnak.
2. Létrejöhet egy hatalmi struktúra, amely megszabja, ki mit tesz, ki mennyit kap, stb. Ez a tervutasításos rendszer.
3. Átadhatják egymásnak a források és termékek egy részét, a nélkül, hogy alkudoznának vagy parancsolgatnának, Az antropológusok szerint e lehetőség egyik változata az, amikor a látszólag kötöttségek nélküli együttműködést a szokások írják elő.
4. Az emberek talán arra is képesek lennének, hogy pusztán szeretettől vezérelve működjenek együtt (u.o.:124).

*„Úgy tűnik, ezeken kívül nincs más mód az együttműködésre és a javak elosztására. A negyedik lehetőséget kizárhatjuk, a jelen körülmények között teljes bizonyossággal, de az is lehet, hogy egyszer s mindenkorra. Hasonlóan nem kell foglalkoznunk a harmadik lehetőséggel sem, bár alapjában véve nem irreális, s minden bizonnyal működőképes, sőt hatékony lehet bizonyos kicsi, bensőséges és stabil közösségekben, amelyeknek a vonzerejét pontosan ez adja” (u.o.:125). Vég-eredményben tehát az emberi társadalom működésének – működtetésének két alapvető módja létezik, amelyek keveredhetnek is egymással.*

Gellner vélemény az, hogy a tervutasításos rendszer maga viszonylag semleges. *„Eleve rossznak csak akkor tartjuk, ha úgy véljük, az lenne a legjobb, ha soha senki sem utasítana senkit semmire, vagyis ha az anarchisták hitvallását tesszük magunkévá. De szinte lehetetlen elképzelni, hogy azt a bonyolult ipari civilizációt anélkül is irányítani lehetne, hogy bizonyos utasítások végrehajtását szankciók kilátásba helyezésével kellene megkövetelniünk”.* Maga a tervutasításos

jelleg tehát nem feltétlenül rossz, a lényeges kérdés az, hogy plurális-e a rendszer, lehetőség van-e arra, hogy a hatalmon lévők ellenőrizék és számon kérjék, korlátozott-e a hatalom térben és időben, stb. Egy tervutasításos rendszer, amelyben a szabályok érvénye az utasítókra is kiterjed, amelyben az utasítások végrehajtását kikényszerítő szankciók korlátozottak és emberiek, s amelyben a hatalmat a teljesítménye alapján ítélik meg, s akár le is váltható – az ilyen rendszer talán a legjobb, amit egyáltalán megvalósíthatunk.

46

Ebből a gondolatból kiindulva Gellner újabb definíciót ad a civil társadalomra: a civil társadalom egyszerűen azon követelmények összességeként is meghatározható, amelyek arra vonatkoznak, hogy miként lehet emberivé tenni a társadalomban bizonyos fokig szükségszerűen jelen lévő tervutasításos elemeket. A fő probléma tehát az utasítás és az alkudozás egymáshoz viszonyított súlyának meghatározása. Ha a vállalkozások függetlenek, akkor piacgazdaságról beszélünk, amelyben a különálló egységek rendelkeznek a forrásaikkal. Ez vagyoni egyenlőtlenséget hoz létre. Ha a vállalkozások függetlenségét korlátok közé szorítjuk, akkor a résztvevők valódi célja a hatalmi pozíciók megszerzése lesz az irányítási státuszok rendszerében: ez egyszerűen a bürokratikus centralizmus egy formája (u.o.:125).

Gellner hosszan értekezik az állam és a civil társadalom kapcsolatáról, és úgy gondolja, hogy a technológiai fejlődés kiváltotta megváltozott viszonyok az állam és a gazdasági szféra közötti kapcsolat alapvető transzformációjával jártak. Szerinte a modern technika ereje hatalmas, nincs kizárva a környezeti katasztrófák veszélye, „a kiterjedt infrastruktúra fenntartása másrésztől megköveteli, hogy a teljes össztermék jelentős része (hozzávetőlegesen a fele) fölött a politikai intézmények rendelkezzenek. A társadalom atomizálódása következtében a gyengék erkölcsileg elfogadhatatlan nyomora nem számolható fel a családokra vagy más kisebb társadalmi egységekre támaszkodva, erre a célra kizárólag a központosított intézmények alkalmasak” (u.o.:126). A gazdasági szféra társadalomszervező erejéről a következő véleményen van: „a múltban a gazdasági szféra azért nem lehetett

*teljesen önálló, mert túlságosan gyenge volt, a nyomort csak politikai úton lehetett felszámolni. A jövőben viszont valódi piacgazdaság pontosan azért nem valósulhat meg, mert a gazdaság már túlságosan erős. A gazdasági tevékenység mellékhatásai, amennyiben nem tartjuk őket szigorú ellenőrzés alatt, a környezetet, a kulturális örökséget, de még az emberi kapcsolatokat is tönkreteszhetik” (u.o.:126).* Mindezen okokból az ipari társadalom csak vegyes gazdaságra épülhet, s ennek így is kell maradnia, függetlenül attól, hogy a társadalom milyen ideológiai alapokon áll, de azok az intézmények, amelyek az utasításos elemeket emberivé teszik, a civil társadalom körébe tartoznak, a civil társadalom előfeltételeit pedig éppen a plurális termelőrendszer létrehozásának igénye teremtette meg. A politikai kontroll emberséges formája az lehet, ha a politikai ellenőrzést autonóm termelőegységek ellensúlyozzák – miként a civil társadalomban (u.o.:126).

John Keane műveiben elsősorban a civil társadalom koncepciójának alakulására koncentrál, amelyet – Gellnerhez hasonlóan - a 18. századig vezet vissza. Véleménye szerint a civil társadalomról való gondolkodásunk alapvető jellemzője, hogy egy múltra épített jövőképet tükröz. A civil társadalom eszméjének elméleti ívét a posztmodern „diskurzus” kifejezéssel ragadja meg, és történeti szempontból három szakaszra bontja. Véleménye szerint 1750-1850 között indult útjára a civil társadalomról szóló diskurzus (Keane, 2004:12). A civil társadalom és az állam iránti érdeklődés megújulása az 1970-es évek Közép-Kelet-Európájában indult el. Jan Tesař-t idézi, aki alapvetően a parancsuralmi rendszerek elemzésével és összehasonlításával foglalkozott: szerinte a parancsuralmi rendszerek ellen a leghatékonyabb ellenszer a civil társadalom kiépülésének biztosítása. Keane ehhez hozzáfűzi: *„a volt szocialista országokban az egypártrendszer és különösen azok demokratikus ellenzékén belül a civil társadalom témája iránti szellemi és gyakorlati érdeklődést erőteljesen előlendítette a reform-kommunista kísérletek nyilvánvaló kudarca, vagyis az, hogy fentről lefelé liberalizálják ezeket a rendszereket” (u.o.:24).* Úgy gondolja, hogy a civil társadalom nyelvezete hatékony erkölcsi és politikai utópiaként működött Kelet- és Közép-Európában, az elnyomott társadalmi érdekeltségek olyan látványos összefogásaihoz vezetett, mint a Charta 77, a KOR, vagy a Szolidaritási

Mozgalom (u.o.:25) Keane szerint a civil társadalmi mozgalmak erősödése hatott az 1989-es bársonyos forradalmak bekövetkeztéhez. A civil társadalom újjászületésének harmadik fázisa a '90-es években következett be: ebben az időszakban a civil társadalom nyelvezete egyre bonyolultabbá, összetettebbé válik, eltérő jelenségek és szándékok társulnak hozzá, és példátlanul változatos földrajzi összefüggésekben terjedt el (u.o.:27-28). Olyan példákat mutat be, amelyek a változatosságot jól érzékeltetik: a latin-amerikai erőszakrezsimek megdöntése, az afrikai szerveződések fejlődése. Kelet-Ázsiában a legfőbb kérdés az, hogy hogyan lehet lefordítani a civil társadalom koncepcióját az ázsiai viszonyoknak megfelelően. Keane szerint a dél-koreai gazdasági fejlődés összefügg a társadalmi mozgalmak erősödésével. Északnyugat-Afrikában a mohamedán világban is a civil társadalom fogalma iránti növekvő érdeklődés tapasztalható. *„A civil társadalom nyelvezete ma szélesebb körben használatos, mint bármikor korábban a modern idők történetében, beleértve az a századot is, amelyben született és megérett”* (u.o.:34).

A civil társadalom fogalmával és nyelvezetével kapcsolatos zavart Keane is érzékeli, mivel az *„egyaránt jól alkalmazható olyan eltérő jelenségekre, mint a jóléti állam hanyatlása, a neoliberális megjelenése és a társadalmi mozgalmak kifejlődése”*. A civil társadalom koncepciójának Európából induló elvándorlása azt eredményezte, hogy bekerült egy szélesebb nyilvánosság eszmecseréibe, *„a nyelvezet napjainkban egy vertikális és horizontális „globalizáción” megy keresztül”* (u.o.:34). Ennek vannak pozitív gyakorlati hatásai:

1. Egyrészt világméretű elterjedés figyelhető meg (nemzetközi civil szervezetek tekintetében).
2. Másrészt a civil társadalom szimbóluma rendelkezik saját kauzális hatalmával: beszéd egy szimbolikus jelzőrendszer segítségével és egyben valamilyen hatás kiváltása is.
3. A civil társadalom koncepciója ugyanakkor veszélyes kettősséget hordoz, mert bár az erőszak csökkentésére törekszik, illetve a közösségen belüli megosztottság és különbözőség lényegi voltának közös tudata meg növekedett, ugyanakkor a *„Kollektív Egyetértés Mítosza”* utópia,

4. Az ország-alapú állam korlátaival való szembesülés, ennek esetleges hanyatlása is jellemző.
5. Ezek az állam és a nem állami intézmények közötti új egyensúly világméretű kultúrájának kezdetei, kérdés azonban, hogy ez egyszerű vagy közvetett visszatükröződése-e a globális gazdasági erők legújabb kori megjelenésének, a külkereskedelem és a közvetlen beruházások globalizációjának, és a piacok nagyságrendje és a területileg kötött államok közötti hibás illeszkedésnek.
6. Ami biztos, hogy bizonyos új irányzatok (távközlési rendszerek nemzetközivé válása, nemzetközi pénzügyi-elszámolási gyakorlat néhány angol-amerikai szervezet révén, mint a Nemzetközi Valutaalap) nyugtalanítóak azon államok számára, amelyek nem akarják gazdasági vezetésük alá tartozó prioritásait a nagy részvénytársaságok és a gazdagabb társadalmi osztályok érdekeltségeinek átengedni (u.o.:34-35).

Negatív hatásai is vannak ugyanakkor e folyamatnak: Keane úgy véli, hogy a civil társadalom nyelvezetének jelenkori globalizációja *„túlhatározott, egyrészt annak az egyre terjedő meggyőződésnek a révén, hogy csak a civil társadalom képes a legjobban bizonyos feladatokat ellátni, és annak a hangsúlyozott tudatosságnak a révén, hogy a 20 századi államok „aljasul kiforgatták a valóságot, és hogy ennek soha nem szabad megismétlődnie”*(u.o. 36). Ezen erők együttes hatása, hogy elősegítik az államok és a társadalmak közötti új kompromisszumok keresését. Világszerte elterjedt feltételezés, hogy a társadalmi különbségek fokozottabb politikai képviselőre alkalmas tolerálása kívánatos célkitűzés. Ennek az elképzelésnek a népszerűsége felgyorsítja az öröklött kétértelműségek, új tévedések és nyílt ellentmondások elszaporodását – így bár növekszik a CT fontosságára vonatkozó egyetértés, de a véleménykülönbség is annak pontos jelentését illetően (u.o.:37).

Gellnerhez hasonlóan Keane is hosszabban tárgyalja az állam és a civil szféra közötti kapcsolatrendszerét. Ennek megértéséhez áttekinthető modellt épít



fel, mely szerint az állam és a civil szféra megkülönböztetésének három, egymást keresztező módja van: egyes szerzők a CT kifejezést arra használják, hogy elemezzék és értelmezzék a társadalmi és politikai erők és intézmények közötti múltbeli és jelenlegi összefüggések tapasztalati körvonalait, ezt empirikus-analitikus értelmezésnek nevezi. Mások a kifejezést elsősorban pragmatikusan alkalmazzák, irányelvként a társadalmi vagy politikai stratégiák illetve akciótervek megfogalmazásánál, ez a stratégiai értelmezés és gyakorlat, megint mások előírásos, normatív módon használják, hogy megvilágosítsák a politikailag garantált civil társadalom erkölcsi felsőbbrendűségét a többi kormányformával szemben. Nézzük meg, milyen jellemzőket tulajdonít ezen értelmezéseknek.

### Empirikus-analitikus értelmezés

Ezen értelmezés szerint a civil társadalom koncepciója olyan ideáltípus, amely leírja, megmagyarázza, tisztázza és megérti a valóság egy adott szeletének körvonalait. (u.o.:38) Célja az, hogy ne alkosson normatív bírálatot, ne ajánljon politikai irányzatot, hanem:

- magyarázó értelmezést alakítson ki egy összetett társadalmi-politikai valóságról
- elsősorban megfigyelési célokra alkalmazza a civil társadalom koncepcióját
- megpróbálja elnevezni, kategorizálni, megfigyelni, elméletbe foglalni és összehasonlítani az intézményesen felépített tevékenységet (Pl. Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project).

### Stratégiai értelmezés – gyakorlat

Ezen megközelítés célja, hogy mérlegelje valamilyen előre meghatározott vagy feltételezett politikai előny elérését szolgáló politikai stratégiát (u.o.:42). Története visszavezethető a 18. sz. utolsó negyedéig, ez a megközelítés elsősorban a civil társadalomról szóló, utóbbi évtizedekben megújuló viták első



fázisára jellemző. Olyan szerzők és aktivisták alkalmazták, akik a Gramsci-féle hagyományokat követték (u.o.:42). Vannak olyanok, akik a civil társadalom kategóriáját arra alkalmazzák, hogy eltérő, de kiegészítő módon elemezzék azokat a tényezőket, amelyek lehetővé teszik, hogy a politikai leszerelés stratégiája sikeres legyen.

Keane szerint a civil társadalomról folytatott legtöbb korabeli vita úgy tűnik, nem érdekelt a normatív-filozófiai kérdésekben. A civil társadalmat (barátai) úgy tekintik, mint valami adott jót, ezzel együtt hallgatólágosan feltételezik az állam által védett civil társadalom tekintélyét, illetve felsőbbrendűségét a társadalmi vagy politikai rezsim más típusaival szemben. Keane szerint az ilyen feltételezés lényegében minden racionális érv nélkül hagyja a civil társadalom mai élharcosát, és ez az egyik alapvető oka annak, amiért a civil társadalom nyelvezetének jelenkori reneszánsza szellemileg és politikailag sebezhető marad, felbátorítja a cinikusokat (u.o.:48). Keane ezt két érvvel próbálja meg feloldani: az egyik érvelés Hegel: A jogfilozófia alapvonalai (1821) c munkáján alapul. *„Azokkal szemben, akik a civil társadalmat az emberi szabadság természetes alapfeltételének tartják, Hegel úgy értelmezte azt, mint az erkölcsi világ egy történetileg létrejött körét, amely magába foglalja a gazdaságot, a társadalmi osztályokat, a szervezeteket és a jóléti adminisztrációval foglalkozó intézményeket, valamint a polgári jogot. A civil társadalom nem a téren és időn kívül létező élet egy eleve adott és változatlan anyaga, sokkal inkább a történelmi átalakulás hosszú és bonyolult folyamatának eredménye és következménye. Létrejött a modern világ vívmánya, nyughatatlan csatatér, ahol érdekek feszülnek érdekeknek, tetszőleges, vak többé-kevésbé spontánul bontakozik ki és fejlődik”*. Keane azt a véleményt vallja, hogy a civil társadalmat azért kell támogatnunk, mert bár hajlamos arra, hogy aláássa saját pluralizmusát, mégis *„lerombolja azt a képzetet, hogy a társadalom valamiféle „természetes” képződmény lenne, sőt ösztönzi annak tudomásul vételét, hogy éppenséggel az emberiség jelent fenyegetést a természeti világ szabadságára, amely szabadságától a civil társadalom szabadsága is függ, arra buzdítja tagjait, hogy legyenek gyanakvóak saját társadalmi feltételeik mitologizálásával szemben”*(u.o.:49-51).

Keane szerint a civil társadalom plurális szerkezete a legjobban egyfajta posztfundamentalista normatív megítéléssel fejezhető ki, amely felismeri és aktív módon alátámasztja a mai társadalmi élet gyakran összemérhetetlen normatív kódjai és formái sokféleségének tiszteletét. Véleménye szerint Gellner a civil társadalmat úgy feltételezi, mint az állami intézmények idealizált ellenpólusát, Gellner könyve feltárja a civil társadalom-elmélet liberális változatának csapdát, azzal, hogy idealizált képet fest róla. Gellner azt feltételezi, hogy a civil társadalom mentes az önbénító ellentmondásoktól és kétségektől. Keane azonban az önreflexív jelleget nagyon fontosnak tartja: *„a civil társadalom elmélete úgy értelmezi saját magát, mint csupán egyet a normatív jellegre hajlamosak közül. Úgy látja magát, mint a lehetséges megoldások egyikét, amely ugyanakkor merészen hangsúlyozza azt az igényét, hogy nagyobb nyomatékot adjon mind az elméleti pluralizmusnak, mind egy olyan politikai tervezetnek, amely hajlik arra, hogy lehetővé tegye az őszintén nem-hierarchikus egyéneknek és csoportoknak, hogy kifejezzék szolidaritásukat és ellenkezésüket minden eltérő eszmével és életmóddal kapcsolatban”* (u.o.:52-53). A civil társadalomnak ez a megközelítése súlyt fektet arra, hogy jelentését és etikai jelentőségét bármilyen adott időben és helyen csak egy olyan társadalmi-politikai kereten belül lehet hangsúlyozni és/vagy kétségbe vonni, amelyet a polgári és állami intézmények szétválasztása jellemez, amelynek hatalma, hogy a polgárok életét alakítsa, állandó jelleggel egy olyan mechanizmusnak van alávetve, amely lehetővé teszi a nyílt vitát, a felelősségre vonhatóságot és a képviselést (u.o.:54).

Keane következtetései abban a tekintetben is rímelnek az előzőekben Gellner által felvetett témára, amely az ideológiai diskurzusok (kapitalizmus vs. marxizmus, fasizmus, szociáldemokrácia, stb.) univerzalizálásában való hit megrendülését fejtegette, amennyiben ő a civil társadalom nyelvezetének új alkalmazásaiban egy hosszú évszázados politikai gondolkodás végének jeleit látja és amely afelé halad, hogy a kortárs politikai gondolkodás középpontjába kerüljön. Keane szerint ez a kifejtet teljesen váratlan volt, ezért egyesek azt hiszik, máris közel a Civil Társadalom Kora. Ezzel véleménye szerint szembe

kell szállni, mert „*akik egy új civil társadalomparadigmát követelnek, azt kockáztatják, hogy a civil társadalom ideológiai koncepcióvá válik*”. Szerinte az a kísérlet, hogy egyetlen átfogó magyarázatot adjunk a civil társadalom és az állam közötti kapcsolatokra, és hogy e magyarázaton belül társítsuk a civil társadalom nyelvezetének három módját nem kívánatos, mert ezzel megbénulna annak pluralizmusa és így demokratikus ereje. E helyett erőfeszítéseket kell tennünk abba az irányba, hogy a civil társadalom jelenlegi reneszánszát hozzáillesszük egy értelmező állásponthoz, ami bizonyos mértékű haszonnal járhat: ez a mérsékeltbb értelmezés elismeri annak meglehetősen vitatható jellegét (u.o.:53).

Keane tehát egyetért Gellnerrel abban, hogy a civil társadalom kifejezés napjainkban tapasztalható népszerűsége visszavezethető addig a tényig, hogy akárhol jelenik meg az ideáltípusnak tekintett civil társadalom, az egy összetett, dinamikus és döntésteleli zóna, és ezért a politikai despotizmus ellenségeként működik. Abban a vonatkozásban is megegyezik a szemléletük, hogy a kelet-európai változások nagyban hozzájárultak a civil társadalom nyelvezetének népszerűséghez., a „*bársonyos forradalmak nemcsak a feltörekvő civil társadalom erőinek gyakorlati győzelmét jelentették a totalitárius rendszerek felett, de egyben átütő intellektuális nyomatékka a civil társadalom kategóriájának irányába tolták a hangsúlyt*”. Keane szerint Gellner azonban abban téved, hogy nem ismeri fel a civil társadalom távlatát a demokratikus politika tervezetével összekacsoltan, a demokráciát olyan klasszikus módon értelmezi, mint „*olyan társadalom, amely a benne résztvevők vagy a tagok akarataának gyümölcse*”. Keane szerint a demokrácia alapfeltétele a civil társadalom: nélküle nem beszélhetünk olyan polgárokról, akik nyilvánosan képesek megválasztani saját identitásukat, meghatározni legitimitásuk körét és megbecsülni kötelezettségeket abban a politikai-törvényes keretben, amely a polgárok közötti békét biztosítja, könnyűvé teszi a jó kormányzást, előmozdítja a társadalmi igazságot, ami mindennek felett azon elv alapján működik, hogy a hatalom nyilvánosan számadásra kötelezhető.

Keane szerint végeredményben a demokratikus államforma a legigényesebb politikai rendszer, mert olyan módozatokat foglal magába, amelynek révén kollektív döntések születhetnek a civil társadalom és az állami struktúrák intézményesen szétválasztott, de egymással összefüggő tartományain belül az erőszakmentes nyilvános viták és hatalommegosztó kompromisszumok révén, az érdekelt felek lehetséges legteljesebb és minőségileg legjobb részvétele alapján. Ez a feladat még nehezebb olyan környezetben, ahol hiányoznak a civil társadalom olyan hagyományai, amelyek a demokratikus önkormányzás tulajdonságai közé tartoznak: a megfontoltság, a józan ész, önbizalom, bátorság, érzékenység a hatalommal szemben, jártasság a döntések meghozatalában és nyilvánosság előtti megvédésében, a kritikára való készség, és egyúttal hajlandóság a kritika elfogadására másoktól, valamint képesség arra, hogy méltósággal és szolidaritással összefogjanak egymással.

## II.2. A globális civil társadalom diskurzusa

A „*globális civil társadalom*” – kifejezés tartalma nemcsak egyesíti magában a civil társadalom és a globalizáció fentebb taglalt definíciós problémáit, de önálló fogalmi entitásként még meg is sokszorozza azokat. A Helmut Anheier, Mary Kaldor és Marlies Glasius által alkotott kutatói és szerkesztői csoport ugyanakkor úgy gondolja, a globális civil társadalom napjaink világának egyik legjelentősebb változása, s céljuknak azt tekintik, hogy ezt a rendkívül bonyolult és összetett témakört megpróbálják körüljárni. Véleményük szerint maga a fogalom is megkérdőjelezi a hagyományos társadalomtudomány „*homályos és kétséges*” gondolkodásmódját (Anheier et al, 2004:15). Az tehát, hogy a globális civil társadalommal foglalkoznak magában hordoz egy a társadalomtudományok modernizálására tett kísérletet is.

Leszögezik, hogy néhány politikai aktivistától és stratégiai szakértőtől eltekintve kevesen tudják, mit is értsünk globális társadalom alatt, ugyanakkor



szerintük maga a fogalom posztulálja egy nemzeti, regionális, vagy helyi társadalmak felett és túl található társadalmi szféra létezését (u.o.:18). A globális civil társadalomról három megállapítást tesznek:

1. A globális civil társadalom kifejezés elterjedése a háttérben meghúzódó társadalmi realitást tükrözi, a társadalmi és politikai részvételnek azt a kilencvenes években megjelent szféráját, amely bár történelmileg is létezett (katolikus egyház globális szerepe, gyarmatosítás, Brit Nemzetközösség, ENSZ, Európai Unió, béke- és környezetvédő mozgalmak), napjainkban a növekvő sokféleség és elterjedtség által jellemezhető (u.o.:18-19). Ezt azzal támasztják alá, hogy nemcsak a nemkormányzati szervezetek globális skálája szélesedett az elmúlt évtizedben, hanem a szervezeteket összekapcsoló hálózatok is besűrűsödtek, megvastagodtak, illetve növekszik a száma a „*párhuzamos csúcstalálkozóknak*” is, amelyeket általában fontos kormányzati csúcsokkal egy időben szerveznek, s amelyek résztvevői nagyon sokféle csoportból kerülnek ki (u.o.:20-21). E mellett szélesedik a globális kérdésekkel összefüggő tiltakozások skálája, valamint a civil szervezetek növekvő gazdasági jelentősége is, illetve e szerveződések megerősödését és terjeszkedését a rendelkezésükre álló források növekedése is elősegítette (u.o.:21-22).
2. A globális civil társadalom a globalizációból merít és arra reagál. A globalizáció egyrészt a globális civil társadalom alapja, az azt életben tartó jelenség kínálati oldala: erős, pozitív összefüggés fedezhető fel a „*globalizáció halmazai*” és a globális civil társadalom halmazai között. Másrészt viszont a globális civil társadalom a globális kapitalizmus terjedésére és összekapcsoltságára adott reakció is, vagyis a globális civil társadalom keresleti oldala. Ezen felül úgy gondolják, hogy a globális civil társadalmat nem a szereplők típus szerint kategorizálhatjuk legjobban, hanem a globalizációval kapcsolatos álláspontjuk szerint. Ennek értelmében beszélhetünk „*támogatókról*”, akik lelkesednek a globalizációért, „*szentül hiszik*,

*hogy a globalizáció jó dolog, csak egyesek nem ismerik fel az előnyeit*” (u.o.:25). Ebbe a csoportba tartoznak a többek között a transznacionális cégek szövetségei és a technológiai fejlesztések kedvelői. A második csoportba az „*elutasítók*” sorolhatóak, akik legszívesebben visszafordítanák a globalizációt és visszatérnének a nemzetállamok világához. Szerintük a globalizáció minden megnyilvánulása káros, ezért minden erejükkel ellene szegülnek. A szerzők véleménye szerint ide sorolhatóak az új jobboldal hívei, a hagyományos nem és hagyományos baloldaliak egy csoportja, a vallási fundamentalisták, nacionalisták, stb. A harmadik álláspont a „*reformistáké*”, akik felismerik a globális kapitalizmus terjedésének és a globális összekapcsoltságnak esetleges jótékony hatásait az emberiségre, de szükségesnek tartják a folyamat civilizálását: a nemzetközi gazdasági intézmények megreformálását, és egyebek között egyetértenek a globális törvénykezéssel és sajtóval. A szerzők szerint ebbe a csoportba sorolható a globális civil társadalom nagy része. A negyedik tábor pedig az „*alternatívok*” alkotják, akik nem is ellenzik, és nem is támogatják a globalizáció folyamatát, szeretnének rajta kívül önálló, független életteret kialakítani (u.o.:25-28).

3. A globális civil társadalom homályos sokat vitatott fogalom. Ezen tulajdonságai újszerűségének tudhatóak be. Azért homályos, mert nem tudjuk pontosan körülírni, körülhatárolni, illetve azért is, mert a kifejezésnek normatív és deskriptív tartalma is van, és a kettő nem mindig sikerül pontosan megfeleltetni. Vitatott jellege pedig abból adódik, hogy a gyakorlók és a társadalomtudósok politikai nézetek és öröklött értelmezések szerint saját céljaiknak megfelelően használják. A döntéshozók – különösen Nyugaton – a globális civil társadalmat a már meglévő rendszer továbbterjedésének tekintik, az aktivisták számára azonban nem az állam szerepének minimálisra csökkentését, hanem a politikai intézmények reakcióképességének növekedését jelenti (u.o.:28-29).



A szerzők – másokkal ellentétben – a globális civil társadalom kifejezést használják a transznacionális civil társadalom helyett, amit három okkal támasztanak alá. Szerintük a transznacionális szó egyrészt nem ragadja meg az utazásban és a kommunikációban zajló forradalmat, másrészt nem tekinthető a „globalizáció” ellensúlyának, harmadrészt pedig a globális civil társadalom normatív jelleget is hordoz, a transznacionális pedig nem (u.o.:37).

A fogalom definiálását nem tekintik feladatuknak, mivel éppen azt tartják vonzerejének, hogy különböző emberek különböző elképzeléseket táplálnak róla (egyszóval pluralitásában látják lényegét), sőt, a globális civil társadalomról alkotott vitában hozzájárulást látnak egy életteli, nyitott és önmagáról elgondolkodó globális civil társadalom kialakulásához (amely elképzelés, globális keretben bár, de összezseng Keane-nek a civil társadalom természetéről alkotott elképzeléseivel).

A globális civil társadalmat tehát kutatói nem elméleti koncepcióként, sokkal inkább reális valóságként érzékelik – nem teoretikus, hanem kifejezetten empirikus felfogásuk szerint e valóság leírását tartják legfontosabb feladatuknak.

### II.3. Nemzetközi összehasonlító elemzések

A civil társadalmak vizsgálatának nemzetközi összehasonlítása olyan, kifejezetten interdiszciplináris vizsgálódásokat feltételez, amely mind történelmi, mind társadalomtörténeti, gazdaság- és politikátörténeti, mind pedig társadalomlélektani aspektusokat ötvöznek. Ezek felvállalása óriási feladat, így itt csak a nonprofit szektor, mint a civil társadalom intézményesült formájának vizsgálatára vállalkozunk. Ebben a munkában úttörő szerepet játszott egy, a kilencvenes évek közepén, az Egyesült Államokból, a Johns Hopkins University-ről induló projekt, amely céljaul az egész Földet behálózó, többlépcsős kutatási



program lefolytatását tűzte ki. Ennek az alapvetően leíró jellegű kutatásnak az a célja, hogy mind a szakemberek, mind a laikus érdeklődők számára elérhető központi adatbázist építsenek ki, illetve a hihetetlen sokszínűséget mutató civil társadalmi intézményekről olyan alapinformációkat gyűjtsenek, melyek segítségével az egyes országok közötti különbségek és hasonlóságok értelmezhetővé és bemutathatóvá válhatnak. A kutatás első fázisának befejeztével a kutatócsoport vezetői, Salamon és Anheier összegezték a tapasztalatokat és levonták következtetéseiket. A kutatócsoport rátalált néhány olyan közös jellemzőre, amely minden civil társadalmat egyaránt le tud írni. Ezek a jellemzők tehát:

- szervezeti jelleg
- magánjelleg
- nem profitorientált jelleg
- önirányító jelleg
- önkéntesség (Salamon-Anheier, 2004:4).

Az elsődleges kutatási eredmények, amelyek a regionális különbségek figyelembevételével születtek, a következők:

- A civil társadalom jelentős gazdasági erőt jelent, ez elsősorban a nyugati demokráciákban mutatkozik meg egyre erőteljesebben.
- A civil társadalom méretében óriási különbségek figyelhetők meg országok és régiók között (általában nagyobb a fejlett országokban, de a civil társadalom mérete nem határozható meg a kormányzati jóléti szolgáltatások mértéke alapján).
- A nonprofit szervezetek között a jóléti szolgáltatások dominálnak: a nonprofit foglalkoztatás kétharmada a három tradicionális területre koncentrálódik: oktatás 30%, egészségügy 20%, szociális szolgáltatások 18%.
- A makrorégiók közötti szignifikáns különbségek vannak, s ezek társadalomtörténeti eltérések mentén szerveződtek. Az egyes makrorégiók legfontosabb jellemzői a következők:
  - Nyugat-Európa: a jóléti szolgáltatások dominanciája különö-

sen jellemző (ide tartozik az összes nonprofit szervezet három-negyede) – ezt magyarázhatja a katolikus és protestáns egyház hagyományos szerepe az oktatásban és a szociális ellátásban.

- Közép-Európa: a szabadidő eltöltése és a kultúra domináns szerepű, ami e szektorok a kommunista éra alatti erőteljes támogatásának köszönhető. E mellett a környezetvédelemmel kapcsolatos és képviseleti jellegű szervezetek is megjelentek, amelyek a demokráciába való átmenet során és sokszor nyugati támogatással alakultak. A jóléti szolgáltatások még mindig kisebb arányban vannak jelen, mivel a társadalom az államot tekinti a jóléti szolgáltatások központjának. Ezekben az országokban nincs igazi hagyománya az önkéntességnek, illetve ha volt is, az elmúlt rendszerben visszafejlődött.
- Latin-Amerika: itt az oktatás dominál, amely egyértelműen a katolikus egyház prominens szerepére vezethető vissza. A környezeti károk miatt ugyanakkor a környezetvédelmi szervezetek előretörése is fontos folyamatként értelmezhető.
- Egyéb fejlett országok (USA, Japán, Ausztrália, Izrael): Ezen országokra általánosan az oktatás és egészségügy dominanciája jellemző.

Megkülönböztethetjük tehát a nonprofit struktúra öt különböző mintázatát, amelyek bizonyos mértékig regionális vonalakat követnek, de nemzeti sajátosságokra is utalnak (u.o.:8).

### 1. Oktatás-domináns modell:

Ez a latin-amerikai országokra, illetve Belgiumra, Írországra, Izraelre és az Egyesült Királyságra jellemző. Ezekben az országokban átlagosan 48% az oktatás aránya a nonprofit szektoron belül, amely a katolikus egyház általános és középiskolai szinten való bevonódottságával magyarázható. Angliában ugyanakkor a felsőoktatásban jellemző leginkább a nonprofit szervezetek jelenléte.

## 2. Egészségügy-domináns modell:

Ebben a csoportban kap helyet az Egyesült Államok, Japán és Hollandia: átlagosan 45%-os koncentráció jellemző az egészségügyben, amely az állami feladatoknak különösen az egészségügy terén történő erőteljes átvállalására utal.

## 3. Szociális szolgáltatások-domináns modell:

Ez elsősorban Ausztriára, Franciaországra, Németországra és Spanyolországra jellemző, az extenzív katolikus hatás szerepére vezethető vissza, az átlagosan 44% koncentráció a szociális szolgáltatások terén a nonprofit szervezeteknek a szociális szolgáltatásokban való intenzív szerepvállalását mutatja.

## 4. Kultúra-szórakozás – domináns modell:

Ez leginkább a közép-európai országokra jellemző, mivel egyrészt az államszocialista rendszer e területeket támogatta, a legnagyobb és legjobban megszervezett nonprofit szervezetek a régi rendszerben gyökereznek, ugyanakkor a többi területen működő szervezetek aránya a kilencvenes évek során fokozatosan növekedett.

## 5. Kiegyensúlyozott modell:

Néhány országban, mint Ausztrália, Kolumbia és Finnország az egyes területeken működő szervezetek kiegyensúlyozott arányban részesednek a szektor összességéből, ám ezt nem lehet közös történelmi vagy társadalmi okokra visszavezetni (u.o.:8-10).

# III. A civil társadalom Magyarországon

## III.1. Vita a magyar civil társadalomról

Abban a kérdésben, hogy van-e vagy nincs civil társadalom Magyarországon, illetve ha van, akkor milyen jellemzőkkel bír, az elmúlt másfél évtizedben

komoly vita indult meg. A nézőpontok és vélemények ütközései néha látványos formát is öltenek, bizonyos nyilvánossági fórumok (a Magyar Tudomány, a Kritika és a Civil Szemle című folyóirat csak példaként álljon itt) nyílt terepet is adtak e diskurzusnak. Ebben a fejezetben csupán néhány elemét szeretném e vitának bemutatni, amely alapvetően a nyolcvanas évek második felében kezdődött és egyre nagyobb érdeklődésre tart számot.

A civil társadalommal kapcsolatos magyar irodalom e korai korszakának leírására A. Gergely András vállalkozott, a következőkben az ő megállapításait ismertetjük.

A. Gergely szerint a kelet-európai civil társadalom bázisát igen nehezen lelik a politikatudósok. Egyfelől minden társadalmi mozgásra és kísérletre szívesen ráfognak, hogy az a politikai autonómiát igénylő civil társadalom megnyilvánulása, máskor pedig leszűkítik a civil társadalom fogalmát a pártoktól független, politikai szintéren jelentkező társadalmi erők körére. A. Gergely a civil társadalom „megmaradási törvényét” a lokalitások szempontjából alakította ki, vagyis a helyi társadalmak mentális hagyományaira, belső érdekerőinek működésére alapozza, felfogása pedig közel áll Andrew Arató véleményéhez, aki a civil társadalom fogalmát arra a társadalmi formációra alkalmazza, amely képes a tradicionális polgári szereptudat átvételére, érdekeit politikai színre vinni is alkalmas, és a politikai hatalommal szemben folyamatos opposzícóra rendezkedik be anélkül, hogy törekvéseit mindenáron intézményesíteni akarná (Arató, Andrew: Civil társadalom, társadalomelmélet és államszocializmus. Századvég, 3. 46-52. idézi A. Gergely, 1997:19). Ezzel a megközelítéssel sajátos hangot is képvisel a civil társadalom hazai diskurzusában.

Úgy gondolja, hogy az utóbbi évek politikatudományi irodalmában Magyarországon egyre gyakoribb a civil társadalom fogalmának használata, lényegében anélkül, hogy érdemben definiálták volna ezt a szakkifejezést. (u.o.:19).

A mai szociológiai és politológiai elemzésekre egyaránt jellemző, hogy a kelet-európai modernizáció és a kiúttalanság elemzését összekötik a civil társadalom egzisztálásának kérdésével (Hankiss 1986, 1990, Ágh 1989, Molnár 1990), a „közösségek hiányát” pedig a sztálinizmus kelet-európai uralomgyakorlási rendszerének számlájára írják. (u.o.:20). Ebben az összefüggésben fogalmazódott meg a „védekező társadalom” eszméje, amelynek alapja A. Gergely szerint egyfajta funkcionalista felfogás, amely alig érzékelhetően jelezte, hogy itt a társadalom mélyebb megosztottságáról van szó. Ugyanakkor nem történt meg az a szükséges analízis, amely például a helyi társadalmak tartalék energiáit, a kisközösségi intimitásban megmaradt erőket becsülte volna föl értékük szerint. *„Úgy vélhető, hogy a társadalmi szférák tagoltsága és intim kapcsolatrendszere nem valamiféle strukturális okok miatt nem volt átlátható, hanem a hivatalos hatalom elől megfontoltan elrejtett nyilvánosság, a tradíció-kötődés, az értékrendek és az interperszonális kapcsolatrendszerek mintegy a politikai beavatkozással szembeni védekezésként nyilvánultak meg”* (u.o.:21). Bizonyos aktivitások ugyanakkor arra is terepet kínáltak, hogy a nem engedélyezett formákban „a civil társadalom megtalálja azokat a párhuzamos törekvéseket megerősítő közösségi megnyilvánulásokat (szekták, klubmozgalom, popzene), amelyek valamiféle állampolgári engedetlenség vagy ellenzékiiség indirekt kifejezésére nyújtottak alkalmat” (u.o.:22).

A civil társadalom kérdésköre a nyolcvanas évek magyar társadalomtudományában kap ismét helyet: a civil társadalom fogalma A. Gergely szerint Szabó Máté 1980-as dolgozatában jelent meg elsőként („*Societas civilis*” és „*bürgerliche Gesellschaft*”. Magyar Filozófiai Szemle, 1980/4.), mint a citoyen-burzsoá különbség filozófiatörténetileg is problematikus esete. (u.o.:75).

Molnár Miklós egy 1982-es dolgozatában a civil társadalom fogalmának homályait elemezve megállapítja, hogy az a filozófusok elmékedéseiből és tapasztalataiból jött létre, akik az ideális társadalmat kutatták. Ugyancsak a polgári társadalom és a politikai állam közötti képviseleti szférát taglalja Papp



Zsolt a hegel-i polgári társadalom-felfogást bemutatva (Papp Zsolt: Polgári társadalom és politikai állam. In: Bihari Mihály szerk. Politika és politikatudomány, Gondolat, 1982:188-222, u.o.:75). Ugyancsak a közép, mégpedig a hiányzó közép elmélete tűnik fel Szűcs Jenő munkájában (Szűcs Jenő: Vázlat Európa három történeti régiójáról. Magvető. Gyorsuló idő sorozat, 1983), amely arra a felfogásra épül, hogy a társadalmi modernizáció a civiltársadalmi erőterétől, a politikai kultúra tradícióitól is függ - a szerző a kulturális folytonosságot kereszte a történeti hosszú rendeket elemezve. (u.o.:76).

A. Gergely úgy véli, hogy a nyolcvanas évek közepéhez közeledve a magyar politikatudomány lényegében két csoportra szakadt: egy a struktúrát vizsgáló, marxista eszköztárral operáló, és egy flexibilisebb, asszociatívabb módon gondolkodó csoportra (Gombár Csaba, Papp Zsolt). A nyugati szakirodalom recepciójában elsősorban Ágh Attila jár élen, ő hívja fel a figyelmet a civil társadalmi törekvések lokális hagyományaira. Ugyanebben a poszt-marxista irányban lép tovább Szabó Máté is, akinek munkái ettől kezdve az új típusú társadalmi mozgalmak jelentését és jelentőségét elemzik. (u.o.:77).

A civil társadalomról szóló hazai recepció és kutatói szempontrendszer A. Gergely véleménye szerint 1986-tól szélesedik ki, részint a hazai önszerveződés meg sokasodásának, politikai problémává válásának eseménytörténetével. Nemcsak az ide vonatkozó írásművek megszáporodása, az elemzők számának növekedése, de a különböző fórumok szélesedése is megfigyelhető volt. A fogalmi tisztázás felé a Magyar Társadalom vita-sorozata tett jelentős lépéseket, 1987-től, a politikai intézményrendszer belső reformjával és a társadalom demokratikus kezdeményezéseinek, igényeinek taglalásával. „A civil társadalom fogalma – a jog, a közgazdaság, a szociológia és a történettudomány felől nézve – a kisközösségek, a helyi demokratikus szerveződések, a társadalmi megmozdulások tapasztalati és történeti valóságával került párhözamba, a civil társadalom szükségessége egyre inkább vitathatatlanrá vált.” (u.o.79-80). A vita-indító cikket Ágh Attila írta, erre Szabó Tibor reagált az állam és a társadalom



viszonyának jogi-történeti felvázolásával. Urbán László az állammal szembeni védekezés szféráját a gazdaságban és más nem politikai szférában látta. Szabó Máté és Kiss Mária Rita folytatta a megkezdett vitát, amelyet végül Ágh Attila összegzett, aki rámutatott arra, hogy a civil társadalom intézménye hiányozhat a politikai rendszerből és a társadalomszerkezetből, mégis él, vagy föléleszthető. A. Gergely szerint a vitaindító cikk hatása *„nem is annyira a tudományos továbblépés szempontjából volt korszakos, hanem mert „piacképessé” tette, nyilvánosság elé hívta és ezzel legitimálta a civil társadalom fogalmának hazai értelmezhetőségét, s a társadalmi mozgások magyarázásához új kapukat nyitott, amelyen át sorra jöhettek be a kortárs nyugati teóriák, s a közérdeklődés szótárába is bekerült a fogalom”*.

A civil diskurzus a Kritika című folyóirat 1989-es számaiban kapott újabb lendületet, Fricz Tamás vitaindító cikkének következtében, aki arra próbált választ találni, hogy van vagy nincs civil társadalom (illetve ezzel a kifejezéssel leírható jelenség) Magyarországon. Annak a véleményének a hangot a lap hasábjain, miszerint nagyon sokan beszélnek úgy a nyilvánosság előtt a civil társadalomról, hogy az már megvalósult, már működik, már szervesen beépült a társadalom egészébe, holott erről szó sincs: *„arról beszélhetünk csupán a nyolcvanas évek végén, hogy a civil társadalom eredeti fölhalmozásának kezdetén vagyunk. Ha a nyilvánosságban a civil társadalom ténye válik elfogadottá, nem pedig ennek csupán az elve, bontakozó folyamata, akkor ez leszerelő hatású is lehet”*. Felteszi a kérdést, hogy vajon a gomba módra szaporodó társadalmi, állampolgári kezdeményezések léte miért nem jelenti egyelőre még a civil társadalom teljes intézményesülését, s úgy véli, egyrészt azért nem, mert az emberek többsége még mindig inkább érzi magát alattvalónak, mintsem felelős állampolgárnak, aki kötelességének tekinti a véleménynyilvánítást, és emellett még értelmét is látja annak, másrészt mert voltaképpen a civil társadalom létrejöttét nem annyira az újra és újra felbukkanó szerveződések fogják jelezni, hanem az, hogy ezek a mozgalmak már intézményekként fognak működni, ugyanis ezek az érdekképviselési és



állami döntés-befolyásoló intézmények fogják alkotni azokat az intézményes, közvetítő mechanizmusokat, amelyekhez – saját érdekeik szerint – kapcsolódva az egyének valóban állampolgárrá válhatnak. Lényegesnek tartja hangsúlyozni, hogy a civil társadalom kialakulásának a polgárosodással való szoros ok-okozati kapcsolatát: Nyugaton a klasszikus polgári társadalom úgy jött létre, hogy az abszolút monarchiák időszakában a polgári öntevékenység és autonómia fokozatosan kifejlődött, „latensen” létrehozta önmagát, miközben megszerveződött az állami bürokrácia. Európa keleti felén azonban voltaképpen napjainkig sem jött létre a polgári társadalom a „francia” értelemben, legfeljebb csak csírájában, részlegesen, amely felett állami dominancia érvényesült, sőt, a folyamat logikájának ellenkezője kívülről-fölülről jött hatásokra a civil társadalom újfajta, a kapitalista berendezkedés logikáján is túlmutató emancipációs képlete, eszménye jelent meg a társadalomban.

Szintén a Kritika hasábjain erre az írásra reagált Csizmadia Ervin, aki szerint az, hogy a civil társadalom még nem alakult ki, mert még hiányzik az államba beékelődő civil érdekképviselő, csak az éremnek az egyik oldala, fontos az is, hogy – amennyiben lehetséges és releváns – a civil társadalom egyes szintjeit mélyebben elemezzük egymással való összefüggésükben is. Az elemzők – többek között Fricz Tamás – alapvető hiányossága szerinte abban jelentkezik, hogy túlságosan a politikai civil társadalom mozgásaira koncentrálnak és a nem politikai jellegű civil szférát nem tudják belehelyezni az összképbe, legfeljebb megállapítják róla, hogy átfogóbb, tágabb szint.

A szerző szerint az alapvető kérdés az, hogy mit is tekintünk civil társadalomnak: a civil társadalom megléte nem azon áll, vagy bukik, hogy létezik-e állami szintű érdekképviselő – bár ez kétségtelenül lényeges feltétele létezésének –, hanem azon, hogy létezik-e a társadalom legszélesebb tömegeinek aktivitását, mozgását lehetővé tevő mindennapi civil társadalom. Ha a civil társadalom valamilyen szintezéséről beszélünk, akkor ez jelenti az első szintet, az alapot. Ennek megléte biztosítja az egészséges második szintet, a mozgalmi civil társadalom szféráját, és a harmadikat, az intézményi - korporatív civil

66

társadalom lehetőségét. Csizmadia szerint ennek az alapnak a hiánya teszi csökevényessé és eltorzulttá a civil társadalom egészének kifejlődését. Ennek a hiányosságnak a következménye többek között Magyarországon, hogy a civil társadalom a politikai mozgalmak szféráját jelenti. Úgy jött létre a civil társadalom második, mozgalmi szférája, hogy alatta vagy mellette az első, a mindennapi civil szféra semmit sem változott. A szerző az általa konstruált modellben a különböző szintek egymáshoz való viszonyát a következőképpen jellemezi: a mindennapi civil társadalom, mint alap, nem létezik, ezért valójában nem beszélhetünk civil társadalomról sem. Az a tömeg, amely az ország túlnyomó többségét alkotja, nem civil létben él, nem tud olyan pozícióba kerülni, hogy reális bázison elszakadhasson az államtól. A mozgalmi civil társadalomnál az optikai csalódást az okozza, hogy a politika-mozgalmi szféra valóban állampolgári alapon szerveződik, de a mozgalmi civil társadalom nem a civil társadalom, hanem annak normája, eszménye, nem az hozza létre az első, mindennapi szintet, hanem az első a mozgalmi szintet. Az intézményi – korporációs civil társadalom szintjén pedig véleménye szerint nem csupán a politikai mozgalmaknak, hanem a mindennapi civil társadalomnak is meg kell jelennie, vagyis a nép érezze magáénak a vezetőit. A tényleges hatalommegosztásban a civil társadalom minden szintjének jelen kell lennie, mégpedig állampolgári alapon.

Arra a kérdésre, hogy miért is nincs meg ez az alap hazánkban, úgy válaszol, hogy azért nincs civil társadalom Magyarországon, illetve azért olyan nehezen szerveződik újra, mert az ötvenes évek végén a már létező civil társadalmat felszámolták. Abszurd dolog is lenne szerinte, hiszen az európai polgárosodás hozta létre az állampolgároknak egy az államtól elkülönült szféráját, Magyarországon viszont soha nem zajlott le ilyen függetlenedés.

E két hozzászólás több érdekes vonatkozással bír. Egyik részről tükrözik azt az attitűdöt, amely a nyolcvanas években zajló szerveződések politikai felhangját adta, másrészt azt a törekvést, amely a civil társadalom társadalomlélektani



alapjainak megismerésére és megértésére irányul, abban a sajátos kontextusban, amelyet hazánk történelme és az egypártrendszer időszaka rajzol meg, s mint ilyen nem vethető össze a nyugati társadalomfejlődés modelljeivel.

Miszlevitz Ferenc, a civil társadalom egyik jeles kutatója egy 2000-ben, szintén a Kritika hasábjain megjelent írásában – mely alapvetően a civil társadalom európai szintén betölthető szerepét vizsgálja - többek között a civil társadalom és a jó társadalom fogalmainak kapcsolatát boncolgatja, abból kiindulva, hogy az általuk takart koncepciók gyakran keverednek egymással. A jó társadalmat Ralf Dahrendorf kijelentésével a nyílt társadalom fogalmával azonosítja, amely *„a maga rendezetlenségével antagonizmusával, kényelmetlenségeivel, de mindenképp felett alkalmatlan nyitottságával és örökre befejezetlen jellegével a jó társadalom. Az embereknek kötődésre és választási lehetőségekre van szükségük ahhoz, hogy életlehetőségeiket a maguk teljességében élvezhessék. Ezek a kötődések az autonóm társulások variációit igénylik, amit civil társadalomnak nevezünk”* (Miszlevitz, 2000). Szerinte a kilencvenes években, az anómia évtizedében jelenik meg újra markánsan az a gondolat, hogy *„a szabad piaci mechanizmusok és a formális demokrácia intézményei által garantált nyílt társadalom szükséges, de nem elégséges feltétele a „jó társadalomnak”*. Úgy véli, az utóbbi évtized tapasztalatai világossá tették, hogy a nyílt társadalom filozófiája önmagában nem képes pozitív választ adni a globális szabad piaci erők és a nyomukban járó anómia kihívásaira. Az európai szintén a kihívások számát növelték a nemzetállamok válságából és szuverenitásul gyengüléséből vagy önkéntes átadásából származó zavarodottság és a kelet-közép-európai társadalmak identifikációs nehézségei is.

Ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy létezhet-e hatékony civil társadalom, meg kell vizsgálnunk azt, ahogyan a civil szolidaritás felépül, lebomlik és dekonstruálódik. Jeffrey C. Alexander gondolatát idézi, akis szerint a civil társadalom függ ugyan a többi szférától, de a szolidaritás szférája relatív autonómiát élvez, és nem redukálható az intézmények birodalmára. A civil társadalom világa a strukturált, társadalmilag megteremtett tudat világa is, amely az explicit intézmények fölött és alatt működik.

Miszlevitz úgy véli, hogy a „kelet-közép-európai átmenetek során a civil társadalom legfontosabb értékeivel együtt gyorsan háttérbe szorult a közélet porondján. A politikai pártok megjelenésével a civil társadalom nagyrészt elvesztette morális összetartó erejét, és megszűnt vonzasközpont lenni. A civil társadalom valójában metamorfózison ment keresztül: részben eltűnt, részben átalakult, számos mozgalmából lett párt, s helyi kezdeményezések vagy elhaltak, vagy felszívta őket a helyi politika. Azokra a civil szervezetekre, amelyek az új körülmények között is megőrizték identitásukat, kemény küzdelem várt: időre, akaratra, újfajta szakértelemre és pénzre egyszerre volt szükség az életben maradáshoz”. Eközben a kelet-európai régió társadalmi inkább dezintegrálódni és atomizálódni, mintsem civilizálódni kezdtek. Az elbizonytalanodott és kiszámíthatatlan jövőjüktől megrettent társadalmakban a demokratikus politika kidolgozatlan játékszabályaival és egymásnak gyakran ellentmondó, egymás ellen kijátszható törvényeivel inkább elrettenti vagy elidegeníti, mintsem vonzaná a társadalmi döntésekbe beleszólni képtelen többséget. Ezzel párhuzamosan az informális csalási és szoros baráti kötelékekbe vetett bizalom felértékelődik (Miszlevitz, 2000).

Miszlevitz úgy véli, valódi civil társadalomról tehát még ma sem beszélhetünk hazánkban, mivel a bizalom, az együttműködés és szolidaritás a nyolcvanas évek végén tapasztalható rövid fellángolása után a demokratizálódás útján elindult közép-kelet-európai társadalmakat újra a bizalmatlanság és az atomizáltság jellemzi. Egyelőre nem a pozitív tendenciák látszanak megerősödni. A civil társadalom programja és ethosza nem látszik kiszabadulni a belőle sajátos körülmények között kifejlődő nem civil társadalom fogságából.

Szalai Erzsébet is hasonló vélemény mellett foglal állást, Miszlevitzhez és A. Gergelyhez hasonlóan a civil társadalmi mozgalmak fellángolását az 1980-as évtized végére teszi, ugyanakkor úgy gondolja, ez a fellángolás a következő időszakban lenyulni kezdett. Ennek okát elsősorban abban az államszocializmusból származtatható örökségben látja, hogy az alulról induló, spontán civil mozgásuk erejüket tekintve elenyésznek a társadalmi elleneltek által mozgásba



hozott erőkhöz képest, ennek következménye pedig az, hogy az új politikai társadalom szinte a teljes civil társadalmi potenciált magába szippantja (Szalai, 2002). A kilencvenes évek folyamán a civil szerveződések növekvő száma azt sugallja, hogy a civil társadalom kiterjedésének vagyunk tanúi. *„Ugyanakkor azt tapasztaljuk, hogy e szerveződések zöme nem lép fel olyan igénnyel – de főként nincs rá lehetősége, ereje –, hogy valóban közvetítsen a társadalom és a hatalom között, döntően tehát szolgáltatói funkciót lát el, nem akar, de főként nem is képes a hatalmi centrumok felé bárminemű nyomást gyakorolni, kihívást megfogalmazni, vagyis alapvetően a társadalom viszonyait stabilizáló funkciót tölt be”.* A szervezetek azon csoportja, amelyek viszont a hatalom ellenőrzését vagy befolyásolását tűzik ki célul, kénytelenek betagozódni valamilyen politikai csoportosulásnak legalábbis a holdudvarába, vagyis átpolitizálódnak, érdekszférákba kerülnek, s ezzel függetlenségük és elköteleződésük szenved csorbát. Szalai tehát azon a véleményen van, hogy hazánkban *„az átfogó társadalmi célokat zászlajukra tűző civil szerveződéseknek éppen a klasszikusan értelmezett civil jellege vitatható, pontosabban civil jellegzetességei tiszavirág-életűek”.* A hazai civil társadalmi szervezetek jövőbeni fejlődése véleménye szerint nagyban függ attól, hogy azok felismerik-e a nemzetközi civil szerveződésekbe való bekapcsolódásban rejlő lehetőségeket. Bár egyetért azzal a sokak által osztott nézőponttal, hogy a rendszerváltás előrehaladtával a társadalmi szolidaritás hálója *„az erős versengés és a nyomában járó dezintegráció következtében majd-hogynem szétesett”*, úgy véli, a beállt viszonyok nyílt konszolidációjával egyre többen fogják felismerni érdekeik azonosságát és ez a közös fellépések erősödéséhez vezethet (Szalai 2002).

### III.2. A civil társadalom Magyarországon történeti megközelítésben

A civil társadalom fejlődésének bemutatásánál elsősorban Jagasics Béla és Szabó Máté a témában megjelent munkáira támaszkodunk.

Szabó Máté elsősorban arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen jellemzők különböztetik meg a civil társadalom fejlődését Kelet-Európában a Nyugat-Európaitól, és úgy véli, hogy általánosan szólva a nyugati fejlődést alapvetően a modernizáció, a demokratizálódás és a piacgazdaság egysége jellemezte, melyek közül mind támogatta a civil szféra fejlődését, Kelet-Európában ezzel ellentétben a modernizáció és a demokratizálódás folyamatos konfliktusának lehettünk tanúi. Azoknak a sajátosságoknak a megértéséhez, amelyek ma a civil társadalmat jellemzik Közép-Európában, megvizsgálja azokat az utóbbi évszázad alatt lezajlott történelmi-politikai változásokat, amelyek meghatározták és befolyásolták a civil eszméhez kapcsolódó attitűdöket. Gellner gondolataira támaszkodva kifejti, hogy Kelet-Európában a nemzetépítés és a civil fejlődés elé a 18. és 19. században a vallásos és dinasztia-alapú birodalmak támasztottak kihívásokat. Az etnikai és társadalmi szegregáció közötti erős kapcsolat e régióban olyan társadalmi felhangot adott a nacionalizmusnak, amely nemcsak a birodalmakat magukat, de a nemzeti elitet is érintette. A többség által nem a civil társadalmak, hanem a nemzetek tekintettek a társadalom, gazdaság és kultúra fejlődési erejének. E régióban a burzsoázia német vagy zsidó származású volt és kiszorított az elitből és a felső körökből. Ez ellentétben áll az angolszász fejlődési modellel, ahol a városok, a kapitalizmus és az állam - társadalom-nemzet szorosan összekapcsolódtak. Közép-és Kelet-Európában a volt feudális arisztokrácia modernizálta a társadalmat, a kialakulóban lévő értelmiség bizonyos támogatásával. E fejlődési irány azonban nem kedvezett a civil társadalmak kialakulásának és stabilizálásának.

Mindazonáltal az Osztrák-Magyar Monarchia idején a viszonylag hosszú és stabil időszak lehetővé tett bizonyos civil fejlődést. Magyarországon. A modern értelemben vett egyesületi élet a felvilágosodás korával kezdődik. Az egyesületek, olvasóköri új eszmék, a műveltség terjesztői voltak és a nemzeti függetlenség fórumai (Jagasics, 2001:27). Az egyesületi élet elindítója Bessenyei György volt az 1770-es években, és a megalakuló szervezetek a hazafias érzület támogatása mellett közművelődési-kulturális jelleggel is bírtak





(könyvtáralapítás), és az egyházak is korán szerveződésekké fogtak. Széchenyi István teremtette meg azt az angolszászhoz hasonló klubrendszert, amely lehetőséget adott a felsőbb osztályok számára a modernizációról és kultúráról alkotott elképzeléseik megosztására. A körégyűlt csoport sokat tett a közlekedés, pénzügy és civil élet fejlesztéséért, amely szükséges is volt a beköszöntő ipari társadalmi formával. Általában is azt mondhatjuk azonban, hogy a Monarchia ideje a „társulások évszázada” volt. A gyülekezési és társulási szabadság talaján alakult ki a filantrópia is – az állam támogatta ezeket a szerveződéseket, mindaddig, amíg azok szolgáltató jellegűek, ugyanakkor megtiltotta minden érdekvédelmi csoportosulás létrejöttét. A szerveződési láz azonban elérte az alsóbb osztályokat is. A Magyarországon, Ausztriában és Csehországban létrejött munkásmozgalmak olyan német eredetű eszmék felé fordultak, mint Hermann Lasalle szolidaritási és egyesülési eszméje vagy az orosz anarchizmus Kropotkin által képviselt teóriája. A szocializmus és a munkásmozgalmak a civil társadalom előfutárainak tekinthetők abban az értelemben, amennyiben hozzájárultak a gyülekezési szabadság eszméjének elterjedéséhez, illetve érdekképviselői csoportok létrejöttéhez (Szabó, 2004:82). A reformok során a civil társadalom szervezeteinek intenzitása tovább növekedett, számuk az 1840-es években elérte a kétszázat, ám számbeliségükhöz képest jelentős politikai funkciót is betöltöttek, hiszen a szabadságharc előkészítői voltak. A dualizmus korában a civil társadalom szervezettsége tovább szélesedett, és egyre jobban differenciálódott is társadalmi rétegek, politikai törekvések szerint, ám dominánsan továbbra is nemzeti alapúak, és csak a századfordulón jelentkeznek tisztább típusú társadalmi mozgalmak (Jagasics, 2001:28). Az állam részéről ebben az időszakban támogató hozzáállással találkozhatunk (ez Eötvös József nevéhez köthető). Jagasics Béla azonban felhívja a figyelmet arra, hogy a pozitív tendenciák mellett elkezdődik egy olyan kedvezőtlen folyamat is, amely hosszú távra befolyásolta a magyar civil társadalom fejlődését, ez pedig a gazdaparasztságnak a földmonopóliumon alapuló kései elrendiesedése. (u.o.:28) 1853-ra tehető az első törvényi szabályozás, amely a következő évtizedek folyamán a civil társadalom intézményeinek szélesedésével tovább cizellálódott,

1912-ben azonban a szervezeti élet kontrollálására megszületett a LXIII. Törvénycikk, amely feljogosította a Belügyminisztériumot, hogy amennyiben az állam biztonsága megkívánja, új egyesület alapítását megtilthassa és a már meglévők működését korlátozhassa, felfüggeszthesse (u.o.:29).

A két világháború közti időszakot tekinthetjük a civil társadalmi szerveződés virágkorának, bár több kutató – több oldalról - is megkérdőjelezi a túlságosan is rajongó hangokat (u.o.:29). Jagasics Béla legkritikusabb hangvétele Máté István kritikáját tartja, aki a mellett érvel, hogy valójában a rendi társadalom tagoltságáról és a civil társadalom tudatos manipulációjáról van szó, hiszen bár a meglévő társadalmi viszonyokból való kitörés szándéka világos, a kitörés útja és célja már nem annyira az. Nem szabad figyelmen kívül hagyni a társadalmi rétegek szerveződéseinek az „osztályellenségtől” való tudatos elhatárolódását sem, amelynek célja, hogy a parasztság egyetlen rétegében se szilárduljon meg érdekeit politikai úton is képviselni tudó akarat (Máté István: Paraszti önkormányzat a magyar rendi társadalomban a kapitalizmus kiépülése idején In: Köles Sándor-Varga Csaba szerk.: A helyi cselekvés Magvető, Budapest, 1988. 45-47, idézi Jagasics, 2001:29-30). Mindazonáltal ebben az időszakban már a társadalom alsóbb rétegei is részt vettek a szervezeti életben. A civil társadalmi szerveződés ez időszaka leképezi a társadalmi struktúrát, és tükrözi az ideológiai és politikai megosztottságot is, a szervezetek elsősorban a társadalom rétegszerkezete szerint szerveződtek, a területi szegregáció alapján alig. E korszak első jogi szabályozását az 1919-es törvény és alkotmány adta, majd 1922-ben újra szabályozták egy egyesületi jogot, növelve az állami felügyeletet. Ez az erőteljes szabályozás a Horthy-rendszerben is fennmaradt, de a civil társadalom valójában mégis gazdaságilag volt a leggyengébb (u.o.:29-32).

Szabó e korszak vizsgálatánál kiemeli, hogy a második világháború előtti időszakot beárnyékolta a fasiszta Németország és a kommunista Szovjetunió által képviselt fenyegetés. Nemcsak a határokon kívüli veszély és a katonai konfliktusok járultak hozzá a civil összefogás és társadalom fejlődésének krízisé-

hez, hanem a modernizáció és demokratizálódás megoldatlan problémái voltak azok, amelyek kiélesítették a nemzeti, társadalmi és politikai konfliktusokat és hozzájárultak a későbbi totalitárius hatalomátvételhez. Magyarországon a Horthy-rezim alatt a baloldaliakat kiszorították a hatalomból, és mindenfajta közéletet érintő liberális tendenciát „zsidó”-nak minősítettek. A kommunistákat eltávolították, a szociáldemokratákat pedig behódolásra kényszerítették – miközben nyugaton ezek az ideológiák jóval nagyobb cselekvési szabadságot élvezhettek. Gömbös és Szálasi uralomra jutásával aztán e tendenciák még erőteljesebbé váltak, mivel a civil társadalom gyülekezési szabadságát elvették a totalitárius és tökéletesen szervezett állam nevében. A kommunista uralomig a demokratizálódás-modernizálódás ambivalens viszonyban állt a nemzetállamiság eszméjével, hiszen a nemzetállam ideológiája a nemzetek feletti állam ellenében fejlődött, és ez összefogta a nacionalistákat, demokratákat és a civil mozgalmakat a külföldi hatalmak és az elit ellenében (Szabó, 2004:83-84).

A világháború és a kommunista hatalomátvétel közötti időszakban a régióban koalíciós kormányok alakultak és kormányoztak, általában a szovjetek által támogatott kommunistákkal az előtérben, akik lassan vagy gyorsabban, de átvették a hatalmat. A második világháború utáni években nagyon gyorsan végbement a civil társadalom újjászerveződése és kiteljesedése, bár az ún. reakciós, nacionalista, politikai és katonai egyesületeket rendeletileg feloszlatták, a gazda- és olvasóköroket hagyták elsorvadni (Jagasics, 2001:32). A KALOT és a KALÁSZ egyesületeit 1946-ban, a Soli Deo Gloria szövetséget pedig 1949-ben szüntették meg. A fordulat éveire tehát megállt a kezdeti dinamizmus, sőt a viszájára fordult (u.o.:32). Az érintett országok a Sztálin által elképzelt szovjet birodalmi stratégia részévé váltak, és a nemzeti vagy civil eszméket hirdető erők a föld alá kényszerültek. Rákosi Magyarországon mindenféle civil mozgalom elleni harcot hirdetett, csak a párt által létrehozott szerveződések maradhattak felszínen (Szabó, 2004:84). 1949-től kezdődően fokozatosan szigorúbbá vált a szerveződések szabályozó törvénykezési gyakorlat, mivel az állam kifejezetten politikai kérdésként értékelte az egyesületeket, így a maximális felügyelet

megvalósítására törekedett. 1959-ben az alapítványi forma teljes felszámolására került sor, ami csak 1987-ben nyeri majd vissza létjogosultságát. (Jagasics, 2001:33). A kora-kommunizmus elsődleges célja a társadalom teljes homogenizálása volt, amivel az alulról jövő szervezkedés minden formája, magának a civil társadalomnak az elve homlokegyenest ellenkezett, ezért ezeket funkcionálisan kiiktatta, így atomizálta a társadalmat. Még a működő szerveződések között is az „egység” eszméje dívott, a különbözőség helyett az egységesség vált elérendő céllé. Sem regionális, sem társadalmi vagy kulturális különbségeket nem vettek tekintetbe, viszont mindenki számára kötelezővé tették valamelyik (sőt, inkább minél több) látszólagosan autonóm, valójában központi irányítás alatt álló szervezetben való tagságot. A szerveződések centralizációja és homogenizációja egészen 1989-ig kitartott, s ez az eszme a későbbiekben is rányomja bélyegét a civil szerveződésekre.

Szabó szerint azt is meg kell ugyanakkor jegyeznünk, hogy a rendszer elleni feszültségek mégiscsak megfogalmazódtak, sőt, az ötvenes-hatvanas években több helyütt alakultak olyan csoportosulások, amelyek később magát a rendszert támadták – gondoljunk az 1956-os forradalomra, vagy a prágai tavaszra. Ezek az informális szerveződések nagyban meghatározták az említett államok jövőjét, hatásukban nagyobbak voltak, mint amekkora cselekvési terük volt. E folyamatot Jagasics annak tudja be, hogy a hatvanas évek második felétől kezdődően Nyugaton olyan felismerések születtek, amelyek szerint az állam és a civil társadalom viszonyában az utóbbi a társadalom dinamikájának a hordozója (Jagasics, 2001:33). E tendencia hazánkat sem kerülte el: a gazdasági-társadalmi modernizáció gondolatának előtérbe kerülésével, annak keretében indult meg a civil társadalom korlátozott regenerációja, amely csak a gazdaság szférájában és csak a magántársadalom szintjén jelent meg, így a pártállam a modernizáció folyamatából továbbra is kiiktatta a civil társadalom hajtóerejét, rugalmasságát (u.o.:34). Az 1980-as években a kisvállalkozások tömeges jelentkezése már a magyar civil társadalmi fejlődés új korszakának meghirdetője lett, olyan fogalmak kerültek előtérbe, mint a helyi társadalom,



a második társadalom, a lokalitás. Kielezettebbé vált tehát a társadalom és az állam viszonya, vitája, s az állam ellensúlyozandó az előbbi térnyerését 1981-ben további szigorításokat alkalmazott az egyesülési rendben (u.o.:35). A civil társadalom fejlődése, újjáépülése szempontjából egy átmeneti helyzet jött létre, amelyben a kelet-európai jellemzők együtt éltek a modern demokrácia kialakulásának csíráival. Ebben az időszakban a Hazafias Népfront jelentett egyfajta menekülési útvonalat a szerveződések számára, mivel 1983-tól ő is felügyeletet gyakorolhatott az egyesületek fölött, amit a másik oldalon meg is tett.

Az összes nem-kommunista vezető vagy értelmiségi elnyomása egyfajta negatív koalíciót hozott létre, s valamiféle politikai szolidaritást hozott létre közöttük, egy föld alatti civil mozgalom azonban nem képes a civil társadalom összetettségét artikulálni. A mobilizáció és asszimiláció tekintetében a sztálinista modernizációs politika erőltetett városiasításával és iparosításával, valamint extrém centralizációjával képes volt arra, hogy a civil társadalmat homogenizálja, az eltérő identitásokat összemossa. Mivel a külföldi telekommunikációval ezen országoknak nem lehetett kapcsolata, a civil társadalmi hálózatok el voltak zárva a globalizáció, modernizáció és posztmodernizáció hatásaitól. Máig is érezhető a civil társadalmi fejlődésben a civil tevékenységtől való félelem, az állampolgári bátorság hiánya, a pluralizmus érzékelésének hiánya, a tolerancia hiánya és a magánélet felé fordulás, amelyet a kollektív akciók rendszer által való vezéreltségétől való félelem táplál (Szabó, 2004:86).

Az egyesületek 90 százaléka ebben az időszakban valamilyen kulturális, közművelődési vagy sport-funkciót látott el, s a későbbiekben az egyesületi és alapítványi mozgalom nagy része benne is rekedt a kulturális szférában (Jagasics, 2001:38). A szervezetek és a tagság jelentős gyarapodása ellenére a civil szerveződések egyáltalán nem reprezentálják a különböző csoportok érdekeltségi viszonyait, mivel a kvázi egyesületi működést mutató közösségek jó része nem vállalta a jogi személlyé válás procedúráját annak körülményessége és az állami ellenőrzés nagy lehetősége miatt. Az egyesületi demokrácia is csak

töredékesen alakult ki, egy vagy néhány ember megszállottsága éllette, működtette az egyesületeket, amelyek tagsága a passzivitásra rendezkedett be, és sokszor a vezetőség is csak formálisan létezett.

A nyolcvanas évek közepétől kezdve a civil szervezetek rohamos mennyiségi növekedését tapasztalhattuk (u.o.:41). 1987-től ismét lehetőségessé vált az alapítványozás is, amely az eddiginél nagyobb mértékben vont be a gazdaság területeit a civil erőterbe. 1989-ben került először sor a civil szféra törvényi szabályozására, amely komplex módon és keretjelleggel kívánta szabályozni az egyesületi életet. Legfontosabb fejlemény e tekintetben, hogy a bíróság, az új felügyeleti szerv már nem engedélyezi az egyesület működését, pusztán csak tudomásul veszi, nyilvántartja, s ez komoly legitimációs háttérrel is adott számukra (u.o.:42).

A poszt-kommunista rendszerek megpróbálták integrálni a nemzeti és civil legitimáció elemeit, és mind a nemzettől, mind a civil társadalomtól támogatást vártak. A nyolcvanas évek közepén a magyar-zsidó származású Soros György Magyarországon kezdte azt a tevékenységet, amely hozzájárult a keleti blokk nyitott társadalmi fejlődéséhez. A Soros Alapítvány lehetővé tette, hogy angolszász szellemi és anyagi tőke áramoljon be és segítse a civil szervezetek fejlődését már a nyolcvanas évek közepén szerte a régióban, maguk a Soros intézmények is a civil összefogást fejezték ki. Az államszocializmus krízise teret nyitott a harmadik szektor, a civil autonómítás, és a civil összefogás eszméinek, először társadalmi-kulturális értelemben, később azonban – a demokratizáló folyamatában – politikai értelemben is. Az áttörésben országszerte alternatív civil mozgalmak tűntek fel. A civil társadalom, az önszerveződés, az alulról felfelé jövő kezdeményezések, az új elit és ennek harca és új szerveződési formák kialakulása gyorsan formát adtak a civil szférának. Ernyőszervezetek, mindenkit felölelő nemzeti frontok, mindenben egyetértő politikusok, a nemzeti intézmények, és a nemzeti vezetők, mint az új politikai szféra elfogadott szimbolikus és integratív ereje mindannyian az egész politikai közösséget akarták



képviselni. Miután megszűnt a szocialista párt egyeduralma, a vezetésnek és a politikai ideológiáknak új, pluralista rendszerbe kellett illeszkedniük, bár maga a pártrendszer kialakulása fontos lépés a civil társadalom intézményesítésében. Ennek talaján egyesületek, alapítványok és más formájú nonprofit szervezetek alakultak először civil összefogás, önkéntesség, lelkesedés által, melyeket később külföldi és kormányzati segítséggel fejlesztettek tovább (Szabó, 2004:87).

A rendszerváltással, a választásokkal a civil szféra újabb változáson ment keresztül, amely elsősorban annak volt köszönhető, hogy az addig a civil szférában tömörült erőket és főleg az értelmiségi elitet a pártokba rendeződés folyamata kiszippantotta, sőt ellentétbe állította a szervezetekben megmaradt tömeggel azáltal, hogy az eddig képviselt politikai értékrend a választásokkal levált a civil szféráról, s az így kiürült civil szervezetek hivatkozási pontjait és ellenségképüket is elvesztették (Jagasics, 2001:50). Ugyanakkor ebben az időszakban egy olyan folyamat is beindult, amelynek következménye, hogy a civil szervezetek belső politikai töltete bár leépült, a civil szféra részben direkt politikai-hatalmi érdekek arénájává is vált. Az új politikai és állami elit megváltoztatva kezdeti elzárkózását kísérletet tesz hatalmi pozíciói kiépítésére és megerősítésére. Az egyesületek mellett az alapítványokban is egyre nagyobb lehetőséget látott, mögöttes érdekek szolgálatára is létrehozott ilyen szervezeteket. Mindezen és egyéb tényezők hatására a politikai állam életébe a civil társadalom érdekeit becsatlakoztató országos szervezetek, szövetségek és a helyi civil szerveződések között bizonyos szakadás is megfigyelhető volt (u.o.:51).

Szabó a rendszerváltás óta a következő, a nonprofit szektorban bekövetkezett változásokat észleli: azok egyfelől az avantgárdtól a professzionalizmus felé haladnak: 1989 után az érdekorientált, hatékonyság-orientált tevékenységek váltak dominánssá, s ennek következtében a képzett, új generáció kerülhetett előtérbe. Másrészt a működésük az ellenállástól a szolgáltató tevékenységek felé tolódott el, a nonprofit szervezetek intézményesülésével a politikai ellenállás csak egy a lehetséges tevékenységek közül, megnőtt az adománygyűjtő-adományoztó,

oktatással foglalkozó, stb. szervezetek száma. Ennek következtében szükségessé vált speciális nonprofit jellegű képzések elindítása. Ezen felül jellemző rájuk, hogy a többpártrendszer létrejöttével az ideológiai vitáktól a politikai nyilvánosság színpadára kerültek a vezető értelmiségiek, akik most a pluralista rendszerben alakítják ki politikai orientációjukat. A lokálistól a globális felé mutató tendencia következtében bár a civil tevékenységeknek a kezdetektől vannak határon átnyúló kapcsolataik, a kilencvenes években az új technológiák és a kommunikáció fejlődésével jelentősen megnőtt a nemzetközi együttműködések száma és jelentősége. A régióban a nyugati tőke és „*know-how*” egyaránt szükségessé vált, csakúgy, mint a tőkeösszevonás a régió különböző országaiban működő nonprofit szervezetei között. A nyugati segítség iránt tehát jelentős volt a kereslet, és csakhamar versenyhelyzet alakult ki a különböző szervezetek között (Szabó, 2004:90). Szabó demokratikus átmenetet elemző irodalomra hivatkozva hangsúlyozza, hogy a civil társadalom előőrs-funkciója, bevezető jellegű szerepe és kontrolláló funkciója a demokratikus átmenet közös jellemzője. A régióban lévő más államokban alterő fejlődés volt jellemző a civil társadalomra, Lengyelországban például a rendszerváltást megelőzően és az átalakulás kezdeti szakaszában is erőteljesebbek voltak a társadalmi mozgalmak, így ezek fejlődése régebbre mutató és beágyazottabb volt. A piaci mechanizmusok kialakulásának idején a magyarországi civil társadalom kevésbé aktív jellege e szférának inkább „*bourgeois*”, mint „*citoyen*” karaktert kölcsönzött (Misztal, 1995, Frenzel-Zagórska, 1990, Molnár, 1990, Ekiert, 1996). Az átmenet után azonban a magyar viszonyok között a politikai társadalom, a jogi irányítás és az állami bürokrácia jelentős fejlődésen ment át, amelyet nem veszélyeztetett úgy, mint Lengyelországban a Szolidaritási Mozgalomba és a katolikus egyházba beépült aktív, etnikai jellegű és erős civil társadalom. Magyarországon nem voltak olyan erős társadalmi mozgalmak, mint Lengyelországban, vagy akár mint Kelet-Németországban és Csehországban. A Linz – Stepan szerzőpáros szerint a magyarországi relatíve passzív, minimális és gazdasági-kulturális jellegű civil társadalmi mozgalom segítségére volt a többpártrendszer és a demokratikus berendezkedés kialakulásának (Linz-Stepan, 1996:300).



### III.3. A fogalmak meghatározása

#### A civil társadalom fogalma

A. Gergely András a fogalom tisztázása érdekében a nyugati értelmezéseket két csoportba osztja: egyfelől a polgári társadalom tradíciója és a jogiasult legitimáció, a piacgazdaság és a nem klerikális, nem katonai felépítmény, a másik oldalon pedig a Polgári Törvénykönyv, a jogban megtestesült emberi szabadság, valamint az állampolgári önszerveződés lehetősége áll (A. Gergely, 1997:71). Szerinte a civil társadalom fogalma történeti okok miatt is legalább kétszínű: *„általánosságban azt a politikai közösséget takarja, amely szuverén jogi személyek által alkotott egység, specifikusan pedig a társadalmi tagoltságnak ama egységét, amely lokálisan határolható, amely önszerveződő helyi közösségek akarat- és érdekkifejezése által nyilatkozik meg. A civil társadalom fogalmában tehát találkozunk a nagy társadalom egy történeti típusa és az erre épülő társadalmi rétegződés és etika, valamint a helyi érdek, a lokális értékter, a horizontális tagoltság és kapcsolatrend újkori tapasztalata”* (u.o.:72).

A civil társadalomról szóló diskurzusnak – hasonlóan Gellner-hez, Keane-hez vagy a globális civil társadalom kutatóinak - fontos szerepet tulajdonít: *„a más-más tudományágak felől tapasztalható szemléleti sokrétűséget azért szükséges hangsúlyozni, mert korunkban egymásra épülő, egyre gazdagodó fogalmi térbe kerül a civil társadalom fogalma, s immár nélkülözhetetlenné kezd válni egy újabb szintézis, amely kölcsönös függésrend részeként tárgyalja a civil társadalmak belső struktúráját, egységeinek egymáshoz viszonyított szuverén rendjét, s így arra is fényt derít, hogy milyen értékstruktúra tartja össze a lokális egységeket”* (u.o.:74). Lássunk végül egy a szerzőtől származó definíciót: *„civilnek legszívesebben azt nevezném, amely nem hagyja magát intézményesíteni, hanem fölhasználja a kialakult intézményrendszer eszközeit, hogy a maga sajátos érdekeit kifejezze”* (u.o.:49).



Václav Hável az emberi jogok egyetemességeként fogja fel a civil társadalmat, ami lehetőséget ad arra, hogy sokféle minőségünkben megvalósíthassuk önmagunkat. A civil társadalom és a hozzá szervesen kapcsolódó citizenship eszerint védőernyőt, biztonságot, valahova tartozást, otthont jelent (Miszlevitz, 2000).

Jeffrey Alexander hasonló gondolatot fogalmaz meg: „*a civil társadalom felfogható szolidaritásszféraként, amelyben fokozatosan megfogalmazódik és kikényszerítődik egy univerzalizáló közösség. Abban a mértékben, amennyiben ez a szolidaritás – közösség létezik, kifejeződik a közvéleményben, saját kulturális kódokkal és narratívákkal rendelkezik, sajátos intézményi formákat ölt. A civil társadalom kulcsszereplője a jogokkal és kötelességekkel rendelkező szuverén individuum, aki a közjó és saját maga érdekében kész alávetni magát az együttműködés a szolidaritás játékszabályainak, azaz kész szuverenitásának egy részéről önként lemondani*” (idézi Miszlevitz, u.o.). Alexander és Arató álláspontja Miszlevitz szerint megegyezik abban, hogy a civil társadalom lényege a nyilvánosság, a nyilvános kritikai diskurzus. A civil társadalom fogalma e felfogás képviselői szerint inherens módon ellentmondásos: az ellentmondás a reflexivitásból, a heterogenitásból és a résztvevők egyenlőségéből egyszerre adódik. A törékeny jelleg, az átmenetiség és az egzisztenciális fenyegetettség tehát állandó attribútumai annak a társadalmi jelenségnek, amit civil társadalomnak nevezünk (u.o.).

Linz és Stepan a következőképpen határozták meg a civil társadalmat: „*olyan civil kormányzat, ahol az államtól relatíve autonóm, önszerveződő csoportok, mozgalmak és egyének értékek kifejezését, egyesületek és szolidaritás megteremtését és saját érdekeik érvényre juttatását kísérik meg*” (Linz-Stepan, 1996:7).

Jagasics Béla javaslata az, hogy a civil társadalom kifejezés helyett egyelőre a „*szerveződő civil társadalom*” fogalmat használjuk (Jagasics, 2001:8). Véleménye szerint a fogalmi tisztázatlanságok körébe tartozik az is, hogy a

civil társadalom kategóriáját gyakran leszűkítik az egyesületi-alapítványi mezőre, holott az minden olyan jelenséget is magába foglal, amelyet a polgárok interakciója magából kitermel – akár szervezeti, akár a szervezeti lét „alatti” formában, és alapvetően állami intervenció nélkül szerveződik, működik (u.o.:8). A civil szervezetek jelentőségét, szükségességét az adja, hogy olyan közösségi igényekre reagálnak, amelyeket az állam és intézményei nem tudnak vagy nem is akarnak teljesen ellátni, illetve olyan közjavak iránti igényt elégítenek ki, amelyek biztosítására a piac mechanizmusa – logikájából adódóan – képtelen. A civil szervezetek a társadalom önszervező és önvédő képességét, a helyi alternatívát jelenítik meg és intézményesítik (u.o.:21).

Jagasics úgy véli, a nonprofit szféra fogalma is problematikus: nehézségeket okoz az ugyan közcélokat szolgáló, de gazdasági érdekeltségű szerveződések beillesztése a kifejezetten közjóléti, karitatív, önkéntes tevékenységeken alapuló formák közé. Emellett gondot okoz az is, hogy az önkormányzatiság kifejezés a települési önkormányzatok sajátjává vált, így lényegi belső tartalmát elfedik a hozzá kapcsolódó politikai metajelentések.

A civil társadalom meghatározása tehát bonyolult és egyenlőre konszenzus nélküli folyamat - e konszenzus létrejöttét, de legalábbis egy megteremtésére irányuló célzott, tudományos vitasorozatot ugyanakkor a civil társadalom kutatói egyre nagyobb mértékben sürgetnek – remélhetőleg erre e közeljövőben sor kerül majd.

Fel kell tennünk ugyanakkor azt a kérdést, hogy a civil társadalmat hogyan lehet empirikus módszerekkel leírni, kutatni. A nonprofit szektorra irányuló vizsgálatok során a konceptualizálás és operacionalizálás bár mint láttuk és látni fogjuk, nehézségekbe ütközik, de a civil társadalom kutatása jóval problematikusabb helyzet, hiszen nemcsak azt kell eldöntenünk, milyen típusú társadalmi szervezetek képezik a populációt, hanem azt is, hogy a társadalomban élő értékek, attitűdök, szocializációs minták és konfliktuskezelő képességek

hogyan mérhetőek és közülük melyiket használjuk a „civil társadalmiság” mérőeszközeként. Annak érdekében, hogy a magyarországi civil társadalom az előzőekben bemutatott „gyermekbetegségeit” és gyengeségeit empirikus adatokkal is alátámasszuk, egyrészt a társadalmi szolidaritás hálóját, másrészt a politikai szocializáció közéleti aspektusait választottuk „mérőeszközként”, mivel az első az emberek egymás közötti, önzetlenségen alapuló kapcsolatait, a másik pedig a közéleti részvétel mértékét és a hozzá kapcsolódó attitűdöket, mint az egyéneknek a szélesebb értelemben vett társadalom felé irányuló viszonyulásait mutatja meg.

Utasi Ágnes 2004-ben megjelent tanulmánykötetében épp a mikro-s makrotársadalmi szolidaritás, illetve a szervezeti szolidaritás vizsgálatára irányuló empirikus tapasztalatait mutatja be. Véleménye szerint a piacgazdaság hazánkban való térnyerésének társadalmi következménye többek között az emberi kapcsolatok megváltozásában érhetőek tetten. Az individualizálódás és a gazdagodás vágya „szükségképpen lazította a „gazdaságtalannak” ítélt emberi kapcsolatokat, s egyúttal felértékelte, nélkülözhetetlenné tette a forrásokban gazdag kötelékeket. Az individuális értékpreferenciák erősödésével csökkent a magas státusúaknak a lemaradók iránt érzett szolidaritástudata. A személyiség tiszteletének és a máságnak hangoztatása a mások iránti bizalom csökkenése felé hat. A közbiztonság csökkenésével csökkent a biztonságérzet, és az idegenek, ismeretlenek iránti bizalom, ugyanakkor a valahová tarozás iránti szükséglet felerősíti a feltétlen bizalmat élvező szűk családnak, a rokoni és baráti kapcsolatoknak a szerepét, bár a család intézményének nuklearizálódásával csökken a családi-rokoni kapcsolatok száma is (Utasi, 2004:30). A mikrotársadalomban jellemző, hogy *„elsősorban a fiatalok, a húszas éveik elején járók, családdal még nem rendelkezők nyújtottak bárkinek is segítséget, majd az életkor előre haladtával csökkent a segítséget nyújtók aránya. A nemeket összehasonlítva inkább a férfiak, főképpen a szakmával rendelkezők emelkednek ki önzetlenségükben. Korábbi vizsgálatok tapasztalatai azt mutatják, hogy a szakmunkások elsősorban az*



*erős kapcsolatok hálóján belül maradva, rokoni-baráti bizalomra alapozott, „kvázipiaci” reciprocitással nyújtottak leggyakrabban segítséget” (u.o.:48). A magasabb iskolai végzettséggel rendelkezőknél a „mért alturista reakciók mögött jórészt előrelátó reciprocitás, kalkuláció található”. A forráserősek közötti önzetlen segítségnyújtás végső soron nagy eséllyel növeli, kumulálja a forrásokat. A „segítségnyújtás” még az erős hasonlóságot valószínűsítő rokoni-baráti körön belül is leginkább a forráserős csereképesekre redukálódik, s dominánsan inkább célracionális, mint értékracionális motivációval történik (u.o.49-50).*

A társadalomban ritka az idegenekre is kiterjedő, feltétel nélküli jótékonyosság, s ez nem feltétlenül a moralitás hiánya, inkább a társadalmi szocializáció következménye. Mindazonáltal, elsősorban nagyobb tragédiák, valamint megrendítő társadalmi sokk rövid időre többnyire felerősíti az „idegenek” iránti teljes önzetlenséget is. A társadalom organizmusának integrációját, az ahhoz szükséges kiegyenlítő szolidaritás működését átlátó, a társadalmi rétegek közötti egyenlőtlenséget racionálisan belátó, individuálisan kezdeményezett alturista szolidaritás alig található. Kevesen jutnak el annak felismeréséig is, hogy a forrásokban gazdagabbak hosszú távú érdeke, hogy mindenki részesedjék a legszükségesebb javakból. A rászorultak jelenlétének megszokásával, a megváltoztathatatlan egyenlőtlenség tudomásul vételének kényelmes álláspontjával ez a felismerés jórészt elmarad (u.o.:51). Vizsgálataink szerint a válaszadóknak csupán néhány százaléka (2,9 százalék) tagja valamilyen jótékonytárgy felvállaló egyesületnek-szervezetnek. Ugyanakkor bármilyen szervezeti tagság – az egyesületeken kívüliekhez képest - nagyobb esélyt jelent a társadalmi szolidaritás formálására. A jótékonytárgyi és vallási egyesületek tagságával együtt a minta mintegy egyötöde (22,1 százalék) tagja valamilyen szervezetnek civil egyesületnek, ám a felvételt megelőző évben valóban aktivitást, egyáltalán részvételt, jelenlétet (legalább három alkalommal) csak az egyesületi tagok felénél, a válaszadóknak alig több, min tizedénél (13,6 százalék) találtunk (u.o.:52-53).

Azok, akiket intenzíven érdekel a politika, másoknál szignifikánsabban nagyobb eséllyel nyújtottak valakinek segítséget a megelőző évben.. Ők még a szervezeti-egyesületi tagoknál is intenzívebben segítettek valakinek önzetlenül. Ez elsősorban a képzettebbek, magasabb státusúak körében jellemző, s az ő körükben erősíti a lemaradók iránti szolidaritás szükségességének elfogadását. A felső-középosztályiak és a diplomások közéletisége kiemelkedően magas, ugyanakkor jellemző a körön belüli szolidaritás-kapcsolatok építésének nagyobb jelentősége, mint a körön kívüliek felé irányuló segítségnyújtás (u.o.:53).

A szervezeti jótékonyság jelentősen kisebb kört érint, mint az erős kapcsolatok hálóján belüli, a kisközösségi szolidaritás erejével történő transferek. A legnagyobb eséllyel a legtöbb erőforrással rendelkezők használják intenzívebben a civil szervezetek nyújtotta lehetőségeket, a gyenge, szűkös erőforrásokkal rendelkező társadalmi rétegekben a családtagok egymásnak nyújtott önzetlensége jóval hatásosabb és jelentősebb, mint amit a civil szervezetektől kapnak.

Éppen a legkisebb településeken nyújtottak leginkább jótékonyági szervezetek közvetítésével erős kapcsolatkerükön kívülieknek segítséget a válaszadók. Itt a jótékonyság nyilvánvalóbban válik csereértékké, s így presztízsnövelő erővé is (u.o.:139).

#### III.4. A civil társadalomhoz kapcsolódó többi kifejezésről

Jagasics Béla a következőképpen definiálja a nonprofit szervezeteket: „A nonprofit szervezetek olyan magán, nem állami és nem profitcélok által vezérelt szervezetek, amelyek a formális szervezetekre jellemző kritériumokkal rendelkeznek, valamint föl tudják mutatni az öngazgatás és az önkéntesség legalább minimális szintjét. Az állampolgári szabad cselekvés (közösségi vállalkozás) az alapja a nem kormányzati, vagyis magán (civil) kezdeményezésű civil szervezetek működésének” (Jagasics, 2001/2:10-11).



A civil társadalmat tehát, bárhogyan is definiáljuk, nem szűkíthetjük le kizárólag a civil társadalom intézményesült formáira. Ugyanakkor gyakran használják a fogalom (jelenség) szinonimájaként a nonprofit szektor, civil szektor, nonprofit szféra és harmadik szektor fogalmakat is, amelyek végső soron az intézményesült szerveződések hasonló körét írják le. Ezek a megfogalmazások más-más nézőpontból közelítenek a jelenséghez: a nonprofit szektor arra utal, hogy olyan intézmények tevékenységéről van szó, amelyek termelnek profitot, illetve a szervezet tevékenysége kapcsán nyert bevételeket visszaforgatják a szervezet céljainak elérésébe. Ez a kifejezés a gazdálkodó vállalatok profitszerzésre irányuló elsődleges céljával állítja szembe a nonprofit szervezetek működési elvét. A nonprofit szféra kifejezés ehhez hasonló tartalommal bír, annyi különbséget tételezve, hogy a társadalom működésének hármas tagoltságának (állam, piac, nem piaci és nem kormányzati szervezetek) nem gazdasági aspektusát emeli ki, hanem a „szféra” kifejezéssel inkább annak társadalmi jellegét hangsúlyozza. A harmadik szektor kifejezés szintén e hármas osztás elvén tételődik, csak éppen a szektorok sorrendjében utolsó helyre sorolja e társadalmi szervezeteket. A civil szektor és civil szféra elnevezés pedig leginkább a szerveződések állampolgári jogból adódó jellegét, a társadalom tagjainak tudatos összefogását hangsúlyozza.

### III.5. A civil társadalom szervezetei

A ma érvényes jogszabályok alapján a következő formákat különböztetjük meg funkciójuk szerint a civil társadalom nonprofit módon működő szervezetei között:

- egyesületek és egyesületi jellegű szervezetek
- érdekvédelmi szervezetek (szakszervezetek, egyéb érdekképviselői szervezetek)
- tömegmozgalmak
- politikai pártok

- egyházak
- alapítványok
- egyéb szervezetek.

Az érdekkör alapján:

- a tagérdek képviselését ellátó szervezetekről (ide tartoznak a szakmai szervezetek, egyesületek, pártok, önszervező csoportok)
- és a tágabb közösség érdekeit képviselő szervezetekről beszélhetünk (alapítványok).

Főbb jellemzőik:

- önkéntes alakulatok, amelyek jogi személyiségek, formális szerkezetük van,
- belső önkormányzattal, önállóan kialakított normatívákkal, mechanizmusokkal rendelkeznek,
- függetlenek a politikai államtól, a kormányzattól, bár részben vagy teljesen állami feladatokat látnak el,
- közcélakat szolgálnak,
- nem szükségszerű, hogy profitot termeljenek, ám ha azt teszik, a nyereséget nem osztják szét tagjaik között, hanem közösen kialakított alapcéljaikra fordítják,
- a demokratikus politikai berendezkedés alapelemeihez tartoznak (Jagasics, 2001:20).

Jagasics azon a véleményen van, hogy a nonprofit szféra fogalmával kapcsolatos tisztázatlanságok miatt a pártoknak és az egyéb civil szerveződéseknek a mainál szigorúbb elkülönítése mindenképpen indokolt, mert bár a pártpolitikai véleményeket érintő semlegesség elvileg nem lényegi jegye a civil szerveződéseknek, a gyakorlat mégis ebbe az irányba mutat (u.o.:20).



A jog alapvetően elismeri a civil szféra folytonosan változó, alakuló, a társadalmi változásokhoz érzékenyen igazodó jellegét, s megadja a lehetőséget újabban kialakuló formák jelentkezése számára is (u.o.:21).

Az egyesület – legfőbb jellemzői szerint – több magán- vagy jogi személy által önkéntesen létrehozott és önkormányzattal rendelkező, független jogi személyiségű, viszonylag tartós tevékenységet folytató civil társadalmi szervezet, amely alapszabályban rögzített, nyilvánossá tett közösségi célra alakul. Az egyesület a tevékenység során vállalt kötelezettségeiért csak az egyesület vagyonával felel, a tagok vagyonával nem, de erkölcsi értelemben fönnáll a felelősségük az egyesület tevékenységéért. Az egyesületet a bíróság veszi nyilvántartásba, felügyeletét pedig a bíróság és az ügyészség gyakorolja, amely csak a törvényesség megőrzéséig terjed (u.o.:22).

*„A tevékenység tartalmi azonosítása vagy hasonlósága alapján a következő egyesületi típusok ismerhetők fel:*

- tudományos
- kulturális (ismeretterjesztő, közművelődési)
- művészeti
- szakmai
- szociális
- védelmi
- sport
- állat- és növényvédő
- vadász- és horgász
- község- illetve városvédő és szépítő
- környezetvédő és
- egyéb egyesületek” ( Dr. Szabó Lajos: Az egyesületi élet jogi és gyakorlati problémái. Solex KFT. Esztergom, 1992. idézi Jagasics, 2001:11).

Az alapítványok jogalanyiságának kérdéséről évszázadokon át vitatkoztak. Az egyik nézet az alapító akaratát, a másik az alapítványi célt, a harmadik a vagyont és a szervezetet együttesen tekintette jogalanynak, s volt olyan is, amely azokat tartotta jogalanynak, akik javára az alapítványozás történt. (u.o.:26). A mai nézet szerint az alapítvány tagsággal nem rendelkező jogi személyiségű szervezet, amely intézkedni jogosult az alapító okirat szellemében a vagyon állagáról, hasznosításáról és a rendeltetési célra történő felhasználásáról. Ugyanakkor tartós és közérdekű célra elkülönített vagyontömegként is meghatározható, hiszen nincsen alapítvány vagyon nélkül. A vagyonnal való önrendelkezés céljára jön létre az alapítótól elkülönült szervezet, a mai magyar gyakorlatban a kuratórium. Az alapítvány az olyan önzetlen áldozatkészség számára szervezett jogi forma, amely a közjót kívánja szolgálni. Az alapítói kör nyitott, magán vagy jogi személy is lehet alapító, ám két esetben törvényi rendelkezéssel is létrejöhet alapítvány: a párt és az egyház bizonyos körülményekhez kötött megszűnése esetén vagyonukból alapítványt kell létesíteni.

Ma az alapítványok a következő főbb kategóriákba rendezhetők.

- Magánszemély(ek) alapítványai. Ez ma még több oknál fogva is szűk körű.
- Különböző szervezeteket (vállalt, intézmény, párt, stb.) szolgáló alapítványok. Ezek autonómiája sokszor több, mint kérdéses. Legtöbbször az állami és nonprofit szféra határán szerveződnek meg. Általában elmondható, hogy kényszer vagy egyéb idegen érdek hatására jönnek létre.
- Az alapítóktól jobban függetlenedő, egyértelműen közcéljaiknak alárendelt adománygyűjtő vagy –osztó vagy szolgáltató alapítványok, jelentős redisztribúciós szerepük is van tehát.

Az állam a közjó szolgálatát jelentős adó-, vám-, és egyéb kedvezményekkel ismeri el. Illetve kedvező jogi környezetet, viszonylag egyszerűsített elszámolási-beszámolási formákat biztosít az alapítványok számára.



## IV. A magyarországi nonprofit szektor jellemzői

Nézzük meg ezek után, hogy milyen specifikus jellemzői vannak a magyar nonprofit szektornak. Feltétlenül meg kell jegyeznünk a Nonprofit Kutatócsoport úttörő munkáját, amelynek keretében kutatók egy csoportja több, mint egy évtizede követi nyomon a hazai civil szektor fejlődését – a szektort bemutatni szándékozó törekvések tehát elsődlegesen az ő munkájukra támaszkodnak.

Kuti Éva és Sebestyén István szerint a magyarországi nonprofit szervezetek gazdasági és jogi szabályozásának lényegében öt lényeges szakaszt különböztetjük meg:

1. A „nyitás” időszaka 1987 és 1990 között.
2. 1991 és 1994 között az adókedvezmények általános megszorítása.
3. 1995 és 1996 között az állami irányítású nonprofit szervezetek számára szelektív megszorítások és kivételes bánásmód kialakulása.
4. 1997-ben további szelektív megszorítások, ugyanakkor az indirekt állami támogatás kiszélesítése.
5. Paradigmaváltás 1998-ban: a közhasznú státusz válik a kivételezés legfontosabb feltételévé (Kuti-Sebestyén, 2004:660).

A nyitás időszaka 1987-ben kezdődött, amikor az alapítványokat addig szabályozó törvény bekerült a Polgári Törvénykönyvbe., majd két évvel később létrejött a Társulási Törvény, amely fontos jogokat fektetett le. 1991 és 1994 között minden nonprofit szervezetet érintő megszorításokat alkalmaztak, amelyek tovább növekedtek a közjogi alapítvány, mint szervezeti forma hivatalos létrejöttével. 1997-ben egy drámaian eltérő tendenciát figyelhetünk meg, amelynek értelmében az adófizetőket feljogosítják arra, hogy adójuk egy százalékát nonprofit szervezeteknek adják. Bár ez az intézkedés csak csekély mértékben emelte a nonprofit bevételeket, majdnem megkettőzte azon szervezetek szá-

mát, amelyek a központi költségvetésből is táplálkozhattak, s ez hozzájárult a rendszer demokratikusabbá tételéhez. 1998 óta a nonprofit törvény alapvetően megváltoztatta a nonprofit szervezeteknek adható direkt és indirekt társadalmi támogatás alapját. A nonprofit szervezetek regisztrációjuk során közhasznúsági tesztet végeznek el, és kizárólag a közhasznú státuszt elérő szervezetek jogosultak adókedvezményekre. Ennek a feltételei a következők:

- a tevékenységi kör legyen: egészségügy, szociális szolgáltatás, kutatás, oktatás és képzés, kultúra, sport, rehabilitációs foglalkoztatás, az Euro-Atlantic integráció promóciója, gyermek- és ifjúságvédelem, környezetvédelem, emberi és polgári jogok, közbiztonság, vagy közhasznú szervezetek számára végzett szolgáltató tevékenység,
- az általános közt is szolgálja, ne csak tagjai saját érdekét,
- csak közhasznú alapítvány tétele céljából végezhetnek üzleti tevékenységet, anélkül, hogy veszélyeztetnék a közhasznúságot,
- saját tagjaik vagy tulajdonosaik nem részesülhetnek a haszonból,
- nem végezhetnek direkt politikai tevékenységet, és nem támogathatnak pártokat (u.o.:661).

Összefoglalóan a nonprofit szervezetek jogi és gazdasági szabályozásának közelmúlt története egymásnak több-kevésbé ellentmondó intézkedések és törvények sorozata, melyeket eltérő törvénykezési és kormányzati testületek dolgoztak ki. Sem a kormányzat szándéka, sem maguk az aktuális intézkedések nem konzisztensek. A közhasznú státusz bevezetése azonban nagyon fontos lépés a nonprofit törvénykezésben, idő kell azonban, amíg a társadalom élni fog jogával és a nonprofit szféra bevételeit ily módon növelni fogja.

A nonprofit szektor gyors növekedése váratlan volt, és fontos strukturális változásokhoz vezetett. 1990-ben még a tagsággal rendelkező szervezetek voltak abszolút túlsúlyban, 2000-ben a nonprofit szervezeteknek csupán 58 százaléka volt önkéntes szervezet. Az alapítványok relatíve nagy aránya részben annak tudható be, hogy 1990 első feléig e szervezetek jelentős adókedvezményeket

élveztek. Ez magyarázza tehát, hogy az újonnan alakult szervezetek inkább ezt a formát választották, illetve az is gyakran előfordult, hogy már meglévő szervezetek hoztak létre alapítványokat. Ezek az „szatelit-alapítványok” anya-szervezetüknek tartoztak jövedelmet hozni. A tevékenységi területek vizsgálatával azonban kiderül, hogy a szektor még mindig hordozza az elmúlt rendszer örökségeit. Azok a területek, amelyek a nyugati modellhez képest fejletlenek voltak (oktatás és kutatás, egészségügy, szociális szolgáltatások, fejlesztés) az alapítványok között sokkal nagyobb számban képviseltetik magukat, mint az önkéntes szervezetek között. Ez azzal magyarázható, hogy amíg az elmúlt rendszerben az állam támogatta azokat a szervezeteket, amelyek sport- vagy szórakozási tevékenységet folytattak, az állam által szektorok, mint az oktatás, vagy az egészségügy, nem rendelkeznek nonprofit tapasztalattal.

A gazdasági mutatók szerint a magyar nonprofit szektor gazdasági jelentősége mindenképpen nagyobb, mint az várható lenne, bár a GDP arányában még mindig szerény – a nyugati demokráciákban a szektor dinamikus fejlődése a GDP-való való részesedés statisztikáiból is nyilvánvaló. A szolgáltató jellegű nonprofit szervezetek sokkal nagyobb figyelmet igényelnek, mint a kilencvenes évek első felében. A teljes nemzeti termékhez a nonprofitok részesedése 19 százalék a kultúra, 5 százalék az oktatás és 3 százalék az egészségügy és a szociális szolgáltatások területén (Bocz, 2002:132), bár ezen területek arányának növekedése mindenképpen mutatja, hogy a központi intézményrendszerrel szemben elégedetlenség mutatkozik a társadalomban. A nonprofit foglalkoztatás azonban nem követte a szektor általános fejlődését, a foglalkoztatási mutatók igen alacsonyan maradtak, és nagyon kevés olyan szervezet van, amely képzett munkaerőt foglalkoztat. Nyilvánvaló, hogy ezt az űrt valahogyan be kell tölteni, hiszen professzionális vezetők mind az információszerzésben, mind a kooperációban és menedzsmentben nagy szerepet játszanak.

Azt is meg kell jegyeznünk, hogy a szektor távolról sem egyenletesen fejlődött. A nonprofit szervezetek egynegyede Budapesten található, de ezek része-

sednek az összes nonprofit bevétel 60 százalékából. Minél kisebb egy közösség, annál kisebbek és gyengébbek a nonprofit szervezetek is, ami azt is magával hozza, hogy problémamegoldó képességük és mozgásterük is kisebb, mint a fejlettebb térségek szervezeteié (Kuti-Sebestyén, 2004:666).

Egy másik figyelemreméltó jellemzője a magyar harmadik szektornak, hogy a szervezetek bevétele nagyon széles skálán mozog - nullától több millió forintos éves költségvetéssel dolgoznak -, s ezen a skálán a szervezetek nagyon egyenlőtlenül oszlanak el. A nonprofit szervezetek egy hatoda minimális vagy nulla jövedelemből gazdálkodik, kétharmaduk 50.000 és 5 millió forintos, szintén csekély jövedelmet tudhat magáénak. Csak 3 százalékuk éri el az évi 50 milliós költségvetési szintet. Ami ennél sokkal aggaszóbb tendencia, hogy az összes nonprofit bevétel 94 százalékuk csupán a szervezetek egyharmada osztozik.

A nonprofit szervezetek funkcióinak vizsgálata szintén fontos annak megértésében, hogy a magyar nonprofit szféra fejlődése miért és mennyiben tér el más fejlődési modellektől. Ezek a funkciók a következők (Kuti-Sebestyén, 2002:667):

- a demokrácia építése, a pluralizmus és a polgári tevékenység erősítése
- a közpolitika kialakítása
- szolgáltatások, gazdasági újrastrukturálás
- jóléti javak elosztása
- szocio-pszichológiai szerep.

Ezen funkciók részletesebb vizsgálata megmutatja, hogy a civil társadalmi szervezetek nemcsak az állam és a polgár, illetve a polgárok és a gazdasági hatalom között töltenek be közvetítő szerepet, olyan mechanizmusokat is megteremthetnek, amely segítségével a kormányzat és a gazdaság fölött a civil társadalom kontrollt gyakorolhat. E mellett bátorítják a közt arra is, hogy bátran, az élet minden területén kiálljon érdekeiért, ahelyett, hogy az államtól függene.



A magyar civil szférának a rendszerváltást követő időszakban ez volt az egyik legfontosabb és legnehezebb feladata, hiszen mentális attitűdök megváltoztatása hosszú időt igényel. Kezdetben sok nonprofit szervezet azért alakult, hogy teret adjon a polgároknak az új politikai és gazdasági környezet építésében való részvételre, a döntéshozatali folyamatba való beleszólásra, illetve azért, hogy bizonyos autonómia elnyerésével erősítsék a lokális identitásokat. Arra is lehetőséget adtak e szervezetek, hogy a helyi önkormányzatokat – melyek között a kilencvenes évek elején még a régi rendszer túlélői a politikai hatalmat új keletű gazdasági hatalommal összekapcsolva kormányoztak – némileg kontrollálhassák és befolyásolhassák.

A nonprofit szervezeteknek alapvetően három eltérő lehetősége van arra, hogy anélkül, hogy a politikai szférába bonyolódnának, aktívan részt vegyenek a politikai dialógusban. Ezek a következők:

- probléma-megoldó megközelítés: alternatív és innovatív szolgáltatások nyújtása, mindennapi érdekképviselés,
- kormányzati javaslatokra való visszajelzés, védelmező jellegű érdekképviselés,
- dinalkus, kreatív megközelítés: kihívások, eredeti ötletek, messzire mutató érdekképviselés.

A nonprofit szervezetek sikerének titka abban áll, hogy a szolgáltató tevékenységet milyen mértékben képesek ötvözni a lobbizással, helyi és kormányzati szinten egyaránt. A nonprofit szervezet feladata, hogy alternatív politikuskok legyenek, anélkül, hogy az előrelátható bonyodalmakkal és nehézségekkel túl sokat foglalkoznának. Mindezek ellenére a nonprofit szervezetek között az az általános érzés uralkodik, hogy nem kellően jól informáltak, nem eléggé szervezettek, és nem eléggé felkészültek arra, hogy sikeresen kontrollálják a kormányzati tevékenységet. A magyar nonprofitok azon jellemzője, hogy többcélúak és szolgáltatás-orientáltak, gyakran akadályává válik az érdekképviselésnek. Sok vezető szerint a dinalkus és kreatív megközelítések felé kellene

orientálódniuk, szerintük azokon a területeken, ahol saját elképzeléseik és politikai javaslataik vannak, nem kell kormányzati javaslatokra várniuk. A kérdésfeltevés és megoldási stratégiák felkínálása is fontos feladatuk. Ha valóban a kormányzat partnere kívánnak lenni a politikában, akkor nem helyes passzív, csak válaszokra terjedő szerepet játszaniuk.

A jóléti szolgáltatások körében kialakult állami dominancia a köz számára is veszélyes lehet. E szolgáltatásoknak sem mennyisége, sem minősége nem felel meg sem a rendelkezésre álló forrásoknak, sem a fogyasztói elvárásoknak. Működésük sem hatékony, sem rugalmas nem volt, és az általuk nyújtott szolgáltatásokról elmondható az is, hogy egyenlőtlen és igazságtalan volt (Manchin-Szelényi, 1986). Érthető, hogy a magyarok a jóléti szolgáltatásokat folyamatosan szélesíteni akarták, e tendencia része volt az is, hogy sok olyan nonprofit szervezet alakult, amely a kielégítetlen keresletet célozta meg. A vállalkozók részértől azonban a közelmúltig nem tapasztalhattunk a jóléti szolgáltatást nyújtó intézményekbe való befektetési hajlamot. A probléma ugyanakkor más formában, de tovább él: a már létező és a csak jövőben alakuló nonprofit szervezetek fejlődése erősen a kormányzati politika függvénye, ebbe foglaltatik a szabályozás, direkt és indirekt támogatás is. Az elérhető forrásokat nem lehet drasztikusan növelni, de felhasználásuk társadalmi kontrollja kivitelezhetőnek tűnik. A jóléti szolgáltatásokat nyújtó szervezetek alapításában való aktív kormányzati részvétel (elsősorban közhasznú társaságok és közjogi alapítványok létrehozatala) és a harmadik szektort érintő indirekt adókedvezmények azon az ideológián alapul, mely a nonprofit szervezeteket a modern három-szektoros gazdaságnak fontos alkotórészének tekinti.

A magyar jóléti rendszer gazdasági és strukturális problémáira való válaszként számos olyan nonprofit szervezet jött létre, amely jóléti javak önkéntes redisztribúciójának megkönnyítése és intézményesítése érdekében alakult. Bár ezek között sok a hagyományos értelemben vett caritas-jellegű szervezet, többségük közjóléti intézmények alapítására tett alapítványt. E szervezetek



vezetőségében szinte minden esetben találhatunk egykori klienseket vagy képviselőiket is. Ebből következően e „műhold-alapítványok” megléte nemcsak a közjóléti szervezetek finansziális helyzetét javítja, de bizonyos fogyasztó kontroll meglétét is lehetővé teszi, amely talán csökkentheti a jóléti intézmények kínálatát és kereslete közötti szakadékot.

A rendszerváltást követő politikai és gazdasági változások az egész társadalom struktúráját megváltoztatták, új szerepek alakultak és régiak veszték el, csökkent a társadalmi kötések erőssége, s az új helyzetben új kötések is alakultak. A státuszvesztés is jellemző folyamat, de a nonprofit szervezetekben való részvétel e státuszkereső viselkedésnek alapvető eleme lehet, még akkor is, ha e folyamat integráló hatása csekélyebb, mint egy relatíve stabilabb társadalmi helyzetben.

Bár számos és nagy hatással lévő civil szervezetet találunk Magyarországon, távolról sem mondhatjuk, hogy valóban úgy dolgoznának, vagy úgy identifikálnák magukat, mint a civil társadalmat képviselő közösséget. Az intézményesítés segíthet abban, hogy elérjenek egy bizonyos kollektív identitást, ha tagjaik képesek és akarnak együtt dolgozni. Mindazonáltal a magyar harmadik szektor legfontosabb hiányossága a koordinált mozgalmak hiánya. Azok a szerepek és feladatok, amelyeket a szervezetek betöltenek, eleve bizonyos természetes elválasztódást teremtenek. Ehhez járul az a mély konfliktus is, amely a régebben kormányzati irányítás alatt lévő önkéntes szervezetek és a civil társadalom új intézményei között feszül. A nonprofit szektor „új arisztokráciája” (a nagy szervezetekben dolgozó, viszonylag jól képzett és jól fizetett vezetők) „elefántcsonttoronyukba” bújnak, és csekély – ha nem semmi – érdeklődést tanúsítanak a kisebb, hátrányosabb helyzetben lévő csoportok, vagy a szektor egésze iránt. Sőt, még ezen az arisztokrácián belül is vannak feszültségek a különböző politikai irányvonalak, illetve a kormányzati alapítású és a dominánsan külföldi segítséggel létrejött szervezetek vezetősége között. A kicsiny szervezetek vezetői közül pedig nagyon kevesen ismerik fel,

hogy ők valójában egy szektor részei, és problémáik a szektor összefogásával, és esetleges versenytársaikkal való kooperáció segítségével oldhatóak meg. A szektor identitásának kialakítása, illetve egy szélesebb kooperáció kialakítása valójában rövid távon megoldandó kihívás, hiszen egy rivalizálással vezetett nonprofit közösség nem képviselheti a civil társadalmat, és nem lesz képes a jövőbeni anyagi, gazdasági és legitimációs problémákkal hatékonyan foglalkozni (u.o.:668-670).

Az államnak és a kormánynak a civil szférával kapcsolatos elképzelései az utóbbi években ún. civil stratégiák néven váltak ismertté. A makrotól a mikroszint felé haladva beszélhetünk állami és kormányzati szintű, megyei majd városi/községi szintű civil stratégiákról. Makrotársadalmi szinten ezek elsősorban célkitűzéseket, az állam és a civil szféra közötti kapcsolat jövőbeni alakulására tett javaslatokat, elképzeléseket tükröznek, míg helyi szinten jellemzőbb a konkrét kapcsolódási pontok felvázolása és az együttműködés lehetőségeinek részletesebb kibontása is.

#### IV.1. A kormány civil stratégiája

A kormány civil stratégiája 2002. végén született meg. A civil szektor jellemzőit figyelembe véve, amelynek legfontosabb tulajdonságait és fejlődésének jelenlegi szakaszát röviden be is mutatja, ismerteti a civil stratégia alapelveit és az ezekhez kapcsolódó stratégia elemeit. Bevezetőjében kiemeli, hogy a civil társadalom az egyik alap, melyre a kormány tevékenysége épül, és a kormány eltökélt szándéka, hogy a nemzetet az európai társadalomfejlődés útján tartsa. A civil társadalom jelentősége éppen onnan való, hogy működése független a mindenkori kormánytól. nélkülözhetetlennek tartja a kormányzati és helyi hatalom feletti civil ellenőrzést. A dokumentum kijelenti, hogy egy évtized alatt kifejlődött a magyar civil szektor, és nagyszámú civil közösség egyre inkább keretet biztosít a társadalmi önszerveződésnek. A kormány ab-

ból indul ki, hogy az előzőekben bemutatott pozitív tendenciákkal együtt is a szektor több feszültséggel küzd:

- Lezajlott egy erős differenciálódás. Kialakult egy szűk professzionalizálódott, zömmel költségvetési forrásokból gazdálkodó, az államhoz, illetve az önkormányzatokhoz erősen kötődő szervezeti kör.
- A nyilvánosság korlátozottsága miatt a civil szervezetek nagy része nem is tud ezen források elérhetőségéről, nincs tájékoztatás ezek felhasználásáról.
- A magyar civil szektor az állam és az önkormányzatok által alulfinanszírozott, illetve a költségvetési források eloszlása egyenetlen.
- Az „állami dominancia” elve, amely felerősítette a megosztottságot, a szolidaritás hiányát és a paternalisztikus várakozásokat.
- Megérett az idő a gazdálkodási jogszabályok differenciálására.
- A szektor megosztott, az együttműködés helyett inkább a rivalizálás dominál.

A kormány azt a célt tűzi ki, hogy a következő évek a magyarországi civil szervezetek minőségi változásának időszaka legyenek. Ehhez egyik szükséges feltétel a tudatos kormányzati civil stratégia, amely egyidejűleg toleráns és önkorlátozó is.

A stratégia alapelve, hogy az állam önmagát úgy tekinti, mint amely az autonóm civil társadalmat partnernek tekinti, felismeri és elismeri a civil szervezetek jelentőségét a társadalmi demokratizmus kiteljesedésében, a polgári szabadságjogok és a személyiség megvalósításában:

- tiszteletben tarja a civil szerveződések függetlenségét, természetesnek tartja és igényli a civil társadalom kontrollját;
- meg kívánja szüntetni a civil szerveződések politikai függőségét;
- úgy tekint a civil szervezetekre, mint az Európai Unióhoz történő csatlakozás során a kultúrák, a polgárok, az egyéni sorsok csatlakozásának fontos színterére;

- nélkülözhetetlennek tartja a civil szervezetek tevékenységét az önkéntesség, az öntevékenység, az önszervezés és a társadalmi szolidaritás országformáló erejében, a mindennapok sokszínűségének megteremtésében;
- a társadalmi párbeszéd és érdekegyeztetés szerves részének tekinti a civil szervezeteket és azok által legitimizált képviselőket;
- a nyitott jogalkotás szellemében biztosítja a civil szervezetek részvételének lehetőségét a jogszabályok előkészítésében, véleményezésében;
- biztosítja a civil szervezetek működésének jogszabályi feltételrendszerét;
- közreműködik a civil szervezetek tevékenységéhez és működéséhez elengedhetetlen pénzügyi források megteremtésében;
- épít a civil szervezetekre a közszolgáltatások teljesítésében, a szektorsemlegesség elve alapján kész az egészségügy, az oktatás, a szociális ellátás, a kultúra, a környezetvédelem stb. területén a minél szélesebb munkamegosztásra;
- a tudás alapú társadalom és az informatikai társadalom kiépítésének szerves résztvevőjeként számít a civil szervezetekre;
- megteremti a jogszabályi feltételeit a civil szervezetek bekapcsolódásának a területfejlesztés és a regionalitás folyamataiba;
- épít a civil szervezetek tevékenységére az érdekvédelem különböző területeinek ellátásában (pl. fogyasztó-, környezetvédelem, emberi, kisebbségi, betegjogok stb.);
- kész az egyenrangú partneri kapcsolatokra a szektor által delegált, választott legitim képviselőkkel;
- elvárja a közigazgatás valamennyi szervezetétől a felsorolt elvekkel történő azonosulást, és szemléletével, intézkedéseivel követendő példát mutat az önkormányzatoknak.

A kormány szándéka szerint átláthatóvá, konzisztenssé és egyszerűbbé teszi a civil szervezetek működését, gazdálkodását meghatározó jogszabályokat. Úgy gondolja, szükséges a civil szervezetek létrejöttét és működését szabályozó stá-

tusztörvények (egyesülési jogról szóló törvény, Polgári Törvénykönyv) módosítása. Mérlegelni kell egy önálló alapítványi törvény megalkotásának lehetőségét, és öt év tapasztalatainak birtokában elemezni kell a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény hatályosulását, ezen felül pontosítani szükséges a közhasznú szervezetekhez történő feladat-kihelyezés, a közfeladat ellátásában történő együttműködés eljárási és pénzügyi szabályait. Át kell tekinteni az úgynevezett „1 %-os” törvényt, a kormány érzékelhetően növelni szándékszik a civil szervezetek részére biztosított források nagyságrendjét, és a normatív támogatásokat, illetve a közfeladatok átvállalásával, kihelyezésével párhuzamosan biztosítani szükséges az ezzel járó források átadását is. A központi költségvetés forrásaiból pályázati támogatást elnyerő civil szervezetek egységes nyilvántartása lehetőséget teremthet a párhuzamos finanszírozások kizárására. A kormányzati stratégia fontos eleme, hogy a szektor feltételrendszerét kialakító, annak érdekeit szolgáló jogszabályok, intézkedések a civil szervezetek közreműködésével és javaslataival készüljenek el. A kormány és a civil szektor közötti partneri viszony szükségessé teszi a szektor legitim képviselőjét, amelynek kialakítása a civil társadalom belügye. E civil érdekképviselőt jogosítványai lehetnek:

- részvétel a szektorális jogszabályok előkészítésében;
- a Nemzeti Civil Alapprogram civil oldalának delegálása;
- az éves költségvetési törvényekben a civil szektorhoz kapcsolódó fejezetek véleményezése;
- a szektorális szintű érdekek megjelenítése a társadalmi párbeszéd kormányzati szintű testületei előtt, a különböző érdekérvényesítési eljárásokban és folyamatokban;
- az állami tevékenységek továbbfejlesztésének kezdeményezése;
- minden olyan érdekképviselői funkció gyakorlása, amelyet az érdekképviselőt szükségesnek tart.

A kormányzati civil stratégiával kapcsolatos észrevételeket a civil szektor egyik legfontosabb fórumán, a [www.nonprofit.hu](http://www.nonprofit.hu) weboldalon találhatjuk meg - megtekintése feltétlenül érdemes, mivel rávilágít azokra a percepciók külön-

ségekre, amelyek a kormányt és a szektort önmagukról és a másiktól alkotott képükben jellemzi. A civil stratégiával kapcsolatban a közös civil érdekképviselőt problematika került – többek között – előtérbe, amelyet sokan feleslegesnek (vagy lehetetlennek) tartanak a szektort jellemző sokszínűség miatt, a szektoron belüli rivalizálás is nehezíti egy ilyen érdekképviselőt kialakítását, és sokan azt is problematikusnak tekintik, hogy a kormány egy még létre nem hozott testületnek előre kijelöli a feladatait, funkcióit.

## IV.2. A Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat civil koncepciója

A dokumentum elismeri a civil szektor társadalmi, gazdasági és politikai jelentőségét, felsorolja azok erősségeit, illetve a civil szervezetek tevékenységét akadályozó tényezőket: gazdálkodási, gazdasági problémák, a civil szervezetek infrastrukturális állapotának alacsony szintje, a szakmai és készségbeli fejlesztést célzó képzések hiánya, illetve a meglévő képzések költségessége, a szervezetek önmenedzselési képességének alacsony szintje, a szakemberek, segítő munkatársak leterheltsége (melynek ellentételezésére nincs lehetőség), a szervezetek fizetett alkalmazottainak kérdése, és a szektort érintő vélemények beáramoltatása, és ezek képviselője. Tisztázza, mit ért a koncepcióban szereplő fogalmakon, mint civil szervezet, Hajdú-Bihar megyei civil szervezet, nonprofit szervezet, nemkormányzati szervezet, közhasznú és kiemelkedően közhasznú szervezet és civil közösség.

A koncepció megvalósítását a megyei önkormányzat egy a DE Szociológia Tanszékén készült kutatásra alapozza. A stratégia alapelvei: a szervezetek autonómításának tiszteletben tartása, állami, önkormányzati és civil szféra egyenrangúsága, az önkormányzat és a civil szervezetek közötti partneri viszony, nyilvánosság és átláthatóság, civil társadalom kontrollja az önkormányzat tevékenységével kapcsolatban, nyitott jogalkotás és önkéntesség szükségessége.



A megyei önkormányzat fő, vertikális és horizontális célokat fogalmaz meg.

Az önkormányzat a civil szervezetek számára többféle támogatást is biztosít: pénzügyi formában (a pályázatokat a Társadalmi, Civil Kapcsolatok és Sportbizottság írja ki és ő hozza meg a döntést), szakmai támogatás formájában (információ, szervezet- és hálózatfejlesztés), és kedvezmények biztosítása által (a közhasznú és kiemelten közhasznú szervezetek számára).

Az együttműködésnek kétirányúnak kell lennie: a megyei önkormányzat a lehető legszélesebb körben együttműködik a civil szervezetekkel közös érdekeik érvényesítéséért a szakmai szolgáltatások, feladatok hatékonyabb ellátása érdekében, a szakmai standardok és a minőségfejlesztési rendszer kialakításában, innovatív programok, modellkísérletek közös tervezésében és megvalósításában, a halmozottan hátrányos, kirekesztett társadalmi csoportok ellátására irányuló koncepciók kidolgozásában, és a szakmai programok megvalósításában. Ugyanakkor a megyei önkormányzat a továbbiakban is számít a szervezetek együttműködésére az alábbiakban: a meglévő szolgáltatásrendszerek fejlesztése, a jelentkező új feladatok megoldása, az innovatív, kísérleti programok megvalósítása az érdekképviselői feladatok ellátása, az emberek mindennapi problémáinak megismerése, az élethelyzetükben bekövetkezett változások jelzése, az érintett emberek, csoportok véleményének javaslatainak közvetítése, vállaljanak szerepet továbbra is a társadalmi hátrányok és a krízishelyzetek mérséklésében, a szervezetek és az emberek közötti kapcsolatok és együttműködés fejlesztésében, segítsék a Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat szakmapolitikai feladatainak megvalósítását a feladatok átvállalásával különösen azokon a területeken, ahol nem épült ki vagy hiányos az állami, önkormányzati szolgáltatások hálózata, működjenek közre a szakmapolitikai döntések előkészítésében a koncepciók, jogszabályok véleményezésében, a szakmai programok támogatásában és a döntések hatásainak követésében, a szakmai programok megvalósítását segítsék új kezdeményezéseikkel, eszközeikkel és

lehetőségeikkel. Az együttműködés kialakítását épp úgy kezdeményezhetik a civil szervezetek, mint a megyei önkormányzat és intézményei. A megyei önkormányzatnak minden esetben gondoskodnia kell arról, hogy a civil szervezetek kezdeményezéseivel érdemben foglalkozzanak az illetékesek.

A Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat kötelező és önként vállalt feladatainak ellátásában számít a civil szervezetek közreműködésére. Az újonnan kialakítandó intézmények és szolgáltatások, különösen a kötelező feladatként létrehozandók esetében a megyei önkormányzat vállalja, hogy minden esetben részletesen megvizsgálja a civil együttműködés lehetőségét és feltételrendszerét. Az együttműködés alapfeltétele az esélyegyenlőség az információhoz való hozzáférés lehetőségeinek megteremtése. Az önkormányzatok, teleházak, Civil Házak és a civil szervezetek együttműködésével a közeljövőben már valamenyny településen elérhetők lesznek a pályázatokkal kapcsolatos információk, és a lakosságot és a helyi közösségek tagjait érintő koncepciók, fejlesztési tervek, programok és jogszabálytervezetek.

A megyei önkormányzat és a szervezetek közötti kölcsönös kommunikáció formái az alábbiak: a megyei önkormányzati képviselők és a civil szervezetek, közösségek párbeszéde, a megyei önkormányzati tisztségviselők és a civil szervezetek, közösségek közötti párbeszéd, a megyei önkormányzat hivatalának a területért felelős munkatársa és a civil szervezetek, közösségek közötti párbeszéd, a civil szervezetek vagy a megyei önkormányzat által kezdeményezett nyilvános fórumok, az interneten működtetett „on-line fórum”, valamint a megyei önkormányzat által életre hívott nonprofit konzultációs fórum. Annak érdekében, hogy az együttműködés és a kommunikáció megfelelő hatékonysággal folyhasson, a megyei önkormányzat létrehozta a Társadalmi, Civil Kapcsolati és Humánerőforrás Fejlesztési Irodát és civil referenst alkalmaz. Az iroda kiemelt fontosságú feladata a megyei önkormányzat és a civil szervezetek közötti kapcsolat és együttműködés adminisztrációs-dokumentációs hátterének, a kommunikáció folyamatosságának, az információk hitelességének és

naprakészségének biztosítása. A megyei önkormányzat kezdeményezésével létre kell hozni (a koncepció elfogadását követő hat hónapon belül) az Interneten az on-line fórumot. Ezen interaktív felületen helyezhetők el a civileket érintő és érdeklő információk, fejthetők ki vélemények egyes kérdések kapcsán.

A megyei önkormányzat a civil szervezeteket érintő döntéseinek előkészítésébe, illetve a támogatások kapcsán előírt egyeztetések lefolytatásába be kívánja vonni a helyi civil szervezeteket. Ennek érdekében a koncepció elfogadását követő hat hónapon belül életre hívja a Nonprofit Konzultációs Fórumot (NKF). Az NKF a megyei önkormányzat kezdeményezésére, saját hatáskörében és felelősségére létrehívott informális testület, amely nem kíván betölteni és nem is tölt be civil érdekképviselői -szövetségi funkciót. Az NKF-nek tagjai a megyei hatókörű ernyőszervezetek küldöttei, a Hajdú-Bihar megyei települési civil referensek, megye települési teleházainak képviselői.

### IV.3. Debrecen Megyei Jogú Város Önkormányzatának Civil Stratégiája

A Hajdú-Bihar-megyei önkormányzat és a megyei civil szervezetek között 2001-ben formalizált kapcsolat jött létre. Az önkormányzat felől egyrészt elmondható, hogy a szektorral kapcsolatos felfogása azon alapul, hogy az önkormányzatok és a civil szervezetek egymás természetes szövetségesei. A megyei önkormányzat a szektor támogatását a Megyei Közgyűlés Társadalmi és Civil Kapcsolatok és Sport Bizottságának költségvetésébe építette be. Az önkormányzat gondoskodik civil irodai jellegű szolgáltatások biztosításáról, információnyújtásról, tanácsadásról, módszertani segítségnyújtásról, ezen felül segítséget nyújt azon civil szervezetek vezetőinek képzéséhez, akik alapvető feladatokat látnak el helyi és megyei szinten. Az önkormányzat szándék, hogy a lehető legszélesebb körben együttműködjön a civil szervezetekkel érdekeik érvényesítéséért, a kétirányú, nyitott kommunikáció kiépítésében érdekelt, le-

szögezi, hogy egyedül a szervezetek aktivitásán múlik a párbeszéd intenzitása és mélysége. Ennek érdekében a hivatal civil referenst alkalmaz, akinek kiemelt feladata az önkormányzat és a civil szervezetek közötti kapcsolat és együttműködés adminisztrációs-dokumentációs háttérének, a kommunikáció folyamatosságának és az információk hitelességének és naprakészségének biztosítása. Az önkormányzat a civil szervezeteket érintő döntéseinek előkészítésébe, illetve a támogatások kapcsán előírt egyeztetések lefolytatásába be kívánja vonni a civileket, ennek érdekében megyei tanácsok megalakulását kezdeményezte, amelyek konzultációs fórumokként működnek.

Az együttműködés kereteit rögzítő dokumentumban találhatjuk meg azokat a közös alapelveket, amelyek mentén az önkormányzat és a civil szervezetek együttműködésre törekednek. Ezek: pártpolitika mentesség, a szervezetek autonómiájának tiszteletben tartása, partnerség az együttműködésben, nyilvánosság, átláthatóság a kapcsolattartásban és a bizalom kiépítése és fenntartása. Az együttműködés formáival kapcsolatban az önkormányzat vállalja, hogy évente egy alkalommal a polgármesteri vezetés és a szervezetek nyilvános fórum keretében találkoznak egymással, évente legalább egy alkalommal a szakbizottságok nyilvános ülésükön az ágazatban működő szervezetek meghívásával megvitatják az ágazat aktuális kérdéseit, problémáit. Az önkormányzat ezen felül biztosítja a civil ügyek referensének státuszát a Polgármesteri Hivatal Humán Főosztályán belül, akinek munkakörébe más jellegű feladatok nem kerülnek. Az önkormányzat vállalja, hogy a pénzügyi és természetbeni támogatások rendszerét a továbbiakban is fenntartja, az alapok működését nyilvánossá teszi, és átláthatóan kidolgozza az értékelési rendszereket. Vállalja olyan képzések szervezését, illetve az azon való részvételt, amelyek az intézményesített együttműködés hatékonyságát növelik, támogatást biztosít olyan programoknak, amelyek a szervezetek egymás közötti együttműködését segítik. A dokumentum elfogadása után bármely debreceni szervezet számára lehetővé teszi a csatlakozást. A közgyűlés a folyamatos kontroll érdekében évente egyszer megvizsgálja a civil szervezetek helyzetét és a vállalt kötelezettségek megvalósítását.



## Irodalom

- A. GERGELY András (1997) Államválság – régiók - civil társadalom. III. Civil társadalom. Budapest, MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont.
- ANHEIER, Helmut - GLASIUS, Marlies – KALDOR, Mary (ed) (2004) Globális civil társadalom. Budapest, Typotex Kiadó.
- ANKERL Géza (2000) Nyugat van, Kelet nincs. Az értől az óceánig. Budapest, Osiris Kiadó.
- BALOGH, Bence – MÉSZÁROS, Geyza – SEBESTYÉN István (2003) Módszer és Gyakorlat: a nonprofit statisztika tíz éve Budapest, KSH.
- BOCZ, János (2002) Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2000. Budapest, KSH.
- BOGÁR László (2003) Magyarország és a globalizáció. Budapest, Osiris Kiadó.
- Civilizáció Plusz (2004) A Hajdú-Bihar-megyei civil szervezetek adatbankja. Debrecen, Civil Szolgáltató Központ.
- CSATH Magdolna (2001) Kiút a globalizációs zsákutcából. Budapest, Kairosz Kiadó.
- CSÉFALVAY Zoltán (2004) Globalizáció 1.0 Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- CSIZMADIA Ervin (1989) Milyen civil társadalom van és milyen nincs Magyarországon? Kritika, 1989/5.
- ELLWOOD, Wayne (2003): A globalizáció. Budapest, HVG Kiadói Rt.
- FRICZ Tamás (1989) Van vagy nincs civil társadalom Magyarországon? Kritika 1989/2.
- GELLNER, Ernest (2004) A szabadság feltételei. Budapest, Typotex Kiadó.
- GIDDENS, Anthony (2000) Elszabadult világ. Budapest, Perfekt Kiadó.
- JAGASICS Béla (2001) A nonprofit szféra elmélete. Zalaegerszeg, Landerhegy Alapítvány Nonprofit Szolgáltató Központ.
- JAGASICS Béla (2001) Civil történet. A nonprofit szektor a '90-es években. Tanulmányok. Zalaegerszeg, Landerhegy Alapítvány Nonprofit Szolgáltató Központ.

- KEANE, John (2004) A civil társadalom. Régi képzetek, új látomások. Budapest, Typotex Kiadó.
- KUTI, Éva – SEBESTYÉN, István (2004) Boom and Consolidation: The Nonprofit Sector in Hungary. In: Future of Civil Society, e-book, in cooperation of Westfälische Wilhelms-Universität Münster and Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung.
- LÁNYI András (2003) Környezet és jövőkép. Politikatudományi Szemle, 2003/1.
- LINZ, Juan L. – STEPAN, Alfred (1996) Problems of Democratic Consolidation, Baltimore/London.
- MARTIN, Hans-Peter – SCHUMAN, Harald (1998) A globalizáció csapdája. Támadás a demokrácia és a jólét ellen. Budapest, Perfekt Kiadó.
- MISZLEVITZ Ferenc (2000) A civil társadalom nyomvonalai az új európai térben. Kritika 2000/12.
- MISZLEVITZ, Ferenc (1999) Illusions and Realities. The Metamorphosis of Civil Society in a New European Space, Szombathely, Savaria University Press.
- SALAMON, Lester – ANHEIER, Helmut (2004) Civil Society in a Comparative Perspective In: Future of Civil Society, e-book, in cooperation of Westfälische Wilhelms-Universität Münster and Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung.
- SCHMIDT, Helmut (1999) A globalizáció. Politikai, gazdasági és kulturális kihívások. Budapest, Európa Könyvkiadó.
- SCHÖPFLING György (2004) Az identitás dilemmái. Máriabesenyő-Gödöllő, Attraktor Kiadó.
- SIEGEL, Daniel – YANCEY, Jenny (1992) A civil társadalom újjászületése. New York, The Rockefeller Brothers Found.
- STIGLITZ, Joseph E. (2003) A globalizáció és visszasságai. Budapest, Napvilág
- SZABÓ Máté (2004) Civic Engagement in East-Central Europe. In: Future of Civil Society, e-book, Berlin, in cooperation of Westfälische Wilhelms-Universität Münster and Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung.
- SZALAI Erzsébet (2002) Civil társadalom – Mítosz vagy valóság? Élet és Irodalom, 2002/18.





## Civil szervezetek, közösségi terek és önkormányzatok Hajdú-Bihar megyében

A Központi Statisztikai Hivatal honlapján olvasható összefoglaló (A 2003-ra vonatkozó nonprofit-adatgyűjtés legfontosabb megállapításai, [www.ksh.hu/](http://www.ksh.hu/)) adatai szerint Magyarországon 2003-ban 53.022 nonprofit szervezet működött. A szféra jelentős gazdasági és társadalmi súlyát jelzi, hogy a civil szervezetek bevételeinek összege több, mint 731 milliárd forint, a főállású teljes munkaidős alkalmazottak száma 63.302, míg az önkéntes segítők száma 399.910 fő volt.

Az elmúlt években végzett empirikus kutatások alapján a civil szervezetek leginkább meghatározó problémáit az alábbi pontokba foglalhatjuk össze:

- A civil szervezetek énképe nem megfelelő, tevékenységük társadalmi megítélésében bizonytalanok. Ennek hátterében egyrészt a helyi közösségek helyett a hatalom elvárásainak való megfelelési kényszer, másrészt a hatékony marketing hiánya feltételezhető (Harsányi et.al., 1998).
- A civil szervezetek működésének eredendő lényege a függetlenség, így az anyagi autonómia paradoxona az a tény, hogy meglehetősen kevés az önfenntartó szervezet, ezért a működési forrás elvárásainak való megfelelés magában rejti a kiszolgáltatottság lehetőségét. A „*kényszerű kiszolgáltatottság*” olyan legitimációs attitűdöket alakít ki a civil szervezetekben, amely a pénzügyi támogatást egyfelől az állami, önkormányzati feladatok elvégzésével, másfelől a közvetett demokrácia logikus érvényesülésével (képviselésével) magyarázza (Sebestyén, 2004).

- A helyi szinten működő civil szervezetek gyengesége a gazdasági (tőke, gazdasági függetlenség, piaci környezethez alkalmazkodás) és a személyi (főállású alkalmazottak, szakemberek) típusú hiányokra vezethető vissza, de befolyásoló lehet a negatív közvélemény (a nonprofit működés érdekében eltitkolt profit miatt) és a szervezetek rivalizálása (az azonos források megszerzésért) is (Zám, 1994).
- A civil szervezetek meghatározó önkormányzati kapcsolatainak egyik potenciális problémája a civil szervezet képviseleti legitimitása abban az esetben, ha nem a tagság, hanem más legitimációhoz is illeszkedő külső közösség képviseletéről van szó. Ilyenkor fennáll az ún. transzcendens legitimitás (felsőbbrendű igazság, mint célorientált cselekvés) hangsúlyozásának veszélye. A másik probléma forrás a lokális és globális szempontok együttes érvényesítésének konfliktusa, míg a harmadik problémaként a politikai döntésekben való részvétel, illetve a politikai elkötelezettség - a hatékony közéleti érdekképviselő és politikai függetlenség kérdése – merülhet fel. Végül nem elhanyagolható a tevékenység felelősségének - a civil szervezetek kinek és hogyan tartoznak felelősséggel – problémája. (Sebestyén, 2004).
- A civil szervezetek eredményes munkájának elengedhetetlen feltétele a tevékenység szakterületének és a jogi, gazdasági feltételrendszernek az ismerete. Ezzel szemben a tényleges gyakorlat azt mutatja, hogy a szervezetek alakulása legtöbbször nem ezen jellemzők, hanem valamilyen (lokális, generációs, szociális, egészségügyi) azonos érdeklődéssel bíró egyének szerveződéséhez kapcsolódik. A nem kellő mértékű szakszerűség hiánya, azaz a laicitás gátja az egyenrangú partneri szerepnek, pótlása pedig külső szakemberrel történik, nyilván nem kívánt anyagi áldozatokkal és a laikus vezetőkkel szemben felmerülő potenciális konfliktusok lehetőségével (Sebestyén, 2004).
- A civil szervezetek vezetőinek egyik szakmai problémája, hogy a nem megfelelő anyagi és intézményi feltételek mellett működő szervezeteknek nem alakult ki a szakmai-vezetői elitje. További probléma, hogy a

többségében felsőfokú vezetők végzettségének profilja nem homogén, emellett hiányoznak, illetve sok esetben igény sincs a gazdasági és jogi ismeretekre (Csegény-Kákai,2000).

## I. A Civil esélyek Hajdú-Bihar megyében kutatás módszertani jellemzői

Az elmúlt tíz évben öröndetesen gyarapodó, a hazai civil szervezetekkel kapcsolatos társadalomtudományi kutatások eredményeinek még felületes áttekintésére sem vállalkozhatunk, csupán néhány könnyen elérhető forrásra utalunk. A Nonprofit Kutatócsoport Egyesület honlapja ([www.nonprofitkutatas.hu](http://www.nonprofitkutatas.hu)) az egyik legteljesebb lehetőséget kínálja a hazai és nemzetközi kutatóhelyekről, kutatási eredményekről tájékozódni kívánó olvasónak, de emellett lehetőség van a magyar nyelvű nonprofit szakirodalmi bibliográfia, szolgáltató központok és szaklapok elérésére is<sup>10</sup>. A további kutatási források közül kiemeljük még a nemrég indult Civil Szemle folyóiratot, amely a civil szféra, társadalmi együttműködések, nonprofit szervezetek bemutatása mellett kutatási eredmények közlését is tartalmazza ([www.civilszemle.hu](http://www.civilszemle.hu)).

A civil szervezetek empirikus vizsgálata nyilván sokféle diszciplína, megközelítés és problémakijelölés alapján történhet. A Civil esélyek Hajdú-Bihar megyében kutatás tervezése során olyan átfogó szociológiai felmérést tervezünk, amely három intézményi szintre koncentrál:

1. Civil szervezetek – erőforrások, infrastruktúra, programok, feladatok, fejlesztési tervek.
2. Önkormányzatok – civil stratégia, együttműködés civil szervezetekkel, kapcsolattartás.
3. Községi terek – civil együttműködés, infrastruktúra, programok, fejlesztési tervek, infrastruktúra.

A kutatás koncepciójának meghatározó eleme, hogy – az elmúlt évtizedben végzett, viszonylag sok nonprofit kutatás ellenére - meglehetősen kevés ismeretünk van a civil szervezetek és a települési önkormányzatok közötti - elsősorban a helyi hagyományoktól, személyes kapcsolatoktól, konfliktuskezeléstől és ideológiai-politikai preferenciáktól függő – kapcsolatokról (Csegény-Kákai, 2000).

Az empirikus adatfelvétel két különböző, de tematikailag egymásra épülő módszerrel történt. 2005. október 1. és december 17. között lezajlott kérdőíves és magnós interjúkat a Debreceni Egyetem szociológia szakos hallgatói külön megbízás alapján végezték. A kérdőíveken és az interjúkon alapuló kutatások eredményeit nem elkülönítve tárgyaljuk, mivel a két vizsgálat tematikus átfedése lehetővé tette az együttes tárgyalást. (Néhány tanulságos interjúrészletet kommentár nélkül a Függelékben közöltünk). A könnyebb interpretálás érdekében, a kérdőíves vizsgálat feldolgozása során többször alkalmaztuk a változók értékeinek 100 fokozatú skálára történő transzformálását. A transzformált változó értéke akkor lenne száz, illetve akkor lenne nulla, ha minden válaszoló egyaránt az eredeti változó maximális, illetve a minimális értékét adta volna. Amennyiben átlagokat hasonlítottunk össze, akkor – az ANOVA eljárás alapján - csak a statisztikailag releváns, azaz szignifikáns eltéréseket vettük figyelembe. A keresztábrás megoszlásoknál a khí-négyzet próbát alkalmaztuk.

A kérdőíves vizsgálat három almintájának (civil szervezetek, önkormányzatok, közösségi intézmények) kialakítása a megye területi megoszlása alapján történt, a rendelkezésre álló KSH és más - elsősorban a Hajdú-Bihar Megyei Civil Szolgáltató Központ Civilizáció Plusz kiadványa (Papp et al.) - adatbázisok felhasználásával. A kérdőíves adatfelvétel során arra törekedtünk, hogy - a területi megoszlás mellett - a minta minél jobban tükrözze a megye civil szervezeteinek tevékenységei, valamint működési forma szerinti megoszlását. Ennek ellenére nyilván egyetlen szempont alapján sem tekinthető reprezentatívnak a vizsgálat mintája, de a „jól képviseli a megye 2.500 civil szervezetét” kijelentés talán helytálló.

A kérdőíves kutatás során Hajdú-Bihar megyében 160 civil szervezet, 36 önkormányzat és 67 közösségi intézmény képviselőjével történt interjú. A kérdezettek kiválasztása során arra törekedtünk, hogy a vizsgált civil szervezet, közösségi intézmény és önkormányzat kompetens vezetőjével, vagy munkatársával készüljön interjú. A 45 feldolgozott magnós interjúból 17 civil szervezet, 16 valamilyen közösségi intézmény, míg 12 interjút önkormányzati vezetővel / munkatárssal készült. (A két kutatásban szereplő intézmények és a válaszadók adatait a tanulmány függelékében közöljük.)

A kérdőíves kutatás mintájába került civil szervezetek közül minden ötödik (21 százalék) a megyeszékhelyen működik, a többi - gyakorlatilag azonos arányban - a megye városaiban (40 százalék) és községeiben (39 százalék). A vizsgált közösségi intézmények 46 százaléka községekben, 42 százaléka a megye városaiban, míg 12 százaléka Debrecenben található. Az önkormányzatalmintában a községek aránya a legmagasabb (69 százalék), melyet a városok (25 százalék) és a megyeszékhely (6 százalék) követ.

#### 1. tábla

A civil szervezetek település szerinti megoszlása<sup>11</sup>.

(százalékban, N=160)

Debrecen	21
Város	40
Község	39

#### 2. tábla

A közösségi intézmények település szerinti megoszlása<sup>12</sup>.

(százalékban, N=67)

Debrecen	12
Város	42
Község	46

3. tábla

Az önkormányzatok település szerinti megoszlása<sup>13</sup>.

(százalékban, N=36)

Debrecen	6
Város	25
Község	69

A 2003-as évre jellemző országos helyzet szerint a működő nonprofit szervezetek 40 százaléka alapítvány, 60 százaléka társas szervezet (KSH). A megyei kérdőíves vizsgálatunkban a civil szervezetek fele (50 százalék) egyesület, egyharmada (33 százalék) valamilyen alapítvány. Az egyéb jogi kategóriába sorolt szervezetek (17 százalék) között előforduló szervezeti formák (kör, klub, érdekszervezet) aránya nem számottevő.

4. tábla

A civil szervezetek jogi csoportosítása- I.

(százalékban)

Egyesület	50
Alapítvány	33
Klub	4
Kör	3
Szakmai, munkáltatói érdekszervezet	3
Köztestület	2
Kht	2
Egyéb szervezet	2
Közalapítvány	1
Szakszervezet	1
Non-profit szervezet intézménye	1





A városokban 2000-ben végzett országos kutatás adatai szerint a településtípusok szerint lényegesen eltér a civil szervezetek szerveződési formája: a fővárosban a (köz) alapítványok, a községekben a társas nonprofit szervezetek aránya a meghatározó, míg a megyeszékhelyeken és egyéb városokban nincs lényeges eltérés a két típus megoszlása között (Csegény-Kákai, 2000).

Megyei kutatásunkban a településtípusok alapján képzett csoportok között nincs szignifikáns eltérés, de a megyeszékhelyen (36 százalék) és a városokban (39 százalék) magasabb az alapítványok aránya, mint a községekben (28 százalék).

5. tábla

A civil szervezetek jogi csoportosítása- II.

(százalékban)

Egyesület	50
Alapítvány	33
Egyéb	17

A megyei minta tevékenységek szerinti megoszlása nagyjából követi a KSH 2003-ban regisztrált országos adatait: az országban regisztrált 53.022 szervezet 40 százaléka (21.216 szervezet) alapítványi formában, 60 százaléka (31.806 szervezet) társas nonprofit szervezetként működött. Az alapítványok 60 százaléka három tevékenységi területhez köthető: oktatás (32 százalék), szociális ellátás (15 százalék), kultúra (14 százalék). A társas nonprofit szervezetek körében legnagyobb arányban a szabadidős (25 százalék) és a sportegyesületek (19 százalék), valamint a szakmai érdekképviselések találhatók. Az országos helyzet további jellemzője, hogy 2003-ban a közhasznú státust szerzett szervezetek aránya már 47 százalék, míg a kiemelkedően közhasznúvá nyilvánított szervezeteké 8 százalék.



A már hivatkozott 2000-ben készült vizsgálat eredményei szerint a városokban leggyakrabban jelölt tevékenység az oktatási feladatok ellátása – a minta 27 százaléka választotta főtevékenységnek, 46 százaléka fontos szerepet betöltő területnek -, majd a szociális, egészségügyi terület (18, illetve 25 százalék) és a kulturális feladatok (11, illetve 23 százalék) következtek. Az oktatási főtevékenységet megjelölő civil szervezeteknél az alapítványok, míg a sport profilú szervezeteknél az egyesületi forma volt a domináns (Harsányi et.al., 1998) .

6. tábla

A civil szervezetek tevékenységi köre

(százalékban)

Kulturális tevékenység	20
Sport, szabadidő	13
Érdekképviselés	11
Oktatás	9
Egyéb	9
Szociális ellátás	8
Településfejlesztés	7
Egészségügy	6
Közbiztonság védelme	6
Környezetvédelem	5
Non-profit szolgáltatások	3
Vallás	1
Tudományos tevékenység	1
Gazdaságfejlesztés	1
Jogvédelem	1

Kutatásunk alapján a megyei civil szervezetek tevékenységi kör alapján történő csoportosítása azt mutatja, hogy a mintába került szervezeteket leginkább a kulturális (20 százalék), a sport-szabadidő (13 százalék), az érdekképviselési (11 százalék) valamint az oktatási (9 százalék) tevékenységek jellemzik.

## II. A civil szervezetek

### II.1. A célkitűzések

A civil szervezetek célkitűzésére vonatkozó kérdésre adott válaszok – legfeljebb három választ kódoltunk - alapján a szervezetekre leginkább a szociális, kulturális és oktatási célok elérése a jellemző, de az érdekvédelem említése is számottevő<sup>14</sup>.

7. tábla

A civil szervezetek célkitűzése

(említési arányok, százalékban)

Szociális	41
Kultúra	38
Oktatás	36
Érdekvédelem	28
Gazdaság	21
Sport-szabadidő	17
Egészségügy	8
Egyéb	4

A magnós interjúk egyértelműen alátámasztották, hogy helyes volt több válaszlehetőséget adni a kérdőívben, mivel a szervezetnek nincs kiemelt célki-

tűzése, több feladat egyforma fontosságú, az interjú alanyok nem tudták rangsorolni feladatokat:

- *„Rangsorolni nagyon nehéz, mert a működésünkkel folyamatosan alakulgat. A tevékenységi kör a puszta színjátszás, gyermek-, ifjúsági- és felnőtt színjátszás, aztán fiatal tehetségek istápolása. Mindenféle előadó művészetben, még költők is járnak hozzánk segítségért, azon kívül rendezvényeket szervezünk irodalmi esteket elsősorban a magyar irodalom illetve a magyar színjátszás értékeinek a megismertetése a fő célunk. Négy éve kiegészült a profil filmgyártással is. A negyedik nagyjátékfilmünket fejeztük be éppen tegnap, akkor jött le a vágógépről” - Kuckó Művésztanya Kulturális Egyesület, Debrecen.*

Természetesen ez nem jelenti azt, hogy konkrét, egyértelműen kiemelt célkitűzés megnevezése nem fordult elő:

- *„A fontosabb célkitűzése a szervezetnek: az iskola felszereltségének a javítása, ami azt jelenti ugye, hogy alkalmanként, amikor arra szükség van, bizonyos dolgokat vásárolunk. Így a közelmúltban vásároltunk egy CD-lejátszót.... Az alapítványnak a tevékenysége abból áll, hogy a bevétel, amihez hozzájutunk, abból felhasználunk, tehát vásárolunk, ha szükség van az iskolának, mint ahogy az előbb mondtam, CD-lejátszót vettünk a közelmúltban, előző évben valami erősítő berendezést; aztán év végén meg mindig van 1-2 tanuló, akit megjutalmazunk 3-5000 forinttal, tehát attól függ, hogy a kuratórium hogy dönt. Tehát akit megjutalmazunk, az az iskolai tanulmányait itt befejezte, aztán tovább megy tanulni, tehát az indulásnál valamit jelent a tanulónak” - Humánus Iskoláért Alapítvány, Bedő.*

A strukturálatlan interjúkban a tevékenységek, illetve célkitűzések megfogalmazása gyakran egyfajta küldetéstudattal, társadalomjavító szándékkal párosult:

- *„Kulturális tevékenység végzése, Internet népszerűsítése, az elektronikus kultúra terjesztése - És ezek közül Ön szerint melyik a legfontosabb?*

- *Kulturális tevékenység végzése.... Összefogjuk a falu lakosságát, rendezvényeket szervezünk, mert mint tudjuk, a rendszerváltásbeli térszerek felbomlottak, és azok nagyon nagy viszályokat szítottak a lakosság körében, itt Bedőben; emberek, akik eddig barátok voltak, azután ellenségekké váltak. 2000-ben indult ez a teleház, addig zárva volt a kultúrház, nem lehetett bejönni, a könyvtár is heti két órában volt nyitva, és a rendezvényekkel megpróbáljuk újra összefogni ezeket az embereket”* - Bedői Ifjúsági és Szabadidő Egyesület, Bedő.

- *„Hm. Óvodás kortól felnőtt korig, oktatni a gyermekeket, tulajdonképpen az egészségük fenntartása, küzdőképességük növelése, barátság kifejlesztés – mert közösségben vannak és hogy is mondjam; ennyivel kevesebbet ülnek az Internet előtt. Meg kevesebbet kábítószereznek.”* Debreceni Futball Klub Közhasznú Társadalmi Szervezet, Debrecen.
- *„Az egészséges, természetes életmódra nevelés a vegyszermentes gazdálkodás biogazdálkodás ismeretanyagának a terjesztése, egészségmegőrzés, prevenció, a népi hagyományok ápolása és megtartása, valamint egészséges önismeretre nevelés és pozitív életszemlélet közvetítése”* - Élet-reform Egyesület, Debrecen.

A kérdőíves interjúk során a kérdezett szervezetek képviselőinek több célkitűzés megnevezésére volt lehetőségük, így a válaszok bevonásával elvégzett klaszteranalízis segítségével a célkitűzések kapcsolódását is tudjuk jellemezni<sup>15</sup>.

#### 8. tábla

A civil szervezetek célkitűzés alapján történő csoportosítása

(klasztercsoportok megoszlása, százalékban)

Kulturális- profil	36
Oktatási-profil	33
Szociális- profil	31



A kulturális-profil csoportba sorolt civil szervezetek legtöbbször (63 százalék) kulturális célokat neveztek meg, de az érdekvédelem (51 százalék) és a gazdaság (25 százalék) említése is jelentős volt<sup>16</sup>.

Az oktatás-profil csoport minden szervezete említette az oktatási célkitűzést, de gyakori volt a szociális (48 százalék) és a kulturális (31 százalék) kategória is<sup>17</sup>.

A szociális-profil csoport szervezeteire elsősorban a szociális célok (78 százalék) megnevezése a domináns, emellett még a szabadidő (31 százalék) és az egészségügy (18 százalék) célok említése gyakran előfordult<sup>18</sup>.

A három célkitűzés-csoport településtípus szerinti szignifikánsan eltérő megoszlása ( $p < 0.05$ ) azt mutatja, hogy a városok és a községek közötti eltérés a domináns: a kulturális-profillal jellemezhető civil szervezetek a községekben lényegesen nagyobb az arányuk (52 százalék), mint a megyeszékhelyen (24 százalék), vagy a városokban (28 százalék)<sup>19</sup>.

## II.2. A tevékenységek

A civil szervezetek tevékenysége leginkább kulturális-szabadidős programokra irányul<sup>20</sup>. A rendszeresen végzett programok között még az információ közléssel (oktatás-információ-média) kapcsolatos programok említése volt gyakori. A programok rendszerességét tekintve, az információ közlés típusú programok 67 százaléka hetente legalább egy alkalommal, a szociális-egészségügyi programok fele (50 százalék) hetente több alkalommal fordul elő.



9. tábla

A civil szervezetek rendszeresen végzett programjai<sup>21</sup>

(említési arányok, százalékban, rendszeresség: százfokozatú átlag:  
0: évi egy alkalomnál ritkábban, 100: hetente többször)

	Említési gyakoriság	Rendszeresség átlag
Kulturális-szabadidős programok	65	56
Információs (oktatás-média) programok	33	71
Szociális-egészségügyi programok	19	74
Sport programok	16	61
Közhasznú feladatok (rendfentartás, tűzoltás)	13	70
Természeti értékek ápolása programok	8	58
Hagyományőrzés programok	6	39

A rendszeresen végzett programok említési gyakorisága több esetben is szignifikánsan ( $p < 0.05$ ) eltér a civil szervezetek működési helye, valamint a cél-profil csoportok között.

- Az információs (oktatás-média) programok említése a szociális-profilú szervezeteknél többször fordult elő (45%), mint a másik két csoportban (kulturális-profil: 20 %, oktatási-profil: 35%).
- A rendszeres információs (oktatás-média) programokat szignifikánsan gyakrabban említették Debrecenben (58%), mint a városokban (27%) vagy a községekben (25%).
- A szociális-egészségügyi programok szintén Debrecenben (36%) említették gyakrabban, mint a városokban vagy a községekben (14-14%).
- A közhasznú feladatokra irányuló programok megnevezése a kulturális-profil csoportban lényegesen többször fordult elő (22%), mint a szociális-profil (10%) vagy az oktatási-profil csoportban (4%).

- A közhasznú feladatok említése a településcsoportok szerint is szignifikánsan eltér: a községekben működő civil szervezetek körében jóval gyakoribb (22%), mint a városokban (8%) vagy a megyeszékhelyen (2 %).

A magnós interjúk során megnevezett programok többségét heti rendszeresség jellemzi, de gyakoriak az évente előforduló rendezvények is.

- *„Mi 15 éve működünk és minden héten van összejövetel, tehát ezek a klubnapok szerda esténként fél hattól, de ezen kívül még nagyon sok egyéb programunk is van, tehát szervezünk rendszeres kirándulásokat, nagyrendezvényeket, konferenciákat, nyári táborokat, humán segítőszolgálatot tehát sokmindent”* - Életreform Egyesület, Debrecen.
- *„Vannak folyamatos programjaink ilyen például a lelki segély telefon szolgáltatást, ami egész évben minden héten hétfőtől péntekig délután háromtól hat óráig működik, illetve vannak az évente ritmikusan ismétlődő programok ilyenek például az AIDS világnap a nyári fesztiválok. Van egy olyan programunk, hogy Twist Olivér műhely ez például lakásotthonban élő hátrányos helyzetű fiatalokkal foglalkozik és az ők szabadidős tevékenységük segítése tulajdonképpen, az egészség megőrzése és szabadidős tevékenység segítése, próbálunk nekik is rendszeresen csinálunk ilyen karácsonyi ünnepet, nyáron megyünk kirándulni meg ilyenek”* - Kortársak az Egészséges Fiatalokért Egyesület, Debrecen.

Nem meglepő, hogy az érdekképviseléssel, illetve művészeti tevékenységgel foglalkozó szervezetek az interjúk során nem a rendszeres programokat, hanem a folyamatos működést hangsúlyozták:

- *„A rendszeresen végzett programok, a rendszeresség azt jelenti, hogy nap mint nap előforduló dolgok, amit megint nem mi határozzunk meg. A hozzánk forduló ügyfelek hozzák a programokat, ők hozzák a mi munkánkat megalapozó nehézségeiket és amit mi tervezni tudunk, az az intézményekkel való kapcsolattartásból eredő, ami rendszeres programok, amik kéthe-*

*tente, havonta, negyedévente úgy ez már szervezet formában működik, az ügyfeleink azok általában nem szervezett formában jönnek, hanem amikor a nehézségek vannak” - Euroma Egyesület, Debrecen.*

- *„Folyamatosan tehát soha nem kampányszerűen dolgozunk, folyamatosan vannak próbák, foglalkozások, előadások, most télidőben is, valahova megyünk nincsen ilyenek hogy május elseje vagy gyereknap és na akkor valami, hanem rendszeresen. Európai esték, európai országok bemutatása minden héten van nálunk...” - Kuckó Művészanya Kulturális Egyesület, Debrecen.*

A civil szervezetek 17 százaléka nem válaszolt arra a kérdésre, hogy milyen rendezvényeket, illetve programokat terveznek a következő 2-3 évben. A válaszhányok mögött meghízódó változatlanág preferálása a strukturálatlan interjúkban is egyértelmű volt:

- *„- A következő 2-3 évben milyen programokat terveztek? –A következő években továbbra is tartjuk ezeket az életmód napokat ahol nem csak egyesületi tagok hanem a város lakosságát várjuk, itt 2-300 ember is megfordul, minden nyáron csinálunk több életmód tábor valahol az ország különböző pontjain, omst például a Balatonon lesz. Akkor rendszeresen csinálunk kirándulásokat is. Ez egy elég nagy egyesület, körülbelül száz fős, tehát elég sok programunk van” - Életreform Egyesület, Debrecen.*
- *„-A következő 2-3 évben milyen programokat terveztek? –Hát már néhány éve úgy gondolkodunk erről, hogy próbáljuk a már meglévőket megtartani és ezeknek a minőségét szinten tartani illetve emelni és per pillanat új programon nem nagyon gondolkodunk egy van ami most ez évben bejött és ami jól néz ki ez a Mobilitásnak az EBS-es programja, ez az ifjúság 2000-2006. Ez a program arról szól hogy fiatal önkénteseket küldünk külföldre, van egy fogadószervezet külföldön (mi a küldő szervezet vagyunk) és ezek a fiatalok elmennek fél évre egy évre külföldre ilyen önkéntes munkát végezni. Ez jól működik most körülbelül*

## *három önkéntesünk van kint” - Kortársak az Egészséges Fiatalokért Egyesület, Debrecen.*

Volt olyan szervezet, amelynek képviselője vagy a pályázatok sikerétől tette függővé a jövőbeni terveket, vagy lemondott a tervezés lehetőségéről:

- *„-A következő 2-3 évben milyen programokat terveznek? - Ez megint egy rövidtávú jövőképnek megfelelne, amit újfent nem lehet a szó klasszikus értelmében megfogalmazni, hiszen a létfenntartás miatt minden civil mindenre pályázik. Tehát az ezirányú jövőképet a kiírások határozzák meg. Attól függ, hogy milyen pályázati kiírások lesznek. Foglalkoztatási pályázat, foglalkoztatási programokat terveznek meg a civilek, ha oktatási oktatásit, ha környezetvédelmi, környezetvédelmit. Itt rég eltűntek ezek a klasszikus területek, kereketek. Mindenki mindennel foglalkozik, persze kényszerből” - Euroma Egyesület, Debrecen.*
- *„- Milyen programokat, rendezvényeket terveznek a következő 2-3 évben?- Megmaradunk a realitások talaján. Ami tapasztalatot gyűjtöttünk szakmailag, átdolgoztuk és értékeltük, ezeket mindenképpen szeretnénk folytatni és azonnal, amikor a környezetünkben lévő emberek igénye vagy a problémája megjelenik, akkor azonnal kívánunk lépni ebbe az irányba. Ezt előre tervezni nem igazán lehet, de megpróbálunk minden lehetőséget felhasználni arra, hogy a célcsoport igényének megfelelően végezzük a dolgunkat” - Munkanélküliek és Álláskeresők Egyesülete, Balmazújváros.*

A kérdőíves kutatás válaszainak megoszlása alapján, a civil szervezetek közeljövőre vetített tervei leginkább a kulturális-szabadidős programok, legkevésbé az ünnepek szervezésére vonatkoznak<sup>22</sup>.

10. tábla

Rendezvények-programok tervezése a következő 2-3 évben

(említési arányok, százalékban)

Kulturális-szabadidős programok	65
Tájékoztató-felvilágosító programok	25
Szakmai programok	19
Versenys, vetélkedők	16
Ünnepségek szervezése	6

A tervezett programok, illetve rendezvények közül a szakmai programok (képzések, konferenciák) és a tájékoztató-felvilágosító programok szignifikánsan ( $p < 0.001$ ) eltérnek a civil szervezetek település alapján történő besorolása szerint elkülönült csoportok között. A debreceni civil szervezetek 46 százaléka szakmai programot (konferencia, képzés), 64 százaléka tájékoztató-felvilágosító programot tervez a következő 2-3 évben. A városokban működő szervezeteknél 14-16, míg a községekben található civil szervezeteknél csak 11-14 százalék a megfelelő arány.

### II.3. A kapcsolatok

A vizsgált civil szervezeteknek egytizede (10 százalék) egyetlen olyan szervezetet sem nevezett meg, amellyel rendszeres kapcsolatot tartana. A kapcsolatot megnevező civil szervezetek leginkább helyi szervezetekkel (84 százalék) tartanak fenn rendszeres kapcsolatot, az országos (31 százalék) vagy a megyei (21 százalék) szervezetek említése jóval ritkábban fordult elő, míg a regionális vagy a nemzetközi kapcsolat csak néhány szervezetet jellemez. A helyi szervezeteket megnevezők 57 százalékára, az országos szervezeteket megnevezők 51 százalékára, míg a megyei szervezetek megnevezők 61 százalékára jellemző, hogy a kapcsolattartás heti több alkalommal fordul elő.



11. tábla

A civil szervezetek kapcsolatai

(említési arányok, százalékban, rendszeresség: százfokozatú átlag:  
0: évi egy alkalomnál ritkábban, 100: hetente többször)

	Említési gyakoriság	A kapcsolattartás rendszeressége
Helyi szervezet	84	79
Országos szervezet	31	78
Megyei szervezet	21	81
Regionális szervezet	7	81
Nemzetközi szervezet	3	62

A magnós interjúk egyik tanulsága, hogy a civil-civil kapcsolatot, az ehhez kapcsolódó információcserét többen is fontosnak és szükségszerűnek tartják.

- „Bent el is mondtam, hogy ez a mániám, hogy a természetes szövetség híve vagyok, annak nem amikor kényszerből, csak azért mert elvárják. Van több ilyen is, egyik a gimnázium, akivel oda – vissza, tehát ők is tartanak itt rendezvényeket, meg például a túrákon rendszeresen részt vesznek tanárok. Ilyen a... ifjúsági galériával kapcsolatban említettem a fotóklubbal, aztán ilyen a táltos színjátszó kör, akik a programjainkon lépnek föl rendszeresen. Vagy ilyen a Derecskei Szivárvány Hagyományörző Egyesület, akik népi táncosok és szintén a programjainkon szoktak részt venni. De ilyen együttműködő partner a művelődési központ is. Az önkormányzat nyilvánvalóan” - Oázis Kulturális és Szabadidős Egyesület, Derecske.
- „...Úgy indult – hát elsősorban az információáramlást nagyon fontosnak tarjuk, a közösségi élmény, a kapcsolat, közösség élmény, közösen pályázunk és egy ilyen civil szektort fejlesztünk és az a vágyunk, hogy helyben lokálpatrióták tudjanak tenni a településükért és mi a kistérségért.



*seget hogyan tudnánk tovább fejleszteni. A kistérség esélyei a teleházon keresztül megnőnek – az információhoz jutással – nincs annyira elvágva a világtól egy fiatal vagy akár egy idős ha a teleház révén szélessávú internet- csatlakozáshoz jut” - Hajdúbagosi Kulturális és Közösségfejlesztő Egyesület, Hajdúbagos.*

A kapcsolatra vonatkozó kérdésre sokan valamilyen felsőbb szervezetre, a támogató-támogatott viszonyra, illetve a potenciális vagy tényleges támogatóra reagáltak:

- *„Milyen szervezetekkel állnak rendszeres kapcsolatban?- A Foglalkoztatási Célú Civil Szervezetek Szövetségének tagja vagyunk... úgy gondolom, hogy az érdekképviselőnk úgy jelenik meg, hogy egy regionális szervezet tagjaként végezzük a dolgunkat, országos szinten pedig mint a már említett Foglalkoztatási Célú Civil Szervezetek Országos Szövetsége jelenik meg az érdekképviselőnk” - Munkanélküliek és Álláskereső Egyesülete, Balmazújváros.*
- *„Együttműködnek valamelyik más egyesülettel? - Hát olyan formában, hogy anyagilag támogassanak bennünket, nem. - Információ-áramlás sincs önök között?- Nincs-nincs-nincs-nincs” - Humánus Iskoláért Alapítvány.*
- *„Elsősorban a támogatóinkkal. A Hajdú-Bihar Megyei Munkaügyi Központ, konzorciumi partnerek akikkel együtt dolgozunk, Debreceni Regionális Munkaerő-fejlesztő és Képző Központ, a Debreceni Egyetem, a projektjeinkhez még a Mezon Ifjúsági Irodával, hát igen és akkor van még jó néhány olyan kapcsolat mint a Hajdúsági Iparművek, Mechwart András Gépipari Szakközépiskola akikkel projektmegvalósításban egy-két időszakban együtt dolgozunk” - Rész Egyesület, Debrecen.*

Az országos szakmai szervezet mellett helyi kapcsolatokról, eltérő tevékenységet végző másik civil szervezettel kialakított együttműködésről csak egy válaszadó számolt be:

- „Vannak országos szervezetekkel, illetve itt Debrecenbe helyi szervezetekkel. Kezdem az országossal, a lelki-segély szolgálatot úgy működtetjük hogy egy országos szövetség tagjai vagyunk és ez országosan tulajdonképpen minden helyről van egy-egy szak-szervezete és így fedjük le az országot ezzel az ifjúsági lelki-segély telefonszolgálat-tal. Különböző szakmai szervezetekkel, akik így országos szinten működnek van kapcsolatunk, például a HIV-AIDS megelőzés területén aztán helyi szinten azt lehet mondani hogy nagyon sok civil szervezettel illetve azt is mondom hogy intézménnyel van kapcsolatunk. Civil szervezetek, akikkel írásos együttműködésünk van például a RÉS Egyesület, a Csapókerti Közösségi Házban működő civil szervezetekkel van együttműködés, illetve magával a közösségi házzal is. A civil terasz révén az ottani szervezetekkel van együttműködésünk. Intézmények közül pl a Drogambulancia a Családsegítő Szolgálat, az önkormányzat nem tudom hova sorolható, az önkormányzat által támogatott KEF, a kábítószer egyeztető fórum, a Debreceni Egyetemen a Mentálhigiénés Programirodával, amit Berényi Bandiék működtetnek, a Civil Szolgáltató Központtal is van kapcsolatunk, tehát nagyon széles körű, nem is tudom felsorolni igazán” - Kortársak az Egészséges Fiatalokért Egyesület, Debrecen.

A kérdőíves kutatás során vizsgált civil szervezetek rendszeres szervezeti kapcsolatait elsősorban a civil szervezetek jelentik, mivel a kapcsolatként megnevezett szervezetek 45 százaléka hasonló profillal, 58 százaléka más profillal jellemezhető civil szervezet. Még az önkormányzati szervezetek említési aránya jelentős (39 százalék), de más közigazgatási, oktatási szervezetek súlya lényegesen kisebb.

12. tábla

A rendszeres kapcsolatként megnevezett szervezetek profilja

(említési arányok, százalékban)

Civil szervezet - más profil	58
Civil szervezet- saját profil	45
Önkormányzati szervezet	39
Oktatási intézmény	18
Közigazgatási szervezet	14
Vallási csoport	4

A rendszeres kapcsolatként említett szervezetek aránya a következő esetekben tér el a vizsgált település- és profil csoportokban:

- Az eltérő profillal jellemezhető civil szervezetek megnevezése a megyeszékhelyen (70 százalék) és a községekben (67 százalék) szignifikánsan ( $p < 0.05$ ) többször fordult elő, mint a városokban (44 százalék).
- Az önkormányzati szervezetek, mint rendszeres kapcsolatok leginkább a községekben működő civil szervezetekre jellemző (51 százalék) – a megyeszékhelyen (33 százalék) és a városokban (30 százalék) lényegesen kevesebben nevezték meg ( $p < 0.05$ ).
- Az oktatási intézmény, mint rendszeres kapcsolat megnevezése a szociális-profil csoportban 29 százalék, míg az oktatási-profil csoportban 17, a kulturális-profil csoportban 9 százalék ( $p < 0.05$ ).

## II.4. A problémák

A civil szervezetek csupán 12 százaléka nem válaszolt a jelenlegi működés nehézségeire vonatkozó kérdésünkre.<sup>23</sup> A problémák döntő többsége anyagi

jellegű, míg közel azonos arányban a működés infrastrukturális és kommunikációs problémáira vonatkoztak.

Feltehetően a megye sajátosságaival és a községekben működő civil szervezetek hátrányosabb helyzetével magyarázhatjuk, hogy az eredményeinkkel ellentétben a városi civil szervezetek országos vizsgálata során nem az anyagi gondok, hanem a megfelelő munkatársak hiánya és a társadalom civil szervezetekről való tájékoztatlansága volt a legnagyobb működési probléma. Az anyagi jellegű problémák másodlagos szerepét jelzi az is, hogy a városi civil szervezetek többsége (70 százalék) elutasította az állami és önkormányzati forrásoktól való függőség feltételezését. (Harsányi et.al., 1998).

A civil szervezetek vizsgált csoportjai közötti szignifikáns ( $p < 0.05$ ) eltérések azt mutatják, hogy az anyagi problémákat lényegesen többször említették a kulturális-profil csoportban (85 százalék), mint az oktatási (64 százalék) vagy a szociális-profil csoportban (59 százalék). Az anyagi problémák megnevezése a szervezetek működési helye alapján is szignifikánsan eltér: a községekben működő civil szervezetek 83 százaléka, a városok 66 százaléka, míg a megyeszékhely civil szervezeteinek „csak” 55 százaléka említette a jelenlegi működés finansziális problémáját. Az eddigi trendektől eltérően, a működési feltételek hiányát a megyeszékhely civil szervezetei szignifikánsan többen említették (55 százalék), mint a községekben (29 százalék), vagy a városokban (16 százalék).

13. tábla

Problémák a jelenlegi működésben

(említési arányok, százalékban)

Anyagi problémák	70
Működési feltételek (eszköz, ingatlan) hiánya	29
Kommunikációs problémák	29

Az interjúkban elhangzott válaszok többsége szintén az anyagi, finanszírozási problémákra utalt.

- „Hát az hogy, kénytelen vagyok az anyagi forrásokról beszélni; az kevés. Így az oktatáshoz, labdarúgó oktatáshoz szükséges segédeszközöket nem tudjuk beszerezni többek között, akkor .. ő felszerelést is tehát, felső részt, futball csuka, döntően a szülők vásárolják meg, tehát az anyagi oldal borzasztó nehéz, kicsi az az összeg, amivel megtámogatnak minket, az előbb említett szervezetek, és a szülők tagdíja sem elég” - Debreceni Futball Klub Közhasznú Társadalmi Szervezet.
- „Nincsenek vállalkozók, akik pártolnának. Magunk lábán kell tényleg megállni, tehát nem fogunk semmin változtatni, a vezetőségen sem, semmit” - Bedői Ifjúsági és Szabadidő Egyesület.
- „Hát az, hogy nincs helyünk. ...ha kijön egy 800 ezer forintos fűtésszámla...most lekapcsoltattuk a fűtést. Most kis hősugárzók, gyertyák mellett dolgozunk. Mert amíg tízen voltunk, meg volt két tanár addig elfértünk itt is, de most 150 gyerekkel 15 tanár, négy gitárterem, két basszusterem, két dobterem stb, stb” - Más Mozaik Kulturális Egyesület, Debrecen.

A forrás - és támogatáshiány mellett a személyi feltételek,

- „A főállású alkalmazott a probléma, az, hogy soha nem tudjuk, hogy januártól van – e főállású alkalmazott vagy nincsen. Igazából ez a legnagyobb” - Oázis Kulturális és Szabadidős Egyesület, Derecske.

az információk hiánya,

- „Hát a tervünk az, hogy folytassuk az eddigi tevékenységet, ugye hát, ahogy eddig folytattuk, vagy ahogy tudjuk, vagy hogyha esetleg olyan

*információt kapunk, amivel tudunk mi itt helyben mit kezdeni, akkor, akkor kezdünk vele valamit. - És honnan kapnának információt? - Hát ezt még én magam sem tudom megmondani. Kicsit furcsa, de hát ez van” - Humánus Iskoláért Alapítvány.*

a helyi társadalom demográfiai hátrányai, közömbössége,

- *„Van egy olyan probléma, amin nem lehet segíteni, hogy kevesen laknak a faluban. Nagyon kevés fiatal van, és arra vagyunk húszan az egyesületben, erre nem igazán tudsz építeni, hogy...tehát nincsen, aki belépne az egyesületbe” - Bedői Ifjúsági és Szabadidő Egyesület.*
- *„A legnagyobb problémának azt tartom hogy az elismertség olyan nagyon gyér és gyatra Ez alatt most pl. azt értem hogy most csináltuk az AIDS világnapi programjainkat, elhívtuk a helyi médiát és egy része nem jött el, nem tudom miért, érdektelenség vagy bármi, aki meg pedig eljött az pedig olyan gyatra cikket írt a programokról hogy az neveltséges volt. Úgy gondolom, hogy többet érdemelne ez az egész, 600 diákot mozgatott meg e program, akik benne dolgoztak azok teljesen önkéntesen dolgoztak, és ugye az újságnak, a helyi újságnak azért valamilyen szinten feladata lenne a figyelemfelhívás és tájékoztatás, és az egyesület tevékenységét teljesen korrektül bemutathatta volna és ez sajnos nem így történt” - Kortársak az Egészséges Fiatalokért Egyesület, Debrecen.*
- *„Tehát ez a válasz, ez a közömbösség. - Közömbösség.- Igen, közömbösség.... - És mi gondol, miért van ezt a közömbösség? - Nem tudom, Mert ugyanakkor, ők is hasznosítják! Mert ha településen van egy rendezvény, ide jönnek a digitális fényképezőgépet, az én munkatársaim menjenek fotózni...” - Hajdúszovát Jövőjéért Közhasznú Egyesület.*



és a törvényi szabályozás, a bürokratizmus vagy politikai-regionális diszkrimináció említése fordult elő.

- „A munkaügyi szervezet ahol tud, segít a törvények olyanok, hogy bizonyos időszakonként segítenek és ez rányomja a bélyegét a szervezet munkájára” - Munkanélküliek és Álláskeresők Egyesülete, Balmazújváros.
- „Tehát azok a hiányosságok, amik jönnek fel a védelem területén, vadászati engedélyek visszavonása, ma nincs visszavonása a mezőgazdasági használatnak a védett területeken. Ezeknek a minél hamarabbi meghirdetése, ilyen kampányszerű - erre is ilyen 2-3 évet rá lehetne szánni” - Hortobágy Természetvédelmi Egyesület.
- „... az Esélyegyenlőségi Minisztérium, nem tud egyenlő esélyeket biztosítani. Ugyanis azt mondja, hogy nekem van egy cigányom, aki jól ismeri a cigány szervezeteket, én hiszek neki. Ez pedig a szubjektivitást is magában hordozza; ha nem szeretem, pusztulsz. Ha szeretem, még ha rosszabb is, de támogatni fogják. Tehát így működnek ezek a dolgok, amelyeket én nem rovak fel bűnnek, hanem az esélyek igazságos elosztása területén egy kis hiányt érzek. A kelet-magyarországi cigány éppenúgy darab és annyit ér, mint a dunántúli. Amíg az kivisz 4-5-ször egy támogatást, addig egy kelet-magyarországot nem kell négyszer, ötször, tízszer, hússzor elutasítani. És kiválasztani a szervezetekből 2-3-at, akiket mindig minden programból támogatnak. Ez az igazságtalanság. Pl.- a gyomaendrődi roma szervezetet majdnem minden programból támogatják, mert ők baloldali és ott van közel, és a szakmaisága abszolút nem jobb, mint a többié” - Euroma Egyesület.

## II.5. Az infrastruktúra

A mintába került civil szervezetek több mint egynegyede (27 százalék) rendelkezik irodaként használt ingatlannal, átlagosan 70 m<sup>2</sup> alapterülettel. A nem irodaként használt ingatlanról a szervezetek 13 százaléka számolt be, átlagosan 170 m<sup>2</sup> alapterülettel. A szervezetek 44 százaléka rendelkezik – átlagosan 6 darab – asztali számítógéppel, a hordozható gépek (laptop, notebook) előfordulása csupán a szervezetek 6 százalékát jellemzi (átlagosan 2 darab). Minden harmadik (34 százalék) szervezet rendelkezik Internet kapcsolattal, hasonlóan a fénymásoló és a fax eszközök arányához.

14. tábla

A civil szervezetek infrastrukturális-irodai ellátottsága

(százalékban)

	van	Darab-átlag
Számítógép - PC	44	6
Internet kapcsolat	34	2.4
Fax	33	1.1
Fénymásoló	31	1.3
Ingatlan- iroda	27	70 m <sup>2</sup>
Ingatlan- nem iroda	13	170 m <sup>2</sup>
Hangtechnika- hangosítás	13	1.1
Számítógép – laptop/notebook	6	2.0
Írásvetítő	6	1.0
Projektor	4	1.0
Fénytechnika	4	1.0
Egyéb:	26	6.7

Mindenképpen meglepő, hogy a civil szervezetek településcsoport és célkitűzés-profil alapján képzett csoportjai között csupán egyetlen esetben tapasztaltunk statisztikailag is releváns ( $p < 0.001$ ) eltérést: a megyeszékhelyen működő civil szervezetek 73 százalékában van asztali PC, míg a városokban csak 38, a községekben 37 százalék a megfelelő arány.

Az interjúkban olvasható, az ingatlan és infrastrukturális ellátottságra vonatkozó kérdésre adott válaszok azt támasztják alá, hogy a civil szervezetek az ingatlanokat vagy bérlik, vagy térítésmentesen használják:

- „Ingatlanunk az sajnos nincs, mert ez az épület, ahol vagyunk az önkormányzaté. És ezt egy tíz éves megállapodási szerződés keretében mi bitoroljuk. - Bérlemény? - Nem, ingyenes, illetve kezelésbe adta az önkormányzat...” - Oázis Kulturális és Szabadidős Egyesület, Derecske.
- „Ingatlanunk nincs, ez az épület önkormányzati tulajdon” - Bedői Ifjúsági és Szabadidő Egyesület, Bedő.
- „A szervezetnek ingatlana nincs, hanem mindig valami közművelődési intézményben volt a székhelyünk, régen a Kölcsey Művelődési Központban, tehát ott indult, aztán átmertünk az életreform házba, aztán mikor az is bezárt akkor most ide az újkerti közösségi házba sikerült elhelyezést kapni...” - Életreform Egyesület, Debrecen.
- „Hát tulajdonképpen az egyesületnek nincs saját ingatlana. Az egyesületeknek a, a Művelődési Házban van, ott kapunk lehetőséget a működéshez. Ezt az önkormányzat biztosítja a civil szervezeteknek és itt van lehetőségük arra, hogy ingyenesen igénybe vehetjük azokat a helységeket, amiket megbeszeltünk. Vagy a művelődési házban vagy az egyes szervezetek valamelyik tagjánál otthon kerül sor összejövetelekre” - Derecskeiek Polgári Köre Egyesület, Derecske.

A kérdőíves vizsgálati eredményekhez hasonlóan, a civil szervezetek eszköztulajdona többnyire számítógép, fénymásoló vagy csak irodai bútor – többségében erősen amortizálódott állapotban.

- „Eszköztulajdon...hát van néhány számítógépünk, Itt egyet látsz belőle, de van még, és ha minden igaz, akkor lesz még egy, mert az NCA-val most nyertem, meg lesz fénymásológép, mert azt is nyertem. Igazából eszköz, semmi nincs a tulajdonunkban, ami itt van. Hát olyanok, amiket mi hoztunk ide, az ülőgarnitúra, meg a bútorzat, az a mieink” - Oázis Kulturális és Szabadidős Egyesület, Derecske.
- „Eszközeink vannak tehát van egy kis könyvtárlományunk ami ugye a 10-15 év alatt fölhalmozódott, ezt az egyesület tagjai olvasgathatják, és akkor van számítógép, aztán van videónk, magnónk, diavetítőnk, vetítövászón, fénymásoló, de hát ezek is most egyre jobban lerobbanófélben...” - Életreform Egyesület, Debrecen.
- „Van az egyesületnek egy saját autója, igaz hogy egy 10 éves Opel de hát mégiscsak autó, ez azért kellett mert hogy ugye ezekre a fesztiválokra meg különböző programokra a cuccokat szállítani meg az önkéntes fiatalokat. Van legalább 5 számítógépünk, telefon, fax, fénymásolónk az sajnos nincsen, van Internet hozzáférésünk, televízió, videó, vannak berendezési tárgyait, amik közül kiemelném a 30db széket ami nekünk azért fontos mert hogyha csinálunk tréningeket akkor nagy szükség van rájuk. Van beépített szekrényünk, ahova a cuccainkat el tudjuk pakolni” - Kortársak az Egészséges Fiatalokért Egyesület, Debrecen.

Nem jellemző, de az interjúvolt szervezetek egy része gyakorlatilag semmilyen eszközzel sem rendelkezik:

- „A szervezetnek nincs semmije, ingatlan, eszközöket... hát nem tudom mi számít olyan eszköznek amit ide kell sorolni tehát érdemes mon-

*dani... Már van számítógépünk, még terveziünk egy faxot amit meg akarunk venni, még az idén, ezt pályázati pénzből akarjuk. Van már egy videokameránk, technika más nem nagyon van, mert a többi az a tagok saját tulajdona....Csak irodai felszerelésünk van és semmiféle más eszközzel nem rendelkezünk” - Kuckó Művésztanya Kulturális Egyesület, Debrecen.*

- „A roma szervezetek általában nem vannak jól felszerelve. Ha van egy telefon, egy asztal, egy számítógép, az már jó felszereltséget jelent” - Euroma Egyesület, Debrecen.
- „Ingatlan- és eszköztulajdonai? Nekünk van egy dossziénk, és ennyi az egész. Nincs, ez egy, mondom, egy borzasztó egyszerű valami” - Humánus Iskoláért Alapítvány, Bedő.

## II.6. A támogatás

A civil szervezeteknek csupán 58 százaléka nevezett meg olyan szervezetet, amelytől rendszeres támogatásban részesül. A civil szervezetek 38 százaléka egy, 16 százaléka kettő, míg 4 százaléka három olyan szervezetet említett, amely rendszeres támogatási forrás a szervezetnek.

A civil szervezetek működési helye (településtípus) szerinti csoportok között nincs szignifikáns eltérés, viszont a célok alapján képzett csoportok között szignifikánsan eltér a rendszeres támogatást biztosító szervezetek számának megnevezése:

- a kulturális-profil csoportba tartozó civil szervezetek 32 százaléka, a szociális-profil csoport 39 százaléka, míg az oktatási-profil csoport több mint fele (58 százalék) nem nevezett meg egyetlen támogató szervezetet sem.

- ennek megfelelően a kulturális-profil csoport 41 százaléka 1 szervezetet, 24 százaléka 2 szervezetet, 3 százaléka 3 szervezetet nevezett meg. (A másik két csoport jellemzői: oktatási-profil csoport 25 százaléka 1 szervezetet, 17 százaléka 2 szervezetet, a szociális-profil csoport 47 százaléka 1 szervezetet, 6 százaléka 2 szervezetet, 8 százaléka 3 szervezetet nevezett meg ( $p < 0.05$ ).

A támogató szervezetek majdnem fele (47 százalék) helyi szervezet, egyötöde (22 százalék) országos szervezet. A támogatások mértéke lényegesen eltér a területi hatáskör alapján történt csoportok között: a megyei szervezetek támogatása kiemelkedik, míg a helyi szervezetek támogatásának átlaga csupán 92 ezer forint.

15. tábla

A rendszeres támogatást nyújtó szervezetek

(említési arányok, százalékban, rendszeresség: százfokozatú átlag: 0: évi egy alkalomnál ritkábban, 100: hetente többször)

	Említési gyakoriság	A támogatás átlaga ezer ft-ban
Helyi szervezet	47	92
Országos szervezet	22	690
Megyei szervezet	8	1754
Regionális szervezet	2	437
Nemzetközi szervezet	1	Nincs adat

A civil szervezeteket rendszeres támogató szervezetek között az önkormányzati szervezetek aránya a legmagasabb, a lakossági/vállalkozói és az oktatási intézmények aránya a legalacsonyabb. A támogatás mértéke a hasonló profilú civil szervezetet esetén a legmagasabb, de a közigazgatási szervezeteknél is jelentős, szemben a lakossági vagy az önkormányzati támogatás átlagával.



16. tábla

## A rendszeres támogatást nyújtó szervezetek típusa

(említési arányok, százalékban, rendszeresség: százfokozatú átlag: 0: évi egy alkalomnál ritkábban, 100: hetente többször)

	Említési gyakoriság	A támogatás átlaga ezer ft-ban
Önkormányzati szervezet	38	435
Civil szervezet - más profil	19	692
Közigazgatási szervezet	14	1065
Lakossági/vállalkozói támogatás	8	153
Civil szervezet- saját profil	7	1846
Oktatási intézmény	1	0

Az interjúk során a rendszeres támogatást említő civil szervezetek mindegyike valamilyen pályázati forrást is megnevezett:

- „Hát támogatást a Nemzeti Civil Alap pályázatára próbálkoztunk, most a második fordulóra adjuk be, a debreceni önkormányzatnak a különböző alapjaiból szoktunk támogatást kapni. A szerencsejáték alaptól, a nemzeti civil alap az egy jó lehetőség, de annyira nehéz megcsinálni jól, a nyomtatvány és a pályázati kiírás bonyolult” - Életreform Egyesület, Debrecen.
- „A korábbi években a minisztériumi hivatalból kaptuk a civil szervezeteknek járó támogatást. Ez nem volt rendszeresen – minden évben kapunk támogatást, ez rendszeres, az önkormányzatunktól hát ez ő 50 ezer forinttól 400 ezer forintig megy. Például a polgárőrség kap az egész éves működéséhez 370 ezer forintot, a lovasok 200 ezer forintot, a kézművesek 200 ezer forintot és így lefele a többi szakcsoportjaink is. De pályázat útján kapjuk a támogatást és ebben az évben kaptunk az NCA- tól 480 ezer forint támogatást. Olyan kisebb támogatásokat kapunk vállalkozóktól egy-egy rendezvényre pl. fogathajtó versenyre

*100 ezer forintot, vagy Sáránd, Tépe, Konyád önkormányzatoktól ilyen kisebb rendezvényekhez, vagy szponzoroktól kapunk 50-100 ezer forintot kisebb rendezvényekre. - Ezek alkalmi támogatások? Igen. - Akkor rendszeres támogatásról nem beszélhetünk? Ezek általában pályázat útján. A Nemzeti Civil Alap programon belül van ez az NCA, ez a civil szervezetek működésének a támogatása” - Derecskeiek Polgári Köre Egyesület, Derecske.*

- *„... önkormányzati, az hogyha kiszámoljuk, 3 000 000 forint, amennyi a normatíva a művelődési házra. Ez a kettő: munkabérek és rezsiköltség, amivel segít az önkormányzat bennünket. -Pályázat útján körülbelül milyen összegeket szoktak nyerni? - Hát a legmagasabb olyan 300 000, a legalacsonyabb az olyan 50 000 forint volt eddig. - A szponzori támogatásról már volt szó, hogy nincs. - Az nincs. - Egyéb támogatás? - Egyéb nincs. Tehát semmiféle más támogatást nem kapunk. - A teleház ingyenes a gyerekeknek? - Nem, a használatért fizetni kell, napidíj 180 forint, egy órára 100 forint, félórára 50 forint, tehát minimális költség. Ez nekünk pont arra elég, hogy papírt tudjunk magunknak venni, mert az óvodának, iskolának ingyen fénymásolunk” - Bedői Ifjúsági és Szabadidő Egyesület, Bedő.*

A civil szervezetek vezetőivel készített interjúk alapján csak néhány szervezetre jellemző, hogy gyakorlatilag csak pályázati forrásokra támaszkodhatnak:

- *„Pályázni a gyermek – ifjúsági alapprogramhoz szoktunk. Itt minden évben, és van olyan, hogy több projektet is pályázunk és nyerünk. Aztán a Regionális Iroda a RISZI is ugyanilyen. Ahova pályázunk rendszeresen, és ahol nem csak egy, több pályázatot szoktunk nyerni” - Oázis Kulturális és Szabadidős Egyesület, Derecske.*
- *„Nincs olyan szervezet, amitől rendszeres támogatást kapunk” - Hortobágy Természetvédelmi Egyesület, Balmazújváros.*

A legtöbb válasz olyan típusú szervezeti gazdálkodásra utal, amelynél a források egy részét olyan nem rendszeres támogatás alkotja, amelyért pályázniuk kell:

- „Hát az önkormányzattól már három éve kapunk változó nagyságú támogatást...– Hát kaptunk pályázat útján a Sportminisztériumtól. – És az önkormányzattól milyen rendszerességgel? – Hát meg kell pályáznunk és akkor kapjuk. Valamikor 50 ezret, volt amikor 300-at, 200-at, változó” - Debreceni Futball Klub Közhasznú Társadalmi Szervezet, Debrecen.
- „A Hajdú-Bihar Megyei Munkaügyi Központ az elsődleges támogatónk bértámogatás van, közhasznú munka keretében illetve a képzéseinket és a munkaerő-piaci szolgáltatásainkat támogatják külön pályázat lapján. A nagy pályázatainkhoz a komplex programjainkhoz ezek a nagy támogatók adnak forrást és az Országos Foglalkoztatási közalapítvány. De van nemzetközi programunk is ... önkénteseket fogadunk és küldünk, így a Mobilitástól is vannak forrásaink. Az Ifjúság 2000-2006 projekt keretében elég sok nemzetközi programot bonyolítunk, jelenleg is van egy norvég srác nálunk IBS önkéntes. Aztán a Nemzeti Civil Alapprogram támogatja a működési költségeinket, elég jelentős támogatás. Szja 1 százalékból a bevételünk egyre jelentősebb mértékben nő” - Rés Egyesület, Debrecen.

## II.7. A gazdálkodás

A KSH 2003-as évre vonatkozó felmérése szerint a nonprofit szektor bevétele meghaladja a 731 milliárd forintot, ami – viszonyítva a 2000. évi 495 milliárd forinthez képest - közel 48 százalékos emelkedést jelent. Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy az 500 ezer forintnál kisebb bevételű szervezetek aránya

nagyon magas: 45 százalék. A 2000. évhez viszonyítva jelentősen emelkedett az állami támogatásokból származó források aránya, 28 százalékról, 42 százalékra. További jellemzője a szektornak, hogy a magántámogatások aránya 16 százalékról 13 százalékra esett vissza, a saját források aránya is 10 százalékponttal csökkent. A közhasznú társaságok és közalapítványok több mint a felét kapták a közel 310 milliárdos állami hozzájárulásból.

A minél több lehetséges forrás „biztonságát” a kilencvenes években a szociális ellátás területén működő szervezetek körében végzett interjúk kutatás eredménye is alátámasztotta, mivel azok a szervezetek voltak sikeresek, amelyek a saját tőke mellett egyéb, egyidejűleg több pénzforrásra is tudtak támaszkodni. A hatékony munka másik jellemzőjének a magasan képzett, a szociális munka területét jól ismerő vezető bizonyult, míg a sikeres működés további kritériuma, az állami és civil szereplőkkel kötött megállapodás, valamint a külföldi források bevonása volt (Széman, 1996).

A kérdőíves vizsgálatunk eredményei szerint az infláció növekedésével párhuzamosan, a megyei civil szervezetek összbevételei 2002-től 2004-ig folyamatosan csökkentek. A három évre vonatkozó bevételek belső megoszlása változatlan: a pályázatok minden évben lényegesen nagyobb részt képviselnek a bevételekből, mint az állami/önkormányzati támogatások, vagy a még ennél is kisebb átlaggal jellemezhető szponzori támogatások.

17. tábla

A civil szervezetek bevételei a 2002. évben

(átlag, ezer forintban)

Pályázat	5218
Állami/önkormányzati támogatás	2440
Szponzori támogatás	987
Egyéb támogatás	910
ÖSSZES BEVÉTEL	5659

18. tábla

A civil szervezetek bevételei a 2003. évben

(átlag, ezer forintban)

Pályázat	5646
Állami/önkormányzati támogatás	2307
Szponzori támogatás	1271
Egyéb támogatás	962
ÖSSZES BEVÉTEL	4461

19. tábla

A civil szervezetek bevételei a 2004. évben (becsült)

(átlag, ezer forintban)

Pályázat	10171
Állami/önkormányzati támogatás	2824
Egyéb támogatás	1502
Szponzori támogatás	920
ÖSSZES BEVÉTEL	4269

A 2004. évi összes bevételhez hasonlóan, a korábbi években is a megyeszékhelyen működő civil szervezetek összes bevétele lényegesen nagyobb, mint a megye más településein – azonban a 2002. évtől eltekintve, a községekben nagyobb a bevétel átlaga, mint a városokban. Ugyanakkor mindhárom településtípusra igaz, hogy az összes bevétel folyamatosan csökkent.

20. tábla

A civil szervezetek összes bevételei a 2002-2004. években

(átlag, ezer forintban)

	2002	2003	2004
Debrecen	10327	11823	7195
Városok	6700	2593	1380
Községek	2020	3876	2750



Ezzel szemben a célkitűzés-csoportokra számolt összes bevétel átlagok más képet mutatnak: 2002. évhez viszonyítva, 2004-ben mindegyik csoportot bevétel növekedés jellemzi. A három év mindegyikére igaz, hogy a kulturális-profil csoportba tartozó civil szervezetek rendelkeznek a legtöbb, míg a szociális-profil csoport a legkevesebb bevétellel.

21. tábla

Az összes bevételek 2002-2004. években

(átlag, ezer forintban)

	2002	2003	2004
Kulturális-profil csoport	4174	3240	4602
Oktatási-profil csoport	1194	1878	2092
Szociális-profil csoport	957	1505	1229

A strukturálatlan interjúk alapján a vizsgált civil szervezeteket egyik csoportjának jellemzője, hogy van saját bevételük, de minden esetben a pályázati források és az önkormányzati támogatás alkotja a működési költségek domináns részét. Valamilyen szponzor említése csak elvétve fordult elő, akkor is nem jelentős forrásként.

- „A pályázati pénz összességében kétharmada a pénzeknek. Ennek nagyobb része a Regionális Ifjúsági Irodától van. Egy kisebb aránya a városi önkormányzattól. Ez tíz százalék lehet. Az 1 százalék az elég tisztességes, az is egy olyan 5-10% ami egy olyan szervezetnél ami nem leukémiás gyerekekkel vagy háromlábú kutyaikkal foglalkozik az elég szép. És ugye van a saját bevételünk, ami kb. a fele a költségvetésünknek. Ez szerintem elég szép a körülményekhez képest. Nagyjából ennyi” - Más Mozaik Kulturális Egyesület, Debrecen.



- „Nagyjából tudom, 2 millió 170 ezer forint volt az összbevételünk, a tavalyi év nagyon jó volt. Ebből kb. egy millió forint volt az önkormányzati pályázatok, 5-600 ezer forintnyi a civil alaptól, volt némi saját bevételünk és nagyon kevés szponzort, 5 százalék körülbelül a tagdíj összege, a többi mind pályázat” - Életreform Egyesület, Debrecen.
- „A gazdálkodásból, az biztos, hogy ami a saját bevételünk, hogy a mozit működtetjük az a jelentéktlenebb az 800 ezer forint körül van éves szinten. A projektbevételek, az a nagyobbik rész. Az NCA-val az idén, önmagába nyertünk az idén 1 millió 100 ezret. Lényegesen nagyobbik részt jelentette a pályázati bevétel. Más forrásból nincs. Az 1%-os kampányból van még. Más támogatónk, szponzorunk nincs. Az önkormányzattól kapunk még rendszeresen támogatást. Az épületben is, és az önkormányzat támogatása az is, hogy én itt dolgozom, az én bérem. Ezt az önkormányzat biztosítja, meg kapunk a működésre is támogatást. Összedobva azt mondanám, hogy egy 5 milliós a költségvetésünk, körülbelül” - Oázis Kulturális és Szabadidős Egyesület, Derecske.

A másik csoport közös jellemzője a saját bevétel hiánya. A források nagyobbik részét ebben a csoportban is a pályázati lehetőségek jelentik.

- „Állami támogatás nincs, pályázat az van. Szponzor nincs, egyéb támogatás nincs. Tagdíjak minimálisak, inkább nincs, munkabeli hozzájárulás van, amit nem tudunk forintban megmérni, de tudjuk az értékét. A pályázati összegek 2004-ben kb. 25 millió Ft volt a mi esetünkben. – Ez az elnyert? – Igen” - Euroma Egyesület, Debrecen.
- „...hát a civil szervezet önmagát nem igazán tudja ...tehát valamiből fönn kell tartani magunkat. Faxunk is van, de jelenleg azért nem mű-

*ködik, a fénymásolónk sem működik, elromlott benne egy ilyen műszaki alkatrész, ami 80, vagy 100 ezer forintba kerül, és jelenleg a civil szervezetünknek ennyi pénze nincsen, már körülbelül két hónapja, hogy nem működik, várjuk azt, hogy az önkormányzat a civil szervezetünk részére minden évben 200 ezer forintot szoktunk kapni. Úgy, hogy első félévben 100 ezret, másodok félévben 100 ezret. - Honnan számíthatnak még anyagi segítségre? - Pályázat, pályázni szoktunk” - Hajdúszovát Jövőjéért Közhasznú Egyesület, Hajdúszovát.*

- *„A szervezet gazdálkodásának jellemzése az elmúlt évben? A bevétel megoszlása a következő volt: állami támogatás nulla, pályázat 1 millió 650 ezer, szponzor 650 ezer forint” - Hajdú You Do Ifjúsági Klub, Hajdúböszörmény.*

A kérdőíves eredményeket az interjúk is megerősítik: a Hajdú-Bihar megyei civil szervezetek gazdálkodásában kitüntetett szerepe van a pályázatoknak. Az interjúk során a közös pályázat előnyeiről, a személyes kapcsolatok és lobbizás szükségszerűségéről, a megfelelő pályázati lehetőségekről ugyanúgy beszámolnak, mint az önkormányzati jóváhagyás problémáiról

- *„Terveznek-e valamelyik helyi civil szervezettel közös pályázatot? Igen, van – van a Derűs Alkony Egyesülettel az önkormányzat és idősek egyesülete és a családsegítő és gyermekjólétisek egyesülete, tehát közösen alakították – és az idősek gondozóháza illetve egy szociális centrumot szeretnének illetve be is adta most – Európai Uniós forrásokat szeretne igénybe venni, és partnerei vagyunk ebben a teleházzal, illetve az iskola és óvoda felújítására is pályáztunk az óvodában ilyen energiatakarékos napelemek felszerelésére és a teleház a partnere, az egyes számú partnere ebben a pályázatban az önkormányzatnak. De vállalkozókkal is a Derecske és Térsége Kft-val is pályáztunk és pályázunk folyamatosan. -A közös pályázat jellemzői között mit lehetne felsorolni?- A csapatmunka. Egymástól is nagyon sokat tanulunk, észre sem vesszük és már átmegyünk egy fejlődési szakaszon,*

*mert folyamatosan kell, hogy az ember képezze magát FAR pályázatokon, tréningeken, egyebeken” - Hajdúbagosi Kulturális és Közösségfejlesztő Egyesület, Hajdúbagos.*

- „... Én nagyon szerettem volna pályáznia a településnek, akkor mondom, hogy milyen elképzeléseim voltak, de ugye falba ütköztem. És ugye egyedül nem lehet beadni, ha a település első embere nem bólint rá. Magyarul a civil szervezettel én bármit beadhatok, de amire én akartam pályázni, kellett volna a képviselőtestület bejegyzése is. Itt a településen van a templomba egy olyan épület, ami korábban bölcsőde volt, és ez kihasználatlan. Na én most Uniós pályázatot szerettem volna beírni, beadni, el is készítettem, nem az egész pályázatot, csak egy projektet, képzésen vettem részt, a minisztérium részéről nagyon támogatták, nagyon örültek volna neki, tehát a biztatást megkaptam, meg mondták, hogy mindenféle segítséget meg fognak adni, ha elakadok benne. Tehát az erősítést onnan kaptam volna, főnről. Fogyatékosággal élő embereknek szerettem volna egy közösségi templomot létrehozni, amely nem csak a szórakozásból állt volna, hanem munkába is bevonni őket., szőni megtanulni, tehát ilyen szuper elképzeléseim, én szerintem. Mondom a minisztériumnak nagyon tetszett. Ezt szerettem volna megvalósítani. -....És ez a terv, ez miért nem valósult meg? - Polgármester úr azt mondta nekem, hogy mit akarok én a fogyatékosokkal? Mondom felkarolom. Mi haszna van abból a településnek? Mondom, a településnek nem mindig az anyagi haszna ...Mondom eleve az épületet föl lehet újíttani. Ezeknek az embereknek a szabadidejét, a napi nyolc óráját, hogyha csak négy órára járna föl, hasznosan eltölteni, értelmesen, szóval embereknek adnánk munkalehetőséget. Mert utána ugye normatívát lehetett volna kérni azoknak az embereknek, akik abba az intézménybe dolgoztak volna. De akadályba ütköztem” - Hajdúszovát Jövőjéért Közhasnú Egyesület.

- „Hát pályáztunk például a Milleneumi emlékoszlopra, ez 2000-ben történt, és amikor a zászló átadás volt, akkor ünnepélyes keretek között azt is felavattuk, az egyház pedig áldását adta rá. Erre kaptunk harmincezer forintot ...És ez az akkori Falu Kultúráért Alapítvány volt az elnöke, oda kellett beadni a pályázatot, most éppen személyesen is találkoztunk, mert addig csak leveleztünk egymással. Aztán pályáztunk, egy, egy olyanra, kulturális örökségeink... fenn maradt a Bocskai családnak a várdombja, ott volt valamikor a kastélyuk, és annak a körbe kerítésére, meg ápolására helyeztünk egy ilyen kaput. És ugye ezt Budapestre kellett beadni, tehát az ottani környezetvédő, vagy nem tudom milyen egyesület elutasította a kérelmünket. Hát gondoltam is, hogy Budapesten honnan tudnák azt, hogy ez itt nekünk Kismarijában nekünk milyen fontos. Viszont szerencsénk volt, mert a ... tehát 2000. augusztus 20-án egy pedagógus egy megyei ünnepi közgyűlésen kitüntetést vett át, és őt ugye elkísértük, és az ottani... akkori Nemzeti Kulturális Örökség miniszter Hámori József volt, és a képviselő urat megkértük, hogy mutasson be bennünket, és a Miniszter úr meghallotta, hogy hát elutasítottak minket, kérdezte, hogy mennyi pénzre lenne szükségünk, Mondtuk, hogy olyan 160-ra, nem mertünk sokat mondani, és akkor azt mondta, hogy ő ezt a miniszteri keret terhére biztosítja. Hát persze akkor a bekerítés már eleve kiesett, csak a székykapu. Igen ám de egy székykapu kifaragását ötszáz ezerért vállalták volna. És mi azt mondtuk, hogy nekünk erre pénzünk nincs, viszont alakítottunk egy négy testületből álló bizottságot, a Református Egyházból, tehát a presbitériummal együtt, az Önkormányzat, az iskola, és a mi civil szervezetünk. Most a református egyház pontosan akkor készítette a tetőszerkezetet, rengeteg fenyőfát kaptak az erdőből, ők is ezt kapták, és azt mondták, hogy még sok is ami nekik kell, és mindjárt tudtak felajánlani abból ehhez az izéhez, a...székykapuhoz. Mi meg megvettük pénzért a tölgyfát, amihez feltétlen tölgyfa szükséges, és az Erdélyből áttelepült fafaragó mesterünk ezt kifaragta nekünk. Tehát tiszteletdíjért, tehát szinte képletes összegért,



*annak jeléül, hogy őt itt a faluba befogadták és a családját”* - Kismarja  
Közösségéért Egyesület Könyvtár és Teleház.

## II.8. A szolgáltatás

A vizsgált civil szervezetek csupán 17 százaléka nem tervez szolgáltatást a következő években. A valamilyen szolgáltatást tervezők között az oktatás és tanácsadás említése a leggyakoribb, a közfeladatokhoz kapcsolódó szolgáltatások említése a legritkább<sup>24</sup>.

22. tábla

Szolgáltatások tervezése a következő 2-3 évben

(említési arányok, százalékban)

Oktatás, tanácsadás	29
Egészség, életmód	17
Programok, eszközök fejlesztése	16
Kultúra, szórakozás	14
Közfeladatok ellátása	7
Nem tervez	17

A további elemzések azt mutatják, hogy a civil szervezetek tervei csak az egészség-életmód területekre vonatkozó szolgáltatások tekintetében térnek el szignifikánsan ( $p < 0.05$ ), mivel az ilyen típusú szolgáltatásokat Debrecenben szignifikánsan több (36 százalék) civil szervezet nevezte meg, mint a községekben (13 százalék), vagy a városokban (11 százalék).

Az interjúk során a szolgáltatásokra vonatkozó kérdésre válaszolva, legtöbbször a jelenlegi szolgáltatásról számoltak be, csupán néhány olyan szervezet volt, amelyik nem egyfajta szinten tartásról, hanem tevékenység bővítésről is beszámolt.



- „Hát nyújtunk egy szolgáltatást, hát volt egy ilyen tanácsadás szolgáltatási tevékenységünk, pályázatból támogatták, ez a helyi közösségek döntéshozóinak ő, a tájékoztatása, folyamatosan ilyen Life természetvédelmi beruházásokról, pályázati lehetőségekről, ökoturizmus, ökogazdálkodás és minden ami a hortobágyi gazdálkodást érintheti és minden, ami természetvédelemmel kapcsolatban felmerül” - Hortobágy Természetvédelmi Egyesület, Balmazújváros.
- „Hát egyetlenegy szolgáltatás van ha ezt annak lehet nevezni, hogy a szülők fizetnek tagdíjat, tehát részben és túlnyomó többségben a szülői tagdíj az alapja a költségek fedezetének, az önkormányzati támogatás és szponzorok” - Debreceni Futball Klub Közhasznú Társadalmi Szervezet, Debrecen.
- „...mi ezzel a lelki segély telefonszolgálattal szolgáltatunk a fiataloknak, ennek a bővítését tervezzük. Eddig hétfőtől péntekig, 3-6-ig ügyelünk, és ezt szeretnénk valamelyest bővíteni az ügyeleti időt mert úgy tűnik hogy van rá igény” - Kortársak az Egészséges Fiatalokért Egyesület, Debrecen.
- „Különösebben nem tervezünk. Hát hogy tervezzünk, ne tervezzünk, hát... nyilvánvalóan, az, hogy meg tudjunk valamit valósítani, annak anyagi korlátai vannak. Hát jelenleg az alapítványnak van, itten most, valamelyik nap érkezett meg a bankszámla-kivonat: 135 000 forintja, ennyi az összes vagyona jelenleg. Évente ebből általában, mit tudom én, 15-20-30 000 forintot használunk fel, tehát mindig van valamennyi, tehát ez egy ilyen biztonsági tartalék, ha kell, akkor van mihez nyúlni. Tehát azt hiszem ,hogy a mai viszonyok között 130 000 forintból nem nagyon lehet „rugoldózni”. Tehát ha ezt elköltjük, akkor az kérdés, hogy majd a következő évben azok az 1 %-ok megjönnek-e, mert hát az idén is, illetve hát a múlt évi adóból befolyt itten valami ötven-valahány ezer



*forint, tehát minimális összegekkel dolgozunk. Amit végzek, azt valójában társadalmi munkában végzem” - Humánus Iskoláért Alapítvány, Bedő.*

## II.9. A beruházás

Az elkövetkező években a vizsgált civil szervezetek 82 százaléka tervez valamilyen beruházást. A szervezetek közel egyharmada (31 százalék) ingatlan vásárlását, illetve felújítását tervezi, míg minden negyedik (25 százalék) szervezet irodai eszközök beszerzését reméli<sup>25</sup>.

23. tábla

Beruházások tervezése a következő 2-3 évben

(említési arányok, százalékban)

Ingatlan vásárlása / felújítása	31
Irodai (számítástechnikai) eszközök	25
Kulturális, szórakoztató eszközök, kiadványok beszerzése	13
Géppark vásárlása / felújítása	9
Nem tervez	18

Érdekes módon a megyeszékhelyen szignifikánsan ( $p < 0.05$ ) kevesebb (9 százalék) civil szervezet tervez beruházást, mint a községekben (11 százalék), vagy különösen a városokban (30 százalék).

A különböző tervezett beruházások közül a géppark vásárlás/felújítás szignifikánsan ( $p < 0.05$ ) eltér a civil szervezetek székhelye és profilja alapján képzett csoportok között: az ilyen típusú beruházás gondolata a kulturális-profil csoportra (17 százalék) és a községekben működő civil szervezetekre (18 százalék) jellemző leginkább, míg az oktatási-profil csoportra (10 százalék) vagy a szoci-

ális-profil csoportra (0 százalék) , illetve a városokban (5 százalék) valamint a megyeszékhelyen (3 százalék) található szervezetekre a legkevésbé. Az irodai eszközök tervezett beszerzése is szignifikánsan eltér, mivel az oktatás-profil csoport 39 százalékos említési arányával szemben, a másik két csoportban csak 18-18 százalék a beruházást tervezők aránya ( $p < 0.05$ ).

Az interjúk egyik részében – bár van valamilyen beruházásra elgondolás és elhatározás – de nem rendelkeznek anyagi forrással, illetve nem bíznak a pályázati lehetőségekben.

- „-Beruházásokat terveztek a következő évekre? –Hát szeretnénk, de nincs miből, ha lenne egy önálló ingatlanunk akkor igen, de így örülünk hogy valahol vagyunk. Minden a pályázatokon múlik. Nekünk nincsenek állandó szponzoraink, az az igazság hogy én ebben nagyon ügyetlen vagyok én nem tudok elmenni házalni szponzorok után kunyerálni hogy ezt meg azt adjanak, csak pályázatok útján tudunk pénzt szerezni az egyesület számára” - Életreform Egyesület, Debrecen.
- „- Beruházásokat terveznek? - Csak akkor, ha találunk olyan programot, amin főpályázati .. civil szervezet lehet a pályázója, van egy programunk az önkormányzattal, ami ha ilyen pályázatot találunk akkor az épületet megpróbálja az önkormányzat biztosítani” - Munkanélküliek és Állás-keresők Egyesülete, Balmazújváros.

A civil szervezetek másik része csak a beruházási terveiről beszélt, a megvalósulás megítélése nélkül:

- „Terveznek e valamelyik civil szervezettel közös beruházást? Igen, igen. Hát tavaly készült el ez a teleház, felújítottuk társadalmi munkával és pályáztunk is a teleház és a Kulturális Egyesület és az önkormányzat. Most viszont most adtunk be egy pályázatot az Erdőspusztai Kistérségi

*Egyesülettel ... kórház és ifjúsági szálláshely kialakítására szeretnénk egy kistérségi területi terítóriumot létrehozni” - Hajdúbagosi Kulturális és Közöségfejlesztő Egyesület, Hajdúbagos.*

- *„És a beruházások? Tehát említete, hogy átköltöznek például a művelődesi házba. És ilyen egyéb más beruházásokat terveznek a következő 2-3 évben? P.ZS: Hát a számítógépparkon kívül nem. Nem” - Hajdúszovát Jövőéért Közhasznú Egyesület, Hajdúszovát.*

## II.10. A szervezeti változás

A civil szervezetek jelentős része (41 százalék) nem tervez szervezeti változást a közeljövőben<sup>26</sup>. A változást tervezők körében – a belső szerkezeti átalakításhoz viszonyítva - többségben vannak a taglétszám bővítést megnevezők.

### 24. tábla

Szervezeti változások tervezése a következő 2-3 évben

(említési arányok, százalékban)

Taglétszám bővítése	17
Belső szerkezeti átalakítás (FAQ, ISO is)	12
Nem tervez	41

A szervezeti változás nem tervező civil szervezetek megfelelőnek tartják a jelenlegi szervezeti struktúrát: már korábban bővítettek vagy csak a jelenlegi munkatársak aktivitását szeretnék növelni.

- *„Szeretnénk valamit, tehát mivel mi önkéntesekkel dolgozunk, folyamatosan azon gondolkodunk, hogy hogyan lehetne ezeket a fiatalokat még jobban motiválni. És ez lehetőleg ne pénz legyen, mert én már találkoztam*

*olyan programmal ahol fizettek az önkénteseknek és nagyon nem lett jó vége a dolognak. ....most úgy működik, hogy egy elnök van és két ügyvivő illetve az egyesület tagjai ez eddig így kiválóan működött” - Kortársak az Egészséges Fiatalokért Egyesület, Debrecen.*

- *„Nem tervezünk szervezeti változást, és nagyobb beruházást sem. Mindenünk megvan egy normál irodai működéshez, a menedzsmentünk, amely tíz főből áll képes ellátni a feladatát, mivel minden technikai eszköz rendelkezésre áll” - Rés Egyesület, Debrecen.*
- *„Szervezeti változtatásokat megcsináltuk az elmúlt évben, 150-180 tagunk volt, nem volt járható út ez a ilyen nagy létszámú egyesületet működtetni, igazából határozatképes testületet nem is lehetett összehozni..... Nagyonbrészt jó személyi erőforrást állítottunk az egyesület mellé, Majdnem Minden szakterületen, akik már tagok és jelen pillanatban 17 tag van. Ezek között van szociálpedagógus, pedagógus, mérlegképes könyvelő, adótanácsadó, szociális munkás. Szakmailag minden területen rendelkezünk diplomával, tesszük a dolgunkat alkalomszerűen járnak be az egyesületbe dolgozni, igazából a tagdíjt azt is munkával egyenlítjük ki. Ezért az egyesületnek pénzübeni bevétele nincs, de minden olyan eszközt megmozgatunk, amivel lehet működtetni a szervezetet. Nagyon hasznát vesszük az ilyen jellegű munkának, mintha befizetné a tagdíjat. Sok munkát önkéntes végzi, a pályázatfigyelést, sajtófigyelést önkéntesünk végzi” - Munkanélküliek és Álláskereső Egyesülete, Balmazújváros.*

A szervezeti változást tervező szervezetek elsősorban létszámbővítésben gondolkoznak.

- *„A felépítését nem nagyon hiszem. Talán annyiban, hogy humán – erőforrás oldalunkat szeretnénk fejleszteni annyiban, hogy egyetlen főállású*

*alkalmazott én vagyok és ez évek óta nagyon labilis, mióta itt dolgozom az önkormányzatnál minden évben át kell vinni újra, meg újra. Örökös bizonytalanság van, soha nem lehet tudni, hogy lesz. Jövőre viszont szeretnénk egy, fogadni egy önkéntest akinek az én dolgom könnyítése lesz a feladata. Hogy én ügyviteli dogokkal ne foglalkozzak annyit, mint most. Mert amellet, hogy azt mondtuk, hogy én vagyok az igazgató a projekttervezés, a pályázatírás a plakátkészítés is, na kirakni már nem én szoktam, mondjuk. Azt van aki megcsinálja. Gyakorlatilag a-tól z-ig én csinálom mindent. Hogy több időm maradjon másra ezért szeretnénk az IBSZ keretén belül egy önkéntest fogadni, hogy ügyviteli dolgokkal is foglalkozzon, emellett projektet is bíznanék rá. Régi terv, hogy egy péntek esténként működő ifjúsági klubbot indítanánk be, És ez egy tavaly, nem igaz, az idén...az idei év eleje volt, próbáltuk ezt a kezdeményezést, és nagyon hamar elhalt. Nem tudjuk, hogy az érdeklődés hiánya volt a baj, vagy a személy nem volt eléggé rátermett. Egyébként én ezt mondanám inkább. De ezt még az előzőhöz. És az önkéntesre bíznam ennek a vezetését” - Oázis Kulturális és Szabadidős Egyesület, Derecske.*

### III. Az önkormányzatok

#### III.1. A kapcsolatok

A civil szervezetekkel kapcsolatos kutatások jelentős részét alkotják az önkormányzati kapcsolatok leírására és elemzésére vonatkozó vizsgálatok. Az eredmények szerint a kapcsolatok többsége egyrészt személyfüggő, másrészt esetleges, hiányoznak a tényleges partnerség kialakulásának intézményes formái és fórumai. (Csegény-Kákai, 2000). Az ellentmondásos viszony nagyrészt visszavezethető a források hiányára, az állami közfeladatok, szolgáltatások

áthárításában megnyilvánuló folyamatokra. A viszonyban kialakuló állami szerepek (szabályozó, ellenőrző és felügyelő szerep; támogatói, finanszírozó szerep; tulajdonosi-alapító szerep; szerződő fél szerepe) inkonzisztens zavarokkal jellemezhető (Bullain-Simon, 1997).

A kilencvenes évek második felében (1995 és 1997 között) önkormányzati vezető szociális szakemberek (72 fő) és többségükben szintén vezető, nonprofit szervezetek munkatársaival (51 fő) készült interjúk és önkitöltős kérdőívek alapján készült kutatás eredménye azt mutatta, hogy az önkormányzati vezetők többsége fontosnak tartotta a nonprofit szervezetekkel való együttműködést a szociális problémák kezelése érdekében. Az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek viszonyára az ellentmondásos, de szoros egymásrautaltság a jellemző. Az egyenrangú viszony természetes gátja, hogy a nonprofit szervezetek költségvetésének nagy részét az önkormányzatok fedezik. Az együttműködés indoklása során a válaszok egyik típusa a nonprofit szervezetektől kapható információk hasznosságára és fontosságára vonatkozott, míg a másik típus az alulfinanszírozott és túlterhelt önkormányzati intézményhálózat hiánypótlására vonatkozott. A harmadik választípus az együttműködésben a nonprofit szervezetek hatékonyságát elősegítő versenyhelyezetre utalásokat tartalmazta. A nonprofit vezetők válaszainak egyik csoportja az állami feladatvállalás leépülésére, a másik az állami gazdálkodás bürokratikus és pazarló jellegére utal a szektorok közötti együttműködés indoklásánál. A harmadik típus a nonprofit szféra kreativitását, innovatív jellegét, míg a negyedik az önkormányzat és az ügyfelek közötti közvetítői szerepet hangsúlyozza, s külön típusként jelentkezett az önkéntes munka lehetőségének kiemelése. Az együttműködés problémái közül az önkormányzati vezetők elsősorban a nonprofit szervezetek amatőrizmusát, a korrupció lehetőségét valamint a koncepció nélküli, ad hoc döntéseket említették. A nonprofit szervezetek probléma megjelölései között a pénztelenség és az ebből fakadó következmények, az önkormányzati döntések személyfüggő jellege, a hivatali bürokrácia, valamint az autonómiájukat szűkítő önkormányzati működésmód szerepel (Lévai, 1997).

Az 1995-ben végzett adatfelvétel eredményei szerint az önkormányzatok leginkább alapítványokkal voltak szerződéses kapcsolatban (22 százalék), míg minden tizedik önkormányzatra volt jellemző az egyesületekkel (11 százalék), karitatív (9 százalék), érdekvédelmi (10 százalék), illetve vállalkozói (12 százalék) formában működő szervezetekkel kötött szerződés. Az egyesületek egynegyedével (23 százalék), míg a karitatív szervezetek, alapítványok egyötödével (19-20 százalék) kötöttek együttműködési megállapodást. Az önkormányzatok több, mint kétharmadának (69 százalék) saját alapítványa, felének (51 százalék) saját alapítású egyesülete volt. Az önkormányzatok fele (51 százalék) teljes mértékben, egyötöde (22 százalék) részben szerette volna bővíteni a civil szervezetekkel fennálló kapcsolatait, elsősorban a szociális ellátás területén (Széman, 1997).

A kilencvenes évek második felében végzett kutatás során vizsgált civil szervezetek túlnyomó többségét (84 százalék) jellemezte valamilyen, többnyire alkalmi önkormányzati kapcsolat. Nem meglepő, hogy a szorosabb kapcsolat inkább az önkormányzati alapítású szervezeteknél, a távlati és sokrétű civil-önkormányzati viszony a megyeszékhelyeken volt megfigyelhető. A vizsgálat mintájának (99 város) közel egyharmadában volt – leginkább a megyeszékhelyeken - civil fórum. A civil szervezetek túlnyomó többsége (70 százalék) jónak minősítette az önkormányzattal fennálló kapcsolatát. A civil szervezetek aktív részvétele a helyi döntések előkészítésében elsősorban a nagyobb városokban (25 ezer főnél népesebb településeken) jellemző. Ebből a szempontból fontos a civil referens szerepe, mivel ahol van ilyen önkormányzati munkatárs, ott a civil szervezetek minden közgyűlésre kapnak meghívást. Az önkormányzati testületekben való civil képviselők jelenléte elsősorban a kisvárosokra jellemző – jelezve a helyi civil szervezetek befolyását. A civil szervezetek munkatársai leginkább felkért szakértőként, ad-hoc bizottságok résztvevőiként, állandó meghívottként vesznek részt a döntések előkészítésében (Szabó, 1998).

A városi önkormányzatok túlnyomó többségében működik civil referens. A civil szervezetek egyharmada vesz részt valamilyen formában a helyi ön-



156

kormányzatok munkájában. A városi önkormányzatok 39 százaléka nem rendelkezik a civil szervezetek közgyűlési jelenlétéről, meghívásáról, ugyanakkor hasonló (40 százalék) azoknak az önkormányzatoknak az aránya, ahol a civil szervezetektől javaslatokat kérnek a közgyűlés munkarendjének kialakításához. Az önkormányzatok leginkább (44 százalék) csak abban az esetben hívnak meg közgyűlésre civil szervezetet, ha az érintett valamelyik napirendben. A települések lélekszámának csökkenésével növekszik a civil szervezetek meghívásának gyakorisága. Az önkormányzatoknál a civil szervezetekkel általában többen tartják a kapcsolatot, leggyakrabban a polgármester (57 százalék), majd a szakbizottságok (43 százalék), a tanácsnokok (16 százalék), irodák, osztályok (12 százalék) és az alpolgármesterek (8 százalék). A közfeladatokat ellátó civil szervezetek megítélése kapcsán az önkormányzatok a hatékonyságot említették legtöbbször, mint előnyt. Ezt követi a személyi kiadások csökkentése, majd a valós igényeknek megfelelés. Az eddigieknél ritkábban, de még jelentős mértékben (10 százalék feletti arányban) említett előnyként még a társadalmi aktivitás növekedése és az önkormányzatok által nem elérhető források bevonásának lehetősége fordult elő. A hátrányként legtöbbször az ellenőrizhetőség problémáját nevezték meg. Emellett a nem mindig jogszerű tevékenység és az önkormányzat kizárólagos döntéshozói szerepének csorbulása szerepelt gyakran a válaszok között (Szabó, 1998).

### III.2. A civil stratégia

A vizsgált önkormányzatok túlnyomó többsége (76 százalék) nem rendelkezik civil szervezetekre vonatkozó stratégiával, viszont a civil stratégiát kidolgozó önkormányzatok többségében az elképzeléseket írásban is rögzítették.<sup>27</sup> A civil stratégia hiánya nem jelenti azt, hogy az önkormányzatok számára ismeretlen lenne a civil szervezetek világa, mivel az ország önkormányzatainak – így a Hajdú-Bihar megyei önkormányzatok is - túlnyomó többsége (kilencetizede) tagja valamilyen – leginkább települési szövetség, Területi Önkormányzati Szövetség, valamilyen egyesület – szervezetnek (Szabó, 1998).

25. tábla

Van-e a településnek kimondottan a civil szervezetekre vonatkozó stratégiája?

(százalékban)

Igen- írásban rögzített	16
Igen- de nem írásban rögzített	7
Nincs	76

A civil stratégiákra közel azonos mértékben jellemző a szervezetek fejlesztése, a különböző típusú (technikai, információs) segítség és az együttműködés kiépítése, illetve fenntartása.

26. tábla

Milyen főbb jellemzői vannak a civil stratégiának?

(a civil stratégiával rendelkezők körében, említések gyakorisága - százalékban)

A civil szervezetek fejlesztése	62
Hosszútávú együttműködés kiépítése, fenntartása	62
Technikai, információs, kapcsolati segítség	54

A helyi közigazgatási vezetőkkel készített interjúk közül csupán a megyeszékhely önkormányzatának képviselője számolt be olyan konkrét írásos stratégiáról, amely részletesen rögzíti az együttműködés kereteit, a kötelezettségeket és feladatokat:

- „- Ezek szerint önöknek van kifejezetten civil szervezetekre vonatkozó stratégiájuk. - Van. - Ez írásos formában? - Igen. 161/2001 6.hó 21 kh határozat, amely arról szól, hogy a közgyűlés elfogadott egy olyan dokumentumot, amely a debreceni civilszervezetek és a Debrecen megyei jogú városönkormányzata közötti együttműködés kereteit rögzíti.



- Ezeknek a főbb jellemzői? - Igen, meghatározza, hogy az önkormányzat milyen kötelezettségeket vállal a civilszervezetek felé. Azért, hogy azok a feladatok, amelyek önkormányzati közfeladatként vannak meghatározva különböző jogszabályokba, azt hatékonyabban tudja ellátni, úgy, hogy a civilszervezetek részt vesznek ebben az ellátásban valamilyen formában. Ennek a kötelezettségvállalásnak a legfontosabb elemei, hogy az önkormányzat fenntart egy olyan támogatási alapot, támogatási rendszert amelyben, amelyen keresztül civilszervezeteket támogat. Van egy kifejezetten civil alap, amely működési támogatást ad, pályázat útján. És vannak olyan alapok, mint például a kulturális alap, ifjúságpolitikai alap, sport lap, ágazati tevékenységet segítő alapok, amelyek nem működési, hanem feladatorientált, célfeladatokat támogat. Valamilyen tevékenységet támogat az önkormányzat. Tehát így épül fel ez a struktúra. Egyébként az alapok a hivatali rendben a humán főosztály keretében működnek, a humánfőosztálynak vagyunk mi az egyik osztálya. Ezen túlmenően az önkormányzatnak vannak olyan programjai amelyek nem közvetlen anyagi támogatást adnak a civileknek, de mégis segítik a működési feltételek javítását. Ilyen például a kedvezményes, árverés nélküli ingatlan-bérbeadás. Tehát vannak olyan ingatlanjai az önkormányzatnak, amelyeket piaci úton nem értékesít, vagy nem ad bérbe, hanem civilszervezetek egy határozat által meghatározott bérleti díj mentén odaad. - Ez akkor kedvezményes.

- Igen, ez úgy néz ki, hogy a legdrágább bérleti díj is 100Ft/nm, +áfa, ez azt jelenti, hogy egy 100nm-es ingatlan esetén ez 10ezer forint, de ez kifejezetten belvárosi ingatlanra vonatkozik, itt a belső körgyűrűn belüli épületre vonatkozik. Illetve szabályozott ez a dokumentum olyan kapcsolódási pontokat, hogy évente egyszer a polgármesteri vezetés tart egy nyilvános fórumot civilszervezetek számára, illetve a szakbizottságok évente legalább egy alkalommal olyan témát tűznek ki napirendként amelyre a civileket meghívják. Van egyébként a debreceni

*önkormányzat közgyűlésének állandó meghívott listája, ezen is rajta vannak a civilek, a Művelődési tanács, bár ezt zárójelben jegyzem meg nem önálló jogi személyként, de civilfórumként jelenik meg, meg talán a Civilszervezetek Szövetsége, most így fejből...ez pedig több szervezet, legalább húsz kulturális szervezetet foglal magába, ők talán jogilag is önállóak” - Önkormányzat, Debrecen.*

Az önkormányzati vezetők a konkrét civil stratégia hiányát vagy a testületi ülésekre történő meghívással, tájékoztatások kérésével,

- *„- Az önkormányzatnak van kimondottan a civil szervezetekre vonatkozó stratégiája?- Hát nincsen, nincs. Külön stratégiája nincs, az az önkormányzatnak a feladatkörébe mindig számított. Tehát rendszeresen meghívjuk őket a testületi ülésünkre, tehát tájékoztatás kérünk a településen a civil szervezetekről, illetve segíti a működését, és informálódást kér tőle. Tehát egyértelműen a munka...” - Önkormányzat, Zsáka.*

vagy a támogatások felsorolásával,

- *„- Van az önkormányzatnak kimondottan civil szervezetekre vonatkozó stratégiája? -Tervre gondol? Hát civil szervezetek az én gondolatom szerint többnyire alulról kezdeményeződnek, tehát maguk az állampolgárok kezdeményezik és az önkormányzat ezeket támogatja. Tehát helységekkel, bizonyos költségvetési pénzeszközzel hogy fenn tudjanak maradni. Tehát ilyen szempontból van stratégiája, tehát ha új kezdeményezés van azt felkarolja az önkormányzat. Ez a lényege. K: -Ennek van esetleg írásos formája is? -Hogyne természetesen elő is készítettem hogy mire ön jön, itt vannak felsorolva hogy ki milyen támogatásokat kap. Namost a Görbeházáért Alapítvány az be van integrálva a*

*teleház, tehát tulajdonképpen ő hozta létre, ezért nincs odaírva a támogatási összeg” - Önkormányzat, Görbeháza.*

vagy a civil referens és az állami támogatások hiányával magyarázzák, illetve kompenzálják:

- „- Az önkormányzatnak van-e a civil szervezetekre vonatkozó valamilyen stratégiája? - Nincsen. - Miért nincs? -: Hát... Külön civil referensünk nincsen, és ennek az az oka, hogy, ez mivel nem kötelező feladata az önkormányzatnak, az állam erre külön támogatást nem ad, erre gyakorlatilag nincsen pénz. Tehát egy közalkalmazott foglalkoztatása legkevesebb 1,5-2 000 000 forintba kerül, és ezzel szemben nincsen olyan állami támogatás, ami a bevételi oldalon megjelenne. Stratégia pedig... tehát nincsen ennek a területnek külön felelőse, aki ezzel foglalkozna, ez is az egyik oka, és gyakorlatilag így a mindennapi életben jelentkező problémákat így emiatt ilyen ad hoc módon kell megoldanunk, tehát egy külön felelőse ennek a feladatnak sajnos nincsen, ami egy nagyobb rálátást, és egy részletesebb, gondosabb tervezést lehetővé tenne” - Önkormányzat, Hencida.

A települések civil szervezeteivel való kapcsolattartás és foglalkozás leginkább a polgármesteri hivatalok valamelyik testületi tagjának részfeladata (42 százalék). Minden ötödik (19 százalék) településen van civil referens (19 százalék), míg a települések egynegyedénél (25 százalék) nincs olyan konkrét – akár a polgármesteri hivatalhoz kapcsolódó, akár nem alkalmazott – személy, aki az önkormányzat és a helyi civil szervezetekkel foglalkozna. (A városok 33 százalékában, a községeknek 8 százalékában van civil referens. A megyeszékhelyen csak a civil referens foglalkozik a helyi civil szervezetekkel, míg a községek 56 százalékában, a városok 11 százalékában testületi tag feladata a civil szervezetekkel való foglalkozás. A nem hivatali alkalmazottak aránya a városokban 22, a községekben 11 százalék).

## 27. tábla

Az önkormányzatnál ki foglalkozik a település civil szervezeteivel?

(említések gyakorisága - százalékban)

a Polgármesteri Hivatal testületének valamelyik tagjának részfeladata	42
a Polgármesteri Hivatalban dolgozó civil referens	19
nem a Polgármesteri Hivatal alkalmazottja	14

Az interjúk során az önkormányzati vezetők több esetben bizonytalanok voltak az önkormányzati civil felelős megnevezésében. Ennek oka, hogy felelős a konkrét ügyekhez, feladatokhoz tartozik – meghatározott munka- és feladatkör nélkül.

- „Referens nincs, az apparátus létszáma nagyon kevés. Ezért mindig a feladatokhoz igazodva, vagy a polgármester, vagy valamelyik ügyintéző van megbízva. A jegyző úr is ellát feladatokat” - Önkormányzat, Kokad.
- „A polgármester, vagy a jegyző. Mikor kinek a feladatkörébe ér rá..... Hát így nem tudnám megmondani, mind a ketten. Mikor melyik feladatot kell ellátni, akkor azt csináljuk” - Önkormányzat, Zsáka.
- „Amint mondtam az egy alapítvány van, övele a kolleganőm foglalkozik az alapítvánnyal, de a civil szervezetekkel kapcsolatos kérdéseket, hát, nekem szokták szignálni. ...Háát nem is tudom, osztott munkaidőben kapom meg a feladatot. ....Erről én nem tudok, hogy van ilyen. Hát, jegyző úr és akadályoztatása esetén én. Akkor talán inkább részfeladata ez, nem kimondott.. Nem, nem. Igen, igen, azért is, amint mondtam, hogy osztott munkakörben látjuk el a feladatokat. És nem olyan foglalkozik ezzel, aki nem a polgármesteri hivatal alkalmazottja? Nincs, nics. És mi a civil felelős beosztása akkor? Hát igazgatási előadó, vagy a jegyző úr, vagy én vagyok, az igazgatási előadó” - Önkormányzat, Nyírmártonfalva.



- „Az önkormányzaton belül én személyesen foglalkozom vele, mert hát nem egy nagy település vagyunk, nyilván hogy egy közel 3000 lelkes településnél minden szakfeladatra nem jut külön ember, egy ember sok feladatot old meg” - Önkormányzat, Görbeháza.

### III.3. A rendezvények és programok

Az önkormányzatok 14 százaléka nem nevezett meg olyan programot vagy rendezvényt, amely lebonyolításában számítanak a helyi civil szervezetek közreműködésére<sup>28</sup>. A megnevezett programok többsége vagy konkrét kulturális rendezvényhez (36 százalék) vagy kulturális vonatkozású, rendszeres közösségi eseményhez (falunap/városnap, gyermeknap/majális; nemzeti ünnep) kapcsolódik. A szabadidő/sport és szórakozás típusú rendezvények és programok említése jóval kisebb arányú (31 százalék), míg a kifejezetten oktatás-információ közlés típusú programok aránya elhanyagolható (4 százalék).

28. tábla

Milyen programokba, rendezvényekbe vonják be a helyi civil szervezeteket?

(a programot/rendezvényt megnevezők körében, az említések százalékban)

Kulturális rendezvények	36
Falunap, városnap	26
Közhasznú események	18
Sportrendezvények	16
Szórakozás, bál	15
Nemzeti ünnepek	13
Jeles napok, majális, gyermeknap	9
Oktatás, nevelés, információ	4



A magnós interjúk tanulsága, hogy az önkormányzatok a település egészét érintő nagyrendezvényeken,

- „-Milyen rendezvényekbe vonják be a helyi civil szervezeteket? - Ha olyan rendezvény van mint pl a falunap, azt anyagilag támogatjuk, a rendezvényeket is, a meghívott fellépőket....Amit már mondtam a falunapot ha szervezzük akkor oda bevonjuk őket, de hát nincs itt semmi a Vöröskereszten kívül, a véradást szoktuk közösen lebonyolítani” - Önkormányzat, Folyás.
- „-Milyen programokba vonják be a civil szervezeteket?- Hát, amiben részt tud venni, mindenbe. A május elseje megrendezésétől kezdődően, a falunap megrendezésétől kezdődően, a gyermeknap megrendezéséig, mindenben, amiben részt tud venni” - Önkormányzat, Zsáka.

ezek mellett még más rendezvényeken,

- „- És milyen programokban vesznek részt a civil szervezetek?- Az alapítvány, van nálunk falunap és akkor abban szokott segíteni, de nem ez az elsődleges feladata, az iskolai és óvodai gyerekekkel szokott programokat.... Nyírmártonfalváért Alapítvány. Iskolai, óvodai rendezvényeket, tehát a falu lakosságáért tulajdonképpen, de ebben kiemelten kezeli az iskolás és óvodás kprú gyerekeket.... Tehát a gyerekek számára készítenek elő rendezvényeket. Igen. És akkor van amikor a falu lakossága is részesül ebből, a falunapon, ez egy mindenkit megmozgató rendezvény” - Önkormányzat, Nyírmártonfalva.

vagy meghatározott csoportokra vonatkozó rendezvényeken számítanak a helyi civil szervezetekre:

- „- Milyen rendezvényekbe vonják be a helyi civil szervezeteket?- A Kertbarát kör kirándulásait szoktuk közösen megszervezni, kertészeti kiállí-

*tásokat szerveziünk és oda is bevonjuk a civil szervezeteket. A sportkör is részt vesz a szervezésben is” - Bocskai kert Önkormányzat.*

- „- Programokba, rendezvényekbe be szokták vonni a civilszoervezeteket? - Igen. Vannak közös programok is. A legutóbbi ősz folyamán egy olyan ifjúságpolitikai rendezvény volt, Yes néven egy több testvérvárosi küldöttséget összefogó program, amelyben például az együttműködés civilekkel valósul meg. Szemináriumok voltak, a szemináriumok témájához különböző civilszoervezeteket kértünk fel, hogy segítsék a programot. Illetve az egyik adatlap az erre vonatkozik, van egy Kábítószerügyi Egyeztető Fórum amelynek az az érdekessége, hogy ez kifejezetten civilszoervezeteket és az önkormányzatot köti össze, egy ügy érdekében, ez pedig a droggkérdés. Kihagytam egy dolgot, hogy vannak olyan ágazatok, mint a szociális ágazat és a kulturális ágazat, ahol lehetősége van az önkormányzatnak a jogszabály által meghatározott formában szerződést kötni, amelyben a szervezetek átvállalják az önkormányzati alapfeladatokat” - Önkormányzat, Debrecen.

### III.4. A szolgáltatások

Az önkormányzatok egynegyede (25 százalék) nem nevezett meg semmilyen szolgáltatást, amibe bevonják a helyi civil szervezeteket.<sup>29</sup> A helyi civil szervezetekre leginkább kulturális és szabadidős rendezvények szervezésénél (27 százalékos említési arány) vagy valamilyen közhasznú tevékenységeknél (24 százalék) számítanak az önkormányzatok. A szociális és/vagy kisebbségi érdekképviselet, valamint az oktatási szolgáltatás megnevezése jelentősen kisebb arányban fordult elő (21 százalék).

29. tábla

Milyen szolgáltatásokba vonják be a helyi civil szervezeteket?

(a szolgáltatást megnevezők körében, az említések százalékban)

Kulturális, szabadidő rendezvények szervezése	27
Közhasznú tevékenységek	24
Szociális, kisebbségi érdekképviselő	13
Oktatás	9

A 200 önkormányzat mintáján, 1995-ben végzett kutatás egyik következtetése szerint a szociális és egészségügyi ellátás területén az önkormányzatok leginkább az idősök ellátásával és a nagycsaládosokkal, legkevésbé a többnyire deviánsnak tekintett csoportokkal (alkoholisták, drogosok, hajléktalanok, munkanélküliek), valamint a - szemérmesen etnikai kisebbségeknek nevezett - cigányokkal foglalkozó szervezetek tevékenységével elégedettek. (Széman, 1997).

A strukturálatlan interjúkban az önkormányzatok képviselői a közös szolgáltatásokra sokféle példát említettek: az adományok gyűjtését, karácsonyi ajándékosztást,

- „Vannak olyan szolgáltatások amelyeket civil szervezetekkel együttműködve tudnak kínálni? –Az adománygyűjtést mint már említettem az a Vöröskeresztrel szoktuk megszervezni, ugyan így a rászorultabb családok segítségét is, mert vannak azok is, karácsonykor játékokat ajándékokat tudunk nekik adni” - Önkormányzat, Folyás.

vagy internetes hozzáférést, pályázati figyelmet, helyi újságszerkesztést,

- „Kérem mondjon még pár szót a teleházról és jellemezze röviden ezt az együttműködést. -Igen, hát most a konkrét együttműködés abban csú-



*csosodik ki markánsan, hogy magyarul a községi önkormányzat tartja fent. Ugyan a Görbeházaiért Egyesület pályázta meg ezt a lehetőséget, de úgy hogy az önkormányzat is ehhez hozzájárult. És ott foglalkoztatva van két ember, ezt az önkormányzat fizeti, a rezsit, mert ugye az egyesületnek nincs pénze nincs árbevétele, hát ami a teleháznál árbevétel van. Hát a teleháznak a szerepét meg a jelentőségét nem akarom taglalni azt biztos tudják hogy egy ilyen településen az internet hozzáférhetőség számítógépes oktatás tehát azoknak a családoknak gyerekeknek akiknek nincs arra lehetősége ők hogy odahaza megvegyenek egy számítógépet akkor itt minden nap nyitva tart kivéve vasárnapot nyitva tartás van és itt lehet elsajátítani ezeket a dolgokat. Ott szakemberek rendszergazda dolgozik és akkor ő akkor oktatja akár a gyerekeket akár aki oda be-megy. K: -A teleháznak milyen egyéb szolgáltatásai vannak? -Hát ezek és pályázati figyelő szolgáltatás is van. K: -Ebben együttműködik az önkormányzattal? -Természetesen itt teljes közreműködés van, akkor van egy ilyen, hogy Görbeházi Újság azt is ők szerkesztik ezt az önkormányzattal közösen” - Önkormányzat, Görbeháza.*

### III.5. A civilek támogatása

A civil szervezetek finanszírozására az önkormányzatok átlagosan kiadásaik 6 ezrelékét fordították. (Csegény-Kákai, 2000). A kilencvenes évek végén az önkormányzatoktól kapott, egy civil szervezetre jutó átlagos támogatás mértéke 625 ezer forint, ami jelentősen magasabb, mint a kutatásunkban mért 435 ezer forintos megyei átlag. A vizsgálat azt is igazolta, hogy amennyiben van az önkormányzattal szerződésben álló, támogatott közhasznú szervezet, akkor ez valószínűsíti a többi civil szervezet támogatását is. Nem meglepő, hogy az önkormányzatok azokat a civil szervezeteket részesítik leginkább támogatásban, amelyek alapításában közreműködtek. A vizsgált önkormányzatok – elsősorban a nagyobb városokban – kétötöd részére jellemző, hogy közfeladat ellátására vonatkozó szerződése van

valamely nonprofit szervezettel. Az önkormányzatok több mint háromötödét jellemző nem anyagi támogatás elsősorban ingyenes helység használatot, kedvezményes ingatlanbérletet, postaköltséget, irodai eszközök (fax-telefon, számítógép) vagy jármű használatát, illetve könyvelésben való segítséget jelenti. A természetbeni támogatás inkább a nagyobb településeken jellemző, míg a kisebb településeken a civil szervezet képviselője gyakran az önkormányzat dolgozója, így nem merül fel az iroda iránti igény (Szabó, 1998).

Az 1995-ben végzett reprezentatív országos vizsgálat eredménye szerint az önkormányzatok által leginkább támogatott területek sorrendje a következő volt : kultúra- művészet-sport (72 százalék), szociális ellátás (55 százalék), oktatás (41 százalék), egészségügy (39 százalék), településfejlesztés (27 százalék), munkahelyteremtés (25 százalék), környezetvédelem (24 százalék). A támogatás mértéke és a civil szervezetek feladatvállalása közötti eltérést leginkább a szociális ellátás területén érzékelik az önkormányzatok (Széman, 1997).

A Hajdú-Bihar megyei kutatásunkban az önkormányzatok túlnyomó többsége (83 százalék) nyújt valamilyen rendszeres támogatást a civil szervezeteknek. A támogatást megnevezők több mint fele (64 százalék) pénzt nevezett meg támogatási formaként, de a válaszok egyötödében (22 százalék) helyiség biztosítása szerepelt, míg a működési költség biztosítása az önkormányzatok 13 százalékánál fordult elő<sup>30</sup>.

### 30. tábla

A civil szervezetek rendszeres önkormányzati támogatása milyen formában történik? *(a rendszeres támogatást megnevezők körében, az említések százalékban)*

Konkrét pénzösszeg	46
Helyiség	22
Pénz, de nem konkrét összeg	18
Működési költség	13
Útiköltség	2
Címzett költség	2

A civil szervezetek programjainak támogatása kisebb arányban jellemző, az önkormányzatok háromnegyede (75 százalék) segíti a civil szervezetek programjait valamilyen konkrét támogatással. A leggyakrabban említett segítségi mód vagy pénz biztosítása (35 százalék) vagy helyiség (27 százalék) biztosítása, de több esetben a működési költségek vállalása (18 százalék) is előfordul<sup>31</sup>.

31. tábla

Milyen konkrét módokon segítik a civil szervezetek programjait?

(százalékban)

Helyiség	27
Konkrét összeg	26
Működési költség	18
Pénz, de nem konkrét összeg	9
Címzett költség	6
Útiköltség	4

A kérdőíves kutatás eredményéhez hasonlóan, az interjúk szintén azt igazolták, hogy az önkormányzatok leginkább konkrét összeggel és / vagy helyiség biztosításával támogatják a helyi civil szervezeteket:

- „A költségvetésből külön meghatározva szoktuk őket támogatni, ingyenes teremhasználatot biztosítunk számukra egyedi kérelem alapján is szoktunk külön keretből” - Önkormányzat, Hajdúnánás.
- „Nekünk egy civil szervezetünk van, ez a mozgáskorlátozottak. Ez működik Tikoson ez elég jól működik. Hetente egy alkalommal találkoznak, szerveznek kirándulásokat, rendezvényeket. Hát ugye ott minden előfordul, ha olyan kérdés merül fel a szociális kérdésekből ami minket

*érint, akkor, kijön a vezetőjük és elmondja itt a véleményt egyeztetjük. Ha olyan, hogy meg kell nézni a jogszabályt, hogy hogy tartozik bele, vagy nem tartozik bele, ezt a jegyzővel karöltve, meg a szoc-polossal végig szokták egyeztetni. Hát évente egy olyan ötvenezer forintos egyszeri támogatást szoktunk nekik adni. De a központba küldjük el a pénzt és onnan kapják ők meg. - És olyasmit, hogy termet, vagy mást biztosítani számukra? - Hát mi állandóan a termet biztosítjuk a számukra, ingyen és bérmentve. - Segítenénk ha volna más ilyen civil szervezet, de nálunk más nincs. Párt sincsen ami működne itt” - Önkormányzat, Újtikos.*

- *„Az előző években volt az önkormányzatnak civil szervezetek számára fenntartott alap, amiből ugye tudtunk odaítélni, az idei évben viszont anyagi támogatásban nem tudjuk a civil szervezeteket részesíteni mert nekünk sem érkezett az idén olyan keret amit kifejezetten erre tudtunk volna használni. Anyagi támogatáson kívül csak a helybiztosítással tudunk segíteni a szervezeteknek” - Önkormányzat, Polgár.*

Néhány esetben az anyagi támogatás és a helyiség biztosítás kiegészül más típusú (eszközök biztosítása, adminisztratív segítség, működési költség átvállalása) segítséssel:

- *„Először is pénzeszközökkel tudjuk segíteni a civileket, van erre egy 3 millió forintos keret, vagy éppen helyiséget adunk nekik ingyen, vagy éppen az önkormányzat buszát adjuk nekik oda ha szükségük van rá” - Önkormányzat, Bocskai kert.*
- *„Létezik esetleg más támogatási forma? Az anyagi támogatáson kívül. - Természetesen, helység, főleg arra szorítkozik ez vagy esetleg olyan dologi kiadásokba támogatás vagy eszközrendszer odaadása tehát ilyesmire gondolok, természetesen van” - Önkormányzat, Görbeháza.*



- „Támogatja őket, van, amit támogat anyagilag, tehát a sportegyesületet anyagilag is támogatja. A... még a... Az önkormányzat hozta létre az iskola alapítványát, az önkormányzat hozta létre a Rédey kastély al-alapítványt, mint létre... mint alapítója. Viszont... Hát a... Azon kívül támogatja még a... Hát az épületében nyertek elhelyezést, tehát az összes fenntartási költséget az önkormányzat biztosítja, nem tudom másképp elmondani ez a lényege ....A legfontosabb az, hogy biztosítja az összes fenntartást. Ha az önkormányzat nem állna mögötte, ezeknek az alapítványoknak nincsen annyi anyagi ereje, eszköze, hogy ezek az alapítványok működőképes legyenek. Így azzal, hogy a fenntartást, működtetést az önkormányzat biztosítja, ő pedig len a működésnek a célját, amiért létre hozták, azt biztosítja. .... Fűt, világít rá az önkormányzat, tehát helyiséget ad neki, berendezést ad neki, tehát... Az egész... a működtetése az önkormányzat költségeit terheli” - Önkormányzat, Zsáka.

Ugyanakkor olyan önkormányzat is van, ahol még az anyagi támogatást vagy a helyiség biztosítását sem említették:

- „Hát az alapítványban ők kapnak meg, hát azt nem tudom, anyagi segítséget nem biztos. Nem kapnak kimondottan anyagi támogatást? Nem tudok róla” - Önkormányzat, Nyírmártonfalva.
- „Amint már mondtam a különböző helyi rendezvényeken szoktunk leggyakrabban együtt működni. Általában eszmei segítséget nyújtunk nekik vagy segítünk az irodai munkákban a meghívók szóróanyagok elkészítésében” - Önkormányzat, Polgár.

### III.6. A beruházások

Az önkormányzatoknak csak igen csekély hányada (11 százalék) tervez közös beruházást valamelyik civil szervezettel<sup>32</sup>. A döntően szociális vagy

intézményfejlesztésre vonatkozó beruházásban résztvevő civil szervezetek mindegyike az adott önkormányzat településéhez kapcsolódik, többségükben szociális-érdekvédelmi vagy kulturális profillal jellemezhető.

32. tábla

Terveznek-e valamelyik helyi civil szervezettel közös beruházást?

(százalékban)

Igen, több szervezettel	9
Igen, egy szervezettel	2
Nem terveznek	89

33. tábla

A közös beruházás civil szervezet partnere

(azok körében, akik terveznek közös pályázatot, százalékban)

Helyi szervezet	100
Országos szervezet	0

34. tábla

A közös beruházás civil szervezet partnere

(azok körében, akik terveznek közös pályázatot, százalékban)

Civil szervezet-szociális, érdekvédelmi	50
Civil szervezet-kulturális	33
Civil szervezet-közhasznú	17
Civil szervezet- önkormányzat segítése	0
Civil szervezet- foglalkoztatás	0
Civil szervezet - oktatási szervezet	0



35. tábla

A közös beruházás tartalma

(azok körében, akik terveznek közös pályázatot, százalékban)

Szociális beruházások	33
Intézménységfejlesztés	33
Egyéb beruházás	33

Az interjúk alapján, a civil szervezetekkel együtt tervezett önkormányzati beruházási tervek kizárólag ingatlanok felújítására és/vagy vásárlására vonatkoznak:

- „Felszerelésre, épületek felújítására kell nemsokára költenünk, jobb és könnyebb lenne ha egy civil szervezettel közrefogva tudnánk a beruházásokat véghezvinni, idősek otthonát is szeretnénk építeni” - Önkormányzat, Bocskai kert.
- „-Terveznek valamelyik helyi civil szervezettel közös beruházást vagy fejlesztést? -Ez a beruházás lenne például ez a teleház építése is, de ezt nem közösen tervezzük, más egyelőre nincsen amit mostanában akarunk” - Önkormányzat, Folyás.
- „Közös beruházást fejlesztést szoktak -e? - Nem volt rá példa, de tervezzük. Szeretne egy civilházat valahol vásárolni, az önkormányzat...Van egy olyan terv, hogy az önkormányzat vásárol egy épületet, megveszi, de nem kívánja felújítani, hanem olyan civilszervezeteknek átadná üzemeltetésre, amelyek vállalnák ezt pályázati és egyéb úton. Felújítják és belakják. Tehát terv van” - Önkormányzat, Debrecen.

A konkrét tervekkel nem rendelkező önkormányzatok sem zárják ki a közös beruházás lehetőségét, de a források, illetve a pályázatok tekintetében

inkább pesszimisták:

- „Terveznek valamelyik helyi civil szervezettel közös beruházást vagy fejlesztést? -Most éppen nem, de ha lesz olyan lehetőség pályázat ahol lehet akkor persze megpróbáljuk” - Önkormányzat, Polgár.
- „Hát egyelőre ez nincsen tervbe véve.... Hát... őszintén szólva, ott a SZHKA-nál most kicsit ingoványos a helyzet, mert ők... tehát az egyik alapító szándékairól nem tudunk mi most biztosat, hogy megszünteti-e, vagy nem, mert egy kicsit megromlott a viszony közte, meg az önkormányzat között, ez az igazság. A másik alapító viszont fenn szeretné tartani, tehát működni fog, csak így közös beruházásokat tervezni, nem merjük fölállalni. A Horgászegyesületnek, meg a Polgárőrségnek az a szükséges infrastruktúrája egyelőre megvan. Éppen egy éve, vagy két éve nyújtott segítséget az önkormányzat autóbekészítéshez, tehát egyelőre nincsen napirenden olyan, ami... A Teleházban működnek a számítógépek, nem a legújabb típus, de egész elfogadható, tehát amire használja a település, arra megfelelő. De ott főleg az a gond, hogy egy ilyen bizonytalan helyzetben nem érdemes” - Önkormányzat, Hencida.

### III.7. A pályázatok

Az önkormányzatok kétharmada (76 százalék) nem tervez közös pályázatot civil szervezettel<sup>33</sup>. Az ilyen gondolattal foglalkozók túlnyomó többsége (77 százalék) helyi civil partnerben gondolkodik, döntően kulturális, közhasznú vagy oktatási profilú szervezettel együttműködve. A tervezett pályázatok elsősorban szociális beruházásokra, illetve intézményfejlesztésre vonatkoznak.

Az önkormányzatok egyharmada átlagosan két alkalommal pályázott valamelyik civil szervezettel. Leginkább a megyei jogú és a nagyobb városok

önkormányzataira jellemző – egyúttal a civil referens szerepét is jelző - közös pályázatok leggyakoribb témái a következők: kulturális (52 százalék), ifjúságpolitika (20 százalék), közhasznú foglalkoztatás (20 százalék), szociális terület (16 százalék), környezetvédelem (14 százalék) (Szabó, 1998).

36. tábla

Terveznek-e valamelyik helyi civil szervezettel közös pályázatot?

(százalékban)

Igen, több szervezettel	17
Igen, egy szervezettel	7
Nem terveznek	76

37. tábla

A közös pályázat civil szervezet partnere

(azok körében, akik terveznek közös pályázatot, százalékban)

Helyi szervezet	77
Országos szervezet	33

38. tábla

A közös pályázat civil szervezet partnere

(azok körében, akik terveznek közös pályázatot, százalékban)

Civil szervezet-kulturális	31
Civil szervezet-közhasznú	31
Civil szervezet - oktatási szervezet	23
Civil szervezet- önkormányzat segítése	15
Civil szervezet- foglalkoztatás	15
Civil szervezet-szociális, érdekvédelmi	0

39. tábla

A közös pályázat tartalma

(azok körében, akik terveznek közös pályázatot, százalékban)

Szociális beruházások	33
Intézménységfejlesztés	33
Egyéb beruházás	34

Az önkormányzatok képviselőivel készített interjúk arra utalnak, hogy van szándék közös pályázatra, de a konkrét megvalósulás az előre nem tervezhető pályázati kiírások függvénye.

- „- És közös pályázatot terveznek valamilyen civil szervezettel a közel jövőben?- Hát attól függ, miket írnak ki, mindig arra pályázunk, amiket kiírnak. Mit így sikerül Interneten levenni, hozzájutunk, megismerjük, és akkor azt mondjuk, hogy akkor esetleg nyer a civil szervezet. Ha ajánlása az a civil szervezetnek, hogy mi ajánljuk, hogy pályázzon, és az önkormányzat adja az ajánlását, hogy pályázzon, hogy háttér, ott van neki, segít neki, a feladat megnyerésében. K. B: Most nincsen tervbe véve semmi? Sz. S: Hát az szerintem most nincsen. De lehet, hogy van. Most nem tudom, mert mindig van begyűjtés, és mindig kell hozzá valamilyen szervezetnek az ajánlása, maximálisan egymást mi ebben segítjük. Tehát az azért jött létre, hogy az adott feladat egymást segítsük, vagy együttműködünk...” - Önkormányzat, Zsáka.
- „- Terveznek-e valamilyen közös pályázatot a helyi civil szervezetekkel? - Hát, az az igazság, hogy ez annyira tudatosan azért nem működik, mert nem tervezésen vagy előzetes célkijelölésen alapulnak, hanem mindig a lehetőségeket igyekezzük megragadni; tehát ha adódna ilyen pályázat, akkor azt hiszem, hogy egész jók így a kapcsolatok, hogy akkor közösen pályáznánk. Ez aránylag ritka, sőt, az utóbbi időből nem is nagyon



*tudok ilyenről, hogy úgy megkerestek volna bennünket, hogy valami az ő feladatukkal, tevékenységükbe illő pályázat lett volna, ahol közösen, mint önkormányzat is részt vehettünk volna.- Ha lenne ilyen lehetőség, akkor mire pályáznának? - Hát... tehát... úgymond nem vagyunk semmi jónak az elrontói, tehát eszközbeszerzéstől kezdve, vagy bármi olyan tevékenység, rendezvény lenne, akkor szívesen készítenénk pályázatot együtt” - Önkormányzat, Hencida.*

Két esetben csupán a civil szervezeteknek nyújtott segítséggel azonosították a közös pályázást:

- *„Terveznek valamelyik helyi civil szervezettel közös pályázatot? -Most lesz esedékes a köztársaság tér rehabilitációja, az új tervek elbírálásánál a civil szervezetek véleményét is figyelembe vettük” - Önkormányzat, Hajdúnánás.*
- *„Terveznek e valamelyik civil szervezettel közös pályázatot? Azt tudom, hogy az alapítvány pályázott és abban olyan segítséget kapnak az önkormányzattól, hogy akár a gépeket, vagy az internetet itt használják a hivatalban, tehát ezeket a segítségeket mind megkapják” - Önkormányzat, Nyírmártonfalva.*

## IV. A közösségi terek

### IV.1. A tevékenységek

A kérdőíves vizsgálat során a közösségi intézmények képviselőinek is több tevékenység megnevezésére volt lehetőségük, melyek között leggyakrabban a művelődésre (61 százalék) és az oktatásra-nevelésre (46 százalék) vonatkozó vá-



laszok fordultak elő, de – a művelődési profilhoz több esetben kapcsolódó– számottevő a rendezvényszervezés válaszok aránya is (25 százalék)<sup>34</sup>.

40. tábla

A közösségi intézmények tevékenységi köre

(említések, százalékban)

Művelődés	61
Oktatás, nevelés	46
Rendezvényszervezés	25
Szociális/egészségügyi érdekképviselés	13
Település/intézménységfejlesztés	13

A közösségi intézmények tevékenység szerint történő csoportosítása azt mutatja, hogy a mintába került intézmények több mint fele (57 százalék) kulturális területen működik, 27 százaléka oktatási-tudományos tevékenységet végez.

41. tábla

A közösségi intézmények tevékenység szerinti csoportosítása

(százalékban)

Kulturális tevékenység	57
Oktatási/tudományos tevékenység	27
Egyéb tevékenység	16

A magnós interjúk során az elsőként megnevezett, leginkább domináns kulturális-művelődési tevékenységekhez kapcsolódva sorolták a közösségi intézmények működésének további jellemzőit:

- „Kulturális tevékenység, elsősorban. De ez már most kiegészült ifjúsági feladatokkal, információs pont működtetésével és, hát közművelődés is, mondhatom” - Teleház, Hajdúbabos.

- *„Háromféle területen működünk. Az első kimondottan a közösségi ház, ennek is a közösségi része, a másik terület a városi könyvtár, a harmadik gyakorlatilag egy közgyűjtemény, egy... mi múzeumnak aposztrofáljuk, de ez egy tulajdonképpeni helytörténeti kiállítás, ahol egy olyan kolleganő dolgozik, aki önszorgalomból, mindenféle juttatás nélkül végzi a munkáját. ... 2002-ben a közösségi ház feladatai nagyban megnövekedtek, ugyanis a főbb feladatok ellátásán kívül a várost érintő összes, és minden féle-fajta rendezvényt átvettek. Korábban ezeket a rendezvényeket az önkormányzat különféle intézményei rendezték, így általános iskola, vagy egy Komádi és régiója fejlődéséért közalapítvány, ők rendezték, illetve az óvoda rendezte ezeket a várost érintő nagy rendezvényeket. Ilyen nagy rendezvények évente általában 5–6 alkalommal vannak, ez attól függ, hogy van-e valami különleges ok arra, hogy ünnepeljünk, mint például az Unió csatlakozás volt ebben az évben. Ezeknek... nyári időszakban ezeknek a rendezvényeknek a szervezése, és lebonyolítás a fő feladatunk. A téli időszakban, illetve az őszi tavaszi időszakban pedig olyan állandó programjaink vannak, amik már évek óta gyakorlatilag működnek. Ezekben a programokban mi érintőlegesen veszünk részt... ...Aztán különféle olyan időszakos, akár vetélkedőkre, akár rendezvényekre, vagy bármi más olyan alkalmasra való felkészülés helyét biztosítjuk, ami igény bejelentődik ide. Ez teljesen alakalomszerű, de mindig van forgalmunk. Tehát állandóan van forgalmunk, mindig úgy jönnek be a házba, hogy leülünk, megbeszéljük most akár a civil szervezetek, akár az alkalmankénti bejelentkezők, csak úgy jövünk be, leülünk, megbeszéljük, hogy mi az, amit a közösségi háztól kérnek. Most ezek a kérések olyanok szoktak lenni, hogy maximálisan tudjuk teljesíteni, és teljesítjük is” - Művelődési Ház, Komádi.*

A közösségi intézmények túlnyomó többségét (82 százalék) rendszeres együttműködés jellemzi valamelyik – gyakorlatilag csak helyben működő – civil szervezettel. Az együttműködések többsége nem csak egy, hanem több

szervezettel van, zömében nem írásban rögzített, ugyanakkor jellemző módon nem egy, hanem több szervezettel.

42. tábla

Van-e az intézménynek rendszeres együttműködése valamelyik civil szervezettel ?

(százalékban)

Igen, több szervezettel- írásban nem rögzített	40
Igen, több szervezettel- írásban rögzített	21
Nincs együttműködés	18
Igen, egy szervezettel- írásban nem rögzített	12
Igen, egy szervezettel- írásban rögzített	9

43. tábla

A rendszeres együttműködésre megnevezett civil szervezetek

(azok körében, akiknek van együttműködése civil szervezettel)

Helyi szervezet	96
Megyei szervezet	4
Regionális szervezet	0
Országos szervezet	0
Nemzetközi szervezet	0

A rendszeres együttműködés elsősorban a civil szervezetek működési feltételeinek biztosítására, illetve kulturális és szabadidős programok közös lebonyolítására vonatkozik.

44. tábla

A rendszeres együttműködés területe

(azok körében, akiknek van együttműködése civil szervezettel)

Kulturális, szabadidős programok	53
Működési feltételek biztosítása	51
Szakmai együttműködés	20
Információ, tanácsadás	13

Az interjúk azt igazolják, hogy az írásos szerződések hiánya nem jelenti a civil kapcsolatok fontosságának lebecsülését. A kapcsolatok olyannyira alapvető feltételei az eredményes munkának, hogy a közművelődési és a civil szervezetek szétválasztásának nincs is értelme. Az írásban rögzített együttműködés nem is igazán fontos, anélkül is folyamatos a kapcsolattartás.

- *„Nézze, azért nehéz, mert tulajdonképpen nem... Ilyenkor szoktak hülyeségeket mondani, hogy ha kell az ördöggel is, nem szó nincs erről, hiszen arról van szó, hogy egyetlen művelődési, közintézmény sem engedheti meg magának, hogy a kapcsolatrendszerét ne fejlessze a lehetőségeinek a maximumáig. ....Tulajdonképpen én azt mondom, hogy ezek a kapcsolatok nem túlságosan szerteágazóak, de nem tudok egyetlen olyan Debrecenben működő, formális, vagy informális szervezetet mondani, nem tudnánk velük együtt dolgozni, én inkább arra vagyok büszke, hogy nem igazán indult nálunk olyan közművelődési folyamat, amelyhez ne sikerült volna partnereket találni. És ha nem is első nekifutásra, akkor is szinte kizárólagosan el lehet mondani, hogy ha nem sikerült rögtön partnert találni, nem azért, mert mi hülyeséget akarunk, vagy lehetetlent kértünk, vagy nem olyan volt a viszony, hogy ezt nem tette volna lehetővé, hanem az, hogy egyszerűen vagy mások voltak az elképzeléseik az adott időszakra vonatkozólag, vagy már benne voltak valami hasonlóban, vagy annyira le voltak terhelve, hogy nem tudtak eleget tenni az invitálásnak. ....Tehát én tulajdon képen itt úgy vélem, hogy az a fajta szétválogatása a dolgoknak, hogy intézmény, meg szervezet, hogy közintézmény, meg civil szervezet, ez végső soron énszerintem egy nagyon erőszakolt valami” - Vasutas Művelődési Ház, Debrecen.*
- *„.... a halmozottan sérült gyerekekkel, a Fehérbot Alapítvánnyal, az Édentől keletre egyesülettel, az Árvák és Özvegyekkel, az Álláskeresőkkal, minden egyes civil szervezettel, igenis van jó együttműködésünk. Tehát anélkül, hogy ezt papírra fektettük volna. Inkább akkor szoktuk,*

*amikor pályázni szeretnének, vagy mi szeretnénk és kell, hogy a civilszféra is segítsen minket. Értem. Ez elsősorban akkor van papíron, egyébként minden olyan civil szervezettel aki nem csak papíron működik. A településen mindenkivel kapcsolatunk van” - Görög Demeter Művelődési Ház, Hajdúdorog.*

A kérdőíves felvétel eredményeihez hasonlóan, abban az esetben ha a közösségi intézménynek van írásban rögzített együttműködése, akkor azt több helyi civil szervezettel kötötték.

- *„Rendszeres együttműködésünk van a Kárpátia 2000 Kulturális Egyesülettel ők inkább kisebbségi csoportokkal foglalkoznak ilyen szabadidős elfoglaltság táborok ilyesmi szerveznek, velük van együttműködési megállapodásunk meg az önkormányzattal de hát nincs is több igazából. Van még a Sárándi Úttartó Gazdák Egyesülete. Hát a Kárpátia 2000-el elég szoros, mi nyújtunk neki infrastruktúrát is tehát ő nem nagyon van ellátva ilyesmivel hogy számítógép irodatechnika úgyhogy nálunk szokta csinálni az ügyintézés ilyesmit legtöbbször. Meg közös programunk is volt már, az is egy nyári tábor volt, ... a mi telephelyünkön egy ilyen napközis csoportot működtetett ez az egyesület ilyen hátrányos helyzetű gyerekek számára, akik úgymond kimaradtak a napköziből” - Teleház, Sáránd.*
- *„Igen, tehát folyamatos kapcsolatban állunk, illetve együttműködünk a Más Mozaikosokkal, aztán a Rés Egyesülettel ....aztán szervezetek közül az Egyetemnek a szolgáltató irodájával, a Pont Irodával...az egyetemnek a civilszervezeteivel, együttműködünk a Megyei Munkaügyi Központtal, illetve aláírt együttműködésünk van az Észak – Alföldi Regionális Ifjúsági Szolgáltató Irodával is. De, hogyha olyan szakmai program van, akkor, mivel, hogy mi általánosságban próbálunk segíteni a fiataloknak, akkor, hogyha előkerül egy probléma, akkor, tehát tulajdonképpen, aki szakember, tehát bármelyik szer-*

*vezettel együttműködünk, ha úgy hozza... - Ez akkor alkalomszerű? - Igen ez esetfüggő” - Mezon Ifjúsági Információs és Tanácsadó Iroda, Debrecen.*

- *„... a néptánc együttes, de erről is nagyon szívesen tudok egy fénymásol kiadványt adni, mert a 100 éves kiadványunkban róluk is van szó bőven.... A művelődési intézmény kötelezettsége az, a szerződés szerint, hogy a próbákra, illetve az előadásokra biztosítsa az objektív feltételeket a csoportnak; a csoportnak viszont az a kötelezettsége, hogy az intézmény igényei szerint rendelkezésre álljon műsorral, műsorokkal, akkor, amikor nekünk szükségünk van erre, és befizessék a havi tagdíjukat... Önálló civil szervezeteke ugyan, mondjuk a Magyar Éremgyűjtők Szervezete felé, de ugyanúgy működnek, mint bármelyik saját csoportunk, és ez a városi bélyegkörre ugyanúgy vonatkozik. Tehát semmiben nem különböztetjük meg őket egy saját alapítású művészeti csoporttól, vagy szakkörrel. Ugyan azok a jogosítványok, és ugyan azok a kötelezettségek. Amikor összefüvetelük van, mi biztosítjuk számukra a szakmai munka feltételét, ők meg befizetik az éves, vagy havi tagdíjukat, attól függ, hogy a megállapodásban mi szerepel, és ez tulajdonképpen egy lehetőség nekik, arra, hogy nyugodtan dolgozhassanak, és szépen, mi pedig úgy kezeljük őket természetes módon, mintha saját csoportunk lenne” - Vasutas Művelődési Ház, Debrecen.*

## IV.2. A támogatások

A közösségi intézmények leginkább Internet kapcsolat, fénymásolási és fax lehetőségek biztosításával (58-70 százalék) segítik a civil szervezetek munkáját, de az asztali számítógép használatának említése is jelentős arányban fordult elő (66 százalék). A hangtechnika és szakmai kiadványok szintén gyakran (58-58 százalék) szerepeltek a válaszokban, míg a viszony-

lag drága technika (hordozható számítógép, projektor, fénytechnika) megnevezése csak ritkán volt olvasható.

45. tábla

A helyi civil szervezetek munkájának infrastrukturális-irodai segítése

(említések, százalékban)

Internet kapcsolat	70
Fénymásoló	70
Számítógép - PC	66
Fax	58
Szakmai kiadványok (pl. pályázati lehetőségek)	58
Hangtechnika- hangosítás	54
Írásvetítő	37
Ingatlan- iroda	36
Ingatlan- nem iroda	34
Fénytechnika	18
Számítógép – laptop/notebook	13
Projektor	12

A közösségi intézmények képviselőivel készített interjúk egyik csoportjában csak ingatlan és /vagy irodai eszközök biztosításával segítik a civil szervezeteket:

- „Itt a művelődési házban a nagytermet azt tudjuk biztosítani bármikor, akinek szüksége van rá. A könyvtárat is kisebb megbeszélésekre oda szoktuk adni. Más lehetőség itt nincs. Itt a teleházban pedig a számítógépeket, fénymásolót, faxolót, internetet. – A teleházat is nyugodtan használhatják? - Igen, mint bárki. - Terembérletet, ilyesmit nem fizetnek? - Nem, ezt általában úgy szoktuk megbeszélni, nem



*szoktunk érte kérni.... Mikor a segítségünket kérik, akkor segítünk, ... most ezt a baba – mama klubot, a maga szakállára és jönnek itt a kismamák és a picibabák, azért is vannak ide bekapva. Akik most is itt voltak. Hetente kétszer – háromszor eljönnek. Beülünk a könyvtárba, beülünk a nagyterembe, beszélgetünk egy jót, ha van idő rá. Vannak a fiatalok ők is szerettek volna egy klubot nyitni, szombatonként, délutánonként. Mondtam, hogy a nagyterem bármikor a rendelkezésükre áll” - Művelődési Ház, Újtikos.*

- „Elsősorban a helyszín biztosítása az amit fel tud vállalni, ez a Sillye Gábor művelődési központ, az alapító okiratában is benne van, a tevékenységi körében. Térítésmentesen, vagy minimális térítési díj ellenében. Legtöbbször ez helyszínt jelent, ha technikai eszközről van szó, ez is legtöbbször megoldható. Hang, fény telefon, akár pályázatírási segítség, akármi. .... Az együttműködésről annyit, hogy vannak nagy hagyománnyal rendelkező klubok, körök. Ezek nagy része még nem érte el az egyesületi szintet. Két éve van, a böszörményi művelődési házban közösségfejlesztés, ami kifejezetten azt a célt szolgálja, vagy elsők között azt a célt szolgálja, hogy részben intézményesüljenek ezek a klubok, körök. Ez nem egy rövidtávú sikertörténet” - Sillye Gábor Művelődési Ház, Hajdúböszörmény.
- „Ha valamilyen civil szerveződési forma jelzi igényét mi támogatjuk és termet biztosítunk számukra. Más eszközökkel egyelőre nem tudjuk támogatni a civil szervezeteket, esetleg még ha szükség van rá akkor az intézmény berendezéseit, irodaeszközeit használhatják térítésmentesen” - Ady Endre Művelődési Központ és Könyvtár, Polgár.

A másik csoportra az a jellemző, hogy nem csak infrastrukturális, hanem más típusú (szervezés, szakértői segítség, információk) támogatást is megneveztek:

- „Elsősorban helyet biztosítunk a számukra, de valamilyen szinten a program szervezésben is részt veszünk. Nyilván attól függően, hogy mennyire igénylik a mi segítségünket. Kapcsolathálójukat is használják? Igen, na most azokkal a civil szervezetekkel, amelyek az intézmény tevékenységével kapcsolatban állnak. Ezek elsősorban amatőr műkedvelő csoportok. Más eszközbeli dolgokkal, fénytechnika, hangtechnika, ilyesmi? Természetesen. Mivel itt élnek a mindennapjaikat, itt folytatják a tevékenységüket az intézmény eszközeit teljes mértékben használhatják” - Művelődési Ház, Hajdúnánás.
- „A helyi civil szervezetek leginkább úgy veszik igénybe az intézményt, hogy ...ugye a legtöbbször gondot okoz, hogy nincs hely, ahol összejöjjenek. Terem... Teremgonddal, technikai eszközökkel, és egyéb olyan eszközeinkkel, kapcsolatrendszerünkkel, ami a mi intézményünknek megvan és nekik nem. Elsősorban ezekkel az eszközökkel tudjuk segíteni. Fénytechnikák, hangtechnika, fénymásolás is. Vagy hogyha bármilyen színházba szeretnének menni, de nem tudják hogy kellene, merre kellene. Tehát minden olyan ismeretséget és információt, ami nekünk van, azt átadjuk nekik. Szervezésben...? Így van, szervezésben is, persze” - Görög Demeter Művelődési Ház, Hajdúdorog.
- „Vannak technikai eszközeink mindenképpen, a teleházat ezért hoztuk létre, hogy legyenek eszközeink, ez már az volt...itt öt darab számítógép, a legkorszerűbbek, más minden van, amire gondolni lehet egy teleházban, meg hát folyamatosan pályázatok segítségével mindent próbálunk beszerezni. Fontosnak tartom ezek mellett, azt, amit tőlünk, mint szakemberektől kapnak. Szociálpedagógusok, és szociális területen végzett szakemberek vagyunk, úgyhogy ilyen címen is nagyon sokat tudunk egy-egy csoportnak segíteni. - Helyiségekkel, termekkel tudják-e segíteni ezeket a csoportokat? - Igen, több kisebb helyisége is van a szervezetnek, de az önkormányzattal olyan jó a kapcsolatunk...persze a szervezetet

*használják arra, hogy közreműködjünk, hogy a művelődési házat használhassák, az iskolát. Ezeket mindig elintézzük nekik. - Az önöké ebben a közvetítő szerep? - Így van” - Teleház, Hajdúbabos.*

### IV.3. A beruházások

A közösségi intézmények túlnyomó többsége (81 százalék) nem tervez olyan beruházást, amelyben valamilyen civil partner is részt venne<sup>35</sup>. A túlnyomórészt helyi civil szervezetekkel tervezett beruházások jelentős része intézményfejlesztésre vonatkozik.

46. tábla

Terveznek-e valamilyen civil szervezettel közös beruházást?

(százalékban)

Igen, egy szervezettel	10
Igen, több szervezettel	3
Nem	81

47. tábla

A közös beruházásra megnevezett civil szervezetek

(azok körében, akik terveznek közös beruházást civil szervezettel)

Helyi szervezet	89
Megyei szervezet	11
Regionális szervezet	0
Országos szervezet	0
Nemzetközi szervezet	0

48. tábla

A tervezett közös beruházás jellege-tartalma

(azok körében, akik terveznek közös pályázatot civil szervezettel)

Szociális beruházás	11
Intézményfejlesztés	44
Egyéb fejlesztés	33

A kérdőíves kutatási eredményekhez hasonlóan, a közösségi intézmények képviselőinek túlnyomó többsége nem tervez közös beruházást. Az interjúk során beruházásokat akadályozó indokok között a saját forrás hiánya, a tulajdonjogból eredő leltározási problémák, az önkormányzattól vagy más tulajdonostól való függés említése fordult elő.

- „- Beruházást, fejlesztést terveznek-e közösen valamilyen civil szervezettel? - Nem...Ennek az anyagi vonzata az olyan nagy volumenű lenne, hogy ilyenekre még nem tudunk gondolni. Bár igényünk lenne. - Mi a legfőbb probléma? - Az önrésszel mindig gond van, hogy honnan teremtsük elő, saját forrásaink nincsenek, csak a pályázatok, és azok nem adnak lehetőséget, csak önrésszel. Az önkormányzatok meg olyan gyengén állnak a településeken, hogy nem igazán segítenek ebben” - Teleház, Hajdúbagos.
- „-Közös beruházást vagy fejlesztést terveztek-e valamilyen civil szervezettel? - Nem, az önkormányzati intézmények ilyen szempontból nagyon hülye helyzetben vannak, ugyanis ha közös beruházást vagy fejlesztést csinálnak azt valahova be kell leltározni. És akkor ilyenkor nagyon nehéz meghatározható, hogy az a dolog az hova legyen leltározva. Itt nálunk legalábbis eddig még nem volt példa hogy közös beruházás legyen, olyan példa van, hogy az itt működő valamilyen szervezet valamilyen eszközt beszerez és akkor azt az intézmény is szokta használni tehát van ilyen de ez nincs papíron lefektetve viszont



*létezik ez a dolog. Ez fordítva is működik, tehát az intézmény gépparkját és eszközparkját a szervezetek ha kérik akkor igénybe lehet venni. Általában bárki bejön az utcáról például van egy baráti közösség a lakótelepen és van elképzelésük hogy milyen programot szeretnének megcsinálni és ha ezt az intézmény is jónak tartja akkor ad ehhez segítséget, helyet, teremhasználatot, eszközhasználatot esetleg szakmai segítséget. Tehát ez egy nagyon fontos dolog hogy az intézmény és a civilek jól együttműködjenek” - Újkerti Közösségi Ház, Debrecen.*

- *„-Közös beruházást vagy fejlesztést terveznek?- Hát ezek minimálisan jellemzőek. Itt a beruházás a fenntartó és a művelődési ház közötti egyezkedésekből, illetve pályázatokból sül ki. Alapítványokkal minimális történet. Itt az irodák berendezésén, kifestésén és néhány technikai eszközön kívül itt más beruházásokon nincsen szó. Tehát ez vagy az övé, vagy közösbe megy, lelakás a bérleti díjba, abszolút egyszerű bartell történetek vannak. Néhány százezres nagyságrendben, ezek nem nagy tételek” - Sillye Gábor Művelődési Ház, Hajdúböszörmény.*
- *„- Terveznek valamilyen beruházást közösen valamilyen civil szervezettel? - Ez egy jó kérdés, terveznénk, de nem lehet, gépkocsira nincs pénzünk, az épület pedig nem a mi tulajdonunk, tehát még revitalizációs pályázaton sem tudunk részt venni, mert mi itt bérlők vagyunk, ez a MÁV Rt. tulajdona idáig a plafonig bezárólag” - Vasutas Művelődési Ház, Debrecen.*

#### IV.4. A pályázatok

A közösségi intézmények közel kétharmada (61 százalék) nem tervez közös pályázatot civil szervezettel<sup>36</sup>. A leginkább eszközök beszerzésére vonatkozó pályázatokra a megnevezett civil szervezetek között gyakorlatilag csak helyi szervezetek vannak.

49. tábla

Terveznek-e valamelyik civil szervezettel közös pályázatot? (százalékban)

Igen, több szervezettel	18
Igen, egy szervezettel	21
Nem	61

50. tábla

A közös pályázatra megnevezett civil szervezetek

(azok körében, akik terveznek közös pályázatot civil szervezettel)

Helyi szervezet	92
Megyei szervezet	4
Regionális szervezet	0
Országos szervezet	4
Nemzetközi szervezet	0

51. tábla

A tervezett közös pályázat jellege-tartalma

(azok körében, akik terveznek közös pályázatot civil szervezettel)

Szociális	8
Eszközökre	35
Kulturális, szabadidős programok	27
Szakmai, oktatási, nevelés, tanácsadás	27

A közös pályázatokat tekintve, a közösségi intézményeket három csoportba sorolhatjuk az interjúk alapján. Az első csoport jellemzője, hogy korábban sem volt, de a jövőben sem terveznek közös pályázatot civil szervezetekkel:

- „- Pályázni szoktak közösen? - Nem volt még erre példa, hogy közösen pályáztunk volna. - Tervben sem szerepel? - Pillanatnyilag nem. - Ennek

*önök részéről van akadály, vagy...? - Nem merült igény fel rá. Mi hajlandók vagyunk felvállalni ilyesmit is. - Közös beruházást terveznek-e? - Nem” - Könyvtár és Művelődési Ház, Létavértes.*

- *„Pályáznánk, ha lenne rá esély, nem pályáztunk, nem is igazán volt rá esély, olyan pályázati kiírást nem...nekik korlátozott nagyon. Inkább a polgármesteri hivataltól szoktak kérni. ...Közös beruházást, fejlesztést terveznek? - Nem” - Művelődési Ház, Újtikos.*

A második csoportba sorolt közösségi intézmények korábban nem pályáztak, de a jövőben nem zárják ki a civilekkel közös pályázatot. Az együttműködést fontosnak tartják, de a pályázati kiírások nem megfelelőek, mivel vagy csak az intézményt, vagy csak a civil szervezetet preferálják. További gond, hogy a működési jellegű támogatásra vonatkozó, civileknek kiírt pályázatok nem megfelelőek a közösségi intézményeknek.

- *„Terveztek valamelyik civil szervezettel közös pályázatot? -Hát eddig még nem emlékszem olyanra hogy az intézmény valamelyik civil szervezettel közösen pályázott volna. Általában úgy szokott lenni hogy a pályázat jellegétől függően vagy az intézmény vagy az egyesület pályázik ha az optimálisabb a feltételeknek. Nagyon sok esetben a civil szervezetek pályáznak mert az intézmények kedvezőtlenebb elbírálásban részesülnek. ... itt egy oda-vissza alapon egy kölcsönös, nagyon jó segítségnyújtási lehetőség van én nagyon fontosnak tartom hogy az intézmények és az egyesületek jól együttműködjenek, szerencsés helyzetbe kerül az intézmény is ha egy jól működő civil szervezetet befogad” - Újkerti Községi Ház, Debrecen.*
- *„Terveztek közös pályázatot valamelyikükkel?... Közös pályázatot nem tudunk tervezni, a pályázati kiírások most évekre visszamenőleg, én megnéztem, a pályázati kiírások évekre visszamenőleg olyanok, hogy nem tudunk közösen pályázni. Amiben szoktunk segíteni, hogyha nekik van*



*pályázati kiírásuk, mi azt átfutjuk, tehát mindenféle képen, nem csak nekik egyébként, hanem az összes civil szervezetnek, óvodáknak, iskoláknak, mi le szoktuk tölteni a pályázati anyagot, tehát felhívjuk rá a figyelmüket, odaadjuk, és felajánljuk a segítségünket. Volt olyan civil szervezet, kettő is, akiknek mi írtuk a pályázatot. Nem volt olyan borzasztó nehéz, elsősorban működési jellegű kiadásokra pályázott be, egyelőre nem tudott másra. Tehát ahhoz, hogy működni tudjon akár egy civil szervezet, ahhoz kökeményen pályázni kell. És ezekben viszont szoktunk. Tehát a tényleges lebonyolítását a pályázatnak azt viszont mi csináljuk. - És akkor egyetlen civil szervezettel sem tervezték közös pályázatot? - Tervezünk, de nincs,... Tehát a kiírások olyanok, hogy nem. .... Kimondottan civil szervezetnek történik egy kiírás. Na most ezeknek a civil szervezeteknek történő kiírás elsősorban működési jellegű kiadások. Tehát telefon számlára, számírógépre, erre, arra, amarra, na most a mi kiírásaink, tehát a közösségi tereknek történő kiírások illetve a polgármesteri hivataloknak közművelődést ösztönző kiírások azok pedig olyan kiírások, amikben labdába nem tud rúgni egy civil szervezet” - Művelődési Háza, Komádi.*

A harmadik csoportba sorolható közösségi intézmények korábban is pályáztak és a jövőben is terveznek.

- „- Közösben terveznek – e pályázatot, vagy volt már közös pályázatuk más szervezetekkel? - Persze nagyon sok esetben bevonjuk őket, de nagyon sok esetben előfordult, hogy nekik volt ötletük, és ahhoz keressük meg a pályázati lehetőséget...Például most az ifjúsági csoporttal pályáztunk közösben, a Regionális Ifjúsági tanácstól, egy ilyen...csoportfejlesztő tréningre. Ez az ő igényük lapján indult, megpályáztuk és sikerült” - Teleház, Hajdúbagosa.
- „Volt már közös pályázatunk, a Halmozottan sérült gyerekekkel és a Fehérbot Alapítvánnyal is. Sajnos sikertelen volt. De persze, attól függ,

*hogy mi a kiírás. Mert, hogyha a kiírásban mi látunk fantáziát és az találkozik a mi általunk elképzelt projekttel, akkor az természetes, hogy összefogunk. Ez ugyanúgy van a Keresztény Ifjúság Egyesülettel. Tehát, ha olyan van, ami építés, szépítés, jobbra teszi itt az emberi életet, akkor minden további nélkül igen. És tervezzük is, tehát ez mindig felszínen van” - Görög Demeter Művelődési Ház, Hajdúdorog.*

- „- Konkrétan kikkel pályáztak együtt? - Na, most ez a sorozat fel van osztva hármunk között, mert kiderült, hogy sokan vannak itt. Ami kifejezetten hozzám tartozik, az a zenész csapat a Big Band, a fúvószenekar. Velük két éve dolgozom együtt és velük eddig minden évben sikerült egy nemzetközi Big band fesztivált szervezni, rendezni. A fesztivál költségvetése 5 millió forint körül van, aminek száz százalékát pályázati forrásból teremtjük elő. Tehát az önkormányzat itt csak jelképes résztvevője ennek a történetnek. Aztán a főző néni és a nátaénekesek...szintén két éve, két éve dolgozunk együtt, azóta megrendezésre kerül a nemzetközi magyar nátaéneklési verseny. Szintén közös pályázat, az országos és a megyei fórumokhoz is. Hát nem sok sikerrel, de azért dolgozunk raja rendszeresen. Aztán a Kertbarát-körnek is készülnek pályázatok. Illetve egy csomó más pályázat is készül, elfelejtettem, hogy a Kábítószerügy – egyeztető Fórum egy egészen más műfaj, ez nem kultúra, szociális szolgáltatás. Kábítószerügy – egyeztető Fórum szintén nagyon sikeresen pályáz, nekik is itt van a székhelyük. Két éve komolyan dolgozunk. Aztán vannak olyan pályázatok is amik az önkormányzaton keresztül készülnek. Akkor még nem esett szó a fürdőkertben az ifjúsági szabadidőközpontról, ami egy külön ügy. Ott egyrészt van a Hadíju dú klub, ami egy abszolút önálló ifjúsági civil szervezet, akik a kotta fesztivált rendezik. Ez az éves nagyrendezvényük. Hát ez egy külön történet, meg kell találni azt az embert, aki ezzel foglalkozik, a fürdőkertbe, mert ott foglalkoztató nyári tábor, táboroztatás, külföldi diákcseré stb, ez egy egészen más szegmense a történetnek. Ugye ott a szállás, programok stb ezt ők szervezik” - Sillye Gábor Művelődési Ház, Hajdúbozsórmény.



## Irodalom

- **BULLAIN Nilda – SIMON Ildikó** (1997) Nonprofit szervezetek állami finanszírozásának ismérvei a gyakorlata Magyarországon In: Balogh E.-Bullain N.-Simon I. (szerk.) Egymás jobb megértése felé: Tanulmányok az állam, az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek viszonyáról Magyarországon. Budapest, A civil társadalom fejlődéséért Alapítvány.
- **CSEGÉNY Péter, KÁKAI László** (szerk.) 2000. Köztes helyzet? A civil szervezetek és az önkormányzatok kapcsolatában. Miniszterelnöki Hivatal, Budapest.
- **HARSÁNYI László - MÉSZÁROS Geyza - NÁRAI Erzsébet – SEBES István** (2000) Városi nonprofit szervezetek és az önkormányzatok. In: Csegény P.- Kákai L. (szerk.) Köztes helyzet? A civil szervezetek és az önkormányzatok kapcsolatában. Budapest, Miniszterelnöki Hivatal Civil Kapcsolatok Főosztálya.
- **LÉVAI Katalin** (1997) Az önkormányzatok és a nonprofit szektor közötti együttműködésről. In: Balogh E.- Bullain N.-Simon I. (szerk.) Egymás jobb megértése felé: Tanulmányok az állam, az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek viszonyáról Magyarországon. Budapest, A civil társadalom fejlődéséért Alapítvány.
- **PAPP Anita-HAMVAS László-TÓTH Gabriella-ÜVEGES Tamás** (szerk.) 2004. Civilizáció Plusz. A Hajdú-Bihar megyei civil szervezetek adatbankja. Hajdú-Bihar Megyei Civil Szolgáltató Központ, Debrecen.
- **SEBESTYÉN István** (2004) Civil dilemmák, civil kételyek a civil szervezetek (köz)életében Civil szemle, 1. szám.
- **SZABÓ István** (2000) A települési önkormányzatok és a civil szervezetek kapcsolatrendszere. In: Csegény P.- Kákai L. (szerk.) Köztes helyzet? A civil szervezetek és az önkormányzatok kapcsolatában. Budapest, Miniszterelnöki Hivatal Civil Kapcsolatok Főosztálya.
- **SZÉMAN Zsuzsa** (1996) A mélyinterjúk tapasztalatai. Esély, 4. szám.
- **SZÉMAN Zsuzsa** (1997) Az önkormányzatok és a civil szféra kapcsolata 1993-1995

között. In: Balogh E.- Bullain N.-Simon I. (szerk.) Egymás jobb megértése felé: Tanulmányok az állam, az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek viszonyáról Magyarországon. Budapest, A civil társadalom fejlődéséért Alapítvány.

- ZÁM Mária (1994) A helyi közösség és a nonprofit szektor Magyarországon. Szociális munka, 2. szám.



# FÜGGELÉK

## A kérdőíves kutatás résztvevői:

### 1. Civil szervezetek:

**ÁLMOSSD**– Cigány Kisebbségi Önkormányzat;

**BAKONSZEG**– Bakonszegért Egyesület; Bakonszegi Nyugdíjas Klub;

**BALMAZÚJVÁROS**– Az iskoláért, a testnevelésért, az angol, német nyelvoktatásért Alapítvány; Balmazújvárosi Gép- és Gazdaságsegítő Egyesület; Polgárőrség; Környezetért Alapítvány; Hortobágy Természetvédelmi Egyesület; Sellő Horgászegyesület; Női Kézilabda Klub; Gyermekfogászatért Alapítvány; Munkanélküliek és Álláskeresők Egyesülete; Balmazújvárosi Bimbó-közi Óvodáért Alapítvány; Veres Péter Gimnázium Talentum Alapítvány; Balmazújvárosi Hátrányos helyzetűek Esélyteremtő Egyesülete; Balmazújvárosi Környezetvédelmi Csoport; Rákóczi Olvasó népkör; Németfalusi Óvodáért Alapítvány; Szeguletkő Alapítvány; Kossuth Lajos Általános Iskola tanulóiért Alapítvány;

**BÁRÁND**– Bárándért Egyesület; Csillagvirág-2001 Alapítvány; Nyugdíjas Női Klub; Vasutasok Szakszervezete, Nyugdíjasok alapszervezete; Nyugdíjas Férfi klub; Rákosi Irén Alapítvány; Báránd Községi Sportegyesület; Önkéntes Tűzoltó Egyesület; Bárándért Egyesület; Bárándi Női Kar Egyesület; Mozgáskorlátozottak Egyesülete;

**BEDŐ**– Bedői Román Kulturális Egyesület; Bedői Ifjúsági Szabadidős Egyesület; Bedői Román Kulturális Egyesület;

**BERETTYÓÚJFALU**– Mentálhigiénés Egyesület; Berettyóújfalui Bűnmegelőzési Alapítvány; Bihari Népművészeti Egyesület; Bihar Közösségéért Alapítvány;



Parola Közhasznú Egyesület; Bihari Szabadművelődési és Népfőiskolai Egyesület;

**BIHARKERESZTES**– Modellező Klub

**BIHARNAGYBAJOM**– Karafitty Egyesület;

BIHARTORDA- Bihartorda Fejlesztéséért Alapítvány Teleháza; Bihartorda Jövőjéért Alapítvány;

**BOCSKAIKERT**– Bocskaikert Jövőjéért és Felemelkedéséért Alapítvány;

**DEBRECEN**– HBM Sportszövetségek Szövetsége; Reménység Háza Cigánymissziós Alapítvány; Életút Alapítvány; Rés Egyesület; Lungo-Drom; Közéleti Roma nők Kelet-magyarországi Egyesülete; S.O.S Élni szeretnék Közhasznú Alapítvány; Sárrétudvarból Elszármazottak Baráti Köre; Szociális Igazgatási Egyesület; Forrás Lelkisegítők Egyesülete; Látásnélküli Világ Alapítvány; Nagy Sándor telepért Egyesület; Munkanélkülieket Segítő Közhasznú Szervezetek Magyarországi Szövetsége; Esélyegyenlőség Alapítvány; Adyák Alapítvány; Debreceni Nagyerdő Sportkör; Zenei Nevelésért Alapítvány; Vides Magyarországi Csoport; AVP Hungary Közhasznú Egyesület; Látássérültek Észak-Alföldi Regionális Egyesülete; Tehetséges Gyermekekért Alapítvány; Debreceni Gáspár György Kertségi Alapítvány; Életminőség Alapítvány; Valler Táncstúdió; Héra Egyesület; Debreceni Jósza Egyesület; Alapítvány a Vénkerti Iskoláért; Kézműves Alapítvány; Segítőkéz Lelkisegélytelefon; Zöld Zóna Lakossági Egyesület; Jobb Egészségért Egyesület; Debreceni Vasutas Horgászegyesület; Hajdú-Bihar Megyei Gyermekszemgondozási Alapítvány;

**DERECSCKE**– Derecskei Gyermek- és Ifjúsági Önkormányzat; Derecskei Labdarúgó Sportegyesület; Oázis Kulturális- és Szabadidős Egyesület; Derecskei Labdarúgó Sportegyesület; Derecskei József Attila Általános Iskoláért Alapítvány; Derecskei Gyermekjóléti Egyesület; Gyerkőc és Ifjúsági Diáksport Egyesület; Derecskei Városgazdasági Kht; Szólj mi segítünk Alapítvány;

**EGYEK**– Gyermekünkért 2001 Alapítvány; Dávid Király Alapfokú Művészeti és Oktatási Intézmény Alapítvány; Mustang Egyeki Lovas Egyesület; Önkéntes Tűzoltóság; Solyom Vadásztársaság; Petőfi Művelődési Ház Népdalkör;

Polgárórség; Sulitorna Közalapítvány; Tálerum Alapítvány; Balkus Vince Alapítvány;

**ESZTÁR**– Esztár Fejlődéséért Alapítvány;

**HAJDÚBAGOS**– Hajdúbagosi Kulturális és Közösségfejlesztő Egyesület; Erdős-pusztai Kistérségi Humánfejlesztő Egyesület;

**HAJDÚBÖSZÖRMÉNY**– Hajdúböszörményi Cigány Kisebbségi Önkormányzat;

**HAJDÚHADHÁZ**– Észak-Alföldi Településszövetkezet;

**HAJDÚNÁNÁS**– Okkal-Más-Okkal Ifjúsági Egyesület; Liget szépe Természetbarát Egyesület; Hajdúnánási Szellemi Műhely;

**HAJDÚSZOBOSZLÓ**– Természetjárók Közössége; Hőgyes Endre Gimnáziumért Alapítvány; Bambinó Óvodai Közhasznú Alapítvány; Hőforrás úti Óvoda gyermekeiért Alapítvány; Pávai Vajna Ferenc Iskoláért Alapítvány; 3-as számú Iskoláért Alapítvány;

**HAJDÚSZOVÁT**– Önkéntes Tűzoltó Egyesület; Hajdúszovát Jövőjéért Egyesület; Cigány és Etnikai Kisebbségek Érdekvédelmi Egyesület; Hajdúszovát Polgárőr Egyesület;

**HENCIDA**– Szülőföldünk Hencida Közhasznú Egyesület;

**HORTOBÁGY**– Falugondnokság Hortobágy Kht; Hortobágy Jövőjéért Alapítvány; Hortobágyi Templomért Alapítvány; Hortobágyi Horgászegyesület; Hortobágyi Természetvédelmi és Génmegőrző Kht; Madárkórház Alapítvány; Hortobágy Község Polgárőr Szervezete;

**HOSSZÚPÁLYI**– Csontváry Egyesület; Reményteljes Ember Alapítvány; Cigány vezetők szakmai Egyesülete;

**KABA**– Kabai Kulturális és Művészeti Alapítvány;

**KISMARJA**– Kismarja Közösségért Egyesület;

**KONYÁR**– Konyári Pávkör Egyesület; Faluórség;

**KÖRÖRSZEGAPÁTI**– Nyugdíjas Klub;

**LÉTAVERTES**– Hajdú-Bihar Megyei Cigányok Koordinációs Szövetsége

**MEZŐSÁS**– Mezősási Sportegyesület;

**MIKEPÉRC**– Mikepércs Civil Közösségének Feljlesztéséért Közhasznú Egyesület; Mikepércsi Gazdakör;



**MONOSTORPÁLYI**– Polgárőr Egyesület; Gyermekünkért a jövőért Alapítvány;

**NÁDUDVAR**– Cigány Kisebbségi Önkormányzat

**POLGÁR**– ÉKE Egyesület;

**PÜPÖKLADÁNY**– Hajdú-Bihar Megyei Cigányok Érdekszövetsége; Sárréti Népi Együttes Egyesülete; Elhagyott Állatokért Első Sárréti Regionális Állatvédő Egyesület; Szimpátia Alapítvány; Csenki Imre Vegyeskar; Zenei Nevelésért Alapítvány;

**TÉGLÁS**– Mozgáskorlátozottak Helyi Egyesülete; Segíts, hogy segíthessünk Közhasznú Alapítvány; A téglási iskolás gyermekekért Alapítvány

**TISZACSEGE**– Csegei Csengőszó Alapítvány; Vackor Tiszacsegei Óvodai Alapítvány; Református Egyház és Orgona Alapítvány; Együtt az értékekért Egyesület; Tiszacsege Vadásztársaság; Tiszacsege Polgárőr Szövetség; Tiszacsegei Horgászegyesület; Száguldó Varjak Motoros Sportegyesület; Tiszamente Társulás;

**TISZAGYULAHÁZA**– Alapítvány Tiszagyulaházáért;

**TISZACSEGE**– Tiszacsege Ifjúságáért Alapítvány; Tiszacsege Városi Önkéntes Tűzoltó Egyesület.

## 2. Községi intézmények:

**BALMAZÚJVÁROS**– Veres Péter Művelődési Központ; Katica Néptánccsoport; Kulturális Nyugdíjasok Egyesülete; Önkéntes Tűzoltó Egyesület; Magyarország E-pont;

**BÁRÁND**– Bárándi Művelődési Központ; Bárándi Általános Iskola;

**BEDŐ**– Bedői Általános Iskola; Teleház;

**BERETTYÓÚJFALU**– Nadányi Zoltán Művelődési Központ;

**BIHARNAGYBAJOM**– Szűcs Sándor Művelődési Ház;

**BIHARTORDA**– Könyvtár;

**DEBRECEN**– DE Kossuth Gyakorló Gimnázium; Héra Családsegítő Szolgálat;

Ady Endre Gimnázium; Üjkerti Könyvtár; Vasutas Egyetértés Művelődési Ház;  
Mezon Ifjúsági Információs és Tanácsadó Iroda; Debreceni Kábítószerügyi  
Egyeztető Fórum;

**DERECSE**– Derecske Térségi Közművelődési, Könyvtár –Informatikai és Vi-  
dékfejlesztési Kht; Derecskei Információs Teleház; Oázis Ifjúsági Galéria

**EGYEK**- Könyvtár; Petőfi Művelődési Ház;

**ESZTÁR**– Teleház;

**HAJDÚBAGOS**– Sinay Miklós Általános Iskola; Gondozási Központ;

**HAJDÚDOROG**– Görög Demeter Művelődési Ház;

**HAJDÚNÁNÁS**– Móricz Pál Városi Könyvtár; Móricz Pál Városi Művelődési  
Központ; Művelődési Központ és Könyvtár;

**HAJDÚSZOBOSZLÓ**– 3-as számú Általános Iskola; Hőgyes Endre Gimnázium;  
Rákósziréti Óvoda; Hőforrás Úti Óvoda; Zeneiskola; Bocskai István Múzeum

**HAJDÚSZOVÁT**– Könyvtár;

**HAJDÚBAGOS**– Óvoda;

**HENCIDA**– Klubkönyvtár;

**HORTOBÁGY**– Petőfi Sándor Általános Iskola;

**HOSSZÚPÁLYI**– Gondozási Központ; Óvoda; Irinyi József Általános Iskola

**KABA**– Könyvtár; Mácsai Sándor Művelődési Ház;

**KONYÁR**– Óvoda; Általános Iskola; Művelődési Ház;

**KÖRÖSSZAKÁL**– Teleház; Könyvtár;

**NYÍRACSÁD**– Művelődési Ház; Községi Könyvtár;

**POLGÁR**– Ady Endre Művelődési Központ és Könyvtár; Hajdú-Bihar Megyei  
Munkaügyi Központ Kirendeltsége; Városi Önkormányzat Gondozási Központ;

**PÜPÖKLADÁNY**– Karacs Ferenc Gimnázium; Művelődési Központ; Csenkó  
Imre Művészeti Iskola;

**SÁRÁND**– Teleház;

**SZENTPÉTERSZEG**- Faluház és Könyvtár;

**TÉGLÁS**– Városi Könyvtár;

**TISZACSEGE**– Városi Könyvtár; Petőfi Sándor Művelődési Ház;

**ÚJTIKOS**– Művelődési Ház.

## Az interjúalanyok:

### 1.Civil szervezetek:

Oázis Kulturális és Szabadidős Egyesület, Derecske - az egyesület elnöke

Bedői Ifjúsági és Szabadidő Egyesület, Bedő - teleház vezető

Humánus Iskoláért Alapítvány, Bedő- elnök

Debreceni Futball Klub Közhasznú Társadalmi Szervezet, Debrecen- elnök

Életereform Egyesület, Debrecen – titkár

Euroma Egyesületről, Debrecen - elnök

Hajdú You Do Ifjúsági Klub és Egyesület, Hajdúböszörmény - elnökségi tag

Hortobágy Természetvédelmi Egyesület, Balmazújváros-ügyvezető

Derecskeiek Polgári Köre, Derecske- egyesületi elnök

Hajdúbagosi Kulturális és Közösségfejlesztő Egyesület, Hajdúbagos- térségi teleház vezető

Kortársak az Egészséges Fiatalokért Egyesület, Debrecen - vezető

Kuckó Művészanya Kulturális, Debrecen – vezető

Munkanélküliek és Álláskereső Egyesülete, Balmazújváros - egyesületi elnök

Hajdúszovát Jövőjéért Közhasznú Egyesület, Hajdúszovát - egyesületi elnök

Kismarja Közösségéért Egyesület Könyvtár és Teleház, Kismarja - egyesületi elnök

Más Mozaik Kulturális Egyesület, Debrecen - egyesületi elnök

Rés Egyesület, Debrecen - irodavezető

### 2. Közösségi intézmények

Könyvtár és Művelődési Ház, Létavértes – igazgató

Teleház, Mikepércs - vezető

Művelődési Ház,Újtikos – igazgató  
Művelődési Ház,Hajdúnánás – igazgató  
Sillye Gábor Művelődési Központ,Hajdúböszörmény - közösségfejlesztő  
Görög Demeter Művelődési Ház, Hajdúdorog - igazgató  
Ady Endre Művelődési Központ és Könyvtár, Polgár –igazgató  
Teleház, Sáránd – munkatárs  
Újkerti Községi Ház,Debrecen - egységvezető  
Művelődési Ház, Komádi - művelődésszervező  
Vasutas Egyetértés Művelődési Ház, Debrecen - igazgató  
Művelődési Ház,Zsáka – igazgató  
Kortárs Galéria - Koncz Művészeti Galéria Kft - ügyvezető  
Kölcsy Ferenc Művelődési Tanácsadó és Szolgáltató Központ, Debrecen-  
osztályvezető  
Európai Információs Pont, Debrecen - munkatárs  
Mezon Iroda, Debrecen - szakmai koordinátor

### 3. Önkormányzatok:

Bocskai kert,Önkormányzat- jegyző  
Folyás,Önkormányzat- polgármester  
Görbeháza, Önkormányzat- polgármester  
Hajdúnánás, Önkormányzat – alpolgármester  
Hencida, Önkormányzat- jegyző  
Nyírmártonfalva, Önkormányzat - igazgatási előadó  
Kokad, Önkormányzat- polgármester  
Folyás, Önkormányzat- ügyintéző  
Újtikos, Önkormányzat - polgármester  
Polgár, Önkormányzat –polgármester  
Zsáka, Önkormányzat- jegyző  
Debrecen, Önkormányzat - osztályvezető

## 1. tábla

## A természeti értékek ápolása programok végzésének rendszeressége

(százalékban)

Hetente több alkalommal	25
Hetente egy alkalommal	0
Havonta több alkalommal	17
Havonta egy alkalommal	25
Évente több alkalommal	33
Évente egy alkalommal	0
Ritkábban	0

## 2. tábla

## A kulturális-szabadidős programok végzésének rendszeressége

(százalékban)

Hetente több alkalommal	24
Hetente egy alkalommal	11
Havonta több alkalommal	13
Havonta egy alkalommal	5
Évente több alkalommal	34
Évente egy alkalommal	14
Ritkábban	0

## 3. tábla

## Az információs (oktatás-média) programok végzésének rendszeressége

(százalékban)

Hetente több alkalommal	45
Hetente egy alkalommal	12
Havonta több alkalommal	8
Havonta egy alkalommal	8
Évente több alkalommal	18
Évente egy alkalommal	8
Ritkábban	0

## 4. tábla

## A szociális-egészségügyi programok végzésének rendszeressége

(százalékban)

Hetente több alkalommal	50
Hetente egy alkalommal	8
Havonta több alkalommal	4
Havonta egy alkalommal	15
Évente több alkalommal	23
Évente egy alkalommal	0
Ritkábban	0

5. tábla

## A sportprogramok végzésének rendszeressége

(százalékban)

Hetente több alkalommal	32
Hetente egy alkalommal	12
Havonta több alkalommal	8
Havonta egy alkalommal	4
Évente több alkalommal	32
Évente egy alkalommal	12
Ritkábban	0

6. tábla

## A közhasznú programok végzésének rendszeressége

(százalékban)

Hetente több alkalommal	50
Hetente egy alkalommal	0
Havonta több alkalommal	11
Havonta egy alkalommal	11
Évente több alkalommal	22
Évente egy alkalommal	6
Ritkábban	0





7. tábla

## A hagyományörző programok végzésének rendszeressége

(százalékban)

Hetente több alkalommal	0
Hetente egy alkalommal	0
Havonta több alkalommal	11
Havonta egy alkalommal	33
Évente több alkalommal	44
Évente egy alkalommal	11
Ritkábban	0

8. tábla

## A helyi szervezetekkel – kapcsolattartás rendszeressége

(százalékban)

Hetente több alkalommal	57
Hetente egy alkalommal	8
Havonta több alkalommal	14
Havonta egy alkalommal	4
Évente több alkalommal	15
Évente egy alkalommal	2
Ritkábban	1

## 9. tábla

## A megyei szervezetekkel – kapcsolattartás rendszeressége

(százalékban)

Hetente több alkalommal	61
Hetente egy alkalommal	10
Havonta több alkalommal	7
Havonta egy alkalommal	3
Évente több alkalommal	16
Évente egy alkalommal	3
Ritkábban	0

## 10. tábla

## A regionális szervezetekkel – kapcsolattartás rendszeressége

(százalékban)

Hetente több alkalommal	55
Hetente egy alkalommal	0
Havonta több alkalommal	36
Havonta egy alkalommal	0
Évente több alkalommal	9
Évente egy alkalommal	0
Ritkábban	0

11. tábla

Az országos szervezetekkel – kapcsolattartás rendszeressége

(százalékban)

Hetente több alkalommal	51
Hetente egy alkalommal	11
Havonta több alkalommal	13
Havonta egy alkalommal	9
Évente több alkalommal	16
Évente egy alkalommal	0
Ritkábban	0

12. tábla

A nemzetközi szervezetekkel – kapcsolattartás rendszeressége

(százalékban)

Hetente több alkalommal	50
Hetente egy alkalommal	0
Havonta több alkalommal	0
Havonta egy alkalommal	0
Évente több alkalommal	25
Évente egy alkalommal	25
Ritkábban	0

## Interjú részletek

### Civil szervezetek – a célkitűzésekről

„Tehát az iskolában dolgozó, nevelő pedagógusok, vagy éppen pont az aggodó szülők, igényként vetették fel, hogy bizony itt jó lenne, hogyha az iskolás gyermekek számítógép kezelést megtanulnák, mert ha nem akkor hátránnyal fognak indulni a középiskolába’. ....Hát ugye az vetődött föl, hogy ha azt akarjuk, hogy legyen Teleház, ami már ugye akkor ez egy ilyen mozgalom volt, az országban, már akkor százon felül volt. Akkor ahhoz kell egy civil szervezet” - Kismarja Községéért Egyesület Könyvtár és Teleház, Kismarja.

„Nem, rangsorolni nem akarom, mert egyenrangúak, ezért mozaik a neve a szervezetnek, mert sok apró elemből kezdett ez épülni, nem tudatosan. Hozzá kell tenni, hogy ez nem projektszervezet volt, hanem a tevékenységek épültek azokból az igényekből...és akkor ebből alakult ki, hogy van egy rock – zeneiskolánk immáron 15-dik éve, van egy speciál – zeneiskolánk 11 éve, amiben dawn-szindrómás és egészséges gyerekek közösen zenélnek, ez egy zeneterápiás buli. Van egy kreatív kézműves műhely, ami kosárfonás, agyagozás stb. folyik. Van egy demokráciafejlesztési folyamat gyermek-ifjúsági önkormányzatok segítése, településszintű fejlesztése, aztán mit nem mondtam még? Van a ??? stúdió, ez egy fiatal nemzetközi művésztelep fiatal alkotókból. Az egyesületből elszármazó, Krakkóban végzett emberekkel. Egyébként ez Kékeden zajlik, a Zemplénben van egy kis falu, ott vettünk egy házat évekkal ezelőtt, ahol táborokat csinálunk. Nyári táborokat egyrészt vendég egyesületekkel, névleges összegekért, vagy ingyen. És ott csináljuk a saját táborainkat, alkotótáborok, fejlesztőtáborok, kézműves-táborok zenei táborok” - Más Mozaik Kulturális Egyesület, Debrecen.

„Elsődleges célkitűzés az ifjúsági programok szervezése. A másodlagos pedig, hát ez sem igaz így...az ifjúság érdekképviselése. - Ez miért nem igaz? - Azért

mert ez inkább mellérendelő, nekem. Tehát súlyban nem sorolnám az egyiket a másik alá. Egyformán fontos. Ezek a céljaink, egyébként ezekkel foglalkozunk. És nem is különböztetném meg ezeket nagyon. De ha lehet mondani ilyet, akkor a program dominál” - Oázis Kulturális és Szabadidős Egyesület, Derecske.

„Mindenekelőtt, ha roma szervezet beszél, akkor a célkitűzéseit bárhogyan fogalmazza meg, azt az élet felrúgja. Hiszen az utcán hever a téma, így a következő területeken kell, hogy nap mint nap dolgozzunk; foglalkoztatás javítása, munkaerőpiaci ismeretek átadása, képzések, álláslehetőségek, információátadás, oktatási lehetőségek továbbítása, azok megszervezése, lebonyolítása, a szociális ügyek, lakhatási ügyek, környezetvédelem, diszkrimináció, rasszizmus...Ebben rangsor nincs, hanem az élet ahogy hozza, lehet, egyik nap az oktatás a fontosabb, a másik nap már a kilakoltatás és cigányügyben nincs rangsorolás” - Euroma Egyesület, Debrecen.

„A természetvédelem mindenképpen, az a lényeg, hogy alakulásunkkor a vizes élőhelyek védelme és rekonstrukciója, valamint a Hortobágyon előforduló madarak gyakorlati természetvédelmi feladatai, monitoring munka. – Van valamiféle rangsor ebben? – Egymás mellett inkább, a legfontosabb a vizes élőhelyek védelme” - Hortobágy Természetvédelmi Egyesület.

„Elsősorban célként fogalmaztuk meg a fiatalok testi-lelki egészségének megőrzését, a prevenciós munka során bevonva a kortárs segítő fiatalokat.... Ennél konkrétabban mindenféle olyan segítséget próbálunk nyújtani a fiataloknak, amivel információhoz, tudáshoz, konkrét segítséghez jutnak, és ez által elkerüljük a károsító tényezőket úgy mind a drog, alkohol, dohányzás, vagy éppen a szexualitás elsődleges és másodlagos veszélyeit. - Ez rangsornak is tekinthető? - Hát ezt inkább úgy mondom, hogy ezt a „divat” határozza meg elsősorban, annak idején mikor '96-ban alakultunk akkor elsősorban az AIDS megelőzés volt előtérben. Manapság már a drogmegelőzés van első helyen az igényeknek megfelelően, amilyen pályázatokat írnak, de nagyon fontosnak tartjuk a családi



életre nevelést a párkapcsolatok, szerelem szexualitás problematikáját illetve a dohányzás, alkoholfogyasztás veszélyeinek megelőzését. Fontosnak tartjuk még a viselkedési függőségek valamilyen szintű kezelését, tehát játékszenvedély, számítógép, tv. Fontos dolog hogy mi elsősorban jelző szerepet töltünk be, elsődlegesen a prevenció területén dolgozunk. Ez azt jelenti, hogy tudjuk, hogy ezeket a problémáknak Debrecen városban vannak szakemberei, illetve olyan szervezetek, amik kifejezetten csak ezekkel a problémákkal foglalkoznak, és mi tulajdonképpen próbáljuk ezeket a problémás fiatalokat tovább irányítani ezekhez a szakemberekhez és szervezetekhez” - Kortársak az Egészséges Fiatalokért Egyesület, Debrecen.

„Az elsőszámú a munkaerőpiac fejlesztése regionális szinten, munkanélkülieknek különböző szolgáltatások nyújtása, munkaerő-piaci szolgáltatások, elsősorban álláskereső tréningek, ismeretek oktatása. De a felnőttképzés is nagyon fontos terület az egyesület életében, FAT által akkreditált hivatalos felnőttképzési intézmény vagyunk. Transzit foglalkoztatással foglalkozunk, ami komplex foglalkoztatási képzést jelent” - Rés Egyesület, Debrecen.

„A szervezetünket 2000 november 21-én jegyezték be. Én 2000 július 15-én kerültem a településre, és azt láttam, hogy a településen van egy művelődési ház, ami nem működik. És megemlítettem a Polgármester úrnak, hogy itt a településen miért nincs közösségi élet? Tehát minden korosztálynak kellene egy olyan ház, ami közösségi teret a adna fiataloknak, idősekek, középkorúaknak. Miért nincs itt Teleház? Hát így indult az egész. .... Tehát így jött létre a civil szervezetünk. És ahogy létre jött a civil szervezetünk, 35 tagja van a civil szervezetnek, de hát fájó szívvel mondom de a 35 tag közül 5-en vannak akikre tudok számítani, 5 aktív tag. Tehát nagyon egyedül maradunk, ez nem nagyképűség. Tehát a pályázatokat is egyedül írom, ott segítenek, hogy a szövegszerkeszt... mostmár a szövegszerkesztőbe be tudják vinni, korábban az első pályázatokat, például amikor a Teleházra is pályáztunk, az írógéppel lett megírva, folyamatosan pályázik

a civil szervezetünk. Gyakorlatilag mi azért jöttünk létre, hogy a településen az ifjúságot, az idős korosztályt, a hátrányos helyzetű embereket, egy kicsit fölemeljük. Tehát az ő érdekükben tesszük a tevékenységünket” - Hajdúszovát Jövőjéért Közhasznú Egyesület, Hajdúszovát.

„Tehát a településen bármilyen rendezvény van, október hónapban falunap szokott lenni, például a munkatársaim ugye rendszeresen, tehát videóra vették a programokat, meg a digitális fényképező géppel... Tehát bármilyen megmozdulásra mennek. Tehát ezzel foglalkozunk. Amit még kihagytam, hogy mi adunk helyet a mozgáskorlátozottak egyesületének. Tehát ők is itt szoktak találkozni, itt tartják a fogadóórát” - Hajdúszovát Jövőjéért Közhasznú Egyesület, Hajdúszovát.

„A rendszeresség például az újságnál... ez folyamatos. Már szeretném december elején a negyedik negyedéves újságot... Hát eddig ez a rehabilitációs munka volt, és itt negyed évenként egy beszámolási kötelezettség volt. Ezt a Szombathelyi Regionális Szociális Forrásközpont végezte el, az Egészségügyi Minisztériumnak. És akkor itt minden héten, egyszer Pocsajban egyszer átjárt ide Kerekibe. De hát ez december 21-ével megszűnik, és január 4-éig vagy 5-éig az utolsó jelentési kötelezettségünknek is eleget kell tenni. Hát meglátjuk, hogy mit te... ez az újabb pályázat mit hoz, mert szeretnénk pályázni 2 főre” - Kismarja Közösségéért Egyesület Könyvtár és Teleház, Kismarja.

„Ez mind rendszeres. A rock-suli, az zeneiskola, tehát iskolaszerű. Kézműves-műhelyek is folyamatosan működnek. Vannak megrendeléseink. Ugye akkor sűrűbb. A táboraink nyári jellegűek, mert ez egy nyári lak, fűtés nincs az épületben” - Más Mozaik Kulturális Egyesület, Debrecen.

„A rendszeresen végzett programjaink a tranzit foglalkoztatás, projekt-szemléletben, külső forrásosztó finanszírozással, ciklikusan most negyedik éve.



De munkaerő-piaci szolgáltatások közül évente több alkalommal rendezünk álláskereső klubbot, ezek három hetes klubok, általában kettő-hármat csinálunk évente, a Munkaügyi Központ Humánszolgálatával együttműködve. Minden évben egyszer rendhagyó osztályfőnöki órák keretében munkaerő-piaci ismereteket nyújtunk végzős középiskolásoknak. Ami még talán fontos lehet, hogy nem csak munkanélkülieknek segítünk, hanem olyan szervezeteken amelyek hasonlóan munkanélküliekkel foglalkozó civilszervezetek. Ezek ilyen tanácsadási habilitációs jellegű segítő folyamatok” - Rés Egyesület, Debrecen.

### Civil szervezetek – a pályázatokról

„- Pályázat? - Az sincsen. Pályázatunk még nem volt. Hát az a helyzet, hogy eléggé lefoglaltak vagyunk, nincs is idő utána mászkálni, hát nem egy egyszerű dolog részünkről. Az a helyzet, hogy erre több időt kellene szánunk, tehát nekem több időt kellene erre fordítani, de hát a papi elfoglaltságom az olyan, hogy hát csak ennyit enged meg. ... - Pályázatokat azért nem írnak, mert nem is értesülnek róla? - Alapvetően nem is értesülünk róla, mert ha értesülnénk róla, bármennyire elfoglaltak vagyunk, akkor azt azért csak-csak meg tudnánk oldani” - Humánus Iskoláért Alapítvány.

„Minden évben pályázunk a Mobilitáshoz, az Észak-alföldi Regionális Ifjúsági Szolgáltató Irodához, megpróbálunk az Ifjúsági- és Sportminisztériumhoz pályázni, de legtöbb helyen az a baj, hogy nekünk, mivel szabadidős egyesület, ugye a szabadidős az legtöbb helyen ki van zárva, de mint sportegyesülethez meg nem tartozunk, és ezért ez gond nekünk. Legtöbbször működési pályázatot adunk be csak. - És ezek sikerülnek? - Igen, általában sikerülnek. Volt olyan év, amikor 100 százalékos volt a pályázatok mutatója, tehát amit beküldtünk, meg is nyertük. Tavaly egy kicsit gyengébbek voltunk, de hát majd jövőre jobb lesz” - Bedői Ifjúsági és Szabadidő Egyesület, Bedő.

## Civil szervezetek – a gazdálkodásról

„Hát a pályázati pénzek évre leosztva durván olyan 63 milliós a költségvetésünk mondjuk 2005-re a tervezett bevétel. – Ebből mennyi pl az állami támogatás? - Ebből 26 millió az támogatás, akkor egy olyan 15 millió a pályázat, 15 millió könyveladásból és még olyan 3 millió egyéb forrásból. És a többi pedig ez a Life. - Szponzorok? – Szponzorok nincsenek. Korábbi évek? – Durván olyan 65 milliós mind a három év és ebből olyan 70% a life támogatás. 2002-ben olyan 40 a life 2003-ban olyan itt is van olyan 40. És akkor 10-12 millió a minisztériumi támogatás, környezetvédelmi” - Hortobágy Természetvédelmi Egyesület.

„Az egyesület ez évi költségvetése, az 60 millió forint körül van, ennek a 60 millió forintnak több mint 90%-a pályázati támogatás, sőt lehet, hogy talán több is. A nagy projektjeink a nagy forrásosztók 90%-ban viszik a költségvetést. Ilyen kiegészítéseink vannak még 1%-os bevétel, néhány támogatás, de ezek ilyen tized százaléknyi mértékűek. Szponzorációs tevékenységet nem élvezünk. Nincs olyan aki támogatna minket. Egy-két adományozó van akik általában magánszemélyek. Árbevételt szoktunk termelni ami az alaptevékenységhez kapcsolódik, a tranzitprojektünkben van egy adatrögzítő iroda és az 1-1,5 millió forintos bevételt hoz. Értelemszerűen az alaptevékenységbe visszaforgatjuk” - Rés Egyesület, Debrecen.

„Az alapítványnak bevétele adományból van, tehát valaki adományoz, hát általában az adományozók, azok, azok szoktak lenni, akik innen, erről a településről származtak el, aztán olyan anyagi helyzetbe kerültek máshol, hogy ők megtehetik azt, hogy tudnak bennünket támogatni; és egy másik támogatási forrás az 1 %, az adók 1 %-a, amivel az adózó rendelkezik. - Ezek a bevételi források milyen arányban oszlanak meg? Melyik a jelentősebb? - Hát, inkább az adomány, inkább az adomány, bár az idei esztendőben adomány nem volt, csak az adó 1 %-a jött meg, az 57 000 forint körüli összeg. Na most nyilvánvalóan

lehetséges, hogy ez az adomány több is lenne, ha az ember itten leállna házalni, menni házról házra, meg munkálkodni, de hát erre időt kell szakítani, erre idő kell. - És az nincs.- Az, ami nincsen. Annyiban tudom csinálni, amennyiben a hivatási, hivatásbeli elfoglaltságom megengedi. -Állami támogatás?- Állami támogatásban nem részesülünk” - Humánus Iskoláért Alapítvány.

„Az elmúlt évben az összes bevételünk 12 millió volt, ebből állami vagy önkormányzati támogatás nulla, tehát semmit nem kaptunk, pályázati úton hát szerintem kb. olyan 4 millió körüli, szponzori támogatás az kb. olyan 3 millió volt, egyéb támogatás az kb. olyan 5 millió volt (tevékenységgel kapcsolatos nem profitorientált tevékenység. -És az idei évben hogyan alakult? -Körülbelül ugyan ez. Igen, ugyan ez. És a kiadásaink is teljesen fedezték a bevételeinket” - Kortársak az Egészséges Fiatalokért Egyesület, Debrecen.

„Minden szakcsoport külön költségvetése van. És maguk határozzák meg, hogy abból mit akarnak fedezni. Polgárőrségnél nagyjából az úti-költségre megy el. Az önkormányzati támogatás egy közel 900 ezer forint éves viszonylatban. Aztán egyéb szponzoroktól egy olyan 200 ezer összeg, ő és akkor még más pályázatok, beszéltünk az NCA-ról, annak az összege 480 ezer Ft és hát egy kevés tagdíj az nem egy olyan nagy összeg, fejenként 400 Ft, de a társadalmi segítőkötől nem szedünk tagdíjat, úgyhogy így jön össze közel egy olyan 2 millió Ft körüli összeg, ha egyéb bevételekre is sikerül szert tenni” - Derecskeiek Polgári Köre Egyesület.

### Civil szervezetek – a szolgáltatásról

„A humán segítő szolgálat, ami egy gyógyító szolgálatot jelent tehát ez a fajta gyógyító-meditáció az egyfajta szolgálat amit bárki igénybe vehet, aztán szolgáltatásnak tartjuk azt is hogy életvezetési tanácsadásokat tartunk, illetve a fentebb már említett szolgáltatásokat is meg szeretnénk tartani. Segítünk



hasznos profilú szervezeteknek hogy elinduljanak, vagy valamilyen programot megvalósítsanak arra előadókat biztosítunk, vagy éppen segítünk abban hogy a programot hogy állítsák össze, állandó tanácsadói vagyunk a nagyrábéi Életmód Klubnak vagy a böszörményi, hajdúszoboszlói Életerő Egyesületnek a kabainak” - Életreform Egyesület, Debrecen.

„Amit mindenképpen továbbviszünk, az a munkaerő-piaci szolgáltatások, a felnőttképzés és a tranzit-foglalkoztatás. A legutóbbinak, tehát a tranzit foglalkoztatásnak megvan a forrása is.... Megpróbálunk ajánlattevőként a most kiírandó tenderekre sikeresen pályázni” - Rés Egyesület, Debrecen.

### Civil szervezetek – a támogatásról

„... a létfenntartás miatt minden civil mindenre pályázik. Tehát az ez irányú jövőképet a kiírások határozzák meg. Attól függ, hogy milyen pályázati kiírások lesznek. Foglalkoztatási pályázat, foglalkoztatási programokat terveznek meg a civilek, ha oktatási oktatásit, ha környezetvédelmi, környezetvédelmit. Itt rég eltűntek ezek a klasszikus területek, keretek. Mindenki mindennel foglalkozik, persze kényszerből.... Hát csináltunk egy közösségi ház programot közel 25 millió forint, a kormányváltás óta beadtunk vagy 20 pályázatot, amit a baloldali kormányzat folyamatosan elutasít. Egyet sikerült eddig megfogni, ahol közösségi ház programot valósítottunk meg, de ez európai pénz volt. .... Tehát a támogatások mind uniós pénzek? – Amit mi meg tudtunk fogni, igen. Mert én erről is merek őszintén beszélni. Mert ha tetszik, ha nem a kormányzat tagjainak hosszúra nyúlik a keze, és van nekünk politikai államtitkárságunk, ahol Debrecen nagyon nem szeretik. És emiatt nem létezik az, hogyha valaki meg tud felelni egy uniós elvárású pályázaton, a magyar viszonyok közt ne tudna megfelelő anyagot beküldeni. Azt meg nem hiszem, hogy a prioritások ezt a térséget mindig háttérbe szorítják, a Dunántúl pedig folyamatosan nyer. Tavaly néztünk egy magyarországi cigányokért támogatást, ahol egy kicsit

súlypontosztuk a megyéket. Tehát addig, amíg egy félmilliárdos támogatás 5%-a lemegy Baranyába, Somogyba, Zalába, addig ez 2-3% Hajdú-Bihar Megyében. S nem beszélve a 10-15%-os támogatottságú Pest megyéről. Dunántúlhoz képest a kelet-magyarországi roma szervezeteknek 10-15 év lemaradásuk van. A közösségfejlesztés területén is, összefogás területén is, együttműködés területén is, közös lobbizás területén is” - Euroma Egyesület.

„Rendszeres támogatás nincs, pályázatok vannak. Az egyik a regionális fejlesztési Iroda elsőként őket célozzuk meg, aztán mindenféle pályázatok, a Youth-ot többször is. Európában sok helyen jártunk így, Finnországtól kezdve, Norvégia, Luxemburg, Franciaországig. Ezek mind szakmai utak voltak. Végül is ez 15 év alatt gyűlt össze, 29 alkalom az így nem sok. Ezzel nem szoktunk így bűvészkedni...Tehát egy része a Youth programból jött, aztán a városi önkormányzat is amennyire lehet. Amikor volt a Sorosnál lehetőség akkor őket is pályáztuk, illetve ami nagyobb lélegzetű a Phare azt nem sikerült megfogni. Most talán sikerül egy ifjúsági házra valamit, mivel most leszünk 15 évesek, hátha” - Más Mozaik Kulturális Egyesület, Debrecen.

### Civil szervezetek - a problémákról

„Tehát hogyha több pénzünk lenne, akkor többet tudnánk költeni. ... Hát a lakosság azzal a, tehát ami a támogatás részt illeti, az anyagi támogatás, az 1 %, aki az adójából azt felajánlja... hát a lakosság az örömmel vette tudomásul, ilyen létrejött, mert bízván abban, hogy esetleg valamit tud az iskolán segíteni, na de hát mi eddig nyújtózunk, mert a takarónk eddig ér.... hát igen, ebben a mai helyzetben, tehát ha gazdasági oldalról nézzük a dolgokat, az a helyzet, hogy, hát nagyon jól tudjuk azt, hogy, vidéken milyen a jövedelem lehetőség az átlagembernek, az örül, hogyha a fizetés, amit kap, vagy nyugdíj, vagy egyéb dolgok, hogy létezni tud belőle” - Humánus Iskoláért Alapítvány



„Általában mint mindenkinek a pénzügyi gondjaink vannak ezek a projektekhez kapcsolódnak. Most az a legnagyobb gond, hogy nagy költségvetésű projektekhez, 100 millió nagyságrendnél az előleg illetve az utófinanszírozás megteremtése nem egyszerű feladat egy civilszervezet számára. Egy utolsó 20 százalékos rész, ami 100 milliónál 20 millió forint, megelégedése jelenleg kivitelezhetetlen számunkra, ezért dolgozunk azon, hogy az országos ernyőszervezetek segítségével legyen lehetőségünk befolyásolni azt, hogy milyen alapok jöjjenek létre amiktől kölcsön lehet kérni” - Rés Egyesület, Debrecen.

„....Az intézmény vezetése támogatja a civil szervezeteket de túlzottan korlátozza őket, és egyfajta hivatalnoki szemlélet egy civil szemlélettel nagyon nehezen fér össze. Tehát mit tudom én, nekem civil szervezet vezetőjeként mindig gondot okoz hogy én ugyan abban az intézményben munkatárs is vagyok és engem bármikor lecseszhetnek azért hogy ha egyesületi vezetőként olyat csináljak ami neki mint az intézmény vezetőjeként nem tetszik, tehát ez egy kicsit tudathasadásos állapot tehát jobb lenne egy másik helyet találni a civil szervezetnek és nem a munkahelyemen lenne” - Életreform Egyesület, Debrecen.

„Az egyesületen belül mindenki társadalmi munkában végzi a tevékenységét, nem kap érte anyagi szolgáltatást, ezért nem is lehet olyan intenzitással elvárni, mint akik főállásban végzik ezeket a tevékenységeket, ő ez részben jó is, rossz is, mi a magunk részéről elégedettek vagyunk, a működésünkhöz túl nagy költség nem kell – de vannak olyan szükségletek, amelyekre nem elég pl. a technikának a beszerzése vagy cd író, digitális fényképezőgép, szeretnénk azért ha lennének olyan, sok olyan eszközre is lenne azért szükség, amivel tudnánk segíteni, de szűkösen azért igyekszünk előteremteni azokat, amik kellenek a működésünkhöz, inkább ha lenne egy civilház, ahol mindenkinek meglenne egy kis zuga, de a művelődési ház is jó” - Derecskeiek Polgári Köre Egyesület.

„... A másik pedig hogy a pályázatok kezdenek szigorodni,. Egyre szigorúbb feltételeket szabnak, egyre szigorúbb elszámolási rendszer van, ami szerintem



részen jó, részben viszont megnehezíti az életünket. Gondolom, hogy ennek az az oka, hogy kiszűrik azokat akik nem korrektek vagy nem megfelelően használják fel a támogatást. Ez ilyen szempontból jó és örülök neki. Csak néha ugye olyan sok dokumentumot kérnek, hogy mindenre kevés az idő vagy szinte lehetetlen beszerezni. Volt már olyan amit szerettünk volna megpályázni de ilyen együttműködési dolgok miatt nem jött össze. Hát volt egy ilyen nagyon jó szexuális nevelés középiskolás lányok illetve fiatalok körében de nem tudtuk, mert ilyen speciális feltétel volt hogy az Esélyegyenlőségi Házzal kell közösen beadni a pályázatot, vagy pedig olyan meghatározott civil szervezettel, akik az esélyegyenlőség területén dolgoznak. De hát nekem semmi kapcsolatom nincs a helyi Esélyek Házával de ahhoz hogy egy ilyen közös programot kidolgozzunk arra nagyon kevés volt az idő. Szintén a problémák közé lehet sorolni az önkéntesek motiválását és toborzását. Ez is egy ilyen érdekes dolog amin szoktam gondolkodni, hogy hogyan lehetne ezt a motivációs rendszert felépíteni” - Kortársak az Egészséges Fiatalokért Egyesület, Debrecen.

„Hát a működés hiányos feltételei. Nincs épület, nincs kiépített informatikai rendszer, nincs rendszeres támogatottság, munkanélküliekkel önkéntes alapon látjuk el a feladatunkat” - Munkanélküliek és Álláskeresők Egyesülete, Balmazújváros.

### Civil szervezetek- az infrastruktúráról

„Kapunk egy ingatlant illetve kedvezményes feltételekkel bérlünk egy ingatlant a debreceni önkormányzattól illetve van egy másik helyen egy másik irodánk ezt pedig pályázati úton nyertük el” - Kortársak az Egészséges Fiatalokért Egyesület, Debrecen.

„Az épület az önkormányzat tulajdona? K.V: Önkormányzat tulajdona. Igen” - Hajdúszovát Jövőjéért Közhasznú Egyesület.



„Itt van egy bérelt iroda, itt van az agytröszt. Itt írjuk a pályázatokat, papírokat, itt van a disznóól, amint látható, aztán bérelünk a Böszörményi 68 szám alatt egy épületet, ami 800 ezer forintos havi számlát jelent. Ez majdnem, vagyis félig önfenntartó, a többit pályázati úton szedjük össze. Illetve a saját tulajdonunk a Zemplénbe a ház” - Más Mozaik Kulturális Egyesület, Debrecen.

„Az eszközeink pedig csak a teleház eszközei, amit ugye 2000-ben nyertünk, pályáztuk meg és nyertünk meg, és ugye az 3 év után saját tulajdonunk lett...De mire vagy kíváncsi? Hogy van-e, hogy mi van nekünk? K: Igen. V: 5 db számítógépünk van, fénymásolóból 1 db, nyomtatóból 2: 1 lézer és 1 színes, lapscannerünk van, 1 televízió van, ja nem, az a könyvtaré, egy videómagnónk van, 2 hangfal, erősítő. K: És ezek az eszközök mind pályázat útján lettek? V: Hát meg ami kis bevételünk van, azt mind ide fordítottuk, igen. De a legtöbb része pályázat útján” - Bedői Ifjúsági és Szabadidő Egyesület, Bedő.

„Eszközjellegű például nekünk van számítógépünk a művelődési házban vannak olyan eszközeink, hogy kirakodóvásárhoz sátor, vagy pedig egy-egy rendezvényhez bérlünk olyan eszközöket, amik kellenek.” Derecskeiek Polgári Köre Egyesület, Derecske.

„...nemcsak helyi szinten, hanem Romániában, Érmelléken több teleházat is indítottunk be és vittünk át gépeket is, nyomtatót, számítógépeket, ill. mikor társirodánkat megnyitottuk Sárádon, Mikepércsen, ott is egy évig mi adtunk eszközöket, fénymásoló, nyomtató, számítógép, üzenetrögzítő fax, telefon, nyomtató, és akkor egy év után, mikor megerősödtek, utána visszakerült úgy hívtuk „az anyaszervezethez”. Tehát a teleház nyújt eszközöket is csak nagyon hamar leamortizálódnak, ill. annyira gyorsan fejlődik a technika, hogy nehezen tudunk lépést tartani” - Hajdúbagosi Kulturális és Közösségfejlesztő Egyesület, Hajdúbagos.

„Pályázati pénzből mindene van. Mondtam...Digitális fényképezőgép, videokamera, televízió, videó, tehát filmek, amiket említettem. ...Tehát egy



videókamera, egy digitális... Egy-egy igen. Hűtőszekrény, mikrohullámú sütő, konyha, az ISM pályázatán, majd megmutatom önnek a konyhát, ahogy ki lett alakítva. Eleve úgy építetem föl a pályázati programot, hogy ezeket használjuk is. Asztalok, a székek, a polcok, tehát az összes berendezés pályázati pénzből van, és szinte a civilk szervezet rendelkezik vele. Egyedül itt egy vessző ülőgar-nitúra van, csak elég zsúfolt ez a nagy terem. Azt az intézményemnek pályáz-tam. ....Említette, hogy akkor van Internet hozzáférés. Hogy öt gép van, ebből négy a lakosság részére. Igen, ezek a szervezet tulajdonában vannak, vagy bér-lik? Önkormányzati. Tehát saját tulajdonú se iroda... Semmink nincs” - Más Mozaik Kulturális Egyesület, Debrecen.

„Van egy ingatlantulajdonunk kint a vágóhíd utcán, az egy ipari műhely pici irodával, jelenleg nem hasznosítjuk, bérbe adtuk, de a bérleti jogviszonyt megszüntettük. Akkor, infrastruktúránkról annyit kell tudni, hogy minden munkatársunk rendelkezik számítógéppel, saját munkaállomással, fénymá-solóink, faxaink, telefonjaink... - Tehát irodai berendezések. - Igen, irodai berendezéseink vannak, személygépkocsink amit egy Phare-s beszerzésen sze-reztünk meg” - Rés Egyesület, Debrecen.

### Civil szervezetek – a rendszeres programokról

„Klubhelyiség üzemeltetése, hiánypótló kulturális programok szervezése: rendszeres szakmai és civil érdekvédelmi képviselő Klubok Országos Turisz-tikai Találkozója - Kotta fesztivál szervezése: évente” - Hajdú You Do Ifjúsági Klub,Hajdúböszörmény.

„Hát igen, az egyiknek az a neve, hogy tartósan munkanélküliek gondo-zóprogramja. A másik pedig egy ifjúsági klubprogram.....Ez egy nyitott klub, iskolában működik, pedagógusok dolgoznak benne, három évben csináltuk már támogatott forrásból ..... demokrácia fejlesztő szerepe is volt ennek a dolognak,



azon kívül kirándulásokat szerveztünk, társadalmi munkákat szerveztünk számukra...Folyamatos, sajnos a célcsoporttal most is megvan a kapcsolatunk de támogatás hiánya miatt most a képzések nem mennek, ill. a helységbérletünk is elakadt jelen pillanatban, de azon vagyunk, hogy ez is működjön az elkövetkezendő évben újra” - Munkanélküliek és Álláskereső Egyesülete, Balmazújváros.

„Programjaink például a polgárőrségnél minden éjszaka járőrözést végzünk ezt azt jelenti, hogy be van osztva 2-3 ember és gépkocsival járják a települést, de ugyanúgy a városi ünnepeke....nagyobb programok általában a városi ünnepségek alkalmával a többi szakcsoport is működik. Vagy például említettem a fotósakkört, amely egyhavonta jönnek össze. - És a színjátszók? Ők is rendszeresen, szavalásra, előadásra” - Derecskeiek Polgári Köre Egyesület.

„Igen, több is. Vannak amik mindig visszatérő jellegűek. Egyik az, hogy mi mozit is működtetünk, ezért ez rendszeres, mert heti rendszerességű. Keddenként van. Egyébiránt pedig most nyár óta matiné vasárnaponként, és vannak iskolai rendezvényekhez kapcsolódó mozifilmjeink is amiket rendszeresen szoktunk bemutatni” - Oázis Kulturális és Szabadidős Egyesület, Derecske.

„Hát a verseny határozza meg, a bajnokságok, fő célunk és ott jól szerepelni. Korosztályonként indulnak. 8-9 éves gyerekek is van korosztálya az UEFA szabályainak megfelelően” - Debreceni Futball Klub Közhasznú Társadalmi Szervezet.

„Rendszeresen végzett program az két nagy lett hirtelen, tehát van egy Life, európai uniós, Brüsszel által támogatott Live programunk, ez ugyanilyen egy élőhely védelme, ez azt jelenti, hogy 1600 hektáros hortobágyi tájon, részben védett, részben nem a tájnak a visszaállítása az eredeti formájába, olyan céllal, hogy a madárvédelem az elsődleges... Egy hatalmas nagy munka és ennek a végeredménye pedig A Hortobágy madárvilága című kézikönyvnek a megalkotása a nyomdában bármelyik nap kijöhet, ez egy 720 oldalas kézikönyv, amiben benne van a Hortobágy összes madaráról, amit tudni lehet. – Ez is napi rendszerességet



igényel? – Igen, mind a kettő. Ezek mellett van még ilyen tűzokvédelem .. – Tehát két nagyobb .. – Két nagyobb és mellette számos ilyen kis gyakorlati természetvédelmi feladatok a Hortobágyon. ...Hát nekünk van egy nagy rendezvényünk, amiben az összes ilyen madaras civil szervezet benn van. Ez pedig a madarász program, vagy a Magyar Madarász Találkozó. Ez azt jelenti, hogy minden évben, vagy év végén, december első hetében a Hortobágy halastavon van ez a rendezvény, ahol minden terepmadarász jelen van a szervezetek támogatásával van egy kis találkozó és versenyek” - Hortobágy Természetvédelmi Egyesület.

### Civil szervezetek – a szervezeti változásokról

„Ha lemegy a Life program akkor működési változást tervezünk, ami azt jelenti, hogy egy kicsit, - olyan szervezetről van szó, ami gyakorlati feladatokat végez – és egy kicsit jobban akarjuk majd érvényesíteni az elméleti ráhatást... .... esetleg a médiákban megjelenni – igen a média, ilyesmi, tehát kicsit ez a rongyozás, mert ha úgy dolgozol, mint egy gyakorlati természetvédő, akkorre már nincs idő. S akkor a jövőben inkább máshogy is kezelni a problémákat, tehát feljebbvitel, parlament” - Hortobágy Természetvédelmi Egyesület.

„Én jobban örülnék ha az egyesület tagjai jobban részt vennének a döntések meghozatalában, és a programok szervezésében, de valahogy úgy alakult ki a társaság összetétele, hogy inkább alkalmankénti összejöveteleken adnak segítséget, aktívan, oly módon hogy jönnek segítenek megszervezni sokan 20-30 fő, de a folyamatos mindennapi munkában magamra vagyok utalva illetve a gazdasági vezetőre és a két elnök mond néha még pár jó tanácsot, tehát kb egy négy fős csoport dolgozik folyamatosan az egyesület életén” - Életreform Egyesület, Debrecen.

### Civil szervezetek – a kapcsolatokról

„Tartanak rendszeres kapcsolatot valamilyen szervezettel? ... Van a Családügyi Minisztérium. Tehát velük tartjuk a kapcsolatot, akkor én pályáztam

a Mobilitáshoz is, tehát az is sikeres...Ja őket kihagytam. Pedig a Mobilitáshoz is, a Mobilitáshoz is pályáztam. Igen mivel keveredik bennem, hogy az intézménynek is pályázok, meg a civil szervezetnek is, meg még Debrecenben is tevékenykedek, más területen, és ott is szoktam pályáztatni, és most így hirdelen...” - Hajdúszovát Jövőjéért Közhasznú Egyesület.

„... milyen rendszeres kapcsolatai vannak a szervezetnek? Hát, ő diákkolégium, gimnáziumok, szakközépiskolák. – Itt Debrecenben? – Debrecenben. – Egy-kettőt nevesíthetnénk? – Hogyne, a Győrffy István ő Kolégium, Baross Gábor szakközépiskola. – És mit jelent itt a rendszeresség? – Tulajdonképpen eddési lehetőséget biztosítanak ilyenkor télen, tehát ők adják a helyet. Térítés ellenében. Mert télen nyáron is edzés van. Teremben a nagyobb korosztályok, szabad levegőn is. Együttműködésünk van a Hajdú-Bihar Megyei Diáksport Szövetséggel. Ők is támogatnak anyagilag is, mi pedig reklámozzuk őket. Rozsonдай Tibor a vezetője” - Debreceni Futball Klub Közhasznú Társadalmi Szervezet.

„- Milyen kapcsolatai vannak a szervezetnek? - Hát a legfontosabb a Hortobágy Nemzeti Park, egyértelműen, velük a Life miatt teljes a kapcsolat, együttműködés. Az összes Life-ot nyert szervezettel... az Uniónak van a természetvédelmi alapja, és ezen belül van a Life 1, 2, 3, 4-es ez a Life Nature, ahol a természetvédelmi kezdeményezéseket támogatják. – És itthoniszervezet? – Itthon, végül is itt egész jó kapcsolat van – lekéstem erről, mondták a fiúk a hajdúböszörményiekkel, velük van egy ilyen regionális együttműködés és közös pályázat, tehát a Hajdúböszörményi Természetvédelmi Kör, A Magyar Vadászok Egyesülete, a Hajdú-Bihari Csoportjával, vagy a nagy NME-vel” - Hortobágy Természetvédelmi Egyesület .

„Hát főként a roma szervezetekkel, de itt el kell mondani, hogy a civil szektorra sem jellemző a nem roma civilek és a roma civilek együttműködése. Ez mese, ilyen nem létezik, hiszen minden civil a saját fenntartásáért

224

dolgozik, azért hajt. Amikor neki van biztonsága, legyen az roma vagy nem roma szervezet, utána már nyit ő másfelé is, de ameddig verseny van, a forrás megteremtéséért, addig az kőkeménye verseny és az együttműködésről itt nem nagyon lehet beszélni. Azok akik együttműködnek, azoknak nagyon jó, biztonságos hátterük van, jó kapcsolatrendszerük van és szinte maradéktalanul teljesül az, hogy a működésük során a biztosíték a források mindig elérhetőek. Azok, aki pedig eléggé ingatag stabilitással rendelkeznek, azok pedig folyamatosan abba a szerepkörbe kerülnek, hogy kérni, könyörögni, segítségért folyamodni, ami az együttműködést akadályozza. És egy örökké kérő, könyörgő szervezettel ki dolgozik szívesen? Aztán itt beszélhetünk arról, hogy a civil szektorba, ha tetszik, ha nem a politika kőkeményen belépett. S vannak baloldali szervezetek, vannak jobboldali szervezetek, szeretem, nem szeretem s teljesen mindegy, a politika meghatározza azt, hogy ki kivel működhet együtt. - A támogatások miatt? - A támogatások miatt is. Nemcsak emiatt, hanem ki, milyen érzelmű. Ennek az érzelemnek a civil szektorban nem kéne, hogy jelen legyen, de erről senki nem fog őszintén beszélni. Én felvállalom, és én elmondom azt, hogy baloldali és jobboldali szervezetek között nincs együttműködés, még ha azonos, hasonló területen dogoznak is” - Euroma Egyesület.

„- Milyen szervezetekkel van rendszeres kapcsolatotok? -Főleg olyan szervezetekkel akik egészségvédelemmel, egészségmegőrzéssel foglalkoznak, konkrétan pl Vöröskereszt, tehát ilyen közös programok vannak pl Esélyegyenlőség Alapítvány, vagy Hajdú-Bihari ..gondozási Alapítvány vagy Nagycsaládosok Egyesülete vagy a Forrás Lelki Segítők Szolgálat, tehát amikor van egy-egy ilyen nagyobb akció hogy Életmód Nap vagy valamilyen konferencia akkor ezeket az egyesületeket megkeressük vagy rajtuk keresztül eljutunk még más egyesületek felé is. Rendszeresen kapunk emaileket más egyesületektől is ezek főleg programok, tájékoztatók, akkor nagyon szorgalmasan tájékoztatnak bennünket a zöldszervezetek mint pl az Ökotárs Alapítvány, aztán a Hajdúböször-



ményi Zöld Egyesület. Volt úgy hogy közösen szerveztünk országos konferenciát” - Életreform Egyesület, Debrecen.

„- Van e az intézménynek rendszeres együttműködése valamelyik civil szervezettel? - Van, igen, bőven. Hát, mi a Hajdúbagosi Kulturális és Közösségfejlesztő Egyesület annak idején ’98-ban a teleházra pályázott és a teleház egy ilyen kistérség-fejlesztő szerepet is felvállalt, szépen folyamatosan tehát nem azonnal, és az évek folyamán kialakult egy nagyon jó civil együttműködés a teleházon keresztül. Mikor megalakultunk alig volt itt civil szervezet és a mi példánk okán, a mi kezdeményezésünkre és segítségünkkel nagyon sok van már a térségben...Családi Ifjúságfejlesztő Egyesület, Humánfejlesztő Egyesület, a Sárándi Teleház, Pétei Teleház, Pétei Református Község Alapítvány, Mikepércs Civil Fejlesztésért Egyesület, a Hosszúpályi Roma Községi Ház, a Derűs Alkony Egyesület, az Erdőspusztai Kistérségi Humán Fejlesztő Egyesület.”

### Civil szervezetek – a programtervekről

„Nagyon szeretném a házasságra felkészítő tanfolyamot, meg a házaspároknak a tanfolyamot meg a kismama klubbot továbbvinni, .... A játszóházat szeretném kiszélesíteni, akkor nagyon szeretném, ha a településre, amit látok meg hiányolok, a lakosság egy része vagy Hajdúszoboszlóra, vagy Debrecenbe jár be, mer’ itt is szeretnének sportolni az emberek. Tehát sportolás helyet, egy kondi termet” - Hajdúszovát Jövőjéért Közhasznú Egyesület.

„- Áttérnék a jövőbeni tervekre, a következő 2-3 évben milyen programokat terveznek?-Hát nekünk általában ezek a programjaink vannak minden évben, amit most is csináltunk, aztán ilyen, hogy szeretnénk az elkövetkező évben bemutatni a kézműves körhöz tartozó segítőköt meg népművészeket. Egy ilyen katalógusban szeretnénk megjelentetni egy ilyen városi kiadványszerűs-



get. És akkor természetesen minden évben megrendezni a fogathajtó versenyt, meg szüreti felvonulást. Szóval ebből a pénzből nagyobb terveket nem nagyon tudunk” - Derecskeiek Polgári Köre Egyesület.

„... számítógép alapismeret oktatás. Ez ingyenes volt, csupán maga a gép igénybevételeért kellett minimális pénzt fizetni. És ezt igénybevétele nyugdíjas pedagógusoktól kezdve, meg ma már kis gyerekek is, és vagy 6 ilyen tanfolyamot... Tehát ezt továbbra is szeretnénk csinálni. Olyan dolog is megfogalmazódott a beszámoló taggyűlésünkön, hogy a falusi turizmus alapjait kellene lerakni valamilyen formában, ehhez kellene kiadványt szervezni...” - Kismarja Közösségéért Egyesület Könyvtár és Teleház.

### Önkormányzatok – a rendezvényekről

„-Milyen rendezvényekbe vonják be a helyi civil szervezeteket? -A legtöbb települési rendezvénybe bevonjuk őket különösen a nemzeti ünnepek alkalmával” - Önkormányzat, Polgár.

„-Milyen rendezvényekbe vonják be a helyi civil szervezeteket? -Valamennyi községi rendezvénybe. Van ilyen hogy falunap évente két alkalommal szoktuk ezt megszervezni akkor május elsején a sportpályán ami nagyon komoly rendezvény amin szinte az egész falu lakossága részt vesz. ....Van amikor ők kezdeményeznek bizonyos fokú rendezvényeket itt a Görbeházáért mozgalomra gondolok elsősorban. Hát ez itt nagyon széles skálát mutat ezek a rendezvények, mert akár a környezetvédelemmel kapcsolatban akár az alkoholizmus elleni küzdelemben akár drogellenes dolgokat tartanak általános iskolásoknak vagy pedagógusoknak. Vagy a mezőgazdasággal kapcsolatban bizonyos információk tájékoztatások ezek is. Tehát ezek szinte rendezvénysorozatok ezek. Hát a konkrét programok itt ki vannak dolgozva a családsegítőknél a gyermekjóléti

szolgáltatóknál is a művelődési házhoz keresztül természetesen a különböző rendezvényeken...” - Önkormányzat, Görbeháza.

„-Milyen rendezvényekbe vonják be a helyi civil szervezeteket? -Elsősorban kulturális programokba mint pl a város napja vagy különböző sportprogramok ilyen például a kihívás napja a challenge-day amit szintén közösen szervezünk, kiadvány megjelenésének a szervezésébe is bevonjuk őket” - Önkormányzat, Hajdúnánás.

„- Bevonják-e valamilyen programokba a helyi civil szervezeteket? - Igen, hát ezek a települési rendezvények. Falunap, különböző majálisok, ezekben a rendezvényekben szokott részt venni, tehát a SZHKA például, a Polgárőrség is ott szokott lenni, tehát ők azok, akiket. ....Hát ez volt például, ez a bál, amit ők rendszeresen fölállalnak, vagy főzőverseny például a nyári programok alkalmával, ilyesmiket. Fejből nem fogom tudni megmondani ezeket a rendszeres rendezvényeinket, sajnos. Vagy van például egy Életet az Éveknek Nyugdíjas (azt hiszem, hogy) Egyesület Hencidán, akik például a Bihari Idősek Találkozójának a megszervezésében segítenek, tehát velük közösen, tehát ez egy ilyen klubszerűség, azt hiszem, hogy egyesületként működik, és annak a vezetője szokott segíteni. Tehát ilyesmivel vesznek ők részt, hogy a rendezvények szervezése, bonyolítása” - Önkormányzat, Hencida.

„Helyi programokba, rendezvényekbe be szoktak – e vonni civil szervezeteket? - Az önkormányzat is úgy áll ehhez hozzá, mint a civil szervezetek, hogy amikor olyan rendezvényt csinálunk, miben úgy gondolja, hogy a civil szervezet tud segíteni, akkor igen” - Önkormányzat, Folyás.

„Be szokták rendezvényekbe, programokba vonni őket? – Hát mivel a diák-alapítvány vezetője a Dr Szombathy Csaba aki nálunk a jegyzői feladatokat látja el, tehát egyértelmű, hogy a testületben itt van, de amikor olyan napirendi pont

van, akkor a cigány kisebbség vezetőit is meg szoktuk hívni. Sőt még segítséget is adunk nekik, az önkormányzat részéről. Hogyha ők pályázatot akarnak készíteni, mert erre volt példa az előző időszakba” - Önkormányzat, Kokad.

## Önkormányzatok – a szolgáltatásokról

„Vannak olyan szolgáltatások amelyeket civil szervezetekkel együttműködve tudnak kínálni? -Hát először is az Önkéntes Tűzoltó Egyesülettel és a Polgárőr-séggel vannak szolgáltatások, őket lehet ide venni” - Önkormányzat, Polgár.

„Vannak olyan szolgáltatások amelyeket civil szervezetekkel együttműködve tudnak kínálni? -Nem tudok ilyet mondani” - Önkormányzat, Hajdúnánás.

„Programokon kívül vannak szolgáltatásai a civil szervezetnek? Hát ere Éva tudna választ adni. Milyen konkrét módokon segítik a civil szervezetek programjait? Nem tudom” - Önkormányzat, Nyírmártonfalva.

„Vannak olyan szolgáltatások amelyeket civil szervezetekkel együttműködve tudnak kínálni? -Namost az a helyzet hogy a civil szervezetek együttműködnek a jelzőrendszerbe benne vannak itt általában szociális ellátásra gondolok tehát a gyermekjóléti szolgálatnál a családsegítő szolgálatnál tehát ezekbe a jelzőrendszerekbe be vannak vonva. Mert ezek a szakemberek akik a családsegítőnél vagy a gyermekjóléti szolgálatnál dolgoznak ők csak úgy tudják a feladatukat ellátni ha valamennyi a község területén működő civil szervezettel illetve egészségügyi szociális hálózat illetve oktatás és művelődési vonatkozásba és a gazdasági szervezetekkel tartják a kapcsolatot tulajdonképpen innen szedik össze azokat a problémákat amiket meg kell oldani” - Önkormányzat, Görbeháza.

## Önkormányzatok – a civil stratégiákról

„- Van –e külön civil szervezetekre vonatkozó stratégiájuk? Korábban volt, de ezt fel kellene frissíteni. Mert van egy része ami nem helytálló, a mai viszonyokhoz viszonyítva. Egy civil szervezet van, ami működik az a Kokadi Diákalapítvány, és itt lényegében bevétel a gazdálkodó szervezetektől, vagy pedig az 1% adónak a visszahagyásával, vagy pedig jótékonyági bált szervez az iskola” - Önkormányzat, Kokad.

„Jó. A településnek, önkormányzatnak van e a civil szervezetekre vonatkozó stratégiája? Nem tudok róla. Esetleg írásban rögzítve? Nem, nem, hozzám nem került ilyesmi, erről nem tudok” - Önkormányzat, Nyírmártonfalva.

„Van-e stratégiájuk kifejezetten civil szervezetekre vonatkozóan? - Együttműködünk és...ebben ki is merül” - Önkormányzat, Újtikos.

## Önkormányzatok – a civil felelősről

„Tehát akkor van külön civil-referensük is. - Így van. Van civil referens saját munkakörrel és saját feladattal. – Az ő beosztása és munkaköre? - Civil-referens. Köztisztviselő, tehát nem valamilyen más konstrukcióban, hanem köztisztviselő” - Önkormányzat, Debrecen.

„Én is (alpolgármester) sokat foglalkozom a helyi civil szervezetekkel és az aljegyző asszony is.” Önkormányzat, Hajdúnánás

„Itt nálunk elsősorban én foglalkozom vele, kimondottan civil ügyekkel foglalkozó referensük nincsen” - Önkormányzat, Polgár.



„Speciálisan ilyen munkakör nincsen. Van egy művelődésszervezőnk, aki a Klubkönyvtárat vezeti, ő az, aki a civil szervezetekkel kapcsolatot tart” - Önkormányzat, Hencida.

„Tudja kedves nálunk itt Folyáson alig vagyunk az egész településen vagy 500-an, úgyhogy nincsenek nálunk ilyen civil szervezetek. A Vöröskereszttel szoktuk tartani a kapcsolatot, azt vagy én és a gondnok szoktuk” - Önkormányzat, Folyás.

„Ha lenne ilyen személy valószínűleg a polgármester lenne az. - Tehát nincs külön civil referens, vagy hasonló. - Én nem tudok róla” - Önkormányzat, Folyás.

## Önkormányzatok – a civilek támogatásáról

„Támogatjuk, igen. És ezen kívül még működött korábban a Cigány Kisebbségi Egyesület. Még bejegyzett, de sajnos...attól függetlenül, hogy agilis a vezetője, egység nincs a szervezeten belül, tehát adószámmal rendelkeznek...papíron működnek, de az életben ők nem működnek” - Önkormányzat, Kokad.

„- Anyagilag szokták-e külön támogatni a civilszervezeteket? - Van klasszikus támogatás az a civil alap. Ez 5 millió forint volt. Pénzmaradvánnyal együtt ebben az évben ez 6 millió, de öt szokott lenni. Tehát 5-6 millió forint civil alap, amit csakis civilek kérhetnek” - Önkormányzat, Debrecen.

„Anyagi támogatásban is szoktuk már amennyire a lehetőségeink engedik, vagy pl a Vöröskereszt számára szoktunk véradás esetén helyet biztosítani vagy ha ruhagyűjtés van akkor segítünk megszervezni, raktározni, tehát amit a lehetőségeink engednek” - Önkormányzat, Folyás.

„Igen, a Polgárőr Egyesületet szokta az önkormányzat anyagilag is támogatni, a Horgászegyesületnek a művelődésszervezőnk nyújt segítséget az admi-

nisztratív feladatok ellátása, helyiséget biztosítunk nekik. Van egy alapítvány, a Szülőföldünk Hencida Közhazsnú Alapítvány (SZHKA), aki teleházat üzemeltet, ehhez a helyiséget mi biztosítjuk, meg az alapítvány kuratóriumának is helyiséget biztosítunk a művelődési házban.... Tehát hogyha van esetleg olyan anyagi probléma, volt már olyan, hogy fordultak hozzánk, de lehet mondani, hogy stabilan működnek. Egy-két éve van ez, hogy főleg adminisztratív segítséget adunk, helyiséget, eszközöket. Akik anyagi segítséget kapnak, az a Polgárőr Egyesület” - Önkormányzat, Hencida.

## Önkormányzatok – a pályázatokról

231

„Terveznek valamelyik helyi civil szervezettel közös pályázatot? -Pályázni szeretnénk a teleházat működtető alapítvánnyal további fejlesztésekre, beruházásokra. K: -Terveznek valamelyik helyi civil szervezettel közös beruházást vagy fejlesztést? -Felszerelésre, épületek felújítására kell nemsokára költenünk, jobb és könnyebb lenne ha egy civil szervezettel közrefogva tudnánk a beruházásokat véghezvinni, idősek otthonát is szeretnénk építeni” - Bocskaikert Önkormányzat.

„Terveznek valamelyik helyi civil szervezettel közös pályázatot? -Namost van már, egyet terveztünk és meg is nyertünk ez pedig a teleház pályázat volt a Görbeházaért Alapítvánnyal. Hát most keressük a lehetőségeket. Hát konkrétan ez az egy volt eddig de figyelemmel kísérjük a, vannak interneten és amúgy is jár a pályázati figyelő és meg van bízva egy ember ezzel és ami olyan ami beintegrálható a civil szervezetek bármelyike ott természetesen” - Önkormányzat, Görbeháza.

„- És közösen szoktak pályázni? - Még eddig közösen nem pályáztunk. - Beruházást közösen...? - Beruházás sem volt. - Ezek szerint inkább az iskolához tartoznak? - Igen, a diákalapítvány az iskolához tartozik” - Önkormányzat, Kokad.

## Önkormányzatok – a beruházásról

„Konkrétan ez nincs, ez az egy volt mondom ez a teleház, ez idei. Épületet kellett venni különböző új felszereléseket beruházásokat kellett eszközölni, ez volt. Nem mondom hogy nem tervezzük, ha amennyiben és lesz új pályázati kiírás akkor nyilván megragadjuk ezt a lehetőséget” - Önkormányzat, Görbeháza.

„És beruházásokat terveznek a közeljövőben? - Hát, nagyon kis... Tehát beruházások gyakorlatilag nincsenek. Dologi dolgok, mint például felszerelésre... A civil szervezetnél maradjunk, mondjuk? K. B: Engem konkrétan az érdekelne, amit közösen nyújtanak be.- Hát olyan, hogy függöny vásárlása, székvásárlás, ilyesmi, de erre az alapítványok, a civil szervezetek csak működési pályázatra adhatnak be pén... tehát támogatási kérelmet” - Művelődési Ház, Zsáka.

## Közösségi terek – a kapcsolatokról

„Hát, együttműködünk, amennyiben ez úgy lehetséges, hogy programokat... ha közösen tudunk programokat szervezni. Erre volt példa. Az előző években. Most az az igazság, hogy nem túl sok az a civilszervezet ami valóban működik és tesz is valamit. És azzal a néhánnyal viszont szoktunk különböző programokat. Együtt előkészíteni együtt végrehajtani. Tehát teljesen az elejétől a végéig. Azonkívül helyet adunk nekik amennyiben szükségük van rá. - Látom teleházként is működnek. - Ez most E – Magyarország pont. Internet van öt gépen, ezt is használhatják. Ez a könyvtárnak a szolgáltatása” - Könyvtár és Művelődési Ház, Létavértes.

„Hát leginkább...kezdjük a közművelődési programokkal, mindenféle programszervezésekkel, azután továbbgyűrűzött ez, és csoportfoglalkozásokat...helyben alakuló, ilyen öntevékenyen kialakuló kisközösségeket segítjük, támogatjuk. Olyan közösségi színteret alakítottunk ki, ami helyet ad ezeknek a szerveződéseknek. ... leginkább az ifjúság körében dolgoztunk mi, mert leg-





többen ezt éreztük egy elhanyagolt résznek...Kiterjed a tevékenységünk minden korosztályra, csak az egyes csoportoknál nem mindenhol kell nagyon beavatkozni. Egy fiatal gárdánál, ott nagyon, mindig ott kell lenni a topon. A nyugdíjas klubbal nem nagyon kell foglalkozni, mert ők szerveződnek önmaguktól is” - Hely biztosítás, intézmény eszközeinek használata, programszervezés

„A helységen kívül, anyagilag, eszközökkel nem sok mindennel. - Hangtechnika? - Azt hiszem azzal igen. A moziban van. És számítógépes hozzáférés. Internetes hozzáférés is van. - Kapcsolatrendszerükkel, - Nyilván azzal is. - A termet azt bérleti díjáért szokták adni, vagy...? - Ingyenesen szoktuk adni.” Művelődési Ház, Téglás.

### Közösségi terek - a beruházásról

„Tervezték valaha közösen valamilyen alapítvánnyal nagyobb beruházást? - Eddig nem.- És van...- De szóba került, itt a lenne rá lehetőség, ez itt például Nagyváradon, Nagyvárad–Debrecen a két megyeszékhely közelsége, az ottani magyarok közelsége, meg minden képen, tehát arra inspirál bennünket, hogy ebben lépnünk kellene. K. B: Mik lennének ezek a tervek? K. S: Annyi, annyi minden van a tarsolyban, ha csak azt mondom, hogy az iparművészeti tevékenység, más, különböző műhelyek kialakítása, ezen kívül egyáltalán egy-egy olyan irodának a létrehozása, ahol a segítségadás megtörténik, kapcsolatfelvétel megtörténik, a munkafolyamat, tehát bonyolódik. Ilyen dolgokra mindenképpen gondoltunk a kiinti partnereinkkel” - Kortárs Művészeti Galéria, Debrecen.

„Terveznek –e közös beruházást vagy fejlesztést? ....Olyan volt, hogy ilyen szabadidős szórakoztató programok valósulhattak meg, na, most az, hogy beruházás, vagy infrastruktúra fejlesztés ami adott esetben együttműködés alapján, közösen jönne létre ilyen nincs. Gondolom az önkormányzattól is függ. Igen ez az egyik dolog. A másik, hogy akik tőkeerősek, és nagyobb lélekszámot

tudhatnak maguk mögött, azért ők igyekeznek a saját kis bázisukat megteremteni.....Aki erősebbek tudnak lenni, ők saját maguk a maguk céljára igyekeznek infrastruktúrát fejleszteni” - Görög Demeter Művelődési Ház, Hajdúdorog.

„Közös beruházást vagy fejlesztést terveztek-e valamelyik civil szervezettel? -Nem tervezünk ilyeneket, mint már említettem viszonylag kevés egyesülettel állunk kapcsolatban azokkal pedig egyelőre nem volt még tervben ilyesmi” - Ady Endre Művelődési Központ és Könyvtár,Polgár

234 „Tervezték valamilyen helyi civil szervezettel közös beruházást vagy fejlesztést? -Hát mostanában nem volt ilyen terv, illetve terv az volt de a megvalósulás szintjére ez nem jutott el.. hát az inkább a mi szervezetünk volt meg egy debreceni szervezet együttműködésével lett volna. Az egy EFOP-os pályázat lett volna humán erőforrás fejlesztési programban. A Mozgássérültek Országos Egyesületével lett volna helybe, szerettek volna egy napközi, napközbeni foglalkoztatót fogyatékosok és hátrányos helyzetűeknek kialakítani ez ilyen terv stádiumban van egyelőre. De mondom ez nem helyi szervezettel lett volna. Velük inkább formálisabb a kapcsolat. -Tehát nem is terveztek helyi szervezettel közös beruházást? -Hát nem, nem nagyon van rá lehetőség helyben. -Nincsenek meg ezek a szervezetek, akikkel együtt tudnátok működni? -Hát egyrészt kevés szervezet van másrészt ami van nem igazán olyanok a lehetőségeik nekik se meg igazából nekünk se hogy közösen egy nagyobb volumenű projektet meg lehetne valósítani. A kisebbeket meg végül is megcsináljuk így nap mint nap tehát ami egyszerűbb mint egy ilyen tábor vagy összejövetel megvalósítása” - Teleház, Sáránd.

„Közös beruházás, fejlesztés? - Ez nem jellemző. – Ennek mi az akadálya? - Ámbár, mondjuk a Népművészeti Egyesülettel volt közös beruházásunk. Például sátrakat amiket néha lehet látni, mondjuk a fazekas fesztiválnál, de azt most nem láthatod, csak régebben, ha esetleg láttad. Azok a sátrak közös finanszírozással és közös megvalósítással születtek. Tehát van. Ez könnyű dolog, mert

van tíz sátor abból három az egyesületé, hét meg a mienk. Közös volt a terv, a kivitelezés, a finanszírozás...tehát így ezt meg lehet osztani. Ez egy projektor esetén nehezebben menne. Nyilván, ha lehetőségek adódnak és szükség lesz rá, akkor...tehát tervezzük” - Kölcsey Művelődési Központ, Debrecen.

„Valamelyik civilszervezettel közös beruházást, fejlesztést terveztek-e? - Hát nem. Ez volt a közös beruházás. Most nem tervezünk...ez a Kábítószer-egyeztető fórummal ez közös volt, mert, hogy a bért azt mi biztosítjuk annak az embernek aki, ott van, és a rezsiköltséget is. A KEF csak a kialakítását...a helynek” - Mezon Ifjúsági Információs és Tanácsadó Iroda, Debrecen.

### Közösségi terek – a pályázatokról

„Közösen szoktak – e pályázni ? - Igen. - Milyenek ezek a pályázatok? - Hát például pályáztunk ilyen gyerek – táboroztatásra. A legutóbbi ez volt. Más most nem jut eszembe. - Volt példa akadálymentesítésre... - Igen, azt például a mozgáskorlátozottakkal együtt. Azt nem egészen közösen. Inkább az önkormányzattal” - Művelődési Ház, Téglás.

„Elsősorban az intézményi kereteken belül, szerveződik az együttműködés, de volt rá példa, az őszi folyamán adtunk be egy pályázatot, a digitális lemaradás mérséklése Hajdú– Bihar megyében, amit több civil szervezettel, például a Községek házával is közösen nyújtottunk be. De sajnos nem kizárólag a mi hibánkból nem volt sikeres a pályázás, de minden valószínűség szerint, mivel újra ki fogják írni a pályázatot, újra megpályázzuk, ugyanazt a témát, és egy kivétellel, ugyanazokkal a partnerekkel. K. B: Ez a pályázat ez miről szólt volna? A: Az volt a címe, amit mondtam, a digitális lemaradás mérséklése Hajdú–Bihar megyében K. B. És mire pályáztak? Felnőtt oktatásra. Egészen konkrétan felnőtt oktatásra. K. B: Felnőtt oktatásra. A: Egy komplex másfél éves oktatási programra. ... A Forgó Rózsa Néptánc

egyesület kedvezményezettségére már nyújtottunk be pályázatot, tehát mi voltunk a pályázó, de ők voltak a kedvezményezettek, erre volt már példa. Az éremgyűjtőkkel is. A bélyeggyűjtőkkel közösen nem pályáztunk, mer nem igazán volt olyan pályázat, amire közösen pályázhattunk volna. Ez nagyon-nagyon speciális. K. B: És a művész csoportokkal? I.A: A művész csoportok azok saját csoportjaink mind” - Vasutas Művelődési Ház, Debrecen.

„Tervezték valamelyik civil szervezettel közös pályázatot? -Egyelőre nem terveztünk, de persze ha megkeres minket egy szervezet hogy az együttműködésünket kérje nem hiszem hogy elzárkóznánk az ötlettől” - Ady Endre Művelődési Központ és Könyvtár, Polgár.

„Hát eddig én nem is találkoztam olyan pályázattal, ami kimondottan beruházásról szól. Sőt nagy értékű tárgyi eszközöket sem lehet vásárolni. Tehát egyetlen egy olyan lehetőségünk sincs, hogy azt mondjam, hogy 3–4 civil szervezettel esetlegesen zerződést kötünk, és... vagy öttel, vagy eggyel, most eljessen mindegy, hogy mennyivel, és akkor velük közösen. Őt még úgy sincs pályázati kiírás az én véleményem szerint, és ami pályázatokat én ismerek, hogy esetlegesen iskola és a művelődési ház, vagy óvoda és a művelődési ház vagy mind a kettő és a művelődési ház. Egyszerűen nincs ilyen pályázat. Külön-külön történnek ezek a kiírások, és amit az iskola megpályázhat, azt én nem pályázhatom meg, amit a civil szervezet megpályázhat, azt én megint nem pályázhatom meg, amit én pályázhatok, azt meg nem pályázhatja meg az iskola. Tehát én ezt egy komoly anomáliának érzem, nem tudom a vonalat, hogy ez hogy működik. De sejtéseim vannak, van egy olyan sejtésem, hogy időnként a Minisztériumok nem igazán tudnak összedolgozni. Tehát egymás mellett idétlenül dolgoznak, egymástól időnként függetlenül írják meg a pályázatot, ami miatt ez időnként össze szokott borulni, az a gazdasági minisztérium, de nem gond. De ők is külön-külön írják ki a pályázatokat, a civil szervezetnek, ennek-annak” - Művelődési Ház, Komádi.

„Terveznek helyi civil szervezettel közös pályázatot? Vagy volt –e ilyenre példa. Volt már erre példa, de Istenigazából, ha ilyen pályázat volt, akkor, ez olyan célokat szolgált, hogy tudjunk pályázni. Tehát a program lebonyolítása, kitalálása, minden egyebek az intézmény munkatársai végezték. És mivel egyre több olyan pályázat van...tehát nagyobbak a civilek esélyei ezért inkább ez egy formális dolog volt. Röviden miről szólt ez a pályázat? Az intézmény tevékenységi körébe tartozó program. Ez egy programpályázat volt. Közös beruházást, fejlesztést terveznek? Annyira nincs pénzük a civil szervezeteknek, hogy szó sem lehet róla, nincs mihez nyúlniuk” - Művelődési Ház, Hajdúnánás.

„Van olyan szervezet, akivel közösen szoktatok pályázni? -Akivel közösen nyújtunk be? Az inkább a hajdúbagosi jellemző, tehát a hajdúbagosi egyesülettel hogy közös pályázatokat meg itt a kistérségi együttműködésben. Helyben még nem nagyon vannak közös pályázatok. -Jellemeznéd nekem ezeket a pályázatokokat? -Ezek ilyen ifjúsági közösségi jellegű pályázatok inkább ifjúsági programokra, mint mondtam mint tábor vagy működési célú pályázatok is vannak ezek között meg ilyen európai unióval kapcsolatos pályázatok de az inkább a megjelenés nyilvántartás szóróanyag készítésre vonatkozik” - Teleház, Sáránd.

„Hát a pályázatainknak a fele, vagy több mint a fele alapítványi pályázat. Tehát az alapítvány pályázza, úgy értem. Most ami nagy fájdalmunk volt, az alapítványnak lehetett volna működésre pályázni, és mi ezt meg is pályáztuk, és nem nyertünk. Pedig az meg azért lett volna nagyon jó, mert akkor a teleháznál például, még ha nagyon keveset kaptunk volna, akkor is, egy tíz csomag papír is nagyon jól jött volna, ami 10 000 Ft ugye, mert minden kis pénz jól jön, és a dologi kiadásban sokat segíthetett volna” - Művelődési Ház, Zsáka.

„Melyek azok a pályázatok, amiket valamelyik civil szervezettel közösen adták be? - Hát ezek közül... Zsáka Jövőjéért Alapítvány... Hát például... Együtt, vagy külön, külön? - Együtt. - Hát, ha azt mondjuk, hogy, hogy szóval hogy mondjam, hogy, olyan nincs, hogy együtt, hogy művelődési ház, és az ala-

pítvány, mert ha az alapítvány pályázza, az is mi vagyunk. Mert az intézményi háttér kell ahhoz, hogy az alapítvány megcsinálja a pályázatot, igaz? - Tehát gyakorlatilag a Zsáka Jövőjéért Alapítvány - Az együtt van a művelődési házzal, - Az teljesen össze van olvadva? - Hát szerintem, lehet mondani. Az, hogy még az alapítványnak segít a tiszteletes úr, meg sok mindenki más ez egy dolog, de valahol meg kell tartani a rendezvényt. És az mindig vagy a művelődési ház, vagy a kastély, vagy a kiállító terem. És az nem igen szokott előfordulni, hogy ezért viszont az intézmény pénzt kér. Még ha van is rá esély, vagy kiírás, hogy terembérlési díj, akkor sem arra költjük, hanem inkább veszünk tíz labdával többet a cigánygyerekek, hogy nekik jusson, minthogy az intézménynek adjon az alapítvány.- Aha, értem” - Művelődési Ház, Zsáka.

„Közös pályázat? Már nem csak támogatás szintjén hanem valóban közös pályázást terveznek? Vagy volt ilyen? – Hát volt tervezés szintjén, de miért nem jött össze azt nem tudom...Összejött, csak elutasítva lett a pályázat. Volt közös pályázat, a Színbáb Egyesülettel, mint a Színbáb egyesület önmaga nem pályázhatott, a pályázati kiírásnak nem felelt meg, ezért vállaltuk mi. Természetesen minden lehetőséget kihasználunk, a közös pályázatok ügyében, mert ugye az a helyzet, hogy a kiírások rendkívüli módon korlátozzák mind a mi, mind a civilszervezetek lehetőségeit. Sokszor ezért szövetkeznünk kell. Ez mindig az adott kiírástól függ. ... Elég sok pályázat van kiírva kisebbségi szervezeteknek. Oda intézmény nem igazán tud belépni, pedig ott sok lehetőség lenne” - Kölcsey Művelődési Központ, Debrecen.

„Közös pályázatot csak szakmán belül szoktunk beadni. Előfordulhat, hogy ha olyan van, hogy támogatólevelet, vagy valamely részét elvállaljuk, de általában az jellemző, hogy hasonló ifjúsági irodákkal szoktunk. ...Általában olyankor működünk együtt amikor, mondjuk régiós program van, nem csak a mi megyénket érinti, hanem más megyét. Illetve most ami ilyen folyamatos együttműködés, amit kihagytam, az a Kábítószer-egyeztető fórummal, tehát az irodája a KEF-es iroda az irodának most egy ilyen alintézménye lett” - Mezon Ifjúsági Információs és Tanácsadólroda, Debrecen.





## Közösségi terek – az együttműködésekről

„Inkább a húsfazékhoz való hozzáférés lehetőségei determinálják, holott én nem csak a hosszabb távú, hanem a középtávú célok is azonosak, vagy legalább azok azonosak, mert minden efelé irányuló munkának és tevékenységnek egyfajta eredőjének kell lenni, ha a folyamatban résztvevő személyek életének jobbítása, személyes lehetőségeik, életlehetőségeik javítása, a....Nyilván elsősorban azok, akikkel nap-mint nap együtt dolgozunk, amelyek itt is működnek. De... Most így hirtelen nem tudok különösebbet kiemelni, meg kéne nézni a programot, hogy mikor kivel dolgoztunk együtt, de ha azt mondom például, hogy Magyar Máltai Szeretetszolgálat debreceni csoportja, több mint 10 éves az együttműködésünk” - Vasutas Művelődési Ház, Debrecen.

„Együttműködtünk a Létafit civil szervezettel, ezen kívül a Tűzoltósággal... - Ők önkéntesek?- Egy része igen. A fele pedig köztisztület, ilyen vegyes. Kivel még? A polgárőrséggel nagyon jó a kapcsolatunk. Rendezvényeinken mindig részt vesznek. Ők is civilszervezetként működnek. ... Körülbelül ez a három akikkel mi rendszeresen együttműködünk.- Van – e rendszeres együttműködés? Írásos formában? - Igen, úgy is, de lehet szóbeli megállapodás is. Ilyen, hogy megállapodásban lefektettük volna, hogy miben segítjük egymást ilyen nincsen. De úgy vélem, hogy a segítség elsősorban még az intézmény részéről van, a civil szervezetek felé, és fordítva nem minden esetben működik. Tudna olyan szervezeteket mondani akikkel szoros az együttműködésük? Na most ezek bejegyzett civil szervezetek kell, hogy legyenek? Hát... Mert nekem az a civil szervezet, ahol 5 – 10 – 20 ember összejön valamilyen cél megvalósítására. Nekem az már civil szervezet, hogyha folyamatosan találkoznak egy bizonyos célért. Elsősorban jobb lenne bejegyzett. Bejegyzett szervezet kettő működik az intézményben. A Szólák Zoli-féle természetbarát, a Liget Szépe Egyesület, illetve a Nyugdíjasklub. Velük akkor rendszeresnek tekinthető a kapcsolat? Annál is inkább, mert az egyik kollegám a vezetője, az egyik szervezetnek, tehát igen” - Művelődési Ház, Hajdúnánás.



240

„Nézzük, azt mondja, hogy...a pontos neveket lehet, hogy nem fogom tudni, de a tevékenység lényege. Van ugye a sakkozók, Ifjúsági fúvószenekar, Big band zenekar, Hajdúböszörményi Fiatal Művészekért Egyesület, az előbb említett főző nénik, tehát a Háziasszonyok Klubja, illetve a Magyarnóta Éneklési Klub ugye ez már egy egyesület lett, a Hagyományörző Egyesület, aztán a Kertbarátkör, galambászok, ezek voltak az idősebbek, és hát van Nyugdíjas Férfiak Klubja, van hadi..Hadfik Klubja a második világháborút megjárt volt katonák klubja, aztán Életmód Egyesület működik rendszeresen. Ezek, akik jellemzően a közép illetve idősebb korosztály. Bocsánat még a társaságkeresők klubja. Ezek a negyven fölötti korosztályt lefedő szervezetek. Nézzük a fiatalabb sorozatot. Bocsánat az ifjúsági fúvószenekar az nem ide tartozik. Kezdjük az ifjúsági fúvószenekarral, aztán a Big band, a Jazzmelone zenekar, Bocskai Néptánc- együttes, ennek azt hiszem ha jól emlékszem három csoportja van. Latin tánc egyesület a nevüket nem fogom tudni megmondani. Van hastánccsoport, kung-fu-sok, vagy valamilyen távolkeleti harcművészet, kismama, baba- mama klub. Nem fog eszembe jutni több. Biztos, hogy van még egy pár” - Sillye Gábor, Művelődési Ház, Hajdúböszörmény.

„Bármely civil szervezet számára rendelkezésre állunk, helyet biztosítunk nekik, alkalmanként ha igény van rá akkor a műsor összeállításban is segítünk. Szorosabb együttműködésünk van pl a Vöröskereszttel, segítünk a véradásokat lebonyolítani, helyet biztosítunk számukra ingyen és ott a Polgárőrség is ami rendezvényeink során segítenek a szervezésben a biztonságról gondoskodnak” - Ady Endre Művelődési Központ és Könyvtár, Polgár.

„Hát némelyikkel van és most kellene felülbírálni az egészet, mert hogy egyáltalán nincs rendben ugyanis ellentmondások vannak ugyanis az a helyzet hogy kellene hogy legyen együttműködési szerződés, de a gond az hogy az önkormányzat a mai napig nem bírta eldönteni hogy a szervezetek ingyen megkaphatják-e a helyiséget avagy fizetni kell nekik bizonyos térítési díjat. Ezért nem nagyon merik az önkormányzati szerződéseket megkötni az intézményve-

zetők, mert esetleg ebből később gubanc származhat. .... Rendszeres használói az intézménynek, elvileg lehetne tőlük terembérlleti díjat kérni ha erre lenne egy megfelelő határozat az önkormányzat részéről, de mivel ez nincs, ezért nem fizetnek a szervezetek....Hát itt van az Életreform Egyesület, itt van a Biokultúra Egyesület, Vitalitás Turista Egyesület, Magnitúdó Csillagászati Egyesület, Hajdú-Bihari Diabetes Egyesület akkor ....Kertbarát Kör és Egyesület” - Újkerti Községi Ház, Debrecen.

„Nem, szerencsétlen módon, nem. Alkalmanként, ha megkeresnek bennünket ilyen-olyan, első sorban technikai problémákkal, akkor mindenféle képen segítünk. De van például olyan civil szervezet, hogy soha nem. Van egy kosárlabda egyesület, ők annyira behatárolt tevékenységi formát űznek, hogy semmiféle képen nem...” - Művelődési Háza, Komádi.

„... a Komádi és régiója fejlődéséért Közalapítvány. Ők azok, akiken keresztül mennek gyakorlatilag olyan pénzek, amik később a városra fordítandók....velük igen szoros a kapcsolatunk, részben azért, mert az ő helyüket használjuk, tehát a szabadidőközpont című rész, az az ő kezelésükben van, másrészt nekik nincs is gyakorlatilag költségvetésük sajnos. Ami összeg befolyik, az nekik mind elmegy így a város... Sőt ami a városra elmegy sokkal kevesebb. Minden féle-fajta, első-sorban rendezvények, miután ez a profilunk, együtt oldjuk meg ezeket. ....Na most miután abszolút nincs költségvetése, ha a... Hát bizonyos rezsi költségük van, azt tudják biztosítani. Ezét úgy szokott lezajlani az alapítvány munkája, hogyha van egy valami, bejön egy igény az alapítványhoz, mondok egy példát, a citera együttesnek mellényre van szüksége, akkor ezt úgy szokták megoldani, hogy az alapítvány számlájára adott x vállalkozó befizeti azt a... adakozik bizonyos összeget, és az alapítványon keresztül kiutalják a pénzösszeget. Tehát összefüggően most valahol nem... Tehát nem, nincs meg az a működési területe, pontosan az anyagiak hiányában, mint milyennek meg kellene lennie. Na most az adó egy százaléka az a bevétel, ami az alapítványnak van, az nagyon kevés. Mondom félelmetesen kevés. Mert mondom nem ennek az alapítványnak adják az emberek az adójuk

egy százalékát, hanem amihez nyilván szorosabban kötődnek. Tehát van egy másik alapítvány, például az iskolának van egy alapítványa, akkor nyilvánvaló, hogy a szülő abba az alapítványba fogja az adó egy százalékát és a támogatását betenni, nem az idézőjelbe, nagy kalapba. Ez valahol az önkormányzatnak egy alapítványa, ami arra lett létrehozva, hogyha a város területén, vagy a nagyközség területén bármire szükség lenne, akkor tudjon segíteni az alapítvány. Hát itt van a probléma. Na most ők teljesen meg vannak lőve a pályázatokkal is, ugyanis nem rendelkeznek önerővel. Ebből következően az ég egy adta világon semmit nem tudnak” - Művelődési Háza, Komádi.

242 „Hát a könyvtáron kívül, és ugye az intézményen kívül, amint említettem a ki állítóterem az külön épületben van, és annak az emeletén van egy Teleház. Ezt a Zsáka jövőjéért alapítvány pályázhatta meg annak idején, ez előtt két évvel, mármint harmadikba léptünk. - A Teleháznak ki a vezetője, annak is ön a vezetője? - Igen én vagyok a vezetője, Az alapítványnak is, és a közalapítványnak is a kuratóriumi elnöke vagyok. Az egyiknek hivatalból, a közalapítványnak, az alapítványnak pedig így alakult, hogy annak is” - Művelődési Ház, Zsáka.

„...az országban egyedülállóan megalakult Zsákán az Eurofalu Kht. 5 önkormányzat, köztük a Megyei Önkormányzat, és 10 gazdálkodó egység alkot, vagy hozta létre ezt a Kht-t. Az a céljuk, hogy, hogy mivel Zsáka egy ilyen szikes területen van, visszaállítani a régi gazdálkodás feltételeit, például a cigányság körébe ugye a vályogot vetették, annak a lehetőségeit megteremteni. Na most ez a Kht. most alakult, nyilvánvaló, semmiféle ilyen feltétele, nincs amit, ugye szeretnének, és ami beindítaná a tevékenységüket. Nyilván ott vannak a Teleház melletti helységbe, ugye akkor adunk nekik Internet csatlakozást, adunk nekik fénymásolási lehetőséget, telefaxot, és egyebet, hogy bízunk benne, hogy ugye pályázataik során olyanokat is találnak, amiben szorosabban együtt tudunk működni és azokat a csoportokat, vagy azokat a lehetőséget meg fogják keresni,

hogy egyrészt, hogy támogassák, másrészt újabbakat létre hozni, aminek az alábbi feltételei esetleg pályázzák” - Művelődési Ház, Zsáka.

„Tehát nagyon sok szervezetettel tartunk kapcsolatot. A civil szervezetek, itthoni, főleg hajdú-bihari, vagy magyarországi, de a civil szervezetek külföldi, tehát különböző ilyen alapítványokkal, egyesületekkel, szervezetekkel. Tehát ez nagyon szerteágazó a kapcsolatunk. ...Hát például a legfontosabb a Barabás cég, az Erdélyben, a magyar alapítvány New Glanswickban, akkor a Japán–magyar baráti társaság, a Toyama–Debrecen kulturális szövetség, a Hanami testvérvárosi program, az amerikai polgármesterek szövetsége, és hát számos egyéb. .... Nekünk, nem csak név szerint, de legalább egy 50 intézménnyel, ha nem is napi, de évente 2–3 alkalommal van kapcsolatunk, ami aztán nem csak abban merül ki, hogy mint vezetők, különböző apropóból. Lásd kutya menhely létesítése, vagy a város szépítéséért díj odaadása, tehát sorolhatnám, hanem valójában itt a pályázatokon való részvétel, a gyerekekkel való kapcsolat, különösen a kulturális szférában, itt a hátrányos helyzetű gyermekek megsegítése illetve támogatása” - Kortárs Művészeti Galéria, Debrecen.

„De van egy olyan...ötven – hatvan civilszervezettel rendszeresen tartjuk a kapcsolatot... - Itt olyasmire kell gondolni, hogy közös pályázás, rendezvényszervezés... - Inkább azt mondanám, hogy sokszor, sokan szoktak megkeresni minket. - Akkor ez inkább segítségnyújtás? - Igen, segítségnyújtás. Partnerséget vállalunk, támogatást vállalunk pályázatokhoz. Alapítványokkal, vagy például a Mezon irodával elég szoros kapcsolatban vagyunk. Akkor pesten az Európa Házzal...mi van még ami ilyen nagyobb? Hát helyi civilszervezetek, teleházak, inkább kistérségi körben még megpróbálunk odakoncentrálni ahogyan csak lehetséges. Úgy közös pályázatot, hogy együtt írjuk meg, nem nagyon terveztünk még, egyenlőre, de...elsősorban ők keresnek meg minket. Tehát olyan, hogy mi kezdeményezzünk olyan még nem nagyon

volt. Kell egy támogató nyilatkozatot kiadni...ebben, tehát nem a klasszikus együttműködés, hogy leülünk együtt megírjuk stb. Viszont a jövőben tervezzük ilyeneket” - Európai Információs Pont, Debrecen.

## Közösségi terek – a civilek segítségéről

„Hát először is a helyi civil szervezeteknek helyet biztosít az intézmény, az intézményen belül 10- 12 civil szervezet működik, azért mondok ilyen bizonytalan számot mert ezek úgy jönnek, mennek, változnak. Ezek a civil szervezetek önállóan működnek önállóan programozzák magukat, csupán a helyet kapják, egyiknek sincs saját irodája, rendezvényeikhez, programjaikhoz megfelelő időbeosztás szerint kapnak helyet” - Újkerti Közösségi Ház, Debrecen.

„Hát az objektív feltételeket tudjuk nekik biztosítani, fűtött helység, hogy úgy mondja, oktatási eszközök állnak rendelkezésre, ha szükségük van rá. ...Ez az E-pont, ez ez év júniusában jött létre, a nyíregyházi testvérintézményünk tulajdonát képezi a géppark. A Köztünk létrejött együttműködési megállapodás alapján helyezték el itt a gépeket, és mi működtetjük E-pontként egyrészt, és oktatási központként, mert hál’istennek erre mostmár azt lehet mondani, hogy egyre inkább beindulnak a tanfolyamok is” - Vasutas Művelődési Ház, Debrecen.

„Hát például olyan kérések szoktak lenni, hogy van egy... szeretnének támogatói jegyet készítenie, x művészeti csoport, és akkor mi annak a támogatói jegynek a megtervezésében, kivitelezésében segítünk, illetve időnként teljesen mi csináljuk meg. Amivel első sorban segítséget kér mindenki, hogy ezeknek a rendezvényeknek, eseményeknek helyt adjunk, illetve, hogy ezeket az eseményeket, rendezvényeket reklámozzuk... Feladatunkból adódóan módunkban áll nekünk ezt technikailag kivitelezni” - Művelődési Ház, Komádi.

„Anyagiakban, nem. Ez az első, anyagiakban nem, hiszen mi is anyagi gondokkal küzdünk. ... a másik két civil szervezet, meg akik kimondottan hozzánk kapcsolódnak, igényt tartunk arra, hogy minden féle-fajta rendezvényünkön részt vegyenek aktívan, tehát fellépéseket vállaljanak. A nyugdíjas klub a saját maga kis műsorával, és a take-wan-do egyesület szintén egy olyan bemutatóval, aminek az érték igen komoly, tehát nagyon komoly összeget le kellene tenni, ha máshonnan hívnánk bemutatót, illetve ha őket kérnénk meg, hogy bemutatót tartsanak...A termet térítésmentesen. Tehát az edzéseket itt tarthatják. Nem kell terembérletet fizetni. .... Nos az az érdekes helyzet állt elő, hiszen én vagyok az egyesület titkára, tehát bizonyos tekintetben összemossódnak a dolgok, tehát nyilvánvalóan én csinálom a dolgomat az egyesületben is... Nem is igen... Tehát a program végül is annyira zárt, hogy nem is igen engednek belenyúlást ebbe az egészbe. Tehát itt is első sorban technikai részről, illetve a menedzselésről van szó” - Művelődési Ház Komádi.

„Adunk ingyenes teremhasználatot, kedvező térítéssel esetenként, biztosítjuk a levelezés lehetőségét. .... pályázatokat is írunk, támogatjuk a pályázataikat. Például a kertbarátok, vagy a Megyei Népfőiskola, vagy itt van a Színbáb Egyesület is. Ha nem is társpályázók, de mi vagyunk a pályázataiknak a támogatói. - Ajánlást is adnak? - Igen, van amikor ajánlást kell adni, de van amikor társpályázó, van amikor lebonyolítói vagyunk, mert van olyan civilszervezet amelyiknek nincs olyan jogosítványa, hogy a pályázati pénzeket tudja kezelni, akkor azt mi csináljuk, mi vagyunk a lebonyolítói..... Természetesen anyagi támogatást minimálisat tudunk adni, de az is előfordul, tehát pénzügyileg is támogatunk egyesületeket. Ha kiadványaik vannak akkor abba is beszállunk, de a tördelésben is segítünk, tehát sokféle, nagyon összetett. Ez vonatkozik a megyei egyesületekre elsősorban, már úgy érteve, hogy megyei hatókörű. De a települések civilszervezeteivel is van kapcsolatunk” - Kölcsey Művelődési Központ, Debrecen.

„Fax, telefon, meghívó... Tehát elsősorban a számítógéphez kapcsolódó dolgok, hogy ezt tervezzük, azt tervezzük, sokszorosítsuk, fénymásoljuk le. Tehát



ilyen problémákkal szoktak elsősorban hozzánk fordulni. Na most, ez azért kivitelezhető, nyilván van máshol is olyan hely, ahol ezt meg tudnák csinálni, de egyrészt mindenkinek minden tegnapra kell, és mi mindenkinek mindent tegnapra meg is csinálunk. Ez az elsődleges. A másodlagos, hogy nagyon sokszor úgy jönnek hozzánk, hogy nekem kell egy meghívó, pont” - Művelődési Ház, Komádi.

„Hát az iskolának is van alapítványa, ők a zsákai általános iskoláért címet viselik, illetve a segíts, és támogass alapítvány, az a Gondozási központ révén jött létre, vezetői gondozottan hozták létre, a sportegyesülettel nagyon jó a kapcsolatunk, rengeteg segítséget kérnek, és kapnak tőlünk. Hát ezekkel a... K. B: Ezek a segítségek mit jelentenek? B. M: Hát azt, hogy mi is kérünk segítséget. ...Hát például, mondjak, a sportkör vezetői, hát mégis csak kellene oklevél, akkor szólunk a kuratórium elnökének, hogy szóljon a kollegájának, hogy csináljon a teleházban valami szép oklevelet, vagy az egyesület mondja, hogy jó lenne ilyen egy kis emlékbe ilyen... érmek. Hát az alapítvány is ad ilyen pár ezer forintot, az iskola alapítványa is ad pár ezer forintot, és mégiscsak összejön az éremre való, a kupára való.... Kis község ez, 1800 lelkes, mindenki ismer mindenkit, mindenki bejáratos mindenkihez, mindenki meg tudja állítani a másikat, az utcán, meg odakiabál, hogy nem tetszett elfelejteni, hogy holnap ez lesz, vagy az lesz, vagy hogy egy hét múlva ez lesz, vagy az. Amellet, hogy nem civil szervezet, de nagyon jó kapcsolatunk van végül is, az egyházakkal is. ... Hát jóformán én azt gondolom, hogy minden, majdhogynem minden rendezvényünk olyan, hogy valakinek a segítségét kérjük, vagy ők a miénket, vagy mi az övékét” - Művelődési Ház, Zsáka.

„Mivel mi információ-szolgáltató pont vagyunk, ezért elég széleskörű. Egyrészt pályázatok, másrészt pedig konkrét Európai uniós információk, van egy rendszeres internetes hírlevelünk” - Európai Információs Pont, Debrecen.

„Az iroda elsődleges célcsoportja a fiatalok. Vagyis mi perszonális szolgáltatásokat nyújtunk elsősorban. De ezen kívül aki megkeres minket,



szervezet, természetesen annak is segítünk. De ifjúsági területen külön kell választani, mert van a Regionális Ifjúsági Szolgáltató Iroda, akinek elsődleges célcsoportja a szervezetek. És mi inkább a perszónálisban segítünk. De például amikor pályázatok vannak, akkor nagyon sok adatlapot tőlünk kérnek el, a civilszervezetek, így például a Regionális irodának a pályázatait vagy az Ifjúsági Minisztériumnak a pályázatait. Illetve van egy ilyen alap pályázati segítségnyújtás, hogy nálunk járnak ezek az újságok, illetve mi is gyűjtünk akár az Internetről, akár a szervezetektől olyan pályázatokat, amire szervezetek is pályázhatnak. Valamint egyesületalapításban. Civilszervezet létrehozásában tudunk segíteni. A papírokkal, tehát mintapapírok vannak, hogy hogyan kell a folyamatot végig vinni, illetve van egy jogászunk, aki jogi tanácsadás keretében az elkészült dokumentumokat át tudja nézni, hogy azt nagy valószínűséggel el fogják e fogadni vagy nem. Az irodának egyik szolgáltatása az ingyenes Internet-használat, és pályázat beadásakor is, tehát van olyan gépünk, ami alkalmas beküldendő pályázatoknak az elküldésére. Aztán nagy ritkán, ez nem rendszerességgel, mert elsősorban ugye fiataloknak szól, de előfordult már, hogy ha egy civilszervezet nem tud hova menni, akkor, nyitvatartási időben tudják használni az irodának a galériáját, gyűléseket tudnak tartani” - Mezon Ifjúsági Információs és Tanácsadó Iroda, Debrecen.

## Közösségi terek – a tevékenységről

„Hát először a társirodája voltunk a Hajdúbagosi teleháznak egy évig utána önállóra pályáztunk és ma már három éve önálló a teleház ez azt jelenti hogy öt számítógéppel rendelkezünk fénymásolóval fax-al nyomtatóval, és ez áll a lakosság szolgálatára úgyhogy ezt bárki használhatja igénybe veheti térítés ellenében és szórólapot szerkesztünk fénymásolunk faxolunk faxot fogadunk ha valakinek kell tehát végül is ez egy ilyen mindenki irodája kinézetű. Ez az irodai szolgáltatás. Na most e mellett van az egyesület ami működteti a teleházat, ez a Kulturális és Ifjúságfejlesztő Sportegyesület és ez az egyik project ami működ-

248

teti a teleházat a többi az ilyen ifjúsági munkával kapcsolatos. Főleg azért mert a művelődési ház se igazán működik Sárándon mert most tornaterem van ott és ezért mi átvettük a feladatát nagyjából és ifjúsági programokat szervezünk, minden évben megrendezzük a Nyári Tábor a Mobilitás és az ISM támogatásával. ... ez egy másik fő projekt, mindamellett ellátjuk az önkormányzat számítógépparkjának a karbantartását és meg pályázatot írunk az önkormányzatnak is meg saját részre is tehát ilyen ami mondjuk idevág hozzánk önkormányzati pályázat az hozzánk kerül és mi megcsináljuk úgyhogy ilyesmi szolgáltatások vannak. Akkor a faluval kapcsolatos megjelenések tehát ha meg kell jelenni valahol például térségi rendezvényeken akkor mi állítjuk össze a résztvevőket és mi keressük meg azokat akik szeretnének részt venni ezeken a programokon.... Azt még elfelejtettem hogy a helyi újságot is mi szerkesztjük az önkormányzat megbízásából, amiért elmondtam azért cserébe. Mi gyűjtjük össze az anyagot, meg a fizikai részét is mi valósítjuk meg. Hát ilyen fénymásoltan terjed 750 példányban leginkább havonta jelenik meg és ingyenes és kihordják a postaládákba ez a Sárándi Hírmondó. A helyi kábeltévé meg az üzemeltető fenntart egy helyi csatornát, ahol direkt helyi híreknek meg eseményeknek van tere és én vagyis mi szerkesztjük ennek a műsorát. Hát egyelőre, ha valami helyi esemény történik iskolai vagy óvodai vagy egyéb akkor felvételt készítünk és akkor az lemegy a kábel tv-be. Valamikor volt képűtség is, ennek tervezzük még a beindítását. Hát majd ezt meglátjuk, hogy hogy lehet ismét” - Teleház, Sáránd.

„...nem egy olyan tevékenység van, ami szintén lassan száz éves, elég, hogyha a jelenleg is folyó tevékenységek közül az amatőr színjátszásra gondolok,... csoportjaink java-része általuk alapított, vagy hozzánk került csoport, de vannak olyanok is, nyilván a beszélgetés szempontjából ez az érdekes, van, amelyik a milyen volt, de mostmár közös fenntartási szerződés keretében dolgozunk, és önálló egyesületük van. Ilyen a Forgó Rózsa néptánc egyesület, amelynek van egy önálló egyesülete, a Bocskai István Kulturális Egyesület, ez valamikor a Bocskai Néptánc egyesület néven a művelődési ház néptánc csoportja volt. Aztán 1993-ban, vagy '94-ben, most nem tudom pontosan, akkor jött létre az

önálló egyesületük, de ettől függetlenül tevékenységüket a mi infrastrukturális kereteink között fejtik ki. És a harmadik csoportba azok a szakkörök, például szakkörök sorolhatók, amelyek önálló civil szervezetként léteznek, mint például a Magyar Bélyeggyűjtők Egyesülete Hajdú-Bihar megyei csoportja...” - Vasutas Művelődési Ház, Debrecen.

„...mi egy nagyom kivételes, és különleges helyzetben vagyunk itt Zsákán. Egyrészt azért, mert van a Rhédey kastély, ami nem csak intézmény, hanem ki állítóterem, konferenciaterem, állandó kiállítások is, és egyéb kiállításoknak a színhelye, Egyrészt ez, a másik, pedig, hogy a személyi feltételek, az, hogy hárman vagyunk az intézménybe’, tulajdonképpen én vagyok a népművelés, két könyvtáros lenne végzettség szerint, de mi hárman, mindig mindent együtt csináltunk. ....Hát az intézmény, én azt gondolom, hogy egy, egy nem magas, de normális költségvetéssel dolgozik, ez 10 millió Ft körül mozog az utóbbi időben. Nem túl sok mindenre elég, de pályázati pénzekkel együtt, több olyan országos, illetve ugye megyei, területi rendezvényt tudunk csinálni, amiről egy 1800 lelkes más község nem is álmodhat. Ez egyrészt megint ugye mondtam a pénznek a szerepe, tehát a miénkhez még egyéb csatornákon megkeressük a lehetőséget, van intézményünk, az is pályázik, van alapítványunk, az is pályázik, van közalapítványunk, az is pályázik, és így együtt, hát azért mégis csak egy szép summa. E mellett megint itt van a személyi dolog is, amit mondtam, hogy itt a képviselőtestület, a polgármester, a körjegyző művészetpártoló. És e miatt is nagyon sok olyan rendezvény van, táborok és művésztelepek, és egyéb, hogyha ne talántán nem kapnánk pénzt, mert volt már azért olyan, hogy nem jött össze a dolog, akkor is meg tudtuk csinálni, mert a testület azt mondta, hogy biztosítja rá a fedezetet” - Művelődési Ház, Zsáka.

## Lábjegyzetek

**1** Ugyanakkor figyelembe kell vennünk, hogy a globalizáció tudományos diskurzusának meghatározó elemeit főképpen nyugati szerzők írják, így a jelenségről alkotott képünkben nem szerepel (legalábbis nem azonos súlyban) azoknak a nem nyugati szerzőknek a szemlélete, akik ugyanolyan részesei a globalizációs folyamatnak, mint a vita amerikai és európai résztvevői. Szélesebb értelemben azonban azt tapasztaljuk, hogy a globalizáció témája valójában a bolygó minden részén fellángolóban van. A tudomány (legyen szó akár politikatudományról vagy társadalomtudományról) felelősséggel tartozik azért a képért, amelyet a globális világról közvetít, s ez a kép jelenleg a mi szemüvegünkön keresztül mutatkozik – talán szerencsés lenne, ha legalább felpróbálhatnánk néhány másikat is.

**2** Jellemző egyébként a gazdasági szempontoknak a globalizációról való gondolkodásban elfoglalt privilegiált helye, amely bár sokféleképp magyarázható, egyoldalúvá és ezzel más aspektusokat elfedővé teszi a vitát, és - függetlenül annak valóságtartalmától - végeredményben csökkenti a plurális vita esélyét.

**3** amelyek valójában összefüggenek egymással, s így elválasztásuk némileg önkényesnek is tűnhet, ám az értelmezhetőség kedvéért „ebbe a csapdába bele kell sétálni”.

**4** Nem véletlen, hogy a nemzetközi civil szervezetek egyik legfontosabb célpontja a WTO – évek óta folyamatos kampányt folytatnak annak érdekében, hogy a szervezetben civil tagok is helyet kapjanak, és ne csupán a döntés-előkészítési, hanem a döntéshozatali folyamatban is. Tevékenységük mindenesetre komoly visszhangra talált a nemzetközi együttműködések területén, bár a WTO a döntési jog odaítélésétől mereven elzárkózik.

**5** Csupán néhány hozzászólással próbáltam érzékeltetni azt az óriási visszhangot, amelyet Huntington munkája keltett – mindazonáltal fontosnak tartom jelezni, hogy a vita hátterében megbúvó politikai és ideológiai megfontolások erőteljessége miatt ez a probléma kör



nagyon nehezen tuszkolható objektív, tudományos keretek közé, így a róla szóló elemzések recepciójában mindenképpen bizonyos távolságtartás szükségeltetik.

<sup>6</sup> Az amerikai társadalom-psziché válságáról Cristopher Lasch: Az önimádat társadalma című könyve indított el széles körű vitákat (Budapest, Európa, 1996).

<sup>7</sup> A globalizációval kapcsolatos gondolatok között azonban olyan kérdések is találhatók, amelyek megválaszolását nem lehet a messzi jövőbe tolni egyszerűen azért, mert e válaszok nélkül maga a rendszer, a globálissá váló világ válik majd működésképtelenné. Némileg elkeseredésre ad okot, hogy a kérdések megfogalmazásában jeleskedők sem tudnak olyan adekvát válaszokkal előállni, amelyeknek megvalósíthatóságára, gyakorlatba való átültetésére hipotézisek is készen állnának. A globalizáció számos olyan folyamatot eredményez (illetve számos olyan folyamat eredménye), amelyek negatív hatásait valahogyan kompenzálni kell: a kérdés csak az, kinek a feladata ennek megtervezése és megvalósítása? A politikusoké, a gazdasági csúcsszervezeteké, esetleg a civil társadalomé, netalán ezek összességéé?

<sup>8</sup> A civil társadalom eszmétörténetének külön fejezetet nem szentelünk.

<sup>9</sup> Ezekre az vitás pontokra igyekszünk majd utalást tenni.

<sup>10</sup> „A Kutatócsoport célja a magyarországi nonprofit szektor feltérképezése, történelmi előzményeinek áttekintése, fejlődésének nyomon követése, társadalmi-gazdasági hátterének tudományos elemzése, a hazai fejlemények nemzetközi összehasonlításban történő értelmezése és értékelése, valamint a szektorban folyó gyakorlati munka szakértői támogatása. E célok elérése érdekében az Egyesület az elmúlt 10 évben -a mindenkori igényekhez és finanszírozási lehetőségekhez alkalmazkodva -a kutatási programok egész sorát bonyolította le. Ezek eredményei a Nonprofit Kutatások című könyvsorozatban jelentek meg.” <http://www.nonprofitkutatas.hu>

<sup>11</sup> A civil szervezetek székhelye: Álmosd, Bakonszeg, Balmazújváros, Báránd, Bedő, Berett yóújfalu, Biharkeresztes, Biharnagybajom, Bihartorda, Bocskaikert, Debrecen, Derecske, Egyek,

Esztár,Hajdúbagosa, Hajdúböszörmény, Hajdúhadház,Hajdúnánás,Hajdúszoboszló,Hajdúszováth,  
Hencida,Hortobágy,Hosszúpályi,Kaba,Kismarja,Konyár, Körösszegapáti,Létravértes,Mezősás,  
Mikepércs,Monostorpályi,Nádudvar,Polgár,Püspökladány,Téglás,Tiszacsege, Tiszagyulaháza

**12** A közösségi intézmények székhelye: Balmazújváros, Báránd, Bedő, Berettyóújfaluh,  
Biharnagybajom, Bihartorda, Debrecen, Derecske,Egyek, Esztár, Hajdúbagosa, Hajdúdorog,  
Hajdúnánás, Hajdúszoboszló, Hajdúszováth,Hencida Hortobágy, Hosszúpályi, Kaba, Konyár,  
Körösszakál, Nyíracsa, Nyíracsa, Polgár, Püspökladány, Sáránd, Szentpéterszeg, Téglás,  
Tiszacsege, Újtikos

**13** Az önkormányzatok székhelye: Bakonszeg, Balmazújváros, Báránd, Bedő, Berek-  
böszörmény, Biharnagybajom, Bihartorda, Bocskai kert, Debrecen, Derecske, Egyek, Folyás,  
Hadúszoboszló, Hajdúbagosa, Hajdúnánás, Hajdúszováth, Hencida, Hosszúpályi, Kaba, Kokad,  
Konyár,Körösszakál, Mezősás, Pocsaj,Polgár,Szentpéterszeg, Tiszacsege, Újtikos

**14** Az egyes kategóriákba a következő választípusokat soroltuk (zárójelben az előfor-  
dulások számát közöljük): Kultúra (művészetek: 27, kulturális örökség megőrzése: 8, egyéb  
kulturális tevékenységek:16); Oktatás (gyermekoktatás: 20, felsőoktatás: 1, felnőttoktatás, is-  
meretterjesztés: 2, egyéb oktatás: 10); Egészségügy (mentális ellátás: 6) ; Sport/szabadidő (aktív  
sport: 12) Szociális (gyermek-és ifjúságvédelem: 12, családvédelem: 3, egészségkárosultak: 2,  
idősek:7, önségélyezés:1, rászorultak támogatása: 9, többcélu és egyéb szociális: 6) ; Érdekvéde-  
lem (polgárvédelem, tűzoltás: 2, természetvédelem:6, épített környezet védelme: 3, állatvédelem:  
4, emberi jogok védelme:3, egyéb jogvédelem: 4, szakmai érdekvédelem:2, egyéb gazdasági  
érdekvédelem: 1, közbiztonság védelme: 4, bűnözők rehabilitációja: 3, egyéb bűnmegelőzés);  
Gazdaság (településfejlesztés: 4, egyéb településfejlesztés: 7, foglalkoztatás:4) ; Egyéb (hírközlés,  
tömegkommunikáció: 2, egyéb vallási tevékenység: 1, egyéb nemzetközi tevékenység:1)

**15** Néhány példa a célkitűzésekre: „A bajnokságban való induláshoz szükséges anyagiak  
biztosítása, A cigány fiatalok katonai szolgálatba való beilleszkedésének segítése, A megszer-  
zett ismeret továbbadása A unkanélküliek foglalkoztatásának segítése, Autizmus, depressziós,  
pszichés betegek kezelése, Az egyesület 10 éves évfordulójára egy fából készült szobor felál-

lítása a faluban, Betegségmegelőzés, Betörések megakadályozása, Bűnmegelőzés, Egyének, családok mentálhigiénés állapotának javítása, Együttműködés belföldön, Etnikai kisebbség támogatása, Felzárkóztató és személyiségfejlesztő programok készítése, Felnőttképzés, Foglalkoztatás munkanélküliek számának csökkentése, Foglalkoztatásuknak, művelődésüknek az elősegítése, Fogyatékkal élő fiatalok helyzetének javítása, Hagyományőrzés, Hely és honismeret, Helyi civil szervezetek támogatása, Idősek segítése, Ifjúsági szabadidős programok szervezése, Ifjúsági tevékenység, Iskolai környezet javítása, Iskolán kívüli nevelés, Képzések szervezése, Képzési lehetőségek megteremtése, Kirándulások szervezése, Környezetvédelemre nevelés, Középiskolai tanulmányokat folytató cigány fiatalok segítése, Sport, egészségügy támogatása a településen, Kultúra, szociális területek erősítése, Lakhatás biztosítása, Lótenyésztés, Népzenei hagyományok őrzése és ápolása, Oktatás és nevelés tanórán és azon kívül, Oktatási – kulturális, Pályázat elkészítése, Pávakör találkozó megszervezése, Rendezvényeken való bemutatkozás, Roma együttműködések kialakítása, Szabadidős tevékenységek szervezése, Szociális hátrányok enyhítése, Táborok szervezése, Teleház működtetése, Településen élő fiatalok támogatása, Továbbtanulás, Utánpótlás nevelés, Vagyonvédelem, Vakok és gyengén látók esélyegyenlőségének megteremtése, Versenyeken való utaztatás”.

**16** A kulturális-profil csoport jellemzői: kultúra – 63 százalék, oktatás-9 százalék, egészségügy – 2 százalék, szabadidő-7 százalék, szociális- 5 százalék, érdekvédelem- 51 százalék, gazdaság 25 százalék, egyéb-7 százalék.

**17** Az oktatási-profil csoport jellemzői: : kultúra – 31 százalék, oktatás- 100 százalék, egészségügy – 6 százalék, szabadidő-15 százalék, szociális- 48 százalék, érdekvédelem- 21 százalék, gazdaság 12 százalék, egyéb-2 százalék.

**18** A szociális-profil csoport jellemzői: : kultúra – 16 százalék, oktatás- 0 százalék, egészségügy – 18 százalék, szabadidő-31 százalék, szociális- 78 százalék, érdekvédelem- 8 százalék, gazdaság 7 százalék, egyéb-4 százalék.

**19** A további megoszlások: Debrecen: 1. kulturális-profil: 24 százalék, 2. oktatási-profil:39 százalék, 3. szociális-profil: 37 százalék; Városok: 1. kulturális-profil: 28 százalék, 2.



oktatási-profil:39 százalék, 3. szociális-profil: 33 százalék; Községek: 1. kulturális-profil: 52 százalék, 2. oktatási-profil:22 százalék, 3. szociális-profil: 26 százalék.

**20** Néhány példa a rendszeresen végzett programokra: „A Falunap rendezvény támogatása, A község rendezvényein való részvétel (fotózás, videózás), Adósságkezelési szolgáltatás projekt koordinálása, Alkalmi rendezvények, Alkotóház, szakkörök, Álmosd Bocskai emlékmű koszorúzása, Augusztus 20.-i rendezvény, Csoportoknak közösségi program, Diáksport rendezvények, Drogprevenciós előadások, Évzáró fogathajtó kupa, Falunapon felvonulás és bemutató, Felkészülési tornák, Gyermek horgászverseny, Gyógykezelés (éjjel-nappal), Gyűlések, Hagyományápoló programok, Hagyományörzés, Helyi román szokások gyakorlása előadás formájában, Horgászverseny, évente 8-10 szerda Városi Kulturális Napok, Hortobágy madárvilága kézikönyv kiadása, még 2004-ben, Hortobágyi vonuló és fészkelő madarak monitoringja, Ifjúsági – gyermekmunka, Iskolás roma gyerekek támogatása, Járőrözés, Játékos vetélkedő ifjú polgáröröknek, Játsház, Kirándulás, gyalog, kerékpártúra, táborozás, Kirándulások szervezése, Kisebbségi díjak átadása, Kisebbségi hagyományörző tábor, Községi pszichiátriai ellátás, Kulturális és művészeti rendezvények, Kulturális program, Kulturális rendezvények, Magyar Kultúra Napja, Majális, Május 1., Mezőgazdasági támogatások igénylése a tagok részére, Névtelen Alkoholisták Közösségének támogatása, Püspökladányi futballbajnokság mérkőzései, Régiós Iroda, Rendezvények biztosítása, Rendhagyó osztályfőnöki órák középiskolákban, Sportnap, Sportolási lehetőség biztosítása, Számítástechnikai eszközök használatba adása, Számítógépes tanfolyamok hátrányos helyzetű fiataloknak, Számítógéphasználat biztosítása a község lakosainak, Szülőklub, Szüreti felvonulás, Táborok, Táboroztatás, Tornák szervezése, lebonyolítása, Versenyen való részvétel, Visszatérő betegcsoportokkal való foglalkozás.”

**21** A programok rendszerességének megoszlását a Függelék 1-12. táblái tartalmazzák.

**22** Néhány példa a megnevezett programokra, rendezvényekre: „120 éves alkalomból Megyei Tűztoltóverseny, A falu megajándékozása, A tagoknak évente két alkalommal tájékoztató, Alkalmi rendezvény, Alkotótáborok, Állandó programok, Állandó vásároztatás, Általános iskolások és szüleik számára: pszichológiai és pedagógiai tanácsadás, Általános iskolások részére

prevenációs programok, Augusztus 20.-i népzenei találkozó, Az önkormányzattal önkormányzati napon programok szervezése, Bűnmegelőzés, Cigánybálok, Cigányvezetők továbbképzése, Civil szervezetek kulturális szemléje, Csillagokra lépsz amatőr fesztivált minden évben szeretnénk megrendezni, Csoportfoglalkozás, Díjátadások, Diszkriminációellenes előadások, Egy népi író munkásságának kiadása, Élő Újság, Előadások tartása diákoknak, Évi rendezvények, ám ezek mind pályázattól függnnek, Évzáró bankett, Falunap, Gyermek felvilágosítása, Gyermeknek rendszeres szabadidőszervezés, Gyermeknap lovagoltatás, Hagyományőrzés, Hagyományőrző programok, Hangversenyek, koncertek, kórusok, valamint adománykoncertek rendezése, Határon átnyúló cserekapcsolatok kialakítása, HEFOP 2.3.1. HEFOP 3-5-4 program a felnőttképzés feltételeinek javítására, Hidi- vásár, Horgászversenyek rendezése (területi), Hortobágyi hagyományok bemutatása, Idősek foglalkozásai, Ifjúsági találkozók, ISO minősítési rendszer bevezetése, Játék délutánok, Játsszóház szervezése, Jótékony bál, Karácsonyi ünnepség, Kedvezményes kirándulási lehetőség gyerekeknek, Képzések, Kézműves játszóház, Kiemelt szerepet szánunk a fogyatékos felnőtt fiatalok segítésére, programadásra, munkába állásra, Kirándulások, Kisebbségi hagyományőrző tábor, kistérségi citerás találkozó, Közlekedésbiztonság, Közös főzések, Közös kántálás, Közösségfejlesztő programok, előadások, Közösségi programok, Kulturális és művészeti rendezvények, Kulturális és sportrendezvények, Magyar Kultúra Napja, Magyar Terepmadarász Találkozó, Majális, Mozgás, egészséges életmódterület: gyaloglás, Natura 2000 területek bemutatása, Nemzetközi Autista Konferencia, Nemzetközi kapcsolatokat érintő világkörűli hajóút, Nemzetközi Mozgásszínházi Műhely, Néptánc tábor, Népzenei találkozók, Oktatási program szervezése, Oktatási programok, Oktatási, kutatási hálózat kialakítása, Olvasótábor, Óvodai újság indítása, Ökológiai gazdálkodás bemutatása, Önkéntes Tűzoltók Országos Találkozója, Öregfiúk mérkőzései, Összejövetelek szervezése, Pályázat kiírás, Polgármesterek összejövele, Polgárőrvettség, Régészek előadások, Regionális Foglalkoztatási Paktum létrehozása, Részvétel vadászkiállításokon, Roma napok szervezése, Román bál, Sportnap rendezése, Sportnapok, Sportrendezvények, Sportversenyek, Strandlátogatás, Szabadidő és ifjúsági programok, Szakemberek fogadása, csere nemzetközi kapcsolat révén, Szakmai oktatás, Táboroztatás, Találkozókat, Táncházt, Tavasztól késő őszig a kiállítóterem működtetése, Tömegsport fenntartása, Transzít foglalkoztatási projekt, Vadász- és horgásznapi, Vadászbankett, Vak tanulók integrációjának elősegítése, Városnap rendezvények, Világörökségi flóra és fauna bemutatása.”

**23** Néhány példa a jelenlegi problémákra vonatkozó válaszokra: „A bizonytalan működési feltételek, A helyi önkormányzat nem ad támogatást a bérleti díjra, A kisservezetek pályázati kiírását korlátozzák, A lakosság felé negatívan állítják be a CKÖ-t, A megcélzott társadalmi rétegekkel való kapcsolattartás, A működési feltételek hiányoznak: nincs épület, rendszeres támogatás, A működési feltételek szükséges bővítésére nincs lehetőség, A működési költségeket előre kell finanszírozni, A pályázat lejár, így nincs működési költség, A pályázati rendszer jellegéből adódó bizonytalanság, A pályázatok nagy része inkább nagyobb szervezeteknek vannak kiírva és azoknak is kedvez, A sok esetben kiszolgáltatottság, A szervezet nem eléggé ismert, A támogatás nem kellő mértéke, Áfa-val terhelt lett a vadhús, Anyagi forrás hiánya, Anyagi gondok, Anyagi hiány, Anyagi problémák, Az önkormányzat forrás-hiánya, Elismerési problémák, Elsősorban anyagi problémákkal küzd a szervezet, Ember-hiány, Érdeklődés hiánya (munka iránt, stb.), Érdektelenség, Eszközfeltétel nincs biztosítva, Eszközhiány, EU források felhasználásához nincs elegendő likvid tőke, Fenntartási költségek hiánya, Fenntartási nehézségek, Fiatalok érdektelensége, Forráshiány, Főállás mellett csinálják a tagok, Ingatlannal nem rendelkezünk, Instabil likviditási helyzet, Létszámhiány, Maga a hely probléma, Média passzivitása, Megfelelő szakemberek hiánya, Mezőgazdasági termelés a természetvédelmi területen, Működtetési nehézségek, elsősorban anyagi okok miatt, Nagy a távolság az igények és a lehetőségek között, Nagyon nehéz tervezni hosszú távra az anyagi nehézségek miatt, Nehéz a gazdákat mozgósítani a rendezvényekre, Nem megfelelő a felszerelés, Nem megfelelő elbírálás, Nem rendelkezünk személyi feltételekkel, Nincs iroda és felszereltség, Nincs közösségi ház, Nincs pályázati lehetőség, Nincs rendszeresen kiépített hálózat, Nincsenek tárgyi feltételek, Orgona hiánya, Önerő hiánya, Önfenntartási problémák, Önfenntartási problémákkal, a folyó problémája nem a szervezeten múlik, Önkormányzattal való együttműködés, Önkormányzattal való rossz viszony, Pályázataink egy része belső okok miatt elutasításra kerül, Pályázati lehetőség hiánya, Pénzhiány, Támogatások hiánya, Tárgyi feltételek javítása, Társadalmi elismertség hiány, Technikai hiányok (internet).”

**24** Néhány példa a tervezett szolgáltatásokra: „A megfigyelő rendszer bővítése, A továbbtanulás előtt álló diákokkal pályaaorientációs teszt kitöltése, Roma művészeti iskola, óvoda, Álláskereső segítségnyújtás, Ár- és belvízmentesítés, Bio-kóstolás (több ezer ember), DVD filmek vetítése, Egészség, nevelési programok, Életvezetési tanácsadás, Fallocsolás,



Favágás, Fax és fénymásolási lehetőség biztosítása a község lakosainak, Felmérések készítése, Felnőttképzések, Felnőttképzési programok megvalósítása, Felvilágosítás nyugdíjasoknak, Filmklub, Gazdaságkoordináló szerep, illetve tanácsadás, Hálózatépítés, Helytörténeti kötetek kiadása, gondozása, Humán szolgáltatások, Humánerőforrás fejlesztés, Időseknek segítségnyújtás, Ifjú tűzoltók képzése, Ifjúsági klub, Ifjúsági szálláshelyek kialakítása, Információnyújtás, Képzési lehetőségek, Kirándulások szervezése, Klasszikus munkaerőpiaci szolgáltatások, Konferenciák biztosítása, Kortárs segítő képzés, Közös pályázatok benyújtása, azok megvalósítása, Községi tér fejlesztés, Közúti személyszállítás (az önkormányzatoknak), Kulturális centrum létrehozása, Különböző civil szervezetekkel való konzorciumi partnerség kialakítása, Menedzsment fejlesztés, Mesterségek megismertetése óvodától, felnőttkorig, Mikulás alkalmából a rászorulóknak kis mikuláscsomag, karácsonykor szaloncukrot adunk, Minél több tanuló jutalmazását tervezik, Munkaerőpiaci képesség fejlesztése, Munkahely közvetítés, Munkanélküliek tájékoztatása, Műemlékvédelem, műemlék hasznosítás, Műszaki mentés, Művészeti iskola, Napi, térítésmentes mozgásalternatívák, Óvodai nevelés segítése, Őshonos állatok védelme, megőrzése, Pályázatfigyelés, „Pályázati tanácsadás, Pályázatírás helyi szervezeteknek, Projekt Man képzés civil szervezeteknek, Pszichológus alkalmazása, Riassztók továbbfejlesztése, Romák képviselőinek fogadását, Segélyek osztása, Segítségnyújtás a diplomás pályakezdőknek, Sportolási lehetőségek biztosítása, Sportrendezvények szervezése, Szemléleti oktatás fiataloknak, Szexuális felvilágosítás, Színházlátogatások szervezése, Szülői értekezletek, Szülősegítő szolgálat (gyermek-felnőtt programok), Táboroztatás, Tájékoztatás a lakosság felé, Tehetséggondozó Kollégium, Teleház, Teleház és Infomációs iroda fenntartása, Teleház fejlesztés, Testkondicionáló gépek kölcsönzése, További tapasztalatok hasznosítása, Útlocsolás, Ügyfelek fogadását (tájékoztató), Vagyon-és életmentés, Vendégfogasztat szerveznek”

<sup>25</sup>Néhány példa a beruházásokra: „25 millió forintos építési beruházás: kma és közösségi ház két szárnyának oktató termekké alakítása, Négy számítógép vásárlása, A már felújított fitness terem továbbfejlesztése, A számítógéppark felújítása, A terület lefedése rádiótelefonokkal, A város régészeti ásatásait bemutató kiadvány, Álláskereső klub felszerelése: TV, video, Autóbirtoklás, Az intézet EU konfrommá tétele pályázatok révén, Belvárosi iroda vásárlása (a jelenlegi csak bérelt), Digitális videokamera vásárlása, Egy iroda kialakítása, Egy különálló

ingatlan: föld és lakás, Egy személyi hivatali autó vásárlása, Emléktábla készíttetése, Eszközbeszerzés, Eszközök felújítása, Farmiskola, farmépítés, Fásítás, Fax, Felújítás, Fénymásoló, Fogyatékosokat ellátó nappali intézmény EU pályázat által támogatott 102 milliós projektben veszünk részt a Fény Felé Alapítvánnyal közösen, Főleg a templom felújítását, Az ifjúsági ház komplett felújítása, Ifjúsági szálláshely kialakítása, Információs pont létrehozása szociálisan hátrányos helyzetűeknek, Ingatlanszerzés, Iroda bérlete, Iroda technikai felszereltséggel való ellátása, Irodabútorok vásárlása, Irodai technikai eszközök vásárlása, Irodatechnikai eszközök fejlesztése, Ivóvízhálózat kiépítése, Járdák, utak építése, Kerékpárok, fénymásoló, videó, Kiszolgáló infrastruktúra beszerzése, Kulturális centrum létrehozása, Laptop vásárlás, Mezőgazdasági foglalkoztatás fejlesztése (új telephelyek vásárlása, gépek-berendezések vásárlása, hűtőház építése), Működéshez szükséges feltételek megszerzése, Nagyobb iroda bérlete/vásárlása, Nyomtató, Projektor vásárlása, Régiós Iroda létrehozása, fejlesztése, Rehabilitációs Ház létrehozása, Számítástechnikai eszközök vásárlása, Számítógép, Számítógép továbbfejlesztése, Színpadtechnika, Szobor felállítása, Teleház eszközbővítése, Teleház fejlesztés, Üzemi mosógép vásárlása.”

**26** Néhány példa a szervezeti változásokra: „A kuratórium tagjainak létszámát növelni, A kuratórium tagságát megújítani, A szervezet létszámának növelése, A szervezet létszámát szeretnénk növelni, aktív, nyitott érdeklődő emberekkel; Az elmúlt évben megtörténtek ezek: 180 tag volt, ez túl sok volt, most azok a tagok, akik segíteni tudnak, Az ISO rendszer bevezetése, ehhez egy belső ISO munkatárs szükséges, Az új tevékenységekhez külön vezetői státusz, Bővíteni a tagságot, Egyesülni fogunk a Fény Felé alapítvánnyal, egyesítve erőnket, koncentrálni a fogyatékosok ellátására és az egészséges életmódra, Elméleti ráhatás nagyobb érvényesítése, FAT akkreditáció, ehhez egy felnőttképzési vezető szükséges, Folyamatban van, a vezetőség tagjait újrávalasztják, az alapszabályt módosítják, Folyamatos szervezetfejlesztés, Fontosnak tartjuk az edzők továbbképzését, Hivatásos halórt szeretnénk foglalkoztatni, Ifjúsági ház alkalmazotti státuszának megteremtése, Közhasznú szervezetté alakulás. Kuratórium bővítése, Külső segítők bevonása (pszichológus), Létszám bővítés aktív emberekkel, Létszámbővítés

Létszámbővítés (a feladatokhoz kapcsolódva), Média megkeresése, Még nem lehet tudni Mezőgazdasági vállalkozás, Nincs napirenden a szervezeti változások kérdése, Önkéntesekből álló a megye területét behálózó tájékoztatás és információs pontok kiépítése,

Regionális, illetve kistérségi bővülés, Szervezetfejlesztés, Szervezeti változásokat nem tervezünk, Új tagok felvétele.”

**27** Néhány példa a civil stratégia jellemzésére: „A civil szervezetek egymás közötti illetve a kormányzati szférával való kapcsolatának biztosítása, A civil szervezetek európai integrációjának megvalósítása, A civil szervezetek forrásteremtő képességének fejlesztése, A civil szervezetek információs bázisának megteremtése, A civil szervezetek kulturális életének támogatása, A jegyző az egyetlen működő civil szervezetnek tagja, így szoros az együttműködés, A jegyző az egyetlen működő civilszervezet tagja, így szoros az együttműködés, A megállapodáshoz bármelyik, a városban működő szervezet csatlakozhat, Aktív közéleti tevékenység biztosítása, Anyagi támogatás, Diszkrimináció megszüntetése, Együttműködés elmélyítése, Idős és egyedülálló lakosok védelme, ifjúsági- és Sportminisztérium által kiírt pályázatokkal, Informáltság javítása, Internet használat, Jogi segítség, Jogi tanácsadás a hivatalos ügyek intézésekor, Kapcsolattartás, Keretet ad a debreceni civil szervezetek és az önkormányzat közötti kapcsolatrendszer működésének a megállapodáshoz. A városban működő bármelyik működő szervezet csatlakozhat: közös alapelveket fogalmaz meg, rögzíti az együttműködés kereteit, formáit, nyilvános, Keretet ad a debreceni civil szervezetek és az önkormányzat közötti kapcsolatrendszer működésének, Kisebbségek érdekképviselése, Költségvetési támogatottság, Közös alapelveket fogalmaznak meg, rögzíti az együttműködések kereteit, formáit, nyilvános., Közösségépítés, Kulturális és sportélet működtetése, fenntartása és fejlesztése, Kulturális kapcsolatok hazai és külföldi bővítés, Lakossági önszerveződés, Megbecsülés (kitüntetés, adományozás), Munkahelyteremtés, Oktatás fejlesztése, Pályázat készítéséhez segítség, Partnerség, kapcsolatépítés, Segítség pályázatok elkészítésében, Sportolási lehetőség, Szakmai segítség, Támogatják a civil szervezeteket: azok hosszú távú fenntartását, Technikai, szervezési feladatok elvégzése.”

**28** Néhány példa a pregramokra, rendezvényekre: „Csege-napok (városnapok), Anyagilag támogatják a falunapot, rendezvényeket, a meghívott fellépőket (klubok, alapítványok, táncházak), Aratófesztivál – népkörök, művészeti szervezetek, Augusztus 20. – Falunap, Augusztus 20. újkönyér ünnepi programok, Az önkormányzati működés teljes bemutatása, Az összes közösségi rendezvény megszervezése, Bál, Balmazújvárosi Civil Szervezetek Találkozója- egyszer volt, de hagyományt szeretnének teremteni, Balmazújvárosi Kastélykerti Esték



2000-től, Biztonság rendfenntartás, Cigány gyerekek szavalóversenye, Csak helyi kulturális programokba, Elszármazottak találkozója, Érdekegyeztető megbeszélések, Falunap, Falusi turizmus , Gyermekeknap, Majális, Hagyományőrzés, Idegenforgalmi rendezvényekbe, Idősek napja, Iskolai rendezvények, Jótékonyági bálók, Jótékonyági estek, Karácsony, Karácsonyi és mikulásünnep, Képzések konferenciák szervezése, Kertbarát kör kirándulásai, kertészeti kiállítások, Kiadvány megjelentetésének szervezése, Kiállítások, Kihívás Napja – sportolók, Kisebb kulturális rendezvények (nyugdíjas egyesület), Kistérségi Civil Kerekasztal, Kórustalálkozó, Környezetszépítés: Nemzeti alkotótábor, Közös kulturális, ifjúsági programok, Közrend fenntartása, Községi rendezvények (pl. falunap, alkotótábor, kiállítások szervezése), Kulturális rendezvények, Kulturális, hagyományőrző programok rendszeresen megrendezésre kerülnek, Kulturális, népi hagyományok, Majális, Május 1., Meghívásos rendezvényekbe, Megyei ifjúsági tanácsban való részvétel, Minden közösségi rendezvényben részt vesznek: falunap, állami ünnepek, Minden községi rendezvénybe, Nemzeti ünnepek megrendezése, Nemzeti ünnepekkel kapcsolatos rendezvényekbe, Nemzetközi konferenciák rendezés, Nemzetközi tanulmányutakon való részvétel, Oktatásba, Sport programok pl. kihívás napja szervezése, Sportkör szervezésében részvétel, Sportnap, Szakmai műhelyek, Szociális programok, Szováti napok, Szüreti bál, Szüreti felvonulás és bál, Település szintű rendezvényekbe pl. Csege Napok, Téltemető ünnepségek, Természetvédelmi programokba, Ünnepségek, szüreti felvonulás, Városi rendezvények, téltemető, Versenysport támogatása, Virágos Magyarországért verseny”

**29** Néhány példa a szolgáltatásokra: „A bedői ifjúsági Szabadidő Egyesület működteti a Teleházat, amihez az önkormányzat szolgáltatja az épületet, fedezi a rezszi költségeket, A Bedői Ifjúsági Szabadidő Egyesület működteti a Teleházat, amihez az önkormányzat szolgáltatja az épületet, fedezi a rezszi költségeket, A lombtalanításba be szokták vonni, Biztonság: Polgári Védelmi Szövetség, Biztonságsszervezés, Csak helyi kulturális rendezvényekre, Egészségnevelés, Érdekvégyesítés, Értesítő és riasztórendszerek működtetése, Falugazdász és teleház közös munkája, Faluszépítő verseny, Helyi rendezvények (pl. nemzetközi motorosverseny), Helyi sajtó, Információk multiplikálása, Internet használat, Iskolásoknak vetélkedők, Kisebbségvédelem, Kisebbségvédelem, Koordinálás (információáramlás), Kötelező feladatok átvállalása az önkormányzattól (formái: közművelődési megállapodás a kulturális ágazatban,





illetve ellátási szerződés), Közművelődés szervezése és szociális szolgáltatásokba (pl. Derűs Alkony Egyesület – idősek bentlakásos otthonának szervezése), Községi rendezvényeken műsort szolgáltatnak, Községi rendezvényeken való szereplés, Közrend: nagyobb programok (polgárőrség), Községi ünnepségek előkészítése, lebonyolítása, Kulturális mozi üzemeltetés, Kulturális szolgáltatásokba, Lombtalanításba be szokták vonni, Máltai szeretetszolgálat, Munkahely keresés, teremtés, Önkéntes Tűzoltó Egyesület, Pályázatfigyelés, Pályázatfrásokban való segítségnyújtás, Pályázható önkormányzati forrás: civil alap, Pénzügyi támogatás, Polgárőrség Közrendvédelmi Feladatok, Programszervezés, Sportrendezvények, Sportszolgáltatások (ökölvívó, kézilabda stb.) , Sporttevékenység, Szállásadás, Számítógépes ismereteket egyesület tanít, Szociális problémák kezelése, Szociális problémák kezelése, Társrendezőként való felkérés, Teleház működése (e-pont), Tűzoltás, Újságszerkesztés, Vendéglátás, Vöröskereszt – egészségügyi szolgáltatás.”

**30** Néhány példa az önkormányzati támogatásokra: „A költségvetésben külön meghatározva, ingyenes helyiséghasználattal, egyedi kérelem alapján külön keretből, A Vöröskereszt számára véradás esetén helybiztosítás, Adminisztrációs feladatok ellátása, Adminisztrációs munka, Anyagi támogatás, Autóbuszt kapnak ingyen, Az Oktatási Kulturális Bizottság elé most van előterjesztve, hogy pályázati úton lehessen. Jelenleg meghatározott támogatást kapnak, de kevesebb támogatást a sportegyesület kap, Címzett támogatások (költségvetésbe épített, Civil alap: ezt a civil szervezetek évente kapják, Egyedi kérelmek alapján történő támogatás, Egyesületi éves civil költségvetés 2004-ben 21 millió forint, Együttműködések (elvi támogató nyilatkozatok), Esetenként természetbeni, Évente 1 alkalommal, mindig a költségvetés készítésekor, március hónapban realizálódik, forrás: a költségvetés egyéb támogatások előirányzatából , ez 21 millió Ft volt 2004. évben; Évente pályázat kiírásával, Éves keret, pályázni kell az összegre, majd azzal el kell számolni, Helyiség, Kedvezményes ingatlan biztosítása, Képzések útján történő fejlesztés, Kérelem alapján eseti jelleggel, Kérésre pénzügyi átutalása, Készpénz formájában, Költségvetésben külön meghatározva ingyenes helyiséghasználattal egyedi kérelem alapján külön keretből, Költségvetési támogatás, Közös pályázati projektek megvalósítása, Közös pályázati projektek megvalósítása, Pályázat útján, Pályázati forrás (pénzbeni), Pénzbeli, Projektek támogat, Rendezvények anyagi segítése, Teleház működési költségeit fizeti,

Természetbeni: helység biztosítása, berendezések és eszközök nyújtása, Testületi döntés alapján, Útiköltséget fizetnek”.

**31** Néhány példa a civil szervezetek programjainak segítésére: „A civil szervezetek működéséhez anyagi támogatást nyújt pályázatok alapján, A helyiség technikai felszerelésével, Anyagi feltételek biztosítása, Anyagi támogatás pályázat alapján, Anyagi támogatások, Az iskola épületét használhatják, Az iskola épületét használhatják, Berendezési tárgyak, eszközök kölcsönzése, Buszt adnak, Erkölcsei támogatással segítik, Esetleges utaztatásokkal, Eszközök, Finanziális támogatással segítik, Hely a rendezvényekhez, Helybiztosítás, Helyet biztosítanak programjaik számára, Helyet biztosítanak számukra, Helyiség biztosítással, Információ nyújtás, Irodai munkák pl.meghívók kiküldése, jegyzőkönyv megírása, Kézpénzzel, Közös képzések szervezése, Közös képzések szervezése, szakmai programok megvalósítása, Közüzem szamlák átvállalása, finanszírozása, Mindig a helyzettől függ, Munkaerő biztosítása, Önerővel próbálják, Pályázati úton nyerhetnek, Pályázatok megírásában segítség, Pályázatokhoz való támogató nyilatkozat, Pénz, Pénzbeli támogatás programok szervezéséhez, Pénzzel, Reklámtevékenység segítése, Rendezvényszervezés, Szakmai programok megvalósítása, Szállítóeszközök biztosítása, Támogatás: Együttműködési Megállapodások Alap, Tárgyi eszközök használatának lehetősége (telefon, fax, internet), Technikai feltételek biztosítása, Technikai. Műszaki, szervezési segítség, Teret kapnak a közgyűlések lebonyolításában, a gyűléseket ingyen tarthatják az önkormányzat épületében, Természetbeni támogatás a civil szervezetek rezi költségeinek átvállalása, épület fenntartása, Útiköltséggel”

**32** Néhány példa a tervezett közös beruházásra: „Bármelyik civil szervezettel: székházalakítás, munkahelyteremtés, CEKÉKE – kézműves ház építése, turisztikai szállás, Cigány Kisebbségi Önkormányzat, Derűs Alkony Egyesület: 1. bentlakásos idősök otthona (Széchenyi Terv), 2. fogyatékosok nappali otthonának megvalósítása (HEFOP), HEFOP: Hajdúbagosi Közösségfejlesztő és Kulturális Egyesület, Idősök otthonát felépítették, fejlesztették, Mozgáskorlátozottak és Vakok Egyesülete, Sportegyesület: sportpálya világításának megoldása, sportöltözők felújítása, Szociális ellátás kistérségi fejlesztés, Szociális Közalapítvány, Teleházat működtető alapítvánnyal. Felszerelés, épület biztosítása, Tűzoltók: eszközbeszerzési pályázat.”

**33** Néhány példa a tervezett közös pályázatokra: „21. századi felújítási pályázat: több civil szervezettel együtt adták be, egy új és modern épületet építenek, újítanak fel, A 2005-ös év pályázati feltételeitől függően, Bisze: sport és szabadidő tevékenységek megvalósításához pályáznak folyamatosan, Faluőrség és szemmozgalom: bűnmegelőzés, Fiatal szakemberek tapasztalatcseréje, Unióhoz csatlakozott, nemrég tag és nem csatlakozott országok részvételével, Foglalkoztatási stratégia: településfejlesztés, térségfejlesztés, Hajdúbagosi Közösségfejlesztő és Kulturális Egyesület (Teleház) terveznek közös pályázatot, Hosszúpályi Diák és Ifjúsági Egyesülettel, célja: a fiatalok helyben tartása, kultúrált szórakozóhelyek kialakítása, Teleház kialakítása Internet kávézóval. Később diákönkormányzat megalakítása az egyesületből, Iskola felújítása, ISM: a sportkör adta be a pályázatot, de az önkormányzat biztosítja számukra az önrészt, Kábítószerügyi Egyeztető Fórum (22 civil szervezetet tömörít), Kiírástól függően, MÁS-MOZAIK kulturális Egyesület, Munkanélküliek és Álláskeresők Egyesülete-önkormányzati segítséggel nyertek pályázatot, Nemzeti szintű szakmai tapasztalatcseréje a testvérvárosok és a helyi civil szervezetek részvételével: ifjúság és kultúra témákban, Más – Mozaik Kult. Egyesület, Városi Diákönkormányzat, a Kábítószerügyi Egyeztető Fórum (22 civil szervezetet tömörít), célja: fiatal szakemberek tapasztalatcseréje, az EU-hoz csatlakozott, nemrég tag és nem csatlakozott országok részvételével, Nemzetközi szintű szakmai tapasztalatcseréje, a testvérvárosok és a helyi civil szervezetek részvételével: ifjúság és kultúra témában, Partnerként részt vesz a program megvalósításában, Pávákör: nemzetközi kulturális kapcsolatok bővítése, Rákóczi Népkör, Sárréti Cigány Kulturális Érdekképviselői Egyesület: Sárréti Kistérség Fórum tervezésére adott be pályázatot rendezvények szervezésére. Az önkormányzat az épületet és eszközöket biztosít számukra, Sportegyesület: Bozsik program bevezetése, Számítógépterem kialakítása, Tiszacsege Ifjúságáért Alapítvány: tanulók támogatása, Tiszamente Társulás: településrendezési pályázat, közhasznú foglalkoztatása, munkaügyi támogatás, Tiszamenti Cigányokért Egyesülettel: a kulturális rendezvények közös erővel történő lebonyolítása, megszervezése, a munkanélküli cigányok segélyezése munkalehetőségek ismertetése, Turisztikai fejlesztések: gyógyfürdő és idegenforgalmi struktúra javítása, Városi diákönkormányzat.”

**34** Néhány példa a tevékenységre adott válaszokra: „A lakosság szórakoztatása, Alapkészségek fejlesztése, Általános iskolai oktatás, Civil csoportok segítése, Családsegítés, Drog

prevencióval foglalkozó szervezetek munkájának összehangolása, E-Magyarország pont, Enyhén sérült gyerekek nevelése, Európai információs pont, Fénymásolás, Gyermekjólét, hagyományörzés, Hátrányos helyzetűek felzárkóztatása, Házi segítségnyújtás, Helyiségek bérbeadása, Idősek klubja, Ifjúság nevelés, Ifjúsági célú szolgáltatások, Ifjúsági érdekképviselő, Ifjúsági Információ, Ifjúsági programok szervezése, Információs szolgáltatás, Informatikai központ, Internet hozzáférés, Internet szolgáltatás, Iskolai átmenet megkönnyítése, Iskolai könyvtári feladat, Iskolán kívüli művelődés, Kiállítások rendezése, Kölcsönzés, Könyvkölcsönzés, Könyvtár, Könyvtári tájékoztatás, Könyvtári tevékenység, Könyvtárközi kölcsönzés, Közművelődés, Közművelődési színtér, Közművelődési-könyvtári tevékenység, Közönségkapcsolat, Közösségek fenntartása, Közösségfejlesztés, Közösségi tér, Krízis megoldás, Kultúra terjesztése, Kultúráközvetítő, Kulturális programok, Munkanélküliekkel foglalkozás, Műtárgyak gyűjtése, Művelődési otthon, Művelődési feladatok, Művészet oktatás, Művészeti tevékenység, Nevelés, Oktatás, Oktatás segítése, Óvodai nevelés, Önképzőkörök, Pályázati figyelműmunka, Programszervezés, Rendezvényszervezés, Sporttevékenység, Szabadidős foglalkozások, Szabadidős tevékenység, Szakképzés fejlesztése, Szakmai ajánlások megfogalmazása, Szociális ellátás, Szociális konyha, Szórakoztatás, Teleház, Tudományos tevékenység, Városi drogstratégia megvalósítása, Veres Péter Emlékház működtetése, Vidékfejlesztés”

**35** Néhány példa a tervezett közös beruházásokra: „A FIX-el: folyamatos együttműködés, a legutóbb a könyvtár egy digitális fényképezőgépet nyert egy pályázaton, A Jövő Könyvtáráért Alapítvánnyal: számítástechnikai eszközök beszerzése, könyvkeret bővítésének lehetőségét keresik, audiovizuális eszközök beszerzése, A mozgáskorlátozottak szervezetével: anyagi segítségnyújtás akadálymentesítéshez, Hajdúbagosi Közösségfejlesztő Egyesülettel kézműves udvarház létrehozása, HEFOR – felnőttképzési programok lebonyolítása, eszközök beszerzése, Népfőiskola, Sárréti Roma Kisebbségi Egyesület, Harmati Lovasklub Egyesület: mind a két szervezettel együtt helység bővítését, épület felújítását új eszközökkel, Sportpálya világítása – egyéb rekonstrukciók, Térségi felnőttképzési Szakképző Központ”.

**36** Néhány példa a tervezett közös pályázatokra: „2005 elején terveznek civil szervezetekkel, pl.: az Esélyek Házával közös pályázatot az Európai Szociális Alapítvány keretében, A FIX-el

folyamatosan együttműködnek, minden pályázatot, városi szintű rendezvényeket, Csokonai emléknapot, áprilisban az Internet Fiestát közösen tervezik, A Jövő Könyvtárért Alapítvánnyal: hagyományörző foglalkozások, számítástechnikai pályázatok, könyvtár berendezésére szolgáló pályázatok, A KEF 2005. évi működési támogatására, A Kisebbségi Önkormányzattal: Phare pályázat, roma gyerekek táboroztatása, kirándulások, Bedő Ifjúsági Szabadidős Egyesület: közös programok szervezése, Teleház működtetése, falugazda segítése, Csemetekert Közhasznú Alapítvány: hátrányos helyzetű elsősorban roma fiatalok támogatása, tehetséges gyermekek fejlődési lehetősége, számítástechnikai alapok biztosítása, fejlesztése. Minden esetben a gyermekek fejlődése az információ áramlása, tehetségük kibontakoztatása a fő szempont. Az iskola informatikai fejlesztése Együtt az Értékeinkért Egyesület – kulturális szolgáltatás bővítése a cél, Életet az éveknek Idősek Klubja: Idősek Találkozójához anyagi támogatásra, Érzelmek Iskolája Alapítvány Debrecen: nemzetközi ifjúsági cserprogram, Esztár Fejlődésért Alapítvány: rendezvényszervezés, eszközfejlesztés, Ha a Na-Né Színház (felnőtt amatőr társulat) civil szervezetnek számít. Több pályázatot is adtunk és nyertünk már: jelmezre, díszletre, fény-és hangtechnikára. Mindig feladatorientált a pályázatuk, pl. jelenleg az új darab: a Legenda színpadi feltételeit próbáljuk megteremteni, Hajdúbagosi Közösségfejlesztő Egyesület, Hajdúnánási Szellemi Műhely: rendezvényekre anyagi forrás szerzése, Phare pályázat, Jelenleg nem ismerünk ilyen pályázati kiírást, Kék-Kálló Menti Népfőiskolai Társaság, Kertészek és kertbarátok: pályázat írása közös segítségnyújtáson alapul, Kiírástól függően, Konkrétan még nem körvonalazódott, Konyári Pávakör folklór rendezvények közös szervezése, Könyvtári tevékenység, Közművelődési tevékenység, Liget Szépe Természetbarát Egyesület- kiadványok készítése, Nomád Ökológiai tábor megrendezése, Már volt ilyen a Fehérbot Alapítvánnyal, Népfőiskola HEFOP 36.4 – felnőttképzés hozzáféréseinek javítása, Népfőiskola, Nemzeti Civil alapprogram- határon átnyúló (Bihar-Bihar) civil kapcsolatok kialakítása, fejlesztése, OÁZIS KSZE – Kulturális és Szabadidős Egyesület, Parola – ifjúsági tevékenységek, közös rendezvények, Partneri kapcsolat, a pályázat elkészítéséhez szükséges statisztikai adatok szolgáltatása, Régebben pályáztak akadálymentesítésre a mozgáskorlátozottakkal, Regionális jellegű találkozó szervezése a BISZÉ-vel, Sáránd Jövőjéért és Ifjúságáért Egyesület: pályázatok közösségfejlesztő programok szervezésére, Sárréti Népi Együttes – Népzenei Fórum pályázat, Segítséget nyújtunk a pályázataikhoz, Szülőföldünk Hencida Közhasznú Alapítvány: anyagi támogatást pályáznak meg eszközök beszerzése és a működési feltételek javítására, Támogatóként részt veszünk pályázataikban.”



Hajdú-Bihar Megyei  
**CIVIL SZOLGALTATÓ**  
**KÖZPONT**  
Debrecen 4010 Egyetem tér 1.  
Tel/Fax: 52-513-800/2414  
[www.janicsadobiro.hu](http://www.janicsadobiro.hu)



**CIVIL ESÉLYEK**  
HAJDÚ-BIHAR MEGYÉBEN





